

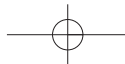
LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

VASARIS 2

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĖNRAŠTIS

2010

TURINYS

RIMANTAS VANAGAS. Labora! (nors supuvę kiaušiniai vis dar paklausūs...)	3
ALGIMANTAS BALTAKIS. Su savim tamsoje. Eilėraščiai	9
VALDAS PAPIEVIS. Eiti. Romanas (Pabaiga)	14
KORNELIJUS PLATELIS. Eilėraščiai	51
ALGIS KUKLYS. Debesų stebėjimas. Diena be citrinos. Baimė. Novelės	56
ROMAN HONET. Eilėraščiai. Vertė Vytautas Dekšnys	64
ĖRIKS KŪLIS. Garsija ir turgaus direktorius. Flamingas Jėpis. Apsakymai. Vertė Renata Zajančauskaitė	68

LITERATŪROS MOKSLAS IR KRITIKA

VIRGINIJA CIBARAUSKĖ. Monograma ant senoviškos staltiesės (Nijolės Miliauskaitės eilėraščių-dagerotipas)	85
--	-----------

APIE KŪRYBĄ IR SAVE

Gaila tuščio (pražudyto) gyvenimo. Poetas Vytautas P. BLOŽĖ atsako į Romo DAUGIRDO klausimus	95
---	-----------

„METŲ“ ANKETA

Požiūriai. Vytautas MARTINKUS	104
--------------------------------------	------------

ATSIMINIMAI. DIENORAŠČIAI. LAIŠKAI

DALIA SRUOGAITĖ. Atminties archeologija (Pradžia)	111
--	------------

MŪSŲ PUBLIKACIJA

FRANZ KAFKA. Dienoraščiai (Pradžia). Vertė Teodoras Četrauskas	126
---	------------

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ. Intelektualo pašnekesiai su savo siela (S. Moravskio „Iš visur po truputį (1 t.). Nuo Merkinės iki Kauno) * DALIA MARKAVIČIENĖ. „Paskutinės ekspozicijos“ repeticija (D. Zelčiūtės „Klaidinantys judesiai“) * JŪRATĖ SPRINDYTĖ. Tikrai kritikas (V. Sventicko „2009 kritiko pastraipos“) * RAMUNĖ BRUNDZAITĖ. Grožėjimasis pasauliu pro lapus (V. Daujotytės „Pro lapus“)	137
--	------------

TĖVYNĖS VARPAI

JUOZAS ŠIKŠNELIS. Kasdienybės skutinėjimai	151
---	------------

Antrajame viršelyje: **JONAS DANILIAUSKAS.** Vakarėja, 2009

Trečiajame viršelyje: **ONA PALIUKIENĖ.** Gyvenimas kaip šventė, 2009

Pasirašyta spausdinti 2010.II.1. Tiražas 1150 egz.
Formatas 70x108¹/₁₆. Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“
remia:

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

RIMANTAS VANAGAS

3

Labora! (nors supuvę kiaušiniai vis dar paklausūs...)

Manęs niekas neklausia (kartais net gaila...), kokios mano pažiūros, tačiau pasakysiu. Socialiniu požiūriu esu įsitikinęs socialdemokratas. Mano bičiulis norvegas pasakojo: „Kol aš nebuvo pervaziavęs skersai Amerikos, tol aš neturėjau jokių pažiūrų. Bet kai pervaziavau ir pamačiau, kas ten darosi, supratau: sąžiningas žmogus gali būti tik socialdemokratas!”

Tačiau! Aš esu visa širdimi konservatorius, kai omeny turimas mūsų kultūros paveldas, kalba, žodžio laisvė. Apie tai kalbu ne todėl, kad man būtų malonu išpažinėti, o todėl, jog panašiai – tuo esu giliai įsitikinęs – mąsto daug Lietuvos žmonių. Jei valdžia tai suprastų ir pripažintų, mažai beliktų vadinamųjų tautos priešų ir atsi-rastų žymiai daugiau Lietuvos patriotų, o V. Petkevičiaus „durnių laivas“ taptų juokingu pramanu.

Kartais nubundu ir galvoju: ar tik aš kvailas ir be atminties, ar visas pasaulis?

Gėda, bet neblogai prisimenu anuos, konjunktūrinius, laikus. Kai lėmė ne gabumai, o pareigos ir partinė priklausomybė. Ne tik prisimenu – užuodžiu tą kvapą iš tolo. Bet kaip keista: juo toliau, juo aštriau nosį kutena pažįstamas dvokas! Nes jau ir tūlas kritikas, ir ekspertas, ir tūlos komisijos ar tarybos narys (ką bekalbėt apie politinį žygeivį!) vertina nebe tiek kūrybą, nebe tai, ką ir kaip parašei, o tavo... pavardę, biografiją.

O labiausiai anuos laikus primena tai, kad mus vis glaudesniu žiedu supa... Lenino „virėjai” (pamenat „istorinę” Iljičiaus frazę, jog valstybę gali valdyti bet kas, net ir virėja?). Žmonės be kvalifikacijos, autoriteto, „beretės” ir savamoksliai pagal partijyčių sąrašus patenka valdžion, užima aukštas kėdes, lemia kitų žmonių likimus, šalies ateitį. Todėl ir prikūrta tiek protu nepaaiškinamo absurdo,

sunkaus, kriminalinio. Pvz., kraujo kaina – tiesiogine prasme! – pagaliau sukūrus šiuolaikišką žemdirbystės bazę, kai tereikėjo sovietinį kolchozinį modelį pakeisti europietišku kooperatiniu, nusi-rista iki arklių, t. y. iki baudžiatvės. Ar ne tas pat nutiko ir literatū-roj, kurios dangun patekėjo begėdiškai neraštingos „žvaigždės“?

Anykštėnai išleido vietos poetų eilėraščių apie meilę rinktinę. Pa-girtina! Bet žinot, kiek mūsų rajone atsirado poetų? Arti pusantro šimto. Padauginkime iš 44 rajonų, pridėkime didmiesčius... Gerai, kai kone visi raštingi Lietuvos žmonės jau ir poetai, bet... Aišku kaip dieną, kad žmonės nebeatskiria meno nuo nemeno, talento nuo šiaip eiliakalystės. Sparčiai artėjant į... XX amžiaus pradžią, švietimo lai-kus, kai reikėjo tautai aiškinti elementariausias tiesas.

Tik nesakykit, kad seniai užmarštin nugarmėjo deficito laikai! Lo-gika – pats ryškiausias mūsų dienų deficitas. Jei pasiūlyčiau turgu-je ar parduotuvėje pirkti ne šviežius, o pašvinkusius kiaušinius, tik-riausiai pasukiotumėt pirštą prie smilkinio. Tačiau iš dažno TV ka-nalo, laikraščio, „realybės šou“ dvokte dvokia pašvinkusiais kiau-šiniiais, o skaitytojų, žiūrovų – minios! Perkama, skaitoma, žiūrima kaip tik tai, kas atsiduoda maita, paskalomis, amoralia arba liguista vaizduote, o tokių „projektų“, programų autoriai bei atlikėjai – net reklamuojami, premijuojami! Antai už pernai metais spausdintas „antikorupcines“ publikacijas solidžią premiją eilinį kartą gavo tū-las Anykščių rajono žurnalistas. Prisvaičiojo, priskaldė vyriokas mal-ku, kiek begėdiška vaizduotė ir (ne)sąžinė leido – ir še atlygis!

Neprastas verslas, pasirodo, dėti pašvinkusius kiaušinius...

Visą gyvenimą dirbęs spaudoj, negaliu nesistebėti nepagarbiais, neatsakingais redakcijų ir skaitytojų santykiais. Tik labai reta redak-cija nūnai atsako, ar gavo tavo siųstą medžiagą, ką su ja darys, ką redaguos, kokį pavadinimą uždės ir pan., o ką jau bekalbėt apie ho-norarą! Kadaisė didžiavausi dirbęs žurnalistu, svajojau, kad bent vie-nas vaikas pasektų mano pėdomis, visada sakiau: jei protas ir akys neaptems, neprapulsiu net gaudamas menką pensijytę. Bet dabar galvoju kitaip. Antai Pasaulio anykštėnų bendrija išleido fotoalbu-mą, garbė būti jo sudarytoju teko man. Albume buvo dvylikos vietos fotografų nuotraukos ir vienuolikos šiandienos rašytojų mintys apie Anykščius. Visi gavo prideramą honorarą ir po albumą, bet nė vie-nas, išskyrus Romualdą Rakauską, net nepasakė ačiū!

Logika, elementarus padorumas – tik sapnuos... Nueinu į „Maxi-mos“ parduotuvę, dairausi pieniškų dešrelių – ogi visa eilė pritutin-ta „tarybinių“! Tai, kaip sakoma, ne naujiena, seniai visiems žino-mas verslininkų „bajeris“, bet kodėl nepamąščius, nepalyginus? Ša-lies užsienio politikos asai nepaliauja reikalavę, jog sovietiniai nusi-kaltimai būtų prilyginti nacistiniams, o štai toj pačioj laisvojo Lietu-voj siūlomos tokių pavadinimų prekės... Kodėl tada kitos dešrelių serijos nepakrikštijus „nacių“ ar „hitlerininkų“? Juk šitie okupantai buvo netgi lauktesni, su gėlėmis sutikti...

Pats nenorėčiau patikėti, bet: knygų platinimo firmos vadovas, dvejus metus apgaudinėjęs šimtus klientų, paskelbia bankrotą – ir, nusiplovęs rankas, lyg niekur nieko rezga voratinklį jau kitur... Ką tai reiškia? Kad teisingumo nėra ir nebus?

Ir apskritai – kas suteiks (sugrąžins) sąvokoms, terminams, žodžiams tikrąjį, prigimtinių turinį: įtikinamai ir dorai paaiškins, ką reiškia mūsų dienomis laisvė, demokratija, tėvynė, jos išdavystė? Kokie žmonės be išlygų verti kovotojų už Lietuvos laisvę titulo? Kodėl laisvas žodis, bene svariausias ir brangiausias mūsų, rašto žmonių, turtas tapo bevertis – kaip vėjo nešiojama šiukšlė?

O kaip turėtų būti įvardijama santvarka, politinė ideologija, skleidžianti vienpusę informaciją, net menkiausią cyptelėjimą apie socialines garantijas ar socialinį teisingumą, dirbančio ar norinčio dirbti žmogaus teises rėksmingai įvertinanti kaip sovietinį relikvą, okupacijos nostalgiją? Kaip vadintina ir vertintina totalinė įvairaus plauko „veikėjų“ spekuliacija patriotiškumo, lietuvio, lietuviybės, tautos vardu?

Šie klausimai – tik tam, kad paklausčiau: kada visa tai baigsis? Ir kas pagaliau garsiai, iš aukštybių ar viešų tribūnų pasakys „gana“? Klausdamas pirmiausia omeny turiu ne politikus (daugelis todėl ir veržiasi į politiką, kad jiems svetimas žodis „gana“), o visuomenės autoritetus, mokslininkus, filosofus, scenos, ekrano, plunksnos didmeistrius.

Vėl ir vėl mintiju: kaip mums trūksta aistringos vaižgantiškos publicistikos, kuri viešai prikalta prie gėdos stulpo nusikaltėlių (kad ir kokio rango jis būtų), pamalonintų darbščią bitele, ištiestą ranką skurstančiam, žeminamam kūrėjui ar paprasčiausiai jaunam žmogui, neriančiam kuo toliau nuo gimtos Lietuvos!

Prieš porą dešimtmečių naujai iškeptas rusų demokratas Borisas Jelcinas pakvietė savo tautiečius grįžti namo, Rusijon; o kas dabar pašauks lietuvius iš viso pasaulio: grįžkit, vaikai, broliai ir sesės, į savo tėvų namus? Nes tėvynė serga mažakraujyste, nes tėvynė jūsų verkia...

Kodėl tai, kas brangiausia – vaikus, kalbą, kultūrą, mokslo žinias, – taip lengvai atiduodame svetimiems? Arvydas Juozaitis per TV porino, girdi, broliai latviai baigia „išsivaikščioti“, o argi ne tas pat tinka lietuviams, kasmet ir kasdien prarandantiems atžalyną, ūglius? Europos „briedžiai“ jais gardžiuojasi, bet kas iš to mūsų Lietuvėlei? Gal po lietuvių kolonijas jau turėtų važinėti tautos likučių pasiųsti misionieriai, šaukliai *a la Žemaitė* ir kviesti tautiečius nuo pinigų kalimo pereiti prie valstybės gelbėjimo?

„Santaros–Šviesos“ konferencijoje, kadaise vykusioje Anykščiuose, savo ausimis girdėjau, kaip garbūs tautiečiai iš „anapus“ porino: mes Lietuvą labai mylime, ją nuolat sapnuojame, bet sugrįžti jai – negalime, nes Vakarų žmogui čia dar nėra deramo komforto, nes, pavyzdžiui, čionykščiuose poilsio namuose sovietinio palikimo vo-

nios senam žmogui per aukštos... Kodėl, svarstė tąsyk ne vienas „čia-buvis“, pinigingsiems užsieniečiams, juo labiau lietuviams, patiems neinvestavus tėvynėje, neparodžius mums, „sursėjusiems ir sukoministėjusiems“, kaip garbingai uždirbami pinigai, ir pagaliau nepastačius tų žemašonių vonių?..

Aš ne prieš išėivius, išvažiuojančius. Griūvant Berlyno sienai, buvau ten, mačiau, kaip veržėsi žmonės iš Rytų į Vakarus, dairėsi į tenykštes vitrinas, į videomagnetofonų, automobilių, batų modelius ir kainas. O dabar galvoju: kas būtų atsitikę kokiais 1970–1985 metais, jei staiga „geležinėj sienoj“ būtų atsivėrusi spraga Lietuvai? Su tvoromis ir langais, su vaikais ant rankų ir seneliais vežimėliuose pusė Lietuvos būtų išlėkusi! Tad ko stebėtis ar kuo kaltinti šiandieninius laimės ieškotojus?

Kita vertus... Ieškodamas skaudaus lietuvių praradimo priežasčių, nejučia prisimenu, kaip juokėsi iš manęs Izraelio žydai, kai 1990-aisiais kalbėjau jiems, jog, užtekėjus laisvės saulei, iš Vakarų lavina paplūs tautiečiai – ir padės, išgelbės. Deja, jie buvo teisūs: gausi mūsų išėivija jaučiasi atliekanti patriotinę pareigą tik retsykais atvažiuodama į grandiozinę dainų šventę ir nubraukdama džiaugsmo bei ilgesio ašarą...

Kodėl brangūs lietuvičiai *dabar* negalėtų sąmoningai, tikslingai suplasnoti iš amerikų, anglijų, airijų ir ispanijų, kai tėvynei išties sunku? Dažnas teisinasi naujais įpročiais, vaikais, didesniu uždarbiu, tačiau kas tie pinigėliai, palyginti su dvasiniais praradimais? Dažnas žada sugrįšias tada, kai Lietuva atsistosianti ant kojų, bet kas ją ant kojų pastatys, jei ne jaunimas?! Kodėl negalima grįžti... darbui? Valstybė pastatė paminklą V. Kudirkai, tačiau jo kvietimą „Labora!“ – pamiršo. „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą...“

Dar vienas apektas: o ką dabartinis jaunimas žino apie Lietuvą, gimtinę? Kiek, tarkime, šiandienos anykštėnų yra skaitę nuostabias, vaikiškai pagaulias ir enciklopediškas Bronės Buivydaitės knygas apie Anykščius? Kokius kitus žymius krašto žmones – be kelių vadovėlinių rašytojų – jie galėtų išvardyti? Kiek jų yra keliavę po tėviškę ne dviaukščiais autobusais, o dulkėtais takeliais, miegoję po atviru dangum, klausęsi gamtos kalbos? Vienetai. Tad ko stebėtis, kad jie neturi kuo didžiutis, ką prisiminti, ko ilgėtis – ir tėvynę, net savo vaikus iškeičia į monetą.

Kas dar, be krizės, turėtų atsitikti, kad visa Lietuva krūpteltų – ir pabustų? Gal reikia pagoniškos aukos – kad kas nors susidegintų? Ar koks neadekvačiai išnarsėjęs pilietis paduotų Lietuvą į tarptautinį teismą dėl savo tautos genocido?..

Pasaulio anykštėnų bendrijos mėnraštis „Pasaulio anykštėnas“, ieškodamas visų įmanomų būdų, kaip susigrąžinti tautiečius namo, suformulavo klausimą: „Kodėl jaunoji išėivija turėtų grįžti į Lietuvą?“ ir pateikė jį žymiesiems Lietuvos žmonėms. Štai ką jį atsakė Kau-

no Vytauto Didžiojo universiteto profesorius emeritas Algirdas Avizienis:

Kai jaunas žmogus pajunta, kad namie jis reikalingas ir laukiamas, kad juo rūpinamasi – jis tai įvertina ir grįžta. Kas, turėdamas neblogas darbo ir gyvenimo sąlygas, o juo labiau sukūręs šeimą, norės dangintis nežinia kur, nežinodamas, kas jo ten laukia? Tokiu atveju net didesnė alga nelabai sugundys – jei lauks mėgstamas darbas, kolegos, pastogė. Deja, Lietuvoje pernelyg išsigalėjęs sovietinis mąstymas: išmokei jaunimą ko reikėjo – ir žinokis, o kas tavęs laukia ar nelaukia – mums neberūpi!

Sakoma, kad lietuviai mirusius myli labiau nei gyvuosius. Šią mintį galėčiau pratęsti: ir išvažiavusius – labiau nei greta esančius! Apie prarastą jaunąją kartą pradėta kalbėti tik tada, kai ji iš tiesų jau buvo prarasta, bent didžioji dalis. Juk taip, atrodytu, paprasta ir aišku: mylėk žmones, kol jie šalia, kol jie Lietuvoj. O jeigu mes jaunuolius tik pastumdome nuo vienu durų prie kitų, dar prirašome kreditų, paskolų – kas benorės grįžti? Ten, kur jau buvo nuvertintas, pažemintas?..

Lietuva nelaukia grįžtančių jaunųjų mokslininkų ne tik todėl, kad neturi lėšų, nesugeba jiems padėti susitvarkyti būstą, mokėti prideramą algą. Nesunku patirti, jog jaunųjų talentų grįžimu nelabai suinteresuota vyresnioji mokslininkų karta: užsiėmę šiltas vietas, jie paprasčiausiai bijo konkurentų. Vyriausybė turėtų kur kas išsamiau atsižvelgti į jaunųjų intelektualų poreikius bei problemas, išsamiau paaiškinti visuomenei, kodėl Lietuva taip nenoriai pasitinka arba nemoka prisikviesti jų palikusio akademinio jaunimo.

Justinas Marcinkevičius:

Taip, realus gyvenimas toli gražu ne visada palankus žmogui, ir tas gyvenimas nepaiso mūsų sentimentų ir sapnų. Nelengva yra išeiti, sunku yra grįžti, ypač po ilgesnio laiko, gal net suleidus šaknis svetimoje žemėje. Bet ilgesys ir meilė kalnus verčia. Vargu ar galėtume pasakyti, su kokiomis mintimis, jausmais, pasiryžimu ir ketinimais išvyksta žmogus duonos ieškodamas. Manau, kad ne vieną jų galbūt lydi jų tautinės aspiracijos – užsidirbti, sugrįžti ir kurti gyvenimą čia, bet metai kiti – žmogus išišaknija, gimtieji namai netraukia, nesisapnuoja, užsimiršta. Nieko, arba beveik nieko, viliojančio jam pasiūlyti neturime. Todėl man ir atrodo, kad Lietuvos istorijoje tokio laikotarpio dar nebuvo. Galbūt jų galėtų šiek tiek sušvelninti auklėjimo, švietimo, žiniasklaidos, pramogų turinys, iš mažens diegiamos etninės mūsų vertybės, kalbos, istorijos, kultūros akcentai. Deja, pas mus elgiamasi kaip tik priešingai: atsisakoma, perbraukiamą, parodijuojama arba niekinama viskas, kas siejasi su tautiškumu, patriotiškumu. Atseit pasenę, nemadingi, atsilikę. Aktualu tiktai saldaus, blizgančio, apnuoginto gyvenimo atspindžiai. Galima klausti: ką veikti dabar Lietuvoje, išvargintoje sunkmečio ir bedarbystės? Betgi sunkmetis ir bedarbystė ritasi per visą žemę, užgriebdama vis naujas ir naujas teritorijas, griaudama ir niokodama žmonių gyvenimus, neklausdama jų pilietybės ir tautybės. Finansų analitikai kartkartėmis nedrąsiai prasitaria, kad krizė jau lyg leidžias suvaldoma. Be jokios abejonės, kiekvieno žmogaus pastangos, žinios, galbūt patirtis yra pageidaujamos ir

gerbtinos. Nuo senovės žmonės sakydavo, kad namuose, tarp savųjų, ir vargas lengviau išvargstamas, ir bėdos greičiau išbėdavoamos. Suprantama, aš neturiu ekonominių ir politinių argumentų, agituodamas anykštėnus (ir ne tik juos) grįžti namo. Galiu tik belstis į išėjusiųjų širdis.

Beatričė Kleizaitė-Vasaris:

Lietuvos valstybės jaunimo politika turėtų kardinaliau keistis. Tačiau nepamirškime realybės: pasauly visada bus šalių, kur už tą patį darbą mokės daugiau nei Lietuvoje. Moralė, idealizmas, auklėjimas – štai kas turėtų nulemti jauno žmogaus pasirinkimą. Jeigu jis jaus tėvynę kaip dangaus dovaną ir likimą, jausis esąs jos vaikas, nereiks raginimų, graudinimų, pamokslų, kad reikia ją mylėti, jos nieku gyvu nepamiršti, į ją sugrįžti ir jai kiek galint padėti. Sugrįžti ne dėl biznelio, ne tik numirti ir ne tik pelenų urnomis – sugrįžti darbui! Kad tėvynė būtų mielaširdinga, pats turi būti jai labai dosnus...

Ir dar vienas dalykas, kuriuo šventai tikiu: išeiviai pradės patys grįžti namo, kai supras, jog šiame pasaulyje esama kur kas svarbesnių, brangesnių dalykų už pinigus, turtą, gerovę. Kas tie banknotai, palyginti su tėvynės oru ir tyla, tėvų šiluma, nepakartojama gamta ir tėvų kalba, dainomis, prisiminimais? Palaimingu jausmu, jog esi savo vietoje?..

**Mieli skaitytojai,
neužmirškite užsisakyti
Lietuvos rašytojų sąjungos žurnalo „Metai“.
Prenumeratą priima visi Lietuvos pašto skyriai.
Mūsų indeksas 5049.**

Regimanto Tamošaičio nuotr.

ALGIMANTAS BALTAKIS

9

Su savim tamsoje

Per kabantį tiltą

*Širdį nešies
Lyg indą sukultą
Per siaurą, kabantį tiltą.
Graužies,
Jog taip dažnai pulta,
O taip retai kilta.*

*Graužtis, deja,
Per vėlu:
Netrukus paliksi šią žemę,
Apraizgytą spygliuotų vielų,
Išduobėtą sprogimų,
Neramių.*

*Stebiesi:
Kiek sykių tau teko
Keliauti pro Scilę, Charibdę.
Džiaugiesi:*

*Tu pievoj pramynei taką,
Nors tave patį galėjo sutrypti.*

*Siūbuoja tiltas, kuriuo eini,
Artėji prie kranto lemtingo.
O dvi vakaro saulės
(Viena danguj, kita vandeny)
Svetingai tave pasitinka.*

2008 m. sausis–vasaris

Ne Heraklis, ne Antėjas

*Tu ne Heraklis, ne Antėjas,
O ir laikai dabar kiti.
Iš nežinios trumpam atėjęs,
Į nežinią ilgam grįžti.*

*Kam reikia tos nykios kelionės?
Kam tau šios kančios, kam vargai?
Aplink – apduję laksto žmonės,
Aistrų ir pinigų vergai.*

*Aplink – pasaulis išprotėjęs,
Koks buvo ir visais laikais.
Vis vien, nors ir nesi Antėjas,
Už žemės atkakliai laikais.*

*Įgriso tau klaikus spektaklis,
Grimasų iškreipti veidai.
Vis vien, nors ir nesi Heraklis,
Išmėžti arklides bandai.*

*Bet žemėj nemažėja dvoko,
Gamta ir siela užteršta.
Ir keikdama gobšuolių žmogų,
Nuo smogo dūsta planeta.*

*Manai, tu už kitus geresnis?
Žvaigždė tau spindi ant kaktos?
Tu nei geresnis, bei blogesnis,
Esi tik truputį kitoks.*

*Tu ne Heraklis, ne Antėjas,
Svarbus tik artimiam draugam,
Iš nežinios trumpam atėjęs,
Į nežinių grįžti ilgam.*

2008 m. lapkritis–2009 m. gruodis

Krokodilas

Proanūkei Kotrynai

*Skrenda krokodilas.
Ryja debesis.*

Kodėl krokodilas?

*Kad jo
nasrai dideli.*

Kodėl skrenda?

*Kad jam
nusibodo ropoti.*

Kodėl ryja debesis?

*Nes padangėje
antilopių nėra.*

*Iš kur žinai,
kad ryja?*

*Argi nematai:
visa padangė
krauju pasruvo!*

2009 m. lapkričio 9 d.

Strazdiškio parametrai

*Koks aukštas
tavo dangus,
gimtine.*

*Koks gilus
protėvių šulinys.*

*O dar gilesnė
vieškely įminta
avinėlio pėda.*

*Iš tos pėdos
kadaisė gėriau ir aš,
nepaklausiaū Elenytės.*

*Tiek metų prabėgo,
o man
vis dar maga badytis.*

*O koks ilgas
vieškelis:
nubėga kalvomis
lig paties horizonto.*

*Tuo vieškeliu
išėjau
į platų pasaulį.*

*Bet niekaip
užmiršt negaliu
mažo Strazdiškio.*

*Nes man ausyse
vis dar skamba
mane išlydėjusi
volungės giesmė.*

*Tokia
dieviškai melodinga
ir tokia
kraupiai trumpa.*

2010 m. sausio 2 d.

Su savim tamsoje

*Tarei sau:
nebesispardyk!
nurimk!
suprask:
esi senas.*

*Ne! –
pertarei save, –
esi
ne senas,
esi
labai senas!*

*Kvotai senolį:
kodėl gi tu
toks nemandagus?
nei žmonėms,
nei daiktams
nebesakai
labas?*

*Ak, brolau,
paaiškinai sau:
ne tik
labas,
tu pasauliui
nebesakai
ir sudie!*

*Tą graudų žodį
tiek sykių kartojęs,
dabar gi
norėtum
anglišku papročiu
išėiti tylomis,
kad niekas
net nepastebėtų,
jog išėjai.*

2009 m. spalio 10 d.

Eiti

Romanas

Kuo greičiau iš šito miestelio, kuo greičiau susistabdyti mašiną.

...Stovėjo prie turgaus aikštės su prekystaliais, nusėstais dulkių, mojavo ranka, niekas nestojo. Buvo pavakarys, po siestos keliukas atgijo, kiek jis gali atgyti, mašinų pravažiudavo ne per daugiausia – turistų lankomas, bet vis tiek užkampis, – tačiau atvažiuojant kartais išvydavo. Ir akimis nulydėdavo. Vėl ėjo, variklio burzgimą išgirdęs grėždavos, ranką pakeldavo. Nežino, kiek laiko šitaip kulniavo, laiko nuovoką buvo praradęs, kol galiausiai – ilgas čiuožtelėjimas šalikelės žvyru. Tai buvo autonamelis, jį vairavęs olandas vos vieną kitą žodį suprato, greta jo sėdėjusi moteris prancūziškai išvis nemokėjo. Bonnieux? A taip, kaip tik vakar aš ten buvau, ne, jūs neklystat, iš tikrųjų šiuo keliuku iki didžiojo plento reikia važiuoti...

Buvo keista sėdėti už stalo mažyčiame kambariuke ir regėti, kaip vaizdai vieni iš kitų skleidžias – lyg už namo langų, pro kuriuos pažvelgęs vis tą patį išvysti, pasaulis bėgti būtų pradėjęs. Vis toj pačioj vietoj liekantis arbatinukas, vis toj pačioj vietoj liekantys du puodukai su arbatos tirščiais ant dugno, vis toj pačioj vietoj liekanti vazelė su gėlėmis, kurių nei prancūziškai, nei lietuviškai pašaukt jis nemoka – kiek mažai augalų aš pažįstu, – ir pro juos slystanti juosta, lyg kas nors ją tai kilstelėdamas, tai nuleisdamas, tai į vieną, tai į kitą pusę pasukdamas trauktų.

– Okay? – trumpam atsisukęs, klausia vairuotojas.

Tai – gyvenimo džiaugsmu trykštantis pusamžis vyras balta kepure, veidrodėlyje mato, kaip po jos snapeliu mėlynose akyse linksmi spingčioja vyzdžiai. Atsilošęs sėdynėje, vyras švilpaudamas viena ranka vairą sukioja, kitos alkūnę ant praverto lango parėmęs. Atrodo, kad jei kalba nevaržytų, ne švilpautų, bet šnekėtų – šnekėtų be galo: iš visko matosi, kaip labai jam pasišnekėti norėtųs. Jo pakeleivė – žmona, gyvenimo ar šiaip draugė – santū-

resnė ir uždaresnė. Visą kelią ji, vedžiodama pieštuku, žemėlapi akimis narp-
lios.

– Okay, – atsako.

Po posūkio tiesion nuokalnėn paspaudžia greičio pedalą, paskui atžagaria
ranka neatsisukdamas mosteli. Iš nelabai taisyklingos frazės supranta, kad
rodo į šaldytuvą – ten esą mineralinio vandens, taip pat rožinio vyno, galįs
pasiimti, ko nori.

– Tu dois avoir soif, – tujintis pradeda. – Bien sûr, tout le monde a soif par
ce temps-là, – priduria ir atsainiu, ir šiek tiek iškilmingu balsu, lyg kalbėtų
ne tik apie troškulį, bet ir apie viso gyvenimo lemtį, nuo kurios nepabėgsi.

Rožinį vyną kasryt gėrė mieste, iš kurio jį pasiėmė Anne, rožinio vyno kar-
tais prisėsdavo išgert ir kaimelius, bet gerti rožinį vyną ten ir šitame name-
lyje ant ratų ne tas pat buvo.

...Atsidarė šaldytuvėlį, prisipylė kone sklidiną taurę, žiūrėjo į ją, svidu-
liuojančią pradedančioj gesti pavakarės šviesoje. Skysčio paviršių brėžianti
linija slyščiojo, atkartodama metronomą, kurio ritmą diktavo kelio reljefas, –
tais nežymiais pasvirimais ištikimybę jūros lygio tiesei bylodama, jūros lygio
tiesei neištikima būti ji tiesiog negalėjo. Toks gamtos dėsnis, taip jau gamtos
sutvarkyta. Matė, kaip aukštyn, žemyn, čia vienon, čia kiton pusėn taurė
pasvyra, bet vyno horizontalė vis ta pati lieka. Kartais, kai namukas labiau
į šoną pakrypdavo, beveik briauną pasiekdavo, regėdavos, lūš, vynas šliūkš-
tels, bet ne – prisipylė beveik sklidinai, bet ne tiek, kad išsipiltų. Žiūri į tą
taurę, bet jos paliesti nedrįsta – kaip kad Anne šį rytą jo sapne atmerktomis
akimis, kai jai viskas buvo įmanoma, nuo tilto turėklų atsiplėšt neišdrįso. Ko
aš bijau, ko išsigandau, kas mane kausto? Niekas manęs nesapnuoja, aš ne-
galiu atsispirti nuo tilto ir į dangų nuskriet, bet kas man trukdo šitą taurę
pakelti? Gal dėl to, jog kuo ilgiau į ją žiūri, tuo labiau rodos, kad jos aidi ro-
žinė skaidruma – ne tik vynas, bet ir liūdesys viso šio krašto, dar vienai die-
nai sudiev sakančio. Ir viso pasaulio – kaip didelio laivo, iš dar vienos dienos
uosto išplaukiančio. Nei kunigui, nei vyskupui, nė pačiam popiežiui nevalia
šitos taurės paliesti. Vos tik kieno pirštai prie jos prisiliestų, ji dužtų, neiš-
gydomam pasauliniam sielvarte visus paskandintų.

Atsargiai.

Perdėtas jausmingumas yra pavojingas.

– Sustokit. Sustokite čia, šitoj sankryžoj.

Moteris nuo žemėlapio atsuka galvą:

– And we?

– This road one, – nežino, taisyklinga ar netaisyklinga anglų kalba pa-
sako.

– Okay here? – klausia vyras.

– Okay.

– Jūs tikras?

– Taip, aš esu tikras.

– Tai gero kelio. Sėkmės.

– Jums taip pat.

Ir nepaliesta rožinio taurė jau nuvažiavus.

Staiga labai gailu jos pasidaro. Lyg būtų nuvažiavus ne taurė, bet galimybė.
Dar viena praleista galimybė. Niekad negrįšianti. Ar gyvenime yra galimybių?

Troškulys juo didesnis. Atsisega kuprinę, išsitraukia butelį, geria. Vanduo drungnas, išsivadėjęs. Gerdamas apsidairo.

Tai – svarbi sankryža, joje keletas kelių kertasi, jos ašis – pagrindinis šio departamento plentas, vedantis tiesiai į miestą, kurį jam pervaziuoti ar pereiti reikia, kad pas Anne grįžtų. Po kaimelių, kuriuos šiomis dienomis matė, tas miestelis dabar jau atrodo didelis miestas.

Šįkart ilgai laukti netenka.

Sustoja ūkininkas, namo važiuojantis iš Avinjono. Iki galo tai ne, bet pamėtėti gališ. Buvęs ligoninėj sergančios žmonos aplankyti, ta pačia proga ir apsipirkęs.

– Quelque chose de grave?

– Nieko tokio, – atsako, – krūtinės vėžys, bet laiku pastebėjo.

Iš balso supranta, kad pats nuo savęs ginasi. Ką sakyti, nebežino. Su žmonėmis bendrauti pamiršau. Tas maždaug jo amžiaus vyras taip pat žodžio neprataria. Važiuoja tylėdami. Gerai, kad neilgai.

– Man čia sukkti reikia.

Dėl tiek ir sėstis galbūt nevertėjo.

Išlipęs ilgai akimis lydi mašiną, šalutiniu keliuku per plačiai išsidriekiusius vynuogienojų laukus tolstančią.

Žiūri tol, kol žvilgsny sutirpsta.

Vynuogės atrodo prisirpusios, bet iš tikrųjų dar neprisirpusios.

Vėl stovi, stabdo. Paskui eina, vis atsigręždamas. Palyginti plačiu plentu mašinos greitai važiuoja, pro ją švilpte švilpia, o sunkvežimiams lekiant ir triukšmingus vėjo šuorus atsibloškiant pajunta.

Dabar – mergina ir vaikas.

Mergina nagus dildosi.

– Mes visad sustojam, – sako vaikas.

– Ilgai laukėt? – labai išsidažiusi mergina klausia, bet jos balsas visiškai abejingas.

– Teko šiek tiek.

– Taip, – ji atsідūsta, lyg pati būtų pavargus stabdyti. – Vis išgirsti, kad kas nors atsitiko. Paima savo nelaimę. Žmonės prisiklauso istorijų ir paskui bijo. Bet mes visad sustojam, – pakartoja draugo žodžius.

Sužadėtiniai. Dar neprasidėjo, bet viskas nuspręsta. Nežinomybės skleidžiamo nerimo jau nebelikę. Atsipalaiduoti gali. Vienas nuo kito pavargt dar nespėję, bet iš ateities atsiverčiančio nuovargio šešėlį jauti.

– Šį vakarą labai graži šviesa, – žvilgtelėjusi pro šoninį langą, sako mergina.

– Poetė gi atsirado... Ir baik vienąkart nagus dildyt, – sako vaikas.

– Kas tau darbo, – mergina sako.

– Tu žinai, kad mane tai nervina. Mane tu nervini tyčia.

– Taip, aš žinau, kad tave nervinu, pačiu savo buvimu nervinu, – mergina sako ir toliau nagus dildosi.

Kartais akis į kelią pakeldama.

– Per greitai važiuoji.

– Ne tavo reikalas, dildais nagus, tai ir dildykis. Kol iki gyvuonies nusi-dildysi.

O gal visai ne sužadėtiniai, ką tu žinai?

Gal neseniai vedę?

Arba įsimylėjėliai, vienas kito kantrybę bandantys?

Pasijaučia nejaukiai, jie, atrodo, nejaukumo nejaučia.

– Kas tos fanerinės išpjovos, vis pakeliui šmėkštelinčios, kam jų čia tiek prismaigstyta? – klausia. Nuspėja, bet vis tiek klausia. Kad ką nors pasakytų.

– Tai – jis, – mergina atžagariu nykščiu mosteli. – Jis irgi vieną dieną taip užsimuš. Mane irgi užmuš. Mes abu taip užsimušim.

– Kvaiša.

Kurį laiką važiuoja tylėdami. Jis vėl nebežino, ką pasakyti. Jaučia, kad reikėtų ką nors pasakyti, tačiau nesugalvoja ką.

– Jie šitaip avariijų vietas pradėjo žymėti, – atsidarydama rankinę ir į jos kišenėlę dildelę įkišdama mergina sako. – Viena faneros išpjova – vienas užsimušęs. Dvi – du užsimušę. Čia labai daug užsimuša. Vienas mūsų draugas užsimušė. Paryčiais iš šokių grįždamas. Ir savo draugę užmušė. Savaitgalių paryčiais šitame kelyje labai daug prisigėrusių.

Pamano, kad žodis *užsimušti* baisnis nei *žūti*. Todėl ir sako *užsimušti*, ne *žūti*. Tyčia. Vos juntamai pasimėgaudama.

Labai ilgu lanku išriestas posūkis, plentas šiek tiek pakrypęs, tuo ilgu vingiu sukantis rodos, kad visas pasaulis truputį pasvyra. Daugybė raudonų rodyklių ant baltos apsauginės juostos liejas į vieną ilgą raudoną rodyklę.

– Jums iki kur reikia?

Tokią ilgą, kad, atrodo, niekada nesibaigs. Ir kad – akimirksnis, dar vienas akimirksnis, ir pamažu linkstanti taurė pakryps tiek, kad ten, namely ant ratų, nelūžusi linija dabar jau tikrai lūš, ir viso šio vakaro liūdesį sugėręs rožinis vynas...

– Kas jums?

...šliūkštels, pasaulinio sielvarto bangomis...

Rusvaplaukė garbanota mergina į jį atsisukusi.

– Ne, ne.

Nieko tokio.

– Tikrai?

– Tikrai.

– Jūs esate tikras?

– Taip, aš esu tikras.

Nusigręžia.

– Jums iki kur reikia? – į priekį bėgantį plentą žiūrėdama klausia.

Pasako.

– Gaila, ne pakeliui. Mes į kitą pusę važiuojam. Bet jums nebedaug liks.

– Susuk, – paprašo vaikas.

Mergina atidaro daiktinę, išima tabako ir popieriaus pakelius, atplėšia plonytį lapelį, ant jo nutiesia tabako takelį, suka, liežuviu paseilina ir suklijuoja.

Atidaręs langą, prisidega.

Tada pati sau sukasi.

Jei jau taip, tai ir jis.

Dabar visi trys rūko, nors skersvėjis, mašina pilna dūmų.

– Nepamiršk, kad mums pinigų išsitraukt reikia, – pasimačius miesteliui, mergina sako.

– Tau tik pinigai rūpi, – sako vaikinai.

Jo draugė nieko į tai neatsako.

Jį išleidžia prie banko.

Tas, kuris apsistojęs pas Anne, – kai pasiteiraus, pasakys. Pabels į vartus ar patrauks grandinėle, nuo varpelio nutįsusią. Kas? Tas, kuris apsistojęs pas Anne. Bastydamasis šio svetimo krašto keliais, metrikų knygose įrašytą vardą jis kažkur bus pametęs, o jei ne pametęs, tai bastantis šio svetimo krašto keliais, iki baltumo giedras dangus bus išblukinęs rašalą – jei atsiverstų pasą, pamatytų, kad jame Provanso saulės sanskritu įrašyta: tas, kuris apsistojęs pas Anne. Su įžambiai tą įrašą perbraukiančiom raudonom raidėm – laikinai. Atsiliepdamas į Anne skelbimą, tą antspaudą jis pats ir uždėjo.

Kas mūsų gyvenimuose nelaikiniai?

Ligi šiol rodėsi, kad nelaikiniai – tiktai vardas.

Mašinai į kalną su stačiomis uolomis vingiais sukantis, pajunta širdyje veriantis šulinį – su daugybe vieni iš kitų žemyn smingančių rentinių. Girdi, kaip to bedugno šulinio apačion daužydamosis tuščias kibiras krinta.

– Iš matymo atpažinau, jūs gyvenat pas Anne? Pas Anne, kuri keliuku nusileidus...

– Taip, aš savaitei apsistojęs pas Anne. Pas Anne, kuri už fontano keliuku...

– Kodėl pėsčiomis? Neturit mašinos? Jūs čia – be mašinos?

– Be mašinos. Traukiniu atvažiuoju. Mašinos aš neturiu.

– Blogai čia be mašinos. Autobusų beveik nebelikę.

– Žinau. Bet aš nė vairuoti nemoku.

– Nemokat vairuoti?

– Nemoku.

Gal jo pase šalia to, kuris apsistojęs pas Anne, jau įrašytas ir tas, kuris vairuoti nemoka?

– Kodėl?

– Bijau.

Krypstantis plentas, labai ilga raudona rodyklė. Į bedugno šulinio rentinius daužydamosis kibiras krinta.

– Nesigailite, čia atostogaut atvažiuoju? Daugumai gi Viduržemio jūros būtinai reikia.

– Neatostogauju aš čia, dirbu. Žurnalistas, redakcija komandiruotėn pasiuntė.

– Šiaip jau vasarom čia tik poilsiaut atvažiuoja. Kokiam laikraščiu dirbat?

– Vienam Lietuvos laikraščiu. Straipsnį apie gaisrus parašyti turiu.

– Straipsnį apie mūsų gaisrus? Ir Lietuvai tai įdomu?

– Ką aš žinau. Jei pasiuntė, gal įdomu.

– Jūs – pirmas lietuvis, kurį sutinku.

– Mūsų mažai...

Nebesulaikomas ritinys su paleista rankena sukasi, grandinė vyniojas, tuščias kibiras aidais smilkinuos daužos.

- Anądien aikštėje sutikau keistą moterį. Labai prakaulaus veido...
- Mačiau. Aš krautuvėlėje dirbu. Krepšius jai padėjot panešti.
- Labai pyko, kad dar tik vidurdienis, o duonos nebėr.
- Vasarą sunku užsakyti – tai trūksta, tai lieka.
- Gražu čia, turbūt daug žmonių, išperka?
- Kaip kada. Todėl ir sunku užsakyti.
- Ta moteris – dailininkė?
- Nežinau. Kalba...

Sako, *artiste*.

– Do?

Mašina prieš fontaną sustoja. Restoranėlio girliandos dar neuždegtos. Nė žvakės. Pro pravertą langą girdi, kaip čiurkšlėmis krinta ir teška fontano vanduo.

– Do.

Dorothée.

Bet visi ją vadina Do.

Nuo lėtai besisukančio rato – malūno nebėr, likęs tik ratas – paskutinis stiklo karoliukas nukrinta.

Nė pavėluotai mostelt ranka nepakyla.

Ne žemyn provėžų išduobtu keliuku leidžiasi, o akmenimis grįsta gatvele kyla. Pro arką, kaip aną vidurdienį nešdamas krepšius su kačių maisto dėžutėmis, pralenda, laipteliais lipa. Kita gatvelė, už posūkio ji palei skardį nutįsta. Grindinys pasibaigęs, dulkinas takas, nuo to skardžio labai platus vaizdas atsiveria. Ir Anne vila matosi. Tarsi žemėtvarkininkų nupieštoj schemoj. Palei tujų alėją vakaro šviesoje mėlynuoja baseinas. Anne buvo teisi. Jeigu jo vietoj dabar stovėtų kitas žmogus, o jis apačioj, jos sode, būtų ir nusimaudyt susimanytų, galėtų maudytis nuogas – tam kitam žmogui jis tebutų mažas taškelis. Nė nesuprastų, vyras ar moteris.

Ima skalyti šunys. Labai daug šunų skalija. Skalijimas per visas, kiek užmatai, erdves aidi. Iš to kaimelio, kuris šiek tiek kairiau nuo Caseneuve, apie kurį prieš daug metų Pierre sukūrė eilėrašį. Turbūt tokį pat gražų kaip šis vasaros vakaras. O paskui perskaitė, prieš jiems sėdantis už mėlyno stalo. Su rulete. Tada Anne jauna buvo. Ir jos šukuosena į akis niekam nekrito. Tokia tais laikais buvo mada. Bando įsivaizduoti jos veidą. Anuomet. Ar Pierre ją atpažintų?

Ramiau būti negali, ji telefonu sako, tik netoliese yra kaimas, kuriame žmogus turi šunyną. Kai šeria, labai garsiai loja. O slėnis labai aidus. Kiekvieną vakarą aštuntą valandą šeria. Bet neilgai trunka. Pusvalandis, ir vėl – kaip Dievo ausy.

Lyg šiandien prisimena, taip jinai ir pasakė – kaip Dievo ausy.

Bažnyčios varpas aštuonis kartus nuaidėjęs, šunys skalyt pradėję. Net jei nebūtų varpo išgirdęs, žinotų – aštuonios, gal kiek po aštuonių. Kadangi labai gerai prisimena aną pokalbį telefonu, jis dar Paryžiuj. Ne toks vėlus vakaras, bet jau tamsu, lyja lietus, atrodo, kad lietus nelyti niekur negali. Atrodo, kad lietus visame pasaulyje lyja.

Kaip kad dabar regis, jog visam pasauly – giedra. Ir kad ši giedra niekada nesibaigs.

...Žino, aštuonios, kiek po aštuonių – lygu žino, jog dabar sėdi už stalo. Ir geria aperityvą. Martini, portą, armanjaką, gal viską. Prieš tai įjungusios automatinį laistytuvą.

Anne kiemo iš čia nesimato, jį užstoja nuožulnus čerpių stogas, bet jis tikras, kad dabar sėdi už joms dviem per didelio stalo ir geria vakaro aperityvą. Beveik negeria. Pakeltus stiklus lūpomis tiktai paliečia, atgal stato, tyli. Galbūt rūko. Tikriausiai rūko. Labai stingliam ore dūmai beveik nesisklaido. Jei į taures buvo įsidėjusios ledo, jis jau ištirpęs.

Kartais žinai, nes prisimeni, net norėdamas užmiršt negali.

Kartais žinai, nors nematai.

Ir apie save jis dabar šį tą žino. Kartais nieko nežino, o dabar kai ką žino. Žino, kad tiek skubėjęs, mašinas pamišėliškaai gaudęs – kad tik greičiau, pro Do vartus nesustojęs praeis. Kaip galėjo pamiršt Anne saktus, jog vienintelis gyvasties ženklas – lempa, kurią vakarais ji įžiebia ir kurią lipdamas ar leidamasis nuo uolų pamatai?

Ir jam ima rodytis, kad kol neįžiebtą lempa, Do iš viso nėra. Kad kol neįžiebtą lempa, ji ne tik iš kaimelio, bet ir iš tų savo griuvėsių pradingus. Ir kad tik iš įžiebtos lempos šviesos suprasti gali, jog iš tolimų, tik jai vienai pažįstamų pasaulių sugrįžus.

Kaip laumė.

Lyg dienos šviesa ją sudildytų, o tamsa atgal sugražintų.

Taip, vos ją pamatė, iškart tarė sau – laumė.

Kaip šiandien prisimena.

Pavojinga, vėl parašyta, bet šitam krašte jau tiek šitokių užrašų matė, kad į juos dėmesio nebekreipia. Iš pradžių kopia laipteliais, laiptelių paskui nebelieka, slidžiais akmenimis lipa. Kartais prasilenkia su žmonėmis, atsargiai žemyn besileidžiančiais. Uolos stačios ir aukštos, sukies ir sukies ratais.

Ir dabar jau nebe sklandytuvus, o paukščio skrydis. Labai, labai aukštai pakilt galinčio. Į visas puses atviri dangūs, kurie dabar aplink tave sukasi. Dar iš vienos dienos uosto išplaukiantis laivas saulėlydžio šviesoje tirpsta, vakaruos nuožulnia plokštuma slysta. Į naktį krypstančio vakaro varpo šerdis labai pamažu svyra, bet kai vario gaubtą palies, dūžis nenuaidės. Prie jo prisilies taip pat tyliai ir švelniai, kaip vienos su kitomis susiliečia blakstienos, kai po ilgos dienos pavargęs nejučiomis nuskęsti į miegą.

Jau nusileidusios saulės kibirkštims gęstant, eis aplinkui šio krašto žemėlapi su rodyklėmis, ant akmeninio cokolio atverstą. Su viena po kitos rodyklėmis savo žvilgsnį tapatindamas sakys sau: aš ten buvau, aš buvau ten, ir ten aš buvau. Markizo de Sado kaimelis, Bonnieux, Provanso Venecija... Erdvės atrodytų neaprepiamos, keliai – begaliniai, ir kaip aš tiek nueiti galėjau? Eidamas vien todėl, kad tik eičiau. Eidamas, nes sustot negaliu. Eidamas, nes tas begalinis ėjimas – mano namai, vienintelis prieglobstis, kuris man dar liko. Kol pasivijo mintis, kad dabar jau einu ne vien dėl to, kad tik eičiau. Kol supratau, kad nepabėgsiu. Kad vis tiek...

Ir tada – kad tik greičiau.

Do.

Laipteliais apačion lipa, pamatęs įžiebtą šviesą sustoja. Ilgai į ją žiūri. Smilkтели: gal visuos pasaulio kraštuos kiekvienas kaimas savo pamišėlį

turi? Kaimo pamišėliu tapt labai lengva – tik būk vos vos nepanašus į kitus. Būti su kitais ir sykiu būti šiek tiek kitokiam – labai pavojinga.

Regi ją.

Jos plaukai iš kumštelin susukto kuodo ištrūkę, nors vėjo nėra, jie plačiai išsidriekę, jos plaukams už nugaros nelyg povo uodegai skleidžiantis, ji per lyną, tarp dviejų uolų įtemptą, eina. Nuo raudonų saulėlydžio žiežirbų akiračiams pleišėjant, ta povo uodega, rodosi, dega. Vietoj Wong Kar-Way muzikos girdi, kaip dvidešimt kačių kniaukia. Jų kniaukimas lyg iš proto einančių erdvių muzika skamba.

Tik būk bent vos vos nepanašus į kitus, ir žmonės apie tave pamišėlio legendą sukurs. Net žmonėms, kuriems pavyksta suaugti, pasakų reikia. Bet ir tie, kurie kaip tu nežino, ką reiškia suaugti, jas susikuria. Tie, kuriems pavyksta suaugti, pasakas kuria todėl, jog negali atleisti, kad kas nors kitoks gali būti. Tie, kuriems kaip tau nepavyksta suaugti, – todėl, kad gražu. Suaugusieji kitokių bijo, tokie kaip tu – pavydi, kad drįsta leisti sau prabangą būti kitokiais.

Todėl taip ir yra.

Jie sako: dešimt, gal dvidešimt kačių, o tu pridedi – iš proto einančių erdvių kniaukimo simfonija. Jie sako: ištisas dienas nesirodo, o tu pridedi: po tolimus, tik jai vienai pažįstamus pasaulius klajoja. Jie sako: griuvėsiuose tūno, o tu ją matai lynu, tarp dviejų uolų įtemptu, degančiais plaukais žengiančią.

Do – kaip dūžtantis ratilas nubanguoja, kai stovi nedrįsdamas rankos pakelti. Do – tai surūdijęs o raidės formos žiedas, kurį į save patraukti turėtų, kad vartai atsidarytų. Kai, nuskambėjus varpeliui, ji paklaus *kas?* O tu pasakysi: tas, kuris apsistojęs pas Anne. Toks šiame krašte tavo vardas.

Bet jis stovi prie vartų ir varpelio grandinėlės paliesti nedrįsta. Dabar jo galvoje iš dešimčių tomų žodyno su šimtais tūkstančių žodžių telikęs vienas vienintelis.

Grandinėlę patrauki, varpelis sutilindžiuoja.

– Kas?

– Tas, kuris gyvena pas Anne.

Ir dešimtys tomų užsiverčia, tau palieka vienai vieną žodį, kurį, nusileidęs dulkėtu taku palei skardį, jau eidamas akmenimis grįsta gatvele girdi skambant.

Prabangaus restoranėlio terasoj du vyrai ir viena moteris vyną tebegurkšnoja. Bet ir ant tuščių staliukų uždegtos žvakės. Vėjo nėra, jos labai ramiai dega.

Išdavystė.

Tai būtų buvusi išdavystė.

Negaliu, jai nepasakęs.

Negalėjau, jai nepasakęs.

Toldamas girdi, kaip čiurkšlėmis krinta ir teška fontano vanduo. Paskui nebegirdi.

Labai tamsu, nieko nemato. Bet Anne paskolintos lempos iš kuprinės neatraukia.

– Pas moterį, griuvėsiuos gyvenančią, eisiu, – patylėjęs ištars, kai kitądien truputį nustebs:

– Šį vakarą taip anksti grįžote... niekada taip anksti nepareinate...
Pasakys, kad būtų pasakęs. Nors niekada nesupras, kodėl rodės, jog pasakyti būtinai turi. Privalo.

– Pas ją, į griuvėsius?

– Taip, pas ją, į griuvėsius. Kai buvom susitikę, pakvietė.

– Pakvietė?

– Sakė, užėik, jeigu eisi pro šal.

– Paprastai ji nieko nekviečia. Iš kaimelio mažai kas pas ją buvęs...

Ir vėl apie aukštus stiebus gėlių, kurių jis nepažįsta – kiek mažai augalų aš pažįstu, mažas kauptukas atsargiai ima strykčiot. Kad siauriau užkabintų, kampu jį palenkia. Elizabeth sėdi šezlonge, šis ant terasos krašto į kalnų pusę pasuktas, ji nugara į juos sėdi. Ar girdi? Tikriausiai negirdi – per toli, kad girdėtų. Ten, kur ji sėdi, – šviesa, čia, kur juodu, – šešėlis. Į ją žvelgiant atrodo, jog ji tokia tolima, kad nei su Anne, nei su vila, nei su juo nieko bendra neturi. Lyg kilstelėjusio ir iškart nurimusio vėjo su visu šezlongu ir kiek palinkusiu skėčiu iš kažkur atpūsta būtų. Sako sau: Anne dar niekada jos nėra mačius, ravėdama nė nepastebėjo, kad jos terason vėjas kažką bus atpūtęs. Tarsi nužydėjusią pienę, kurios pūkeliai netrukus į saulės išdegtą pievą nukris ir joje be pėdsako dings. Ir ji nė įtart neįtars, kad, be judviejų, šiame sode dar vieno žmogaus šį vakarą būta. Niekada nesužinos. Jeigu jis nepasakys.

– Man patinka ravėti, vienintelis darbas, kurį mėgstu – ravėti, – jausdama, kad tebestovi, vėl nuo žemės akis į jį atsuka. Jos žvilgsnis link jo įkypa linija tartum lėtai tįstanti strėlė kyla.

– Seniai jos nemačiau, – stodamasi, paskui brūkstelėdama per žemėtus kelius taria. – Net nežinau, kaip dabar ji atrodo.

Paima laistytuvą, prie čiaupo eina, prisipylusi vandens grįžta.

– Ką gi, keliaukit, – šviežiai išpurentą žemę apliedama sako. Tarsi motina, nepastebimai suaugusį sūnų į laivą tolimon kelionėn palydinti.

– Bet gal prieš tai aperityvo su mumis išgerti norėtumėt? Viskio, raudono ar balto martinio, *pastiso*?..

Kiek mokėdamas mandagiau atsisako.

– Elizabeth! – toldamas girdi.

Kažkodėl rodosi, kad Elizabeth neatsigrėžė. Kaip sėdėjo nusisukusi, taip tebesėdi.

Jis irgi neatsisuka pasižiūrėt, ar atsisuko. Norėtų, kad atsisukus nebūtų. Jam taip gražiau.

Kodėl pasakė *keliaukit*? – Kai pradės temti, kopdamas keliuku savęs klaus, prisiminęs, kaip jos pirštai per piktžoles strykčioja. Labai ilgi pirštai, tarsi pianistės. Sakytum, tarp gėlių ir žolių pabirusių klavišų būtų ieškojus. Paskui – vanduo. Per laistytuvo galvutę plonytėmis srovelėmis trykštantis. Kai vandens vis mažiau lieka, laistytuvą ji tolydžio įstrižiau lenkia.

Kylant šlaitu pasidingoja, kad ir visas šis vakaras nuožulniai pasviręs. Tarsi nuo Anne atsigaubiantis liūdesys kompasas ašį nežymiai būtų pakreipęs. Ir pasaulio šalys truputį būtų palinkusios. It pamirštos palaistyti gėlės. Betgi jinai jas palaistė...

Kodėl pasakė *keliaukit*, ne *eikit*?

Lyg nuo vilos iki griuvėsių vingiuotais šio krašto keliais eiti reikėtų dešimtis ar šimtus kilometrų.

- Kas?
- Tas, kuris apsistojęs pas Anne.
- Vis dėlto atėjai?
- Atėjau. Sakėt, užėik, jeigu eisi pro šalį.
- Pro šalįėjai?
- Ne visai.
- Gerai jau, gerai.
- Užrakina vartus.
- Atsargiai, šviesos čia nėra.

Laipteliais įkandin jos lipa, į kairę suka, vėl apačion lipa, paskui siauru akmeniniu koridorium eina. Atidaro duris.

Tik iš lauko atrodo – griuvėsiai. Visai ne griuvėsiai. Jos namai pusiau į uolą įaugę. Uloj išskobti. Tarsi lapės ola, kuri iš tamsos nyra ir šioje dirbtuvėje plačiu langu į kalnus atsiveria. Virš kalnų nusileidusios saulės šviesa tamsėjančiame danguje raudonom pleišenom žerplėja. Prisimena uodegas lapių, vienos per kitas uolom šokinėjančių. Kai tas vyrukas jį vežė.

- Saulė šį vakarą labai gražiai nusileido.
- Poetas?

– Ne, ne poetas. – Bet žurnalisto, apie Provanso gaisrus rašančio, legendos jai pasakot nediršta. O gal nenori. Labiau nenori. Nėra jokio reikalo. Tai būtų tuščia.

- Tai kas?

Nežino, ką atsakyti. Paskui netikėtai sau taria:

- Nepažįstamų pasaulio kraštų atradėjas.
- Pasauly yra kraštų, kuriuos tu pažįsti? Papasakok man apie juos...
- Bet prieš tai jūs papasakokit man apie tuos, kurių mes, paprasti mirtin-gieji, niekada neregėjom. Ir kurių niekada nepažinsim.
- Jie taip apie mane kalba?
- Jie taip apie jus kalba.
- Visi mano pasauliai štai čia, kitų pasaulių aš neturiu.
- Jų labai daug.
- Daug. Tiek daug, kad nuo jų pabėgt negaliu. Nuo vieno pabėgu, pasi-gauna kiti. Net tie, kurie nutapyti prieš dešimtis metų.
- Prisimenat Anne? Ir žaidimus už mėlyno stalo?
- Prisimenu Anne. Ir žaidimus už mėlyno stalo. Tolimi tai laikai. Pierre, Serge dar gyvi buvo.

- Sakė, seniai jūsų nematė.
- Aš irgi jos seniai nemačiau.
- Sakė, nežino, kaip dabar jūs atrodote.
- Ir aš nežinau, kaip dabar ji atrodo.
- Temsta, bet lempos nežiebia.
- Gal išgert ko norėtum?
- Nebent rožinio vynu. Jei turit.
- Visada rožinio vynu turiu.
- Ačiū. O jūs?
- Nuo rožinio vynu aš jau pavargus. Nuo daug dalykų aš jau pavargus...
- Tai kam jis pas jus? Rožinis vynu.
- Tu irgi manai, kad niekas pas mane neateina?

– Aš nežinau. Atrodo, kad apie jus niekas nieko tikra nežino.

– Vis dėlto tu įdomus. Tu kalbi taip, lyg pasauly būtų kraštų, kurias tu pažįsti. Ir lyg pasauly būtų žmonių, apie kuriuos ką nors tikra pasakyti galėtum.

Kurį laiką tyli. Paskui taria:

– ... Žinote, retkarčiais pamanau, kad žodžiai tiktai klaidina. Kad šnekėtis visai nereikėtų. Kad kalba – tai atvirkštinė simetrija. Iš tikrųjų pasauly nėra kraštų, kurias aš pažinčiau, nė žmonių, apie kuriuos ką nors tikra pasakyti galėčiau. Aš tik einu. Einu ir einu.

Ir pats sau priduria: prieš mane verčiantis puslapiams knygos, kurios rašmenų aš nepažįstu.

– Ne tik poetas? Ir filosofas?

– Koks aš ten filosofas, tai jūs...

– Tu taip sakai.

– Aš taip sakau.

Akyse mato, kaip ant mėlyno stalo sukas ruletė. Lyg vilkeliu iš anų laikų atsisukusi būtų. Šis jūdviųjų pokalbis – irgi žaidimas, abiem nejučiom žaisti pradėtas. Tęsinys anų, žaistų prieš dešimtis metų. Žodžių žaidimas, tais žodžiais ir dangstantis, ir retkarčiais atsidengiant. Slėpynės ir gaudynės vienu metu.

Ant palangės tarp dažų dėžučių, pilnų, pradėtų ir tuščių, susirietus katė. Po stalu pastebi antrą, paskui – dar vieną.

– Kur kitos katės?

– Jie taip apie mane kalba?

– Jie taip apie jus kalba.

– Ką dar apie mane kalba?

– Nežinau, tik kelios dienos kaip čia. Bet jūs pati žinote, ką apie jus kalba.

– Iš kur žinai, kad žinau?

Ant labai plataus lango palangės teptukų kotai, iš dėžučių pasvirai kyšantys, jam primena stiebus gėlių, kurias Anne šįvakar ravėjo. Tarsi būtų gėlynas bežiedžių gėlių, ilgame lovelyje vienos įkandin kitų susodintų. Lygu levandos Anne terasą kraštuoja, lygu šie įvairiais kampais pasvirę teptukai – didelį sodą, kuris už jų skleidžiasi. Taip, ši dirbtuvė jam primena sodą, prieblandon pamažu grimztantį. Kiek rachitišką sodą, jame tiek visko prigrūsta.

– Kodėl sakėt *užeik, jeigu eisi pro šalį*?

– Tavo veidas man įdomus, jį nupiešti norėčiau.

– Įdomus? Mano veidas? Kuo jis jums įdomus?

– Nežinau, kuo jis man įdomus. Bet vos tave pamačiau, tariau sau, šį veidą nupiešti norėčiau.

Balsu to nepasako – apytamsy jos pačios veidas su kasele, tartum gyvatėlė iš standžiai susukto kuodelio pakaušy išsineriančia, jam panašus į nespėtą iššifruot pergamentą, tuoj sutrupėsiantį, į dulkes subirsiantį, dūmais išskysiantį, kapuos niekada nebeįsiminimas paslaptis nusinešiantį. Dar aki mirksnis, ir...

– Gal šviesą uždegti reikėtų?

– Tavo veidas turi prieblandoj skęsti.

Jų abiejų veidai dabar prieblandoj skęsta. Ir trečias – kurio jis nemato, kuris ant jos kelių, kurį ji dar tik piešia. Dar nupieštas, o jau skęsti pradėjęs.

Kai po kelerių metų netyčia užtikis ir žiūrės į savo veidus, jos dabar piešiamus, šitas vakaras jam atrodo tikresnis, negu dabar. Nors pats sau tikras nei dabar, nei tada, nei niekada jis neatrodys. Kai po kelerių metų žiūrės į jos nupieštus savo veidus, tarp senų popierių vienądien atsitiktinai surastus, žmogus, šiuo metu štai jos piešiamas, jam regės dar tolimesnis, negu mėnulis per pilnatį, kai šis taip priartėja, jog visi krateriai, plynės matosi, lyg būtų pieštuku aprėžtos ir angliuku gelsvai rausvame fone papildintos. Bet tai bus po kelerių metų, to kol kas jis nežino. Vilkiukas kol kas ne atgal, vilkiukas kol kas pirmyn sukasi.

Argi tikrai tik trys katės?

Arkimis ieško kitų, o pamato šunyti. Tas šunyti labai mažas, sustiręs, nušiuręs. Prie lovos ant nubrizgusio kilimėlio guli. Negali būti, kad juo nesirūpintų, turbūt tokia veislė. Ir taip ramiai tyso, tartum jo nė nebūtų. Gal todėl tik dabar jį ir pamatė? Ir gal dėl to apie kates visi kalba, o apie jį nekalba niekas? Kates iš vaizduotės daugiklių padaugina, o jį iki nulio sutraukia.

Jam irgi norėtus...

– Gali ramiai pasėdėt? Galvos nesukiot? – Klausia iš krūvos traukdama kitą standaus popieriaus lakštą. Ir sako: – Iš tikrųjų ne jos tie namai. Iš tikrųjų mes juos pastatėm – aš ir Serge. Serge buvo statybininkas, visų galų meistras – mūrininkas, tinkuotojas, dažytojas, kas tiktai nori. Viską mokėjo daryti. Ir viską darė gerai. Rankas iš tėvo buvo paveldėjęs. Ir iš senelio. Statytojai. Visa jų giminė buvo statytojai. Ar žinai, ką reiškia statytojas?

– Žinau.

– Iš tiesų tai nežinai. O gal ir esi vienas tų, kurie žino. Tavęs nepažįstu. Tačiau jaučiu, kad galėtum žinoti. Bet tiek to.

– Aukštyn kylantis šumerų dantiraštis?

– Kodėl staiga kalbi apie šumerų dantiraštį?

– Nežinau. Bet tiek to.

Kurį laiką tyli, abu. Jam įdomu būtų matyti, kaip jo antras veidas ant jos kelių ryškėja. Tačiau nemato. Nematė ir pirmojo. Kuris šalia jos ana va ten užverstas guli.

– O aš kaip dabar tavo veidą paišau, taip anuomet visus ano namo planus nubraižiau. Pierre paprašyta. Daugiau tarp mūsų nieko nebuvo. Pierre tik paprašė, Dorothée, sako, nubraižyk man mano namo planus. Ir aš nubraižiau. Sugalvojau tą vilą, kurioje tu dabar pas Anne laikinai apsistojęs. Aš braižiau, o Serge statė. Kartais aš jam irgi padėdavau. Jis buvo pripratęs. O aš grįždavau nejausdama rankų. Kaip šiandien prisimenu.

Sodas vis labiau tamson skęsta.

Kaip ji dar gali matyti?

Gal per daugel dešimtmečių šituos griuvėsius jos vyzdžiai prie tirštėjančios prieblandos prisitaikyt išmoko?

Prisimena, Paryžių yra didelis pastatas, kurio langai, saulei plieskiantis, merkiasi, jai tirpstant, tolydžio labiau atsidaro.

Atrodo, visų mūsų vyzdžiai, šviesai stiprėjant, siaurėja, šviesai silpnėjant, vis plačiau verias?

Tačiau ji ir tamsoj išmokus matyti.

Pats jis vis menčiau mato.

Bet jis nepaišo.

Tai ji paišo. Dabar jau antrą portretą. Ir sako:

– Tengi nieko nebuvo. Ten tik piemenų trobikė stovėjo. O kas yra aplink ją, mūsų su Serge pastatyta. Taip, kartais kitų meistrų pasikviesdavo. Ir talkas rengdavom. Bet daugiausia tai...

Ir sodą aš sugalvojau. Pierre vieną dieną – vila jau beveik baigta buvo – paprašė, Dorothée, sako, nubraižyk, ką ir kur mano sode sodinti. Ir aš nubraižiau. Tik vėliau sodininką jis pasisamdė. Bet kai kas ten ir mano rankom sodinta. Daug kas ten mano rankom sodinta...

Tą sodininką ji tebelaiiko. Kai Pierre jį pasamdė, jis buvo dar jaunas vaikas. Dabar jau pusamžis vyras. Kartais matau – keliuku link jos vilos važiuoja. Dulkės kyla, *Citroėnas* krypuoja, jis į jos sodą važiuoja. Kiek kartų sakiau, Pierre, reikėtų sutvarkyti keliuką. Bet jis atidėliojo. Vis svarbesnių reikalų atsirasdavo.

O pati ji nei anksčiau, nei dabar nieko nedaro. Po jo mirties viskas sustojo. Kaip buvo, taip liko.

...Prisimenu, kaip su juo gerdavom vakaro aperityvą. Su tuo sodininku. Kai baigdavom dirbti, Anne visuomet klausdavo – gal ko nors išgerti norėtumėt? Pastiso, martinio, gal viskio? Ir mes atsakydavom – su malonumu. Pastisą visada gerdavom. Pastisas – gaivina. Namu jis neskubėdavo, tada vedęs nebuvo. Dabar kartais matau, važiuoja dar su vienu žmogum. Dulkės kyla, *Citroėnas* krypuoja, juodu link Anne vilos važiuoja. Manau, kad tas kitas žmogus – jo sūnus. Vežasi, kad padėtų. Kaip aš jam padėdavau. Sūnui turėtų būti tiek metų, kiek jam anais laikais buvo. Gal ir daugiau.

Tujų alėją irgi aš sumaniau. Tai buvo vėliau, kai jie baseiną išsikasė. Pasakiau, Pierre, iš tos pusės, kur pro jūsų vilą prasukęs, toliau leidžias keliukas, labai atvira palei baseiną. Reikėtų pasodinti tujų alėją. Ir jis pasodino. Kad užaugtų, prireikė laiko. Matai, kokia dabar siena?

Bet, pasakiau, Pierre, ant krašto terasos, nuo kurios skleidžias vaizdas į slėnį ir kalnus, jokio medžio, nė krūmo sodinti negalima. Levandų juosta apkraštuoti pakaks. Taip jis ir padarė. Levandos dabar tenai auga. Nuo terasos labai platus, gražus vaizdas atsiveria.

...Ir dailininkė, ir skulptorė, ir architektė, ir dar kas tik norit.

– Taip, nuo terasos labai platus, gražus vaizdas atsiveria. Bet iš kur žinot, kad ten auga tiktai levandos? Kad nieko daugiau nepasodino? Ir kad išvis niekas ten nepasikeitė?

– Tikrai, labai seniai ten buvau. Nuo uolų jos terasos nesimato – tiktai baseinas. Terasą čerpių stogas užstoja. Tačiau aš žinau. Tikrai žinau. Kadangi ji nieko keisti nedrįsta. Niekada neišdrįs.

Kurių laiką tylėdama piešia. Ar spės? Jos pačios veido kontūrai vos tesilaido – tarsi voratinklio siūlai, kuriuos vėjas netrukus suplėšys. Betgi vėjo tai nėra... Taip, vėjo nėra, tačiau viskas truputį siūbuoja. Galbūt pasauly yra kraštų, kuriuose ir be vėjo viskas truputį siūbuoja?

– Bet ji sudegins, – sako imdama kitą lapą. – Vis tiek sudegins.

– Ką sudegins?

– Namą sudegins. Ir viską sudegins.

Bijo to.

Bet sudegins.

Pasąmoningai nori sudeginti.

Vilkeliu sukusis ruletė sustoja.

Ką pasakyt, nebežino.

Bet jaučia, kad šįkart ir nereikia nieko sakyti.

– Vienąkart jau vos nesudegino, – tęsia – nepastebėjusi, kad vilkiukas suktis nustojo. Gali būti, kad išvis nepajuto, jog sukos. Bet tikriausiai pajuto. Ir jis jai tebesisuka. Sustojo tik jam.

– Vienąkart jau vos nesudegino, – pakartoja, o gal tik jam pasirodo, kad pakartojo. Gal jos išstarti žodžiai ataidu jo ausų būgnelius antrą kartą suvirpino?

Nežino. Vis mažiau žino. Jam rodo, kad kuo toliau pasakoja, tuo mažiau žino. Tuoj nebežinos nieko.

– Einu keliuku, matau, dulkės kyla. Niekas nepravažiavo, vėjo nėra, o dulkės pasisiūbuodamos kyla. Iš kur čia dabar dulkės? Paspartinau žingsnį. Staiga supratau – ne dulkės, o dūmai. Anne, Anne! – nė nepajutau, kaip jos kieme atsidūriau. Lyg ne keliuku atgal iki vartų užbėgusi, o tiesiai iš skardžio apačios ant terasos užšokusi būčiau. Anne, Anne! Ką tik iš baseino išlipus, ji rankšluosčiu gaubias. Prie čiaupo prišoku, atsuku, iš visų jėgų bėgdama žarną tempiu. Kiek ten tos terasos tėra, o atrodo – visa amžinybė. Ir galvoje – nebesuspėsiu, jau galas, nebesuspėsiu, jau galas. Pripuolus prie krašto, vandenį – į visas puses, vandenį – į visas puses. Ta čiurkšlė tokia plona, o dūmai vis plačiau skleidžiasi. Kas atsitiko?! Kas atsitiko?! – ji iš paskos puldinėja ir kaip išprotėjusi klykia. Netrukdyk, traukis! Gal netyčia pastūmiau, tik pamačiau, kad jau ant žemės pargriuvus. O aš vandenį, vandenį, ta čiurkšlė tokia plona, taip norėtus, kad žarna plyštų ir visas vanduo, kiek jo pasauly yra, vienu ypu čia išsiliėtų.

Akyse raibuliavo, paskiau jau nebemačiau nieko. Nežinau, kiek laiko visa tai tęsė.

...Suklupau, kaktą į žemę įrėmiau. Ir siūbavau siūbavau. Irgi nežinau, kiek laiko taip siūbavau.

Kai galvą pakėliau, Anne, žarną paėmus, pirmyn atgal terasos kraštu vaikšto. Vandenį lieja. Dūmų nebėr, niekas nebedega, o ji pirmyn atgal vaikšto ir vandenį lieja. Nuoga. Nueina, apsisuka, vėl eina, apsisuka. Ir vandenį lieja.

Anne, sustok, sakau.

Ji nesustoja.

Anne, sustok.

Ji nesustoja.

Anne, sustok! – išrėkia.

Sustojo – tik tada sustojo, kai išrėkia. Ir nesuprantančiom akim į mane žiūri. Žarna ant žemės, vanduo jai po kojomis liejas, ji stovi ir nesuprantančiom akim į mane žiūri.

Apkabinau, prie stalo nuvedžiau, pasodinau, chalatų apgaubiau, atnešiau viskio.

Gerk, Anne, sakau.

Negeria.

Gerk, Anne, sakau.

Negeria.

Tik kai trečią kartą liepiau, gerti pradėjo.

Labai gerai tą rytą prisimenu. Kaip šiandien viską prisimenu.
 Kur neprisiminsi.
 Dar kiek, ir nieko jau padaryt nebūtum galėjęs.
 Viskas ten pelenais būtų pavirtę.
 ...Sausa tais metais vasara buvo. Labai sausa ir karšta.
 Kaip šiomet.
 Užverčia trečią standaus popieriaus lapą, kito nebeima.
 Stingso.
 – Kalbėkit, – paprašo jis.
 – Ką kalbėt? – į jį atsuka žvilgsnį, tikriausiai tokiom pat nesuprantančiom akim kaip Anne aną tolimos vasaros dieną į ją, dabar pati į jį žiūri.
 – Papasakokit dar. Apie Anne. Apie gaisrą...
 – Jau viską papasakojau.
 – Ne viską.
 Tyli. Nieko nesako. Jis irgi tyli.
 Paskui:
 – Dūmai. Iš kur dūmai?
 Ji nieko nesako.
 – Kalbėkit. Prašau jūsų, kalbėkit. Dar. Apie Anne. Apie gaisrą kalbėkit.
 – ...Svečių turėjo, svečiai labai anksti ryte išvažiavo. Mačiau, kaip išvažiavo. Prie fontano buvau. Vokiški numeriai, mašina pro mane pravažiavo. Vyras, moteris, du vaikai ant užpakalinės sėdynės. Į daržąėjau. Tais laikais, kai dar stipresnė buvau, ten, apačioj, daržą turėjau. Dar ir dabar ten, apačioj, keliuku žemyn nusileidus, daržai tebėra. Bet tarp jų nebėra mano. Pardaviau. Sveikatos pritrūkau, pardaviau. Jau seniai pardaviau.
 Svečiai išvažiavo, ji ruoštis pradėjo. Tais laikais namų tvarkytojos dar neturėjo. Kažkodėl pirmiausia grotelės iškratyt nutarė. Stalo dar nenurinkus. Nuėjo prie skardžio, pelenus išvertė. Nepagalvojo, kad labai karšta, kad pelenai dar šilti, kad juose kibirkštis gali snaust.
 ...Palei skardį prilaikančią akmenų tvorą – brūzgynai. Pavasarį apkapoti ir palikti. Saulės išdeginti, sausi tarsi parakas...
 Nepagalvojusi išvertė. Ant keliuko, ant tų brūzgynų. Vokiečiai išvažiavo, ji namus pradėjo tvarkyti. Nuo pat ryto labai karšta diena buvo, nenurinkusi stalo, į baseiną nusimaudyt nuėjo. Kai sukdamą čiaupą ir griebdamą žarną ją pamačiau, rankšluosčiu gaubėsi.
 ...Paskui viską gėrėm. Prie iš vakaro nenukraustyto stalo.
 Ger, sakau, Anne, negeria.
 Ger, sakau, Anne.
 Negeria.
 Tik kai trečiąkart pasakiau...
 Keista buvo gert viską.
 Rytą.
 Prie iš vakaro nenukraustyto stalo.
 Nuo to laiko ir nebemačiau jos. Nuo ano ryto, kai gėrėm viską prie nenukraustyto stalo. Vokiečiams išvažiavus.
 – Kodėl? Kodėl nuo to laiko?.. Juk jūs...
 – Gal staiga suvokė, kad pasąmoningai nori sudegint.

Ir gerdama viskį pamatė, jog aš supratau, kad pasąmoningai nori sudegint.
 – Kalbate...
 Kalbate kaip iš romano.
 Kodėl?
 Pasakykit.
 Kas dar atsitiko?
 – Tu smalsus...
 – Gerai, tiek to. O Elizabeth?
 Elizabeth...
 Ir staiga atsipeikėja.
 – Užtenka. Baik. Dabar tai jau baik. Ir taip daug žinai. Net per daug. Eik iš čia. Nebetardyk, kokią teisę turi mane tardyt? – Dar tebesėdėdama kalba, bet jam rodosi, abiem rankom jį pro duris stumia: – Eik iš čia.
 Eik ir pasakyk, kad noriu ją pamatyt.
 Pasiremdama fotelio ranktūrio stojasi, tris veidus atverčia, jam tiesia.
 – Čia tau. Dabar jau žinai net tai, kodėl pasakiau *užeik, jeigu eisi pro šal.*
 Lipa laipteliais, dešinėn suka, akmeniniu koridorium eina. Šviesos nėra, ji kelią žino, jis apgraibom eina.
 – Ar galiu dar vieno dalyko paklaust?
 Sustoja.
 – Nemaniau, kad toks įkyrus būsi. Bet klausk.
 – Kodėl pati pas ją nueiti negalit? Paimt ir nueit? Va taip...
 – Nežinai? Tu nežinai? Nejaugi dar nežinai, kad kuo ilgiau žmogaus nematai, tuo sunkiau su juo susitikt?

Kopia aukštyn, laukia, kol žiburys įsižiėbs.

Viską: uolas, slėnį, toluoj dunksančius kalnus – miegas apglėbęs, tik ten, toli toli, mašinėlę regi važiuojant. Ji tokia mažytė ir tokia vieniša vingiuoja keliu, kad atrodo, niekada nieko šiose platybėse neprivažiuos. Ir niekada iš šios nakties neišvažiuos.

Labai tylu.

Staiga supranta, jog beviltiška laukti – ji iš savo tolimųjų pasaulių šįvakar grįžti vėluoja. Nežinia, kada grįš. Gali iš viso negrįžti, grįžti juk neprivalo... Sklęsdama erdvėm be galo, be krašto, ji nė pati turbūt dar nežino, kada parsiras ir ar išvis parsiras. Gal ji – už sekundės, už colio? Gal – už dešimčių valandų, šimtų mylių? Bet ar ne vis tiek? Ten, kur ji dabar, *arti* ir *toli* nieko nereiškia. Gali būti už šimtų mylių, ir žiburys tučtuojau įsižiėbs. Gali būti čia pat, bet per visą naktį šviesos jos kieme nesulauksi. Jos langų iš čia nesimato; kad šviesa dega, gali numanyt tik iš to, kad ji kiemą tarsi mėnesiena, tamsą šienaujanti, gelsvina.

Tai su kuo aš kalbėjau? Kur aš buvau? Kuo ilgiau laukia, kol uždegs šviesą, tuo netikriau jam viskas atrodo – lyg visą vakarą čia būtų stovėjęs ir jos sodą, pokalbį su ja būtų pusiau prasimanęs. Tiesą pasakius, kas gi jos sodas, jei ne dailininko dirbtuvė, kaip visos užgriozdinta ir netvarkinga, o iš to, ką pasakė, jis prisimena tik: mes su Serge pastatėm, ji vos nesudegino, pasakyk, kad noriu ją pamatyt.

...Tai – tas smunkantis smėlis, ant kurio kyla šio vakaro tavo vaizduotės pilis.

Tu į šią pilį atplaukei pasaulio laivu, iš dar vienos dienos uosto išplaukiančiu. Dabar jis į dar vienos nakties uostą įplaukęs. Kol brėkstanti aušra iš nakties gelmių pakels to laivo inkarą ir jis į kitos dienos uostą ims pamažu plaukt, švyturių jam nereikia. O kam švyturiai dieną? Tau, jo keleiviui, švyturių irgi neturėtų reikėti. Tad palik ją ramybėj. Teklajoja po savo kraštus...

Geriau pažvelk į tris savo veidus. Tris jos nupieštus veidus. Kiek tikras buvo šis vakaras, jau dabar nė pats sau pasakyt negali – kad šis vakaras buvo tikras, jie visada paliudyt galės. Tačiau nors smalsu, tu nediršti. Kaip nediršti prie riešo priglaust piršto ir įsiklausyt, koku ritmu plaka tavo širdis.

Jos nupieštus savo tris veidus tu išvysi tik Paryžium sugrįžęs. Paryžiuje lietus tebelis. To lietaus, visos vasaros liūtis tęsiančio, smičiai taip įstrižai kirs ir taip širdį vers, kad vėl pasirodys, jog lietus visame pasaulyje lyja. Kad lietus niekur pasauly nelyti negali. Ir kad visi žmonės, šiam pasauly gyventantys, yra šiek tiek nelaimingi. Žvilgsniu brauksi per trijų savo veidų linijas, jos nubraižytas, kaip Pierre paprašyta, ji nubraižė vilos ir sodo planus, ir tau rodysis, kad nuo menkiausio prisilytėjimo net akimis tavo bruožai kaip perdžiūvęs pergamentinis popierius byra. Ne tų veidų, kuriuos ji nupaišė, bet to, kurį jinai paišė. To tavo veido, kurio savo akimis tu pats niekada neišvysi. Nebent jo atspindį veidrody. Dar – vandeny.

Ir galbūt kaip tik tą akimirksnį, kai Paryžių, savo mansardoj, tu priešais save išdrįsi iš kartoninio ritinio išvyniot savo veidus, jos šį vakarą nupieštus, ji uždegs žiburį čia, šitoje oloje. Ir tu jį pamatysi. Dabar nematai, o tuomet pamatysi. Per šimtus, vos ne tūkstantį kilometrų.

Nors lietus, visą pasaulį merkiantis, lis.

– Atleiskite, kiekvieną rytą – tas pats. Ir – beveik nieko.

– Ačiū, visko čia per akis... Nieko daug man nereikia.

Bažnyčios varpas ką tik išmušęs devynias.

Ji nieko neklausia, jis nieko nesako.

Į kavą pilasi pieno.

Dangus labai giedras. Nė to debesėlio virš kalnų nebėra.

– Jau užgesino?

– Ten užgesino. Dega kitur. Šį rytą per radiją pranešė. Iš čia nesimato.

– Ar sugavo nors vieną?..

– Nežinau, bet būčiau girdėjusi...

– Jums pieno nereikia? – kaip kasryt iš mandagumo paklausia.

– Ačiū, ne, aš be pieno kavą geriu, – kaip kasryt mandagiai padėkoja.

Mažą ąsotėlį išneša į šaldytuvą.

Grįžta.

Ji nieko neklausia, jis nieko nesako.

Tik pasiteirauja:

– Ką dar šiuose kraštuose aplankyti patartumėt?

– Kad aš nežinau, ką jau aplankėt.

Vardija.

– Tiek daug?

– Nežinau, ar tai – daug.

– Daug.

Jis pasiteirauja be susidomėjimo, ji paklausia be nuostabos. Jie kalbasi, tačiau – jokių jausmų. Nors dar rytas, jau pakankamai karšta, kad iš parako ir be kibirkšties liepsna įsipliekstų, per daug karšta, kad jausmai išsiskleisti pajęgtų. Jie – kaip tie augalų lapai, kurie dar nesuglebę, bet kuriuos, numanydamas vidurdienio kaitrą, regi jau suglebusius.

– O Fėjų kaminus matėte? – Į jį pakeldama akis klausia.

– Fėjų kaminus?

– Taip, Fėjų kaminus.

– Kur jie yra?

– Kolorade.

– Toli nueiti galiu, bet taip toli – tikrai ne.

– Provanse irgi Koloradas yra. Visai netoli, tik sunku rasti. Norit, nuvešiu? Šiandien kaip tik jokių reikalų neturiu.

Ji nieko neklausia, jis nieko nesako.

– Penktadienis, šios savaitės reikalus jau sutvarkiau.

Staiga visi jo kūno nareliai pajunta jai dėkingumą, staiga jam pačiam pasirodo, kad kaip tik šito ir laukė. Staiga pasirodo, kad dar vienos alpaus ėjimo dienos jau neišvertų. Tačiau kaip sau nejučiom kilstelėję ranką einant keliu tučtuojau stengias pamiršti, taip prisipažint sau ir pasakyt Anne, kad norėtų, nediršta. Jis turi eiti. Eiti ir eiti. Jo namai – eiti, savo namų jis nenori palikti.

Kol ūmai smilkteli – jeigu pasakys ne, Anne jos niekada nepriims.

Ir juodvi daugiau niekada nebeturės progos susitikti.

Bet kuo jis čia dėtas?

Ar jis Do ką nors pažadėjo?

Pagaliau kas jam darbo...

Tačiau sako:

– Būčiau dėkingas.

Sušmėžuoja platanų kamienai, vėl atsiveria vaizdas į kalnus, kartais šmėkšteli pastatai – pakelės užėigos, vilos, ką tik pravažiavo mažą apleistą bažnyčią. Žvelgdamas per šoninį langą, prisimena sodą. Ne Anne sodą su mėlyna baseino akim, ne vaiduokliška rachitišką sodą, prie kurio vaikinukas jį trumpam buvo palikęs, ne Do sodą, kraštuojamą bežiedžių teptukų stiebų ant palangės, bet sodą, kurį šią naktį sapnavo. Tai buvo labai gražus sodas, jis skydo ir virpuliavo nei ryto, nei dienos, nei vakaro šviesoje – toji šviesa buvo tokia gryna ir skaidri, kad net akis gėlė, kaip anądien akis gėlė iš po uolos ištryškęs pirmapradžio tyrumo vanduo. Negalėjai pasakyt, ar to sodo medžiai buvo jauni ar seni, lygu negalėjai pasakyt, kokios jame augo gėlės – pavasarinės, vasarinės ar rudeninės. O gal žieminės – ir žieminės gėlės tame saulės užlietame sode galėjo žydėti. Tokių sodų gal būta praeityje, prieš daug daug metų, ką gi mes žinome, tokius sodus – jeigu dar spės – gal mums padovanos ateitis, mes irgi nežinome, o jeigu tokių sodų yra ir dabar – tai nebent kraštuose, į kuriuos nė Do nenusukria...

Ir išsigąsta. Staiga pasirodo, kad jei dar apie tą sodą mąstys, jis kaip nėrinys, netyčia vieną siūlą patraukus, vėl į kamuolį atgal susivys – nieko iš to sodo neliks. Tik kamuolys su vąšeliu, kaip tą sodą atkurti nebežinančiu, liks. Šios nakties sapną kaip labai trapių ir gražių eilėraščių knygą atsargiai rei-

čia užverst, sako sau – kad kitąkart vėl atsiversti galėtum. Jei kitas kartas dar bus.

Jam atrodo, kad kitas kartas dar bus.

...Tą sodą jam žūt būtina reikia išsaugot.

– Štai šiuo taku eikit, – sako Anne, dideliame *parkinge* sustabdžiusi mašiną. – Toj kavinėj jūsų palauksiu. Neskubėkit. Būkit, kiek jums patinka. Aš jau pripratusi. Nuomininkus dažnai čia atlydžiu. Kad neprailgtų, visada knygą pasiimu. Skaitydama nė nepajuntu, kaip laikas prabėga.

– Štai šiuo taku reikia eiti?

– Taip, šiuo. Žiūrėkit, ten planas kabo. Pamatysit, yra čia krioklių. Ir Sachara yra. Fėjų kaminai dar yra. Fėjų kaminai man gražiausi. Būtinai juos susiraskite.

Matė krioklius. Ir Sacharą jau matė. Dabar į Fėjų kaminus žiūri.

Tai – mėnulio peizažas, tokių gamtovaizdžių žemėj nebūna.

Betgi matai, būna. Tu nė neįsivaizduoji, ką žemė, oras, vanduo ir ugnis gali nužiesti.

To nei Do, nei joks menininkas, dar daugiau kraštų nei ji apkeliavęs, sukurti negali.

Tik gamta gali.

Lygu joks paveikslas, jokia poema, jokia muzika dangaus gegnių aukščiau tavęs niekada nepakels, nei pakėlė tas kedras, po kuriuo atsigulęs staiga pajutai, kaip pilnatis ir tuštuma viena iš kitos ir viena kiton pradeda lietus. Pameni? Lyg pasaulio sūpuoklės sūpuotųs.

To nereikėtų norėt išsakyti. Yra daug dalykų, kurių išsakyti nereikėtų norėt.

Bet mes vis tiek norime – spalvomis, žodžiais, garsais...

Kadangi vienam to per daug.

Bet dabar nenorėk. Tik stovėk ir žiūrėk.

Jis stovi ir žiūri.

Kol vėl smilkteli:

Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Užtenka, – Do girdi sakant.

Betgi jie tokie trapūs, šitie ochros karjerai...

Šitie ir viso pasaulio.

– Gražu buvo?

– Labai gražu buvo.

– Ji norėtų ateiti pas jus.

Stabdis.

Pro juos lekia mašinos – lenkia, važiuoja iš priekio. Į abi puses tolsta.

– Ji norėtų ateit pas mane?

– Nežinau. Sakė, norėtų jus pamatyt.

Ilgai žiūri į kelią.

Sankaba, pavara.

Traktorius laukuose, ta pati apleista bažnytėlė, prekyvietė pakelej: obuoliai, persikai, abrikosai...

Link sienos prie židinio skrieja ramentas, į ją bloškiasi, krinta. Labai lėtai skrieja, bloškiasi, krinta – kaip sulėtintam filme.

Važiuoja tylėdami.

Jos veidas atrodo nuvargęs. Jei jos veidas būtų piktograma, ta piktograma nuovargį reikštų. Tik nuo ko ji pavargusi? Juk ji nieko nedirba, nebent kartais paravi. Pati sakė: ravėt – vienintelis darbas, kurį dirbt man patinka. Staiga smilkteli: ne darbai, kartojimasis ją nuvargino. Šitas begalinis tas pats. Vėl ir vėl. Kiek gali rašyt tuos pačius skelbimus, kiek gali važiuot pasitikt nuomininkų, kiek gali jiems vis tą patį kalbėt? Ir kiek gali ramentas link sienos prie židinio lėkt? Vos priartėji prie to, kas svarbiausia, ramentas link židinio lekia.

Staiga jam pasirodo, kad jis – nei pirmas, nei paskutinis. Kad ji nuomoja vien todėl, kad nepažįstami žmonės pas ją atvažiuotų. Ir kad tiems nepažįstamiems žmonėms ji išsakyti galėtų. Lig dugno. Bet nuo fotelio svetainės kampe Elizabeth akys ją seka. Tarsi iš slėptuvės. Ar nejauti, nematai, kad jos širdį akmuo slegia? Tą akmenį nuo širdies ji nuritint norėtų. Tačiau kai tik...

Ramentas link sienos prie židinio lekia.

Gal jos net susitarusios? Bet turbūt ne. O jei susitarusios, tas susitarimas turėtų nebylus būti. Anne tai žino. Ir Elizabeth žino. Kad jeigu jinai savo kančią atskleistų ir akmenį nuo širdies nuridentų, jai dėl ko gyvent nebeliktų. Dėl to jos viena kitos ir nekenčia. Ir viena be kitos apsieit negalėtų, viena kitą kenčia.

Spektaklis kartojas, tik aktoriai keičias.

Gal todėl taip ir sutriko?

Kadangi įprastas scenarijus plyšo: sakė, norėtų jus pamatyt.

Tiek metų, tiek nuomininkų, o pirmą kartą tai atsitiko. Štai dabar atsitiko.

– Dangaus šviesa labai graži, – sako, kai pravažiuavę miestelį, kuris dabar jam jau didelis miestas atrodo, vingiuojančiu plentu link aukštų, stačių uolų kyla. Sako, kad ką nors pasakytų.

Ji tyli.

Tik prieš pat vartus sustabdžiusi mašiną taria:

– Atveskite ją. Pasakykite, kad ateitų. Šįvakar, dabar. Dabar arba niekad. Jeigu bus ir ateis, taip reikėjo. Jeigu nebus ir neateis, taip irgi reikėjo.

Mašina pro vartus įvažiuoja, eglės paunksnėj sustoja. Mašiną visada čia palieka.

Elizabeth sėdi šezlonge, šezlongas į kalnus ant terasos krašto pasuktas, ji nugara į juos sėdi. Skaito. Turėtų girdėt, kad parvažiavo, bet neatsigręžia.

– Gal galėčiau paprašyti trupučiuką padėti? – Ištraukus raktelį, verdama dureles klausia.

– Mielai, jei tik sugebėsiu.

– Sugebėt čia nieko nereikia, minutę sugaišim, ir viskas.

Išlipa. Jis irgi. Durelės du kartus trinkteli.

– Kviečiu jus, – atsisukusi taria. – Ar ji ateis, ar neateis. Aperityvo. Raudono ar balto martinio, armanjako, *pastiso*. Šituos namuos visko yra, jūs labai mandagus, visada atsisakote, neatsisakykite. Bent šį vakarą neatsisakykite...

– Ačiū.

– Taip, aperityvo valandą dangaus šviesa čia graži. Vakarop dangaus šviesa visada čia graži.

Atrakint ilgai negalėjo, turbūt nedažnai į šį skardinį lauko sandėliuką ateina, spyna užrūdijus.

– Gal aš pabandyčiau?

– Palaukit, aš žinau, koku kampu raktą pasukti.

Raktą įvairiais kampais sukiniėja, raktas vis stringa. Pagaliau spyna atšauka. Ir jis įžengia senų daiktų karalijon.

Įžambiai sukrauti skėčiai nuo saulės, grotelės, galbūt tos pačios – vos nekėlusios gaisro, tušti gėlių puodai, ant pakrypusios kabyklos sukabinti nudėvėti drabužiai, pageltusių laikraščių krūvos, pažemiui išsirangiusios žarnos – jų nebereikia, automatinį laistytuvą prieš kelerius metus įsirengusi.

– Jei tą staliuką ištraukti galėtumėt... Būčiau dėkinga.

Laukan išneša tinklinį hamaką, šezlongus sulaužytais kaulais, suglebusį čiužinį išvelka.

Yra daiktų, gyvenančių trumpiau už žmones, juos vis naujais keisti turi. Bet su atgyvenusiais daiktais atsisveikint sunku – kaip sunku praeitin nurašyti metus.

Gal su daiktais dar sunkiau atsisveikint nei su žmonėmis?

Pagaliau ligi staliuko prisikasa.

Vėl atgal tempia čiužinį, įneša šezlongus, hamaką.

...Viską čia sutvarkyti reikėtų. Vieną dieną turėčiau pasakyti Alice. Kad ateitų ir sutvarkytų. Nors iš tiesų nieko čia tvarkyti nereikia. Reikėtų išvežt. Pasamdyti mašiną, sukraut ir išvežt. Į sąvartyną.

Taip galbūt dabar mąsto. Žiūrėdama, kaip jis lauke nuo staliuko nugraibstiniėja voratinklius.

Galbūt.

O gal ne.

Nežino.

Tačiau beveik tikrai žino, kad neišveš.

Niekada neišveš.

Galbūt vieną dieną sudegins.

Kartu su namu.

Ir su visu sodu sudegins.

Viską sudegins.

Pasąmoningai nori sudegint.

Taip sako Do.

Bet ką gi ji žino?

Ir Do – iš kur, ką ji gali žinot?

Ką mes išvis vieni apie kitus žinom?

Jei patys apie save nieko nežinom.

– Palaukit, padėsiu.

– Ne, ne, nesunku. Vienam patogiau.

– Taip. Ana ten, prie levandų. Ant krašto.

– Čia bus gerai?

– Čia bus gerai.

– ...Tu pirmas, kuris pasisakei. Pasitaikydavo susipažint. Žinodavau –

gyvena pas Anne. Tačiau niekad neklausdavau. Tik pasiteiraudavau, lyg nežinočiau – prošal ar čia apsistoję? Jie atsakydavo – čia. Ir daugiau nieko. Tu pirmas, kuris jos vardą ir pavardę ištarei.

Anne.

Melisso.

– Sveika, Anne.

– Sveika.

– Seniai nesimatėm.

– Taip, seniai nesimatėm.

– Nė nebežinojau, kaip tu atro dai.

– Aš irgi nebežinojau, kaip tu atro dai.

– Daug metų prabėgo.

– Taip, labai daug metų prabėgo.

– Bet niekas čia nepasikeitė.

– Pati gi žinai – kaip buvo, taip viskas čia liks.

Juk pažadėjau.

– Net ir šitas aperityvo staliukas...

– Staliuką tai tau išnešiau. Kad būtų, kaip buvo. Žinai, vieną dien pamačiau, kad labai jau pavargęs. Ir nuomoti pradėjau, nuomininkams jis per mažas. Nusipirkau teko stalą, žiūrėk, ten stovi.

– Tekas madingas, dabar visi teką perka.

– Kai pirkau, nežinojau, kad tekas į madą ateis.

– Tu kaip buvai, taip graži likai, Anne.

– Tu maloni. Kaip buvai, taip likai.

– Tu taip sakai.

– Išgerkim. Apie tai nekalbėkim. Geriau išgerkim ko nors. *Pastiso*, martinio, gal viskio? Nežinojau, ko tu norėsi, visus butelius, kiek turiu, išnešiau.

– Ačiū tau. Čia tiek visko, kad nė nebežinai, ko norėt. Galbūt šlakelį *pastiso*. Aniems laikams prisiminti.

– *Pastisą* vis mėgsti?

– Dabar mažai jau geriu.

– Aš kartais nepajuntu.

– Liūdna ir man kartais būna.

– Apie tai nekalbėkim.

– Tu turi kam išsakyti, Anne?

– Į tavo sveikatą. Čin, čin, – kaip sakydavo Nathalie. Prisimeni Nathalie?

– Visus aš prisimenu. Kur ji dabar?

– Nežinau. Iš nieko naujienų – jokių.

– O atrodė, neišsiskirsim.

– Atrodė.

– Seniai visa tai buvo.

– Seniai...

– Nuotraukas bent pažiūri?

– Tik muzikos pasiklausau. Kurios anuomet klausydavom.

– Ką mes klausydavom?

– Ellą Fitzgerald mes klausydavom. Satie...

– Keista, visai pamiršau, ką mes klausydavom.

– Muzikos tu per daug niekad nemėgai. Tau – piešti, tapyti... Nori, uždėsiu?

– Gal ne. Kitąkart.

– Manai, dar susitiksim?

– Aš nežinau. Tai jis viską žino.

Gurkšteli viskio. Ledukai jau spėję ištirpti. Viskis darosi šiltas.

Motinos pripilta Elizabeth taurė stovi nepaliesta.

Jie keturiese sėdi. Prie mažo staliuko. Tačiau tik juodvi šnekas.

Saulė pamažu žemyn krypta.

Elizabeth balta suknele vilki.

Anne – ta pačia, kuria vilkėdama jį pasitiko. Ryškiai raudona.

Do ilgu sijonu ir palaidinuke vilki. Jos ilgo sijono ir palaidinukės spalva var-
do neturi. Pavadinkim ją pilkai ruda. Nors ir nelabai gražiai skamba.

Dirvinė pelė.

...Do tik atrodo, kad aš viską žinau. Iš tiesų aš nežinau nieko. Apie ką jos
dar kalbėtis galėtų? Betgi visai nesvarbu, apie ką jos šnekėsis. Juodvi turėtų
šnekėtis, kaip šnekasi žmonės, po ilgo nesimatymo vėl susitikę – apie viską
ir nieką. Taip, dabar tau atrodo, kad žmonės, po ilgo nesimatymo vėl susitikę,
šnekas apie viską ir nieką.

Kad ir:

– Sodas išaugo.

– Taip, sodas išaugo.

– Nicolas jį tebeprižiūri?

– Kai paskambinu, atvažiuoja.

– Kartais matau, kaip važiuoja. Kyla dulkės, *Citroėnas* krypuoja, jis link
tavo vilos važiuoja. Kai kada dar vienas žmogus greta sėdi. Tai – jo sūnus?

– Tai – jo sūnus. Jam padėt atvažiuoja. Olivier.

– Kai Pierre jį pasamdė, jis dar vedęs nebuvo.

– Tada dar vedęs nebuvo.

– O dabar jau sūnus...

– Taip, jau sūnus.

– Greit laikas bėga.

– Laikas greit bėga. Kuo toliau, tuo greičiau. Tau taip neatrodo?

– Atrodo. Man irgi atrodo, kad laikas kuo toliau, tuo greičiau bėga.

Arba:

– Įsidėk dar ledukų. Karšta, ledukai greitai ištirpsta.

– Ačiū. Man patinka, kaip jie tilindžiuoja. Kai pasuki taurę. Girdi? Lyg
žiemos varpeliai karštą vasaros dieną skambėtų.

– Ne, tu tikrai nepasikeitei. Kalbėdavom apie paprasčiausius dalykus. Ir
staiga ką nors labai gražaus pasakydavai. Pamanydavau, gal tau geriau ra-
šyti reikėtų?

– Kalbu negalvodama. Gal kartais išsprūsta. Bet rašyt nemokėčiau.

– Daug tapai? Sako, iš namų retai išeini.

– Daugiau nieko neveikiu. Tik tapau, arba piešiu. Nežinau kam. Tikriaus-
iai dėl to, kad daugiau nieko nesugebu...

– Tu gerai siuvi. Pameni, mane visą apsiūdavai?

– Siūt aš nemėgstu. Iš draugystės apsiūdavau.

Arba:

– Tada jaunos mes buvom.

– Tada jaunos mes buvom.

– Bet aš jaučiaus nelaiminga.
 – Ir aš jaučiaus šiek tiek nelaiminga. Jaunystėj viską turi. Bet norisi kažko dar daugiau. Tik paskui supranti, kad nieko daugiau niekada neturėsi. Kad daugiau nieko turėt negali.

Ne, ne, tik jau ne taip, šitaip kalbėtis jos tikrai negalėjo.

Net ir po ilgo nesimatymo žmonės šitaip nesikalba. Ypač po nesimatymo. Ilgo.

Tačiau iš tikrųjų visai nesvarbu, apie ką abidvi kalbėjos.

Visai.

Svarbu – susitiko.

O ar kalbėjosi apie ledukus, ar apie sodininką ir jo sūnų, ar apie metus, taip greitai prabėgusius, ar apie gėles, ar apie šunyną, galėjo kalbėtis ir apie šunyną – greitai aštuonios, šunys tuoj skalyt pradės, – visai nesvarbu.

Svarbu – susitiko.

Ir dar svarbu, kad Do pagaliau paklausti išdrįso:

– Anne, gal galėčiau į namą įeit? Jau taip seniai viduj buvau...

Anne liks sėdėti. Jos veide nė vienas raumenėlis nekrustels. Tačiau jam atrodo, kad atsistojo. Ir rankas išskėtė.

– Tik ne dabar. Ne šį kartą. Aštuonios. Vakarienę ruošti turiu.

Ir pridurs, nors žinos, kad ir Do žino, jog – netiesa:

– Svečių šįvakar ateis.

Pameluos.

Kad suprastų.

Nei šįkart.

Nei niekada.

Do supras.

Gal ją palydėti būtų turėjęs?

Nepalydėjo.

Tik žiūrėjo, kaip tolsta – terasa eina, per vartus žengia, keliuku kopia, už aukštyn kylančio posūkio dingsta. Labai vieniša. Pasakius:

– Ką gi... Nebetrukdysiu. Ir man metas grįžt. Lik sveika, Anne. Ačiū.

– Tai tau ačiū, kad atėjai. Tikrai, seniai nesimačiusios buvom, pasimatyti reikėjo. Lik sveika.

– Sudiev.

– Sudiev.

Jos abi labai vienišos.

Ledukai nebaigtam gert Do stikle dar neištirpę. Mintyse pasuka taurę.

Ledukai sutilindžiuoja.

Elizabeth sako:

– Ji nelaiminga. Bet nepikta. Tu nelaiminga. Bet ir pikta.

Anne nieko nesako.

Į kalnus Anne žiūri.

– Šiandien šeštadienis, turgaus diena. Su Elizabeth visada šeštadieniais turgun važiuojam. Ją kavinėj, kur su jumis susitikom, palaukti palieku. Vaisių, daržovių, sūrių visai savaitei prisiperku. Labai gražus turgus. Gal norėtumėt su mumis nuvažiuoti?

– Ačiū, šiandien norėčiau vienas pabūti. Nei eit, nei važiuot šiandien nie-

kur nenoriu. Labai daug ėjau. Dėkui, kad vakar prie Fėjų kaminų nuvežėt. Labai gražu buvo.

– Kaip norit. Ką prarandat, nežinot. Ką prarandam, mes niekad nežinom. Bet visko turėti negalim. Jeigu pavargot...

– Šiandien tik baseine norėčiau gulėt.

– Ką gi... Jūsų valia. Mes perpiet grįšim.

Dar viena diena. Saulėta ir karšta. Figos. Daug figų prikritę. Kai naktį link terasos krašto šlapintis ėjo, girdėjo, kaip bumbsėdamos krinta. Iš po didelių lapų. Nelyg lopšių. Atsitrenkdamos į laiptelius, tako akmenis, pleišėjo. Tarsi granatos. Mūsų jausmų.

Apie jas dabar labai daug vapsvų dūzgia.

Šiuose kraštuose daug vapsvų.

Prisimena, Anne sakė, kad prieš porą metų net gaisrininkus – gelbėtojus kviestis turėjo. Po stogu lizdą įsitaisiusios buvo.

Trinkteli vienos, paskui antros durelės.

Mašina pro vartus išvažiuoja, už aukštyn kyšančio posūkio dingsta, vėl vapsvas dūzgiant girdi.

Figmedis toli, bet vapsvas dūzgiant labai garsiai girdi.

Rytas išaušęs, diena dar neprasidėjusi. Laikas įtrūkęs. Niekas nekrusteli. Jis ant vandens nuogas guli. Į abi puses ištiesęs rankas. Tarsi pasiduotų. Prieš šį dužlų stinglumą. Akimirka ir amžinybė dabar – tas pats. Akimirka amžinybėn išsiskleidė. Amžinybė susitraukė akimirkon. Niekas nevyksta, nieko nebeįvyks. Veiksmoždžių nebeliko. Gali tik sakyti:

Dangus.

Uolos.

Tujų alėja.

Vanduo.

Jei nori, gali dar pridėt:

Labai aukštas dangus.

Labai stačios uolos.

Labai plati tujų alėja – kaip siena.

Labai tyras vanduo.

Ir viskas.

Bet tai nieko nereiškia.

Iš tiesų sakyti nieko nereikia.

Pasiduot dabar reikia.

Nebent suktis gali – be jokių pastangų. Tik panorėk, ir vanduo tave sukti ims. Ir regėsis, kad ne vanduo tave suka, o dangus virš tavęs sukas. Labai gražu bus. Ir iškilminga.

Tartum per pakylėjimą.

Vandens sukamas pamato mažą taškelį.

Tas taškelis toks mažas ir taip toli, kad atrodo – smeigtukas. Tik įsižiūrėjęs pastebi, jog ne smeigtukas – vos vos šlaitu apačion slysta. Labai pamažu slysta. Bet slysta.

Krusteli tujų šakelės – prabudimo nerimas tujomis perbėga.

Taškelis slysta, ilgėja, iš brūkšnelio žmogaus siluetu virsta.

Suraibuliuoja baseino vanduo.

Nuo eglės viršūnės purpteli šarka.

Kiaušinis dūžta, akimirka nuo amžinybės tartum trynys nuo baltymo skiriasi, akimirka ir amžinybė reaktyvinio lėktuvo greičiu viena nuo kitos žaibiškai toldamos skrieja.

Dirvinė pelė.

Do.

Tai Do eina.

Ir staiga viskas atgyja.

Iš baseino iššoka, rankšluosčiu gaubiasi.

Dar toli, apsirengti galėtų, kažkodėl nesirengia, tik į didelį rankšluostį, kryžiuodamas rankas, supasi.

Žiūri, kaip keliuku leidžiasi, pro vartus eina. Dabar jau mato, kad ant krūtinės pasikabinus krepšėlį. Viena ranka šuniuką už pavadėlio vedasi. Aną vakarą toksai ramus buvęs šuniukas strykčioja, nutrūkti norėtų. Kita ranka gervuoges skabo. Paeina, sustoja, gervuoges skabo. Takas, kuriuo ji žingsniuoja, Anne valdų pakraščiu puslankį suka, juo, neužėjęs į kiemą, ten, apačioj, pro žemutinius vartus iš Anne valdų išeiti gali. Eis ir išeis. Gervuogių pasirinkt užsimanė. Kur gervuogių yra, ten ir eina. Uogauja. Jo nė nepastebi. Kas jis jai, kad pastebėtų? Tik gervuogės jai dabar rūpi.

Taip sako sau. Dar sako sau, kad praeis. Eis ir praeis. Nors žino, kad nepraeis. Betgi žiūrėk, jau praėjo. Prie žemutinių vartų artėja.

Krūpteli.

...Aš nežinau.

Tai jis viską žino...

Išties ir tai žinojo.

Žinojo – taip bus. Žinojo, kad jos einamas takas ūmai stačiu kampu lūš. Kartu su taku – visas pasaulis. Bet vis tiek krūptelėjo.

Ko dabar krūptelėjai, jeigu žinojai, kad šitaip bus? Gal net truputį norėjai, kad šitaip būtų?

Kad stabtelėtų. Į tave atsisuktų. Ir tiesiai per žolę prie baseino mažyčiais žingsneliais pasuktų. Labai lėtai eitų. Tais mažyčiais žingsneliais pievą dygsniuodama.

Iš draugystės apsiūdavau.

Gaila žmonių, kurie su pašaukimu prasilenkia.

Dirvinė pelė...

Jos veidas tikrai labai prakaulus.

Pamano – dabar, kai prieš jį stovi, jam į akis žiūri.

– Visos sudžiūvusios, – sako. – Tik vieną kitą randi. Paunksnėse, kur neprasiskverbta saulės šviesa. Visas rankas į spyglius susibraižiau. Pažiūrėk, kokios rankos. Palaidine ilgomis rankovėmis apsilvilkti turėjau. Nepagalvojau.

Maudeisi? Atsiprašau, kad sutrukdžiau. Niekam trukdyti nenoriu. Bet vos išeinu, sutrukdau. Žinau, kad apie mane ir taip sako: vos išeina, sutrukdau. Kuo labiau sutrukdėti nenoriu, tuo labiau sutrukdau.

Dar sykį atleisk, atvirai sakant, šįkart tave sutrukdėti norėjau...

– Nebekalbėkite. Sakykite tiesiai.

– Taip, tu viską žinai. Ir tai žinojai. Žinojau, kad ir tai žinai. Nuo tavęs gi viskas priklausau.

...Tau tik atrodo, Do, kad aš viską žinau. Ir kad nuo manęs viskas priklauso. Iš tiesų aš daug žinau. Ir nuo manęs daug kas priklauso. Tačiau nė aš ne viską žinau. Ir nuo manęs ne viskas priklauso. Tu turi savo gyvenimą, Do. Jį gyveni. Ir nuo tavęs pačios gal ne viskas, bet vis tiek priklauso šis tas. Daugiau ar mažiau. Visi mes turim savo gyvenimus. Gyvename juos. Ir nuo mūsų pačių gal ne viskas, bet vis tiek priklauso šis tas. Daugiau ar mažiau. Tikriausiai... Galbūt. Tačiau pakaks apie tai. Dabar jau sakyk. Pati pasakyk. Nors ir žinau, ką pasakysi.

Ir Do sako:

– Jos išvažiavo. Mačiau, kaip išvažiavo. Kiekvieną šeštadienį turgun važiuoja. Kiekvieną šeštadienį taku pereinu. Pro vienus vartus įeinu, pro kitus išeinu. Į kiemą neužsukdama.

– Nebekalbėkite. Sakykite. Sakykite tiesiai.

Ir dabar jau Do sako.

– Gal leistum man namus apžiūrėti? Seniai tų namų viduj buvau...

Matai, kaip būna, Do: žinojau, ką pasakysi, o kai pasakei, ką daryt – nežinau. Nebežinau. Iš tiesų nieko nė aš nežinau.

Ir kodėl sakai *tu?* Kodėl nesakai *šiu?* Lyg jie ne šalia, o toli toli būtų. Kaip kad Anne sakė – *keliuokit*. Ne *eikit*, *keliuokit*. Tartum nuo jos vilos iki tavo griuvėsių driektųsi dešimtys, šimtai kilometrų.

...Tikrai, jos veidas labai prakaulus, sako sau, jai į akis žvelgdamas. Oda – pergamentinis popierius. Saulės šviesa dar kiek sustiprės, ir visi jos skruostikauliai persišvies. Iš tikrųjų net ne pergamentinis, o sviestinis popierius. Jos skruostikauliai jau dabar šviečias. Aukšta kakta. Labai ploni, juodi antakiai – ne lenkti, o angliuku įkypom linijom įrėžti. Lyg trikampio įžambinės. Gilios akiduobės, iš kurių žvelgia akys, nieko neprašančios. Tik labai liūdnos. Iš akių dugno atsklindantis liūdesys blakstienų plaukelius vos vos virpina. Reikia gerai įsižiūrėt, kad pamatytum, jog liūdesys blakstienų plaukelius virpina. Rytmečio saulės šviesoj.

Taip, jis su Do Anne kieme stovi. Anne kiemas labai didelis jam staiga pasirodo. Nuo čia ligi namo reikia ne eit, o keliaut. Pirmiausia turi pereiti pievą, paskui užlipti laipteliais, prie kurių geltonuoja didelis, iš šaknų virstantis kaktusas – vis pamirštu paprašyt Nicolas, kad iškastų, nebegyvens, tik kankinsis, kam jį kankint? Paskui bus gėlynas, prie kurio apie nukritusias figas taip garsiai dūgždamos ratus suka vapsvos, kiek toliau – kitas, aną vakarą nebaigtas ravėt, pagaliau – teko stalas, prie kurio jis su Anne kasryt geria kavą ir prie kurio prieš vakarienę su Elizabeth ji išneša halogeninę lempą. Pro duris iš svetainės. Kurioje – mėlynas stalas.

Labai didelis kiemas staiga pasirodo.

...Jos į turgų jau nuvažiavusios. Vietą, kur pasistatyti mašiną, Anne turbūt taip pat susiradusi. Ir Elizabeth kavinėj palikusi. Gal Elizabeth dabar į nuotrauką su ano amžiaus pradžios levandų kirtėjomis žiūri? Tačiau nors žiūri, tikriausiai mato tik tai, kad nuotrauka kabo. Levandų kirtėjų nemato. To, prie ko pripranta, akis nebemato. O Anne galbūt dabar perka sūrius? Jam norėtųsi, kad Anne dabar pirktųsi sūrius. Ir ne pagal skonį, bet pagal vardus rinktųsi. Koks sūrio vardas jai gražiausias būti galėtų? *Cantal?* *Emmental?* *Morbier?* Kažkodėl jam atrodo, kad gražiausias sūrio vardas jai *Rocamandour*. Ir kad jei sūnų būtų turėjusi, *Rocamandour* vardu jį pavadinusi būtų.

Kodėl tu nedrįsti? Ko gi delsi? Juk jau viskas nuspręsta. Seniai viskas nuspręsta.

Ji laukia, o tu fantazuoji.

Bet dar labiau jam norėtusi, kad Anne sūrių, vaisių, daržovių jau prisi-pirkusi būtų. Visai savaitei. Ir kad dabar gėles pirktų. Prieš tai, kad lengviau būtų, krepšį bagažinėn nunešusi. Ir kad gėles taip pat pagal vardus rinktųsi. Kokios gėlės vardas jai gražiausias būti galėtų? *Jasmin, mimosa, camélia?* Kažkodėl jam atrodo, kad jeigu paklaustų, ji pasakytų, jog jai gražiausias gėlės vardas – *pensée*. Išvertus – mintis. Našlaitė – lietuviškai. Galbūt visos mūsų mintys šitame pasaulyje truputį našlaitės? Prisimena virpant jų lape-lius. Šiek tiek panašiai kaip kosmosiukų... Našlaites Anne dabar perkasi.

– Eikite. Eikite ir žiūrėkite, – sako.

Ir ji apsigręžia, šuniuku vedina eina.

Rankšluostin susisukęs, jis jai iš paskos seka.

Jie visi trys taip keliauja – eina per didelę pievą, laipteliais lipa, pro fig-medį, du gėlynus, teko stalą praeina. Jam atrodo, kad labai ilgai nuo baseino lig vilos slenksčio keliauja.

Pro bambukinių pinučių tarpelius krintanti saulės šviesa luisteliais skel-di. Luisteliai mėlyną stalą akija. Lyg ant jo švytinčių trupinių būtų priberta. Prieblandoj skendinčios svetainės gale – Elizabeth supamasis krėslas. Virš Elizabeth krėslas paveikslas kabo. Jeigu nežinotum, kas jame nutapyta, tik įsivaizduoti galėtum. Bet ir kai šviesu, įsivaizduoti turi, kas jame nutapyta. Didelis bedaiktis paveikslas virš Elizabeth krėslas kabo, tik spalvų potėpiai, linijų sukiniai – viską įsivaizduoti gali. Prie minkštasuolio krašto, kur Anne paprastai sėdi, toršeras stovi. Su kiek pakrypusiu kūginiu abažūru. Šalia toršero – lentynos, tose lentynose – knygos, albumai, daugumos jų nugarėlės pageltusios. Ir aibė visokių menkniekių: skulptūrėlių, mažyčių vazelių, dėžu-čių... – to, ką suaugusių žmonių žaislais pavadinti galėtum.

Daikčiųukų tose lentynose daug.

Sakome – suvenyrai.

Se souvenir – prisiminti.

Dabar jau žino, kad metų metus šitoj svetainėj niekas nejudinta. Gal net norėdamas pajudint nebegalėtum – laikui bėgant, daiktai ir daikčiųukai kaip augalai savo vietose įsišaknija. Išrauk, ir numirs.

Tik didelis židinys tokį vaškų vasaros rytą čia nereikalingas atrodo. Jeigu nebūtų, gal dairytumeis ir spėliotum, ko gi čia trūksta. Bet kai yra, nereikalingas atrodo. Kaip žarsteklis, dumplės, semtuvė, o ir tos malkos nišoj šalia. Iš stirtos patvory Nicolas atneštos ar karučiais, kuriuos prie sandė-liuko matė, atvežtos. Ir sukūrenti nespėtos. Kitos žiemos laukiančios. Betgi žiema negreit dar ateis. Niekada neateis. Žiemų čia nebūna. Todėl visa tai: židinys, židinio įrankiai, malkos – nereikalinga atrodo. Tačiau be viso to kaž-ko trūktų. Tikriausiai atrodytų, kad kažko trūksta.

– ...Pierre paprašė. Dorothee, vienądien sako, nubraižyk man mano namo planus. Ruduo buvo. Spalio pabaiga ar lapkritis būti galėjo, prisimenu, lijo. Labai bjauriai lijo. Kambarį, kur virtuvė dabar, mudu stovėjom. Virtuvės lan-gą lietaus čiurkšlės kapojo. Danguje labai juodi debesys vartės, vėjas, atrodė, stogą nuplėš. Už to lango dar nieko nebuvo, vien tik dykynės, brūzgynai, sodą vėliau pasodinom. Labai apsiniaukus, rūškana diena buvo. Tartum maiše.

Pagalvok ir peržiem nubraižyk, sako. Pavasarį norėčiau pradėti statyt. Į durų staktą pečiais atsirėmęs, atmenu, prašo. Ir dabar dar matau, kaip nuo jo lietpalčio skvernų lašai kapsi. Iš lauko ką tik atėjęs. Šlapias. Iki paskutinio siūlelio permirkęs. Ką jis per tokį orą lauke veikti galėjo? Iš po stalo taburetę ištraukiau. Ant jos atsėdau. Kokių namų, Pierre, tu norėtum? Nubraižyk, sako, kaip tau atrodo. Kokiuos tu pati norėtum gyventi.

– ...Būdavo, pasiteirauju: Pierre, ar gerai šitaip bus? Ir jis linkteli galvą – gerai. O kai klausdavau, kaip manai, Pierre, jis: o kaip tu? Ir kai pasakydavau, visada: aš – taip pat. Kartodavo, aš atvažiuavėlis. Tu šitam krašte gimus. Daryk taip, kad prie šio krašto derėtų. Kad prie šio krašto pritiktų. Ir kad šiam kraštui patiktų. Taip ir sakydavo – kad šiam kraštui patiktų. Arba – mes seniai jau pažįstami. Tu gi žinai, ko aš noriu. Sykais pridurdavo, ir ko Anne nori, žinai, tu taip pat seniai ją pažįsti. Bet Anne... Anne tai beveik nesikišdavo. Namai – vyro rūpestis, sakydavo Anne. Su ja apie viską kalbėdavom, geresnių draugių, kokios anais laikais buvom, būti negali, bet vos prabildavau apie namus, ji: namais rūpinas Pierre, tarkis su Pierre.

– ...Aną paveikslą jam nutapiau. Jo trisdešimt trejų metų proga. Ta galinė siena labai tuščia buvo, reikėjo ką nors pakabinti. Ir nutapiau jam paveikslą. Su Serge atnešėm. Sakau, Pierre, tavo trisdešimt trejų metų proga nutapiau tau šitą paveikslą, ant galinės sienos jį pakabinti reikėtų. Pastatėm ant židinio krašto. Žiūrėjo, labai ilgai į šitą paveikslą žiūrėjo. Paskui sako, ačiū tau, Dorothée. Ir pakabinom. Tą pačią popietę. Pakabinę šampano išgėrėm. Keturiese: aš, Pierre, Anne, Serge. Vakare daugiau žmonių atvažiavo. Balius buvo. Tada nežinojom, kad nedaug jam telikę. Kas galėjo žinot.

– ...Vienądien klausia, o kas čia bus? Sakau, židinys čia, Pierre, bus. Truputį nustebo. Židinys? Taip, sakau, židinys. Ugnį aš mėgstu. Man patinka į ugnį žiūrėt. Kaip į vandenį valandų valandas į ugnį galėčiau žiūrėt. Tik niekada nepagalvojau, kad židinys mano namuos būti galėtų. Gerai, pastatykit man židinį, sako. Ir mudu pastatėm. Aš nupiešiau. Serge jį sumūrijo. Sakau, Serge viską mokėjo. Statytojas buvo. Visa jų giminė statytojai buvo. Tėvas, senelis... Brolis. Jo brolis taip pat. Visi jie viską mokėjo.

– ...Galima sakyti, prie šito židinio mirė. Per pačias Kalėdas, irgi daug žmonių buvo. Židinys degė. Jis pelenus žarstė. Tuo žarstekliu. Mudu su Serge jį ligoninėn vežėm. Be Anne. Kai tai atsitiko, Anne prie eglutės sėdėjo, ant eglutės girliandų lemputės mirksėjo. Labai gražią eglutę jie tais metais turėjo. Anne tikrai suklykė – Pierre! Kai jis suglebo. Ir pati iš karto suglebo. Paskui isteriškai juoktis pradėjo. Ji jau žinojo, kad daryk ką nedaręs. O mes jį ligoninėn vežėm. Miestelio ligoninėj – čia nieko negalim, į Avinjoną! Visą kelią, kol greitąja į Avinjoną važiavom, Anne juoką girdėjau. Garsiau nei sirena juokės. Nė nežinau, kaip nuvažiavom. Nes kelio taigi nebuvo. Tamsoje į tamsą važiavom. Paskui labai daug šviesos buvo. Kai pasakė, kad viskas.

– ...O už šito stalo kiek mūsų žaista... Matai, už šito mėlyno stalo. Su rulete. Sakau, Pierre, šitoj svetainėj didelio stalo reikėtų. Jis sako, nupiešk, Dorothée, man didelį stalą. O Serge tegul jį padaro. Ir aš nupaišiau. O Serge jį padarė. Su rulete. Paskutinę minutę ją sumaniau. Serge sako, kaipgi dabar vidury šito beveik gatavo stalo ruletę aš tau įtaisysiu? Įtaisysi, sakau. Ir įtaisė. Visų galų meistras buvo. Ir mes prie jo žaisdavom. Prie šito mėlyno stalo. Vakara. Ištisomis naktimis.

Paspaudžia.

Ruletė vilkeliu ima suktis. Atsitiesia, per kelis žingsnius atsitraukia. Žiūri. Ruletė labai ilgai sukas. Sukas ir sukas. Atrodo, niekada nesustos. Aną vakarą toks ramus buvęs šuniukas strykčioja, nuo pavadėlio nutrūkti norėtų. Ant stalo krašto didelė vaza stovi. Labai graži. Krištolinė. Jam truputėlį bangu. Šuniukas štai šoktels, tą vazą nuvers. Krištolas šukėm pažirs. Mato, kaip krištolas šukėmis žyra. Tačiau Do nebesvarbu niekas.

Įėjo.

Po tiek metų įėjo.

Ir toliau eina.

Dabar tai jau eis.

– ...Štai čia Pierre kambarys buvo, – skleisdama širmą sako. Durų nėra, vietoj durų – storo audeklo širma. – Ir čia – viskas tas pat... Nieko nepakeitė. Angelus tuos matai? Angelus jis mylėjo. Iš visokių kraštų žmonių čia atvažiuodavo, jam angelus veždavo. Visokių kraštų angelai tenai kabo. Tarytum altorių. Bet Pierre nemėgo, kai sakydavau, kad tai – jo altorius. O aš tyčia sakydavau. Kiekvienąkart, kai įeidavau. Neklausk, kodėl tai sakydavau, pati nežinau. Į Dievą jis netikėjo. O gal ir tikėjo? Dievas – tai dvelksmas, sakydavo. Dvelksmui nei altorių, nei bažnyčių nereikia.

Do dar kažką apie Pierre, apie jo kambarį kalba. Pusiau suprasdamas, pusiau nebesuprasdamas girdi. Apie laiptus ji kalba. Kad tais laiptais Pierre kartais popiečio siestai užlipdavo. Į mezaniną, jų su Serge sugalvotą. Apie tą langą ir stalą priešais jį dar Do kalba. Kad grįždama iš baseino, pro langą matydavo, kaip Pierre prie jo kažką rašo. Eilėraščius? Ir eilėraščius jis rašydavo. To kaimelio – žiūrėk, ten, kitapus slėnio, kalnuos – vardas Caseneuve. Virš Caseneuve debesis plaukia. Matai? Staiga sustoja. Pakimba. Smakrą kumštin įrėmęs, Pierre į tą debesį žiūri. Paskui eilėraščių rašo.

O Anne dabar našlaites turguje perka. Pakelia vazonėlį, padeda, pakelia kitą, vėl padeda. Bet gal jau bus išsirinkus? Turėtų būt išsirinkus. Kadangi labai jau daug laiko praėjo nuo to, kai sugalvojai, kad ji šiuo metu našlaites pirkti turėtų. Visa amžinybė. Dabar su gėlininku galbūt Anne kalbas. Nuo senų laikų jį pažįsta, negalėtų tik užmokėt ir nieko nepasakius nueit. O gal laiškus? Tai – Do? Taip, tai – Do. Labai daug laiškų gaudavo. Kartais iš jų pašto dėžutės paimdavau. Jų pašto dėžutė prie vartų tebekabo. Ar tiesa, kad žmonės dabar laiškų neberašo? Tai Do klausia? Taip, tai Do klausia.

Šuniukas strykčioja, jie vėl svetainėn sugrįžta, iš svetainės eina į virtuvę, koridoriu žengia. Koridorius iš viso tamsus, reikėtų šviesą uždegti, kur šviesa, jis nežino. Do viską čia žino, tačiau šviesos nedega, jis jai iš paskos patamasy pusiau apgraiptom eina. Kam šituose namuose reikėjo tokio ilgo koridoriaus? Jei paklaustų, galbūt pasakytų. Tačiau jis neklausia, jis išvis nekalba. Tik jinai kalba. Yra gėlių, kurių lapeliai be vėjo virpa, pamano. Vėjo šiandien nėra, našlaičių lapeliai Anne rankose virpa. Pierre eilėraščių apie debesį rašo, jį vakare perskaitys, našlaičių lapeliai Anne rankose virpa. Mato, kaip virpa. Žmonės dabar laiškų beveik neberašo. Žmonės dabar kompiuterius turi. Ir nešiojamuosius telefonus. Savo telefoną jis išjungęs. Do duris atidaro, ant slenksčio sustoja. O čia, šitam sode, – kosmosiukų lapeliai. Viskas čia, šituos namuos ir sode prie jų, šiek tiek virpuliuoja. Ir šviesa, iš Anne kambario krintanti, taip pat virpuliuoja. Koks Anne kambarys, jis matyti nenori. Tu esi

tikras, kad darelės du kartus trinktelėjo? Ar šitam gyvenime dėl ko nors tikras būti gali? Do dar kažką kalba, ką Do kalba, jis nebegirdi. *Ce n'était pas trop long, ma chérie?* Anne dabar jau kavinėj. Ne, aš pripratus. Gal pasako, gal nepasako. Bet ir be pasakymo Anne, taip pat jis žino, – pripratus. Gi nieko kita nedaro, tik laukia. Kaip mes visi. Laukiame to, kas niekada neateis. Kadangi to, kas ateina, mums nepakanka. Labai gražus vaizdas pro Anne kambario langą atsiveria. Tai Do sako? Taip, tai Do sako. Bažnyčia su varpine matosi. Ką dar Do pasakys? Ką dar Do pasakys, jis išgirst nebenori. Nebeišgirs. Staiga labai jau garsiai biliardo kamuoliukai kavinėje sutrinksi. Našlaičių lapeliai jo akyse vos vos virpuliuoja, biliardo kamuoliukai jo smilkiniuos sproginėja. Pierre eilėrašį rašo. Virš Caseneuve debesis kabo. Tuoj dar vienas duris ji pravers.

– Užtenka! Dabar eikit! Jau eikit... Sakau, eikit iš čia!

...Kol ji neatsisuko.

Kol jūdviųjų žvilgsniai nesusikirto.

Ramentas prieky, žingsnis, už susikūprinusių nugaros likęs ramentas švysteli priekin, jau grius...

Dabar juodu lauke stovi. Šuniukas strykčioja, šuniukas nuo pavadėlio nutrūkti norėtų.

Labai vaiskus rytas. Šviesos tiek daug ir ji tokia ryški, kad nebematai nieko.

– Ačiū jums.

Tai Do sako?

Taip, tai Do sako.

O gal ne?

Nežino.

Nieko jis nebežino.

Do su šuniuku tolstant junta, kaip nuo pečių didelis rankšluostis slysta.

Daiktų – tiktai tiek?

Nieko aš daug neturiu. Ir nieko labai daug man nereikia.

Būna, kiti atvažiuoja savaitei, o visus namus į lagaminus susikrauna.

Namų, kuriuos į lagaminus susikrauti galėtum, aš neturiu.

Tik truputėlį daiktų.

Taip, šiek tiek daiktų tai turiu.

Juos susimest reikia.

Greitai susimeta daiktus.

„Dėkoju Jums. Turėjau skubiai išvažiuot. Atleiskit. Už viską atleiskit.“

Nepasirašo. Kaip pasirašyti, nežino. Tik pinigų šalia padeda.

Raktas.

Taip, raktas.

Dar raktas.

Vos nepamiršau.

Kur raktą palikt jis galėtų? Po kokių nors akmeniu, gėlių puodu? Ar gali po akmeniu, gėlių puodu palikt svetimų namų raktą? Po akmeniu, gėlių puodu ne savo namų raktą palikt jam baugu. Gastronomėly? Tik kodėl išvis dėl to galvą suki? Juk žinai, kad raktą jam norėtųs palikti kavinėj, iš kurios

jį pasiėmė Anne. Su biliardo stalu ir ano amžiaus pradžios levandų kirtėjom. Tegul raktą ten ir palieka. Jeigu jam jau taip norisi.

„P. S. Raktą palieku kavinėj. Iš kurios mane Jūs pasiėmėt.“

Dabar – eiti.

Kuo greičiau eiti.

Ir kuo toliau.

Eina. Ne keliu eina, o stačiu taku pakriūtėmis leidžias. Už kaimelio, ties posūkiu, yra takas, kuriuo tiesiai į miestą nueiti gali. Pirmą rytą, kai prisipažino, jog vairuoti nemoka, Anne jam pasakė. Arčiau. Vingiais sukti nereikia. Tuo taku kartą jau leidos. Bet pamatė gyvatę. Nežino, nuodingą ar ne nuodingą. Tačiau vis tiek išsigando. Ir daugiau nėjo. Dabar vėl eina. Pakriūtėmis leidžias.

– Jau išvažiuojat?

– Iš kur žinote, kad išvažiuoju?

– Jeigu tiek atvažiuojančių ir išvažiuojančių būtų matęs, kiek aš mačiau per savo gyvenimą, ir jūs be vargo atspėtumėt, kas atvažiuoja, kas išvažiuoja.

– Raktą palikti norėčiau.

Anne.

Melisso.

– Kada pasiims?

– Nežinau, kada pasiims.

– Jūs susitarę?

Pečiais gūžteli.

– Visaip pasitaiko. Būna, kad nepasiima. – Skalaudamas bokalus sako. – Susitaria, palieka, o nepasiima. Štai ten raktus kabinu. Matot, kiek jų? Nepasiimtų. Bet Anne aš pažįstu. Atiduosiu. Anne visada su nuomininkais čia susitinka. Turgun eidama Elizabeth pas mane irgi palieka. Ir šiandien buvo, neseniai išvažiavo.

– Žinau...

– Un verre de rosé.

– Bien sûr.

– Un autre.

– Bien sûr.

Apie ką vieną, paskui kitą taurę rožinio vyno gerdamas jis mąstyti galėtų? Dviem taurėms išgerti laiko juk reikia. Vieno stiklo jam per mažai buvo, matai, antrą pasiėmė. Ir tu nebežinai, apie ką dabar jis mąstyti galėtų. O gal tegul apie nieką nemąsto? Argi visada žmonės mąsto? Juk pasitaiko, kad žmonės apie nieką nemąsto.

Tegul kol kas jis apie nieką nemąsto.

Bet šiaip tai...

Būna keistų sutapimų.

Atmeni, kai jis su Do po Anne namus vaikščiojo, tu Paryžiaus kavinėj sėdėjai. Gegužės pradžia buvo, irgi šeštadienis, tu vyną gėrei. Tik ne rožinį, baltą. Rožinio vyno Paryžių tu niekada negerai, jeigu nori gaivaus, visada balto pasiimi. Tau atrodo, kad rožinį vyną tik Provanse gerti gali. Kaip ir pas-

tisq. Ir tau visada šiek tiek keista rožinį vyną ar *pastisq* žmones Paryžiuje geriant matyti.

Bet nesvarbu.

Toj kavinėj taip pat laikrodis ant sienos kabėjo. Ne toks kaip ten, Provanso kavinėj, iš kurios jį pasiėmė Anne. Paryžiaus kavinėj laikrodis be rodyklių ir be ciferblato kabėjo. Atrodo, tokius laikrodžius skaitmeniniais vadiną. Tas skaitmeninis laikrodis nėjo, skaičiai nesikeitė.

Ir sutapk gi, kad kaip tik tuo metu, kai prisiminei, jog Provanso kavinėj, iš kurio jį pasiėmė Anne ir kurion jis kas rytą taurės rožinio vyno išgert užsuka, irgi laikrodis neina, pamatei pro duris įžengiant vyrą su kopėčiom. Tas vyras tamsiai mėlynu kombinezonu vilkėjo. Barmenas jį pasitiko, su juo pasisveikino, į neinantį laikrodį ranka mostelėjo. Vyras kopėčias į sieną atrėmė, ant jų užsilpo, laikrodį nuo vinių nukabino, atsuktuvu varžtelius ėmė sukuti. Tačiau jam kažkas ten nesisekė. Pastebėjęs, kad vyrui tamsiai mėlynu kombinezonu kažkas ten nesiseka, barmenas prie pat kopėčių pritraukė staliuką, nusiavė, iš pradžių ant kėdės, paskui ant to staliuko užlipo. Kavinėj žmonių buvo nedaug, visi galvas pasukę žiūrėjo, kaip juodu laikrodį taiso. Į kleboną su zakrastijonu buvo panašūs.

Kartais apie nieką mes negalvojam, kartais keistos mintys ateina. Prisimeni, kai barmenas batus varstytis ėmė, šiek tiek susijaudinai – o kas, jeigu jo kojines purvinos ar praplyšusios bus? Laimė, barmeno kojines nuostabiai švarios ir nepraplyšusios buvo. Kaip naujos. Pamanei, kad visada švariom kojine būtinai reikia mūvėti. Kadangi niekad nežinom, kas mums atsitiks, kada batus nusiauti prireiks.

Ir dar pamanei...

Tu su kitais žmonėmis žiūri, kaip tie du vyrai laikrodį taiso, jis su Do po Anne namus vaikšto. Do labai daug kalba, jis nieko nesako. Ir galbūt dar nė pats nenumano, o tu jau visiškai tikras esi, jog kavinėn su biliardo stalu ir ano amžiaus pradžios levandų kirtėjom jis netrukus ateis. Prieš išvažiuodamas negalės neužsukt. Ton kavinėn, iš kurios prieš kelias dienas jį pasiėmė Anne. Paskutinės rožinio taurės išgert. Tiesa, dar nežinojai, kad ir antros paprašys.

Ir pamanei, kad kai jis rožinį vyną gurkšnos ir tu nebesugalvosi, apie ką jam mąstyt, į tą Provanso kavinę vyras, vilkintis tamsiai mėlynu kombinezonu, irgi galėtų ateit. Pataisyt neinančio laikrodžio. Tau atrodė, jog tai – sutapimas, kurį išpildyt turi. Gražu gi matyt, kaip vyras su kopėčiom ant peties karštą šeštadienio popietę į beveik tuščią kavinę Provanso miestely įžengia. Turgus jau pasibaigęs, žmonės išsivažinėję, kai kurie papietavę, kiti dar pietauja, o tas vyras laikrodžio pataisyti ateina.

Bet dabar, kai jis iš tiesų rožinį vyną gurkšnoja, manai, kad toj kavinėj laikrodis kaip nėjo, taip turi neit. Tu tai žinai, jis taip pat žino. Jūs abu tai žinot, nors ir nežinot kodėl. Bet abiem jums atrodo, kad laikrodis toj Provanso kavinėj turi stovėt. Kaip tu ten sakei? Laikas čia teka, bet nieko iš pirmųščių lizdų nepajudina? Kažkaip panašiai...

Pagaliau koks jūsų reikalas?

Jei kada panorės, barmenas pats vyrą su kopėčiom ant peties pasikvies. Ir galbūt tas vyras su kopėčiom tamsiai mėlynu kombinezonu vilkės.

Tuščia rožinio taurė.

Atsisveikindamas linkteli.
Barmenas atsakydamas kilsteli ranką.

Labai ilgai žvyruota šalikele eina. Eina ir eina. Mašinos jį iš priekio ir nugaros lenkia, prašvilpia, labai greit į abi puses tolsta. Kai dideli sunkvežimiai švysteli, atgalinė vėjo banga bloškia. Vos išsilaiko. Karšta. Daug dulkių. Ne žingsniuoja, o kojas velka. Kad dulkės kiltų. Pats nežino, kodėl jam noris, kad dulkės kiltų. Nors nuo jų batai balti. Ir džinsai vos ne iki kelių. Nuo tų dulkių akys jau ašaroja. Bet vis tiek kojas velka. Eina ir eina. Nudelbęs galvą, sukandęs dantis.

Ne visus bilietus pakeisti gali.

Taip jam prie langelio pasakė.

Kartais atžagaria ranka per akis perbraukia.

Paskui sau nejučiom ima mosuoti. Išgirsta važiuojant, atsisuka, stabteli, mosteli, mašina pravažiuoja. Išgirsta važiuojant, atsisuka, stabteli, mosteli, mašina pravažiuoja. Labai ilgai šitai tęsiasi. Kol galiausiai atsisuka, mosteli.

Stabdis.

Mašina šalikele slysta.

Kartais daryt neturi teisės.

Bet kartais atrodo, kad ir nedaryt neturi teisės.

– Į Paryžių man reikia.

– Į Paryžių? Iki Paryžiaus – šimtai kilometrų.

– Pavežkit. Pavežkit, kiek galit.

– Aš į Cavailloną važiuoju.

Jis nežino, kur yra Cavaillonas.

Bet nesvarbu.

Niekas dabar nebesvarbu.

– Pavežkit iki Cavaillono. Jei galit.

...Sušmėžuoja platanų kamienai, vėl atsiveria vaizdas į kalnus, kartais šmėkšteli pastatai – pakelės užkeigos, vilos...

Viskas matyta.

Tiek sykių matyta, kad akys jau nebemato.

Žvelgdamas pro šoninį langą, išvysta sodą.

Ne Anne sodą su mėlyna baseino akim, ne vaiduokliška rachitišką sodą, prie kurio vaikinukas jį trumpam buvo palikęs, ne Do sodą, kraštuojamą bežiedžių teptukų stiebų ant palangės, bet sodą, kurį aną naktį sapnavo. Tai buvo labai gražus sodas, jis skydo ir virpuliavo nei ryto, nei dienos, nei vakaro šviesoje – toji šviesa buvo tokia gryna ir skaidri, kad net akis gėlė, kaip anądien akis gėlė iš po uolos ištryškęs pirmapradžio tyrumo vanduo. Negalėjai pasakyti, ar to sodo medžiai buvo jauni ar seni, lygu negalėjai pasakyti, kokios jame augo gėlės – pavasarinės, vasarinės ar rudeninės. O gal žieminės – ir žieminės gėlės tame saulės užlietame sode galėjo žydėti. Tokių sodų gal būta praeityje, prieš daug daug metų, ką gi mes žinome, tokius sodus – jeigu dar spės – gal mums padovanos ateitis, mes irgi nežinome, o jeigu tokių sodų yra ir dabar – tai nebent kraštuose, į kuriuos nė Do nenuskrieja. Jei sodas gali būti skaidrus ir permatomas nelyg stiklas, tai toks jis ir buvo, jei sodas gali būti aidus nelyg varpo dūžis, tai toks jis ir buvo, jei sodas gali būti virpantis ir švelnus nelyg vėjo pučiamas šilkas, tai toks jis taip pat buvo. Tame sode buvo didžiulės sūpuoklės, ant jų

sūpavosi Elizabeth, ji vilkėjo balta suknele, tos sūpynės vis aukščiau ir aukščiau kilo, galiausiai ją išmetė – Elizabeth nė aiktelt nespėjo, rankas tarsi sparnus išskleidė ir į dangų nuskriejo: žemės trauka ją paleido, tik ramentas terasos pakriaušėn nukrito – matė nelyg sulėtintam filme. Po tą sodą vaikštinejo Anne, ji savo ilgais pianistės pirštais iš tolo, nedrįsdama prisiliesti, glostė paukščius, labai panašius į flamingus, kaip flamingai jie ant vienos kojos stovėjo, kita smailiu trikampiū sulenkta buvo, ji vis tolyn ir tolyn pro tuos paukščius ėjo, bekraščio sodo gilumoj tarp tų paukščių dingo, sutirpo. Tame sode prie molberto stovėjo Do, jinai tapė, jai tapant paveikslas iš plokščio paviršiaus į trimatę erdvę pamažu skleidės, tartum visais langais ir visomis durimis atsilapojantys rūmai į keturias pasaulio šalis vėrėsi, galiausiai ji į tuos rūmus žengė: kaip Elizabeth, Anne irgi pradingo – lyg tylanti šio pasaulio melodija, visatos įsčių namo šaukiama, jas visas tris viena po kitos atgaline trauka nusinešusi būtų.

Jis liko vienas. Nors ir anksčiau buvo vienas. Taip, su jomis buvo. Sykiu labai toli nuo jų ir jos vienos nuo kitų buvo. Čia pat ir be galo toli – nelyg salos be lieptų. Gal taip atrodė dėl to, kad sodas labai didelis buvo? Galbūt. Bet greičiausiai tai ne.

...Akimirksnį pasidingojo, kad tai – jo vaikystės sodas, tarsi iš šiaudelių nupintas, kažkur patvorin, į tolimas praeities nuobraidas vėjo nublokštas. Staiga prisimintas. Tas sodas gi leidos tokia pat nuožulnia plokštuma, kokia leidos ir jo senelių – seniai iškirstas, tik atminty gyvas. Senelės sodas, senelio jis neprisimena, senelis mirė, kai jis dar gimęs nebuvo. Bet dabar, kai važiuoja, jis žino, kad ne vaikystės sodas tai buvo, jam tik pasidingojo, kad tai buvo sodas, jo vaikystę per rudenių pradalgės peršviečiamais, pakriūtėn riedančiais alyviniais obuoliais nuridenęs. Kad vaikystės, pasirodė tiktai todėl, kad lygu nepajunti, kaip vaikystė pradeda tolti, nepamatai, o jos nebėr, taip ir tas sodas ėmė, Elizabeth, Anne, Do dingus, neįtikėtinai skaidrioje šviesoje blukti, tirpti, prabudimo nebūtin grimzti. Tai buvo ne vaikystės, tai buvo belaikis, nežemiškas sodas. Tai buvo y ylos veriamas sodas.

Juto, kad tuoj prabus, bauginos prabusti. Akys jau merkėsi, jis nenorėjo, kad jos atsimerktų – kaip aną vakarą, kai žiūrėjo į rutulinės simetrijos prinčą ir troško visą jį savin susisemti, taip dabar jam rūpėjo bent laikinai sustabdyt šio saldaus sodo tirpsmą – kad jo gėlės, taip gražiai žydinčios, jog nuo tokio gražumo atrodė nelyg erdvėje atsivėrusios stigmos, kad jo medžiai, savo vainikais susiliejęntys į žalią dangaus stogo paskliautę, kad jo į flamingus panašūs elegantiški baltais sparnais ir raudonom karūnom paukščiai, ant vienos kojos stovintys, arba grakščiai laibas ilgas kojas trikampiū lankstantys, tarp ūkais sūkuriuojančių geizerių vaikstantys, į jį įsilietų, ir jis bet kada į tą sodą vėl įžengti galėtų. Tačiau pusiau dar sapnuodamas, pusiau jau prabudęs žinojo – nespės.

Niekada į tą sodą nebeįžengs.

Ir visos paslaptys, kurios tame sode atsiverti galėjo, jam amžinai užsivėrusios liks.

...Ar nebus taip, kad tik sapnuose šio pasaulio paslaptis suprasti gali? Jeigu paslaptis suprasti iš viso įmanoma. O galbūt paslaptys tam ir yra, kad jų niekada nesuprastum? Jei paslaptį supranti, galbūt ji nė paslaptis nebuvo?

– Štai šituo taku eikit, – sako Anne, sustabdžiusi mašiną.

Degalinės. Šlagbaumai. Kavos automatai. Žmonės, su kuriais jisai kalbas, kuriems jaučias dėkingas ir kurių veidus vos išlipęs pamiršta. Labai ilgas kelias. Pravažiavus Lijoną, niauukstytis ima. Bretanėje lyja. Kuo arčiau prie Paryžiaus, tuo stipriau lyja. Valytuvai švytuoja, vos vandenį braukt spėja. Liūtis tuoj viską apsems. Dabar jau tamsu.

Kiek valandų, jis nežino.

Gal – vėlus vakaras?

Gal.

Gal jau naktis?

Gal.

Sakau, jis nežino.

Nė aš nežinau.

Kiek iki Paryžiaus jam liko, mudu irgi nežinom.

Galbūt kelios dešimtys kilometrų...

Gal dar šimtas ar du...

Bet ar šitai svarbu?

Jūs irgi juk žinot, kad šitai visai nesvarbu.

Kaip žinot ir tai, kad važiuoja, tų trijų moterų paslapties neįminęs.

Bet jam atrodo, kad, neįminęs jų paslapties, jis apie jas žino daugiau, negu jų paslaptį būtų įminęs. Juk labai paprasta būtų, jei mes vieni nuo kitų galėtume nutiesti kelius, tokius lygius ir tiesius kaip šis, kuriuo jis dabar, lie-tui pliaupiant, į Paryžių važiuoja. Greitkelius – autostradas, autobanus. Bet kaipgi nutiesi tokius lygius kelius per karjerus, kuriuos mes savyje ir tarp savęs tuo pat metu ir kasam, ir užverčiam? Tačiau per tuos karjerus kelių gal iš viso tiesti nereikia? Jam dabar rodos, kad, tų neįmanomų kelių nenutiesę, mes apie save ir vieni apie kitus žinom daugiau, nei žinotume, jei juos nutiesti pajėgtume. Stengdamiesi juos nutiesti, tik sugadintume viską. Ir tie karjerai nebebūtų nei tokie skaudžiai gražūs, nei tokie aidžiai bylūs, kokius jis matė.

Vakar ar užvakar.

Kai Anne jį ten nuvežė.

Į apleistus ochros karjerus.

Iš kurių žemė, oras, vanduo ir ugnis stebuklus nužiedė.

Sahara tuos karjeruos yra. Ir krioklių ten yra. Fėjų kaminai dar yra.

– Gražu buvo?

– Labai gražu buvo.

Tačiau gal išvis apie tai kalbėti nereikia?

Gal viską sapno sodu pabaigti reikėjo?

...Labai norėjau, kad jums tas sodas patiktų.

...Norėjau, kad pamanytumėt: tik pasakose būna šitokie sodai.

Bet sodu nepabaigiau, o pabaigt vis tiek dabar kaip nors reikia.

Jau reikia.

Baik taip, kaip norėtūsi jam.

Ne kaip tau ir ne mums – jam.

Kaip jam norėtūsi, kad mes su juo atsisveikintumėm?

Bent dabar tau atrodo, kad su mumis atsisveikinant jam norėtūsi žiūrėti pro langą, už kurio vien tamsą mato, ir savęs klaus, kas šitus namus, nesi-baigiančios liūties žliaugiamus, suprojektavo. Kas jų architektas, kas juos

pastatė? Jam norėtųs, kad tie nesibaigiančios liūtės žliaugiami namai už lango skalautųs, kaip skalaujas vandeniniais dažais ant stiklo nupieštas paveikslas, kurį lietus plauna. Ar bluktų – kaip labai stiprios saulės šviesoje blunka žlugtas, sode ant virvės vėjui išdžiaustytas. Dar jam norėtųs paklaust, ar visada šitaip būna: kad kai žlungame patys, atrodo, jog su mumis žlunga visas pasaulis?

O visiškai baigiant jam dar norėtųs, kad mašina, galbūt sukdamą vingį, leistųsi nuo stataus kalno. Kad jo ausyse vėl suskambtų Wong Kar-Way filmo muzika. Kad, pažvelgęs pro priekinį stiklą į kelią, jis pamatytų labai daug žiburėlių. Ir kad tie žiburėliai jam pasirodytų nelyg naktinės plaštakės, halogeninės lempos švieson skriejančios. Į lempą atsibloškiančios, krintančios.

...ir ten, tuose kraštuose, dabar jau tikriausiai tamsu. Pameni, koks aukštas nakties dangus tuose kraštuose? Labai daug žvaigždžių. Šitiek žvaigždžių Paryžiaus danguj niekad nebūna. Nė jokio kito didelio miesto.

Toli iš didelių miestų išvažiuot reikia, kad šitiek žvaigždžių danguje pamatytum.

Anne į žvaigždes pasižiūri.

Halogeninę lempą Anne vidun įneša.

Prie mėlyno stalo sustoja.

Ilgais pianistės pirštais Anne ruletę paliečia.

Paspaudžia.

Ruletė pradeda sukstis.

Labai ilgai sukas.

Taip pat ilgai, kaip šią popietę – kai Do ją pasuko.

Rodėsi, jog niekada nesustos.

Ir dabar rodosi – niekada nesustos.

Suksis ir suksis.

Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Kad gyvenom laimingus laikus, mes suprantom tik jiems pasibaigus.

Kartojasi?

Taip, jau kartojasi.

Bet jam norisi tai pasakyti.

Darsyk.

Jau paskutinį.

Leiskime jam tai pasakyti.

Juk gerai.

Labai gerai, kad atsisveikinant su mumis jam dar norisi kažką pasakyt.

Kad išvis jam dar kažko norisi.

Net po tokio ilgo ėjimo.

**KORNELIJUS
PLATELIS**

51

Persikeitę laipteliai

*Tų laiptelių tik trejetas iki priebučio,
o staiga suspindo kitaip,
tarsi kitoj šviesoj, kuri laiko daiktus,
išplėštus iš užmaršties senose fotografijose,
ir namai pasiliko kitam laike,
tapo nebepasiekiami,
ir mano „aš“ suaižėjo, suskystėjo,
kojos, Viešpatie, nebepadėsi ant jo,
nenuėisi fiksažo ežeru, neįžengsi
į sielos namus anapus,
kurių langines
šitaip daužo padangių vėjas.*

2009 06

Karstiniai reiškiniai

*Sako – anglarūgštė tirpdo minkštąsias uolienas,
jos nuteka požemio upėmis, laša nuo stalaktitų,
augina stalagmitus, užutėkiuose
susigrūda mažais karsteliais lyg džonkos,
regimos iš lėktuvo,
o tuose karsteliuose – tik pakelk dangtį –
išvysi savo dienas,*

*savo minčių pavidalus tarsi įkapes
iš kiek baltesnio rūko, plona plėvele
gulančias ant ankstesnių iliuzijų.*

*O upių žiotyse!..
Kaip didingai jie išlinguotų į jūrą,
sutiktų pirmąją bangą...*

*Ir mano meilės miega tenai užmerktom akim,
su vos matomom šypsenom lūpų kampučiuose,
atsispindinčiom
ribančiuose paviršiuose...*

*Ir mano eilės miega
spaustuvės dažų futliaruose...*

*Laiko rūgštys išėdė minkštąsias uolienas
iš sąmonės monolito –
karstai vingiuoja, šakojasi it labirintas
po tvirtą kadaise masyvą,
ištirpę akmenys ašarom
lašą iš tavo akių, rieda skruostais palikdamos
šermenų plėveles ir tuštumas
guldyti pasauliui
mirties valandą,
pradėti naujam gyvenimui,
sustatyti dekoracijas ir pakelti
naujo spektaklio uždangai,
arba įrengti kontorai ir imti plėtoti verslą,
arba tiesiog įgriūti
namui, giraitei, greitkeliui,
ar upokšniui.*

*Ir tada išlinguoti upėmis linkui žiočių
iš lėto, kiek iškilmingai ar net pompastiškai –
karste po eilėraščių ar medalių,
ar šiaip kokį smulkų fetišą –
galvojant: kad tik neapvirtus
ties pirmąją bangą.*

2009 06

Skaitmeninis natiurmortas

*Trys palmės žydros
lagūnos salelėje, jachta, balti*

*debesėliai ir mano šešėlis tarp jų,
už nugaros langas, apsnigtos pušys ir dūmas
iš kaimyninio namo kamino,
baltas kaip debesėliai, tik judantis
savo keliais pavėjui.*

Nelyginant dvi kariuomenės.

*Ir tarsi nieko daugiau nevyksta
nei anapus, nei šiapus.*

2009 01

Per lūžtantį ledą?

*Gruntas būna tąsesnis,
jo nestingdo šviesa,
neėda užterštas oras.*

*Už lako, dažų plėvelės
kelias aukštyn ar žemyn,
tačiau negali pasirinkti.*

*Šios dėlionės nebesuklijuosi,
neužglaistysi properšų
pavasario upės lede.*

*Trečias kelias –
bandyti dar kiek paplaukti
ant ledo lyties, galbūt*

*nuo vienos ant kitos šokinėjant,
bandant atsukti laiką,
puoseleti iliuzijas.*

2009 03

Dekonstrukcija

*Neskubėk. Ji pati prasidės,
savaime, mano žavioji draugužė,
niekieno nepaskelbta, ne iš karto pastebima.
Ir ne tų dalykų, kuriais norėjai pažaisti,*

o tų, kuriais tegu nejučia gyvenai.
 Be to, išsiplėš erdvė, padidės atstumai,
 tamsios properšos išsivieps,
 tarp minčių tėkmių, įsitikinimų,
 tvirtai suręstų vaizdinių.
 Prasmės pamirš viena kitą,
 nustos savimi domėtis,
 nuo tavęs atsiskirs
 tai, kas atrodė nedaloma,
 kas rodėsi tu. Tuštuma
 ims atrodyti vis žavesnė...

2009 03

Akistata muziejuje

Bybgalve Kipride
 (kreipiuosi į dievą, tūnantį mummyse,
 valdantį mūsų rankas ir protus,
 o gal į abu – Apoloną ir Dionisą), koks ilgas
 kelias nuo tavo grubaus amuleto,
 abiejų pradų nukryžiuotu kūnu
 kerinčio buką pasaulį,
 lig tos marmurinės mergaitės standžiom krūtim
 ir jaunuolio strėnom, helenės,
 žvilgsnio ugny atgyjančiu kūnu
 išduodančios aukso kraigu mėnesienoje
 andai žengusį meistrą, ir koks
 dar ilgas laikas lig mūsų
 barbariško konceptualizmo,
 vienkartinios pavidaluos gniaužiančio
 nebūtinai miteles
 tarsi nuosavus lytinius organus,
 valdančius mūsų rankas ir protus.

2009 04

Vėlinės Maltoje

*Netekęs galvos dėl pasaulio
 supratau atsidūręs Maltoje
 lapkričio pradžioje, kai vėlės
 velia mintis it vėjas.*

Viešbuty, kurio šūkis:

„Live a grand life“,
gyvenau tarp marmuro mūzų, liūtų, žirgų, karžygių,
fontanų, įsimylėjėlių, išskaptuotų kinų kaltukų
pagal pavyzdžius graikų – romėnų,
tąsyk rožinius pardavinėjusių
prie Jono Begalvio katedros,
droviai slepiančios Caravaggio

ir didikų palaikus po grindų mozaikomis
nuo užmaršties, kurią neša laikas.

(Geras maistas, šampanas rytais,
taurės kyla aukštyn kaip per amžius.)

Varteliai vėlių praviri, tad bandžiau paklausti
storų, akmeninių šio pasaulio gimdytojų
(galvos jų skyrium gulėjo megalito šventyklose):
ar Jonas Krikštytojas, netekęs galvos per moteris, –
keršto vyrams auka, pasaulį jėga užgrobusiems?
O gal šioje saloje tebemąstomas tęstinumas
vėlių ar sielų būties, atskyrus galvas nuo kūnų?
Ir kaip atrodys anie galutiniam teismui sukilę –
Osmanų kareiviai galvom iššautom iš patrankų
atgal į laivus jų, visi jas padėję ant trinkų,
ar pažangiau sukišę į giljotinos skylę.

Nieko man neatsakė tos begalvės storulės,
nes neturėjo kuo, tačiau viešbučio durininkas,
paslaugiai jas darinėjantis, nors žinojo mane
kur eiti neturintį, tartum sakė manąs,
jog mimesio mimesis pavagia mūsų galvas,
pakeičia jas kitomis, kaip toms storapilvėms,
paverčia mus menamų
originalų kopijomis,
kurios nė per Vėlines
pasaulin nebeatkopia.

2009 11

Ričardo Šileikos nuotr.

ALGIS KUKLYS

Trys novelės

Debesų stebėjimas

Ne visi žmonės yra žmonės. Ir ne visi bepročiai yra bepročiai.

Pažįstamas, apie kurį, atrodo, viską žinojau, nenoromis privertė mane pakeisti pažiūras. O juk taip skaudu atsisveikinti su senomis, bet patogiomis mintimis... Tarytum luptų odą...

Vieną sekmadienį jis, mįslingai nusišypsojęs, pakvietė mane į namus. Atvirai pasakius, nieko stulbinančio pamatyti nesitikėjau, bet, peržengęs slenksčių, tuoj pasakiau sau apsirikęs, nors akys ir nenorėjo tikėti.

Virš galvų švietė lengva dienos šviesa, nes lubos ir stogas buvo stikliniai. Stovėjau kaip idiotas, o jis šypsojosi, ir baigta. Palauk, bus dar įdomiau, aiškiai ištarė žodžius ir pasiūlė atsisėsti. Sutrikęs atsidrėbiau kur papuolė. Ėmiau svarstyti: be abejo, jis tikras senbernis, gal net psichas, tačiau ir aš esu psichas, nes prasidėjau su tokiu, todėl ilgai čia nebūsiu – dar papjaus, ar ką kita padarys. Gal jau keliausiu, atsidusėjau išgėręs arbatą, reikia rašyti disertaciją... Gerai, eime į sodą, išgirdau greitą atsakymą.

Ką gi, dabar tikrai papjaus, o policija tik po mėnesio ar pusmečio paskelbs paieškas – juk policijoje taip pat netrūksta psichų. Bet kur tas idiotas mane veda? Ne, idiotas esu aš, kad su juo prasidėjau. Bent jau plaktuką turėčiau *diplomate*. Kiekvieną dieną nešiojuos tą prakeiktą plaktuką, tačiau šiandien lyg tyčia neįsidėjau.

Tu nieko nematai, staiga tarė jis. O ką turiu matyti? – virpančiu balsu paklausiau, ne, verčiau jau eisiu namo!.. Tu iš tiesų nieko nematai, supyko jis. Maniau, kad voš į veidą, todėl atlošiau galvą ir...

Virš mano galvos lėtai siūbavo sena ir aukšta kriaušė, kurios viršūnėje kažkas buvo pririšęs kelias kėdes. Lipame, pasiulė. Čia ne autobusas, išžeidęs atsakiau. Tu nematai reiškinių esmės, supyko. Garbės žodis, psichas, niūriai pagalvojau, bet prikandau liežuvį. Netrukus matau: atrėmė kopėčias į kriaušės kamieną ir ėmė lipti – ramiai, įgudusiais judesiais kaip ugniagesys. Po kelių minučių ir aš pasekiau jo pavyzdžiu, nes visi pavyzdžiai užkrečia. Kaip gripas...

Ta velnio kriaušė pasirodė esanti aukšta, todėl, kai įlipau į viršūnę, mano akys buvo išsprogusios, pakinkliai virpėjo. Juk esu iš tų, kurie bijo aukščio, o tas psichas kuo ramiausiai pasiulė atsisėsti ant pririštos kėdės. Pats atsisėsk, aš palauksiu, kol tu nubildėsi žemyn, papurčiau galvą.

Apsidairyk, koks peizažas! – melancholiškai atsiduso jis. O kokie debesys!.. Tu nieko apie juos neišmanai. Debesys – tai dangaus malonumas, tai lekiantys kalnai, tai iliuzijos... Yra vasaros, rudens, žiemos ir pavasario debesys, visi skirtingi, tačiau ir panašūs kaip broliai. Ar nežinėjai, jog aš esu debesų specialistas? Be abejo, nežinėjai... Todėl ir mano stogas stiklinis. Nuostabu, kai pro langą gali matyti nakties arba dienos dangų. Supratai? Nesupratau, atsakiau. Paimk mano žiūronus ir pasižiūrėk į apačioje gyvenančius žmones. Ar jie tau nieko neprimena?

Tie žiūronai mane suintrigavo. Atsargiai juos paėmiau ir nukreipiau į miestelio pusę. Šlykštu, ir tiek... Taip jam ir pasakiau. Ir atidaviau žiūronus – tegu džiaugiasi, o man pakaks, aš – padorus pilietis. Jis liūdnai pažvelgė į mane, tarsi norėtų pasakyti „vargšeli tu, vargšeli, nieko nesupranti, o dar rašai disertaciją, kuri taip pat niekam nereikalinga“.

Paskui nukreipė žvilgsnį į lėtai plaukiančius debesis ir man nebeskyrė jokie dėmesio, tarsi būčiau viena iš daugybės šios kriaušės šakelių. Aš taip nesugebėčiau, esu pernelyg jautrių nervų, bet šitas psichas gali... Sukandau dantis, atsargiai išlipau iš tos senbernio kriaušės ir moviau tolyn neatsisukdamas. Ką padarysi, bjaurus nuotykis.

Diena be citrinos

Nėra bjauresnės dienos už pirmadienį, kai akys peršti, o krūtinėje – skaudžiai maudžia. Jis atsiduso, alkūnėmis parimo ant stalo ir svarstė, kaip užsidirbti nors truputį pinigų, nes turėtieji seniai pasibaigė. Todėl ir keldavosi anksčiau, kad tik išvengtų liūdno savo moters žvilgsnio. Jeigu turėdavo alaus butelį, pusę palikdavo sugyventinei, pats tyliai išslinkdavo į miestą ir sugrįždavo vėlai, žinodamas, kad ne tik jis, bet ir ji šiukšlynuose nesirausė. Jau anksčiau buvo ją išpėjęs, kad šito nedarytų. Kai pradėdi raustis šiukšlėse, jau geriau nebegyventi, kartą lediniu balsu pasakė, nes atsiminė būrelį paauglių ir suaugusiųjų, kurie žarstė visokių atmatų krūvas. Jie buvo panašūs į dideles žiurkes. Jis stebėjo juos pro sunkvežimio kabinos langą, mat anuomet, kai dar negėrė, dirbo vairuotoju miesto komunalinėje tarnyboje. Sugyventinė nieko jam neatsakė, net į jo pusę nepažvelgė. Tai bent čiukčia, susikeikė vyras, niekada nesuprasi, ką ji galvoja...

O kokia puiki buvo praėjusių metų vasaros pabaiga, kai vienam *kinošininkei* prireikė daugybės žmonių masinėms scenoms: po filmavimo duodavo alaus ar pinigų. Aišku, solidusis prodiuseris, mėgęs visur ir visiems vadovauti, nukamuodavo statistus taip, kad net akyse žaliudavo – reikėjo ir bėgti, ir šliaužti, ir šokinėti. Atrodė, jog filmavimo grupė ketina išvartyti minią iš proto. Nedaug betrūko, kad ji būtų išsibėgijusi. Bet davė daugiau alaus ir pinigų. „Užsidirbote, proletarai!“ – garsiai rėkavo ir smagiai kvatojo prodiuseris, atrodė, akiniai nuo suprakaitavusios nosies nukris. Tačiau nukrito ne akiniai – nuvirto vienas jo padėjėjų, vienas iš tų, kurie, užsikorę ant aukštos pakyls, spoksojo į bėgančią minią. Ponas taip įsijautė, kad pamiršo, kur yra užsilipęs. Bet šitaip galėjo atsitikti kiekvienam mūsų – vienas neatsargus žingsnis ir neri stačia galva į apačią...

Dabar jis lėtai atsiplovė citrinos griežinėli ir įmetė į arbatos puodelį. Šaukšteliu jį pasukiojęs, siurbtelėjo karštimo, pajuto mažulytį malonumą, vėl nuklydo į prisiminimus, kur matė ne vien daiktus ir žmones, bet reisykiais išgirsdavo ir žodžius, nors atmintis buvo gerokai pašlijusi, tad daug ką painiojo, ypač vardus. Jie lipo prie kits kito kaip makaronai puode. Anksčiau, kol taip stipriai negerdavo, atsimindavo daug daugiau, o dabar... Beje, amžius taip pat savo daro. Nepastebimai ateina diena, kai ir pačiam tenka tai pripažinti, nors kiti jau senokai nurašė tave į nuostolius. Apvalaina sekretoriukė anądien perliejo jį kvailu žvilgsniu ir pro dantukus iškošė: kūūūrikai mūūūms nereikalingi. Pastarasis žodis skambėjo jo galvoje visą dieną. Vėliau irgi. Praverdavo kurios nors kontoros duris, tuojau pat išgirsdavo: nereikalingi, nereikalingi, nereikalingi... Jam apskritai nebeaišku, kas šiais laikais yra reikalingas, o kas nereikalingas, juk vakar, sakykime, dar galėjai būti reikalingas, tačiau šiandien – jau nebe. Ne vien tik šis pirmadienis, visas jo gyvenimas dabar panašus į niūrų, ilgą sapną. Jo gatvėse stoviniuoja daugybė nereikalingų žmonių, o reikalingieji sėdi ištainginguose kabinetuose kartu su gražiomis ir paslaugiomis sekretoriukėmis, nors jam nusišpjauti ir į jas, ir į ištvirkusius jų viršininkus. Juk jis, nepaisant nieko, tebėra žmogus, turi vardą ir pavardę. Tegul tie šikniai džiaugiasi, kad jis g e r a s ž m o g u s, kad neturi namuose jokios bombos. Jeigu siutas užėitų, mielai susprogdintų bet kurią kontorą... Vadinasi, nebebūtų nuolankus, nebebijotų. Ir ko bijoti? Juk šiuo metu jo gyvenimas nelabai kuo skiriasi nuo kalėjimo. Beje, kalėjime jis gal atrodytų net svarbesnis, ten jis būtų r e i k a l i n g a s, z e k a i jį net gerbtų, kad paleido dūmais degeneratų kontorėlę. Tikriausiai...

Vėl įsipylė arbatos ir į ją įsimitė dar vieną citrinos griežinėli – paskutinį. Moteriai teks arbatą be citrinos gerti. Nepasius, platus užpakalis irgi nesuliesės: kai ant tokio minkšto ir plataus atsiguli, paskęsti kaip duknose. Tikras malonumas. Svarbiausia, kad ją gali pasiguldyti kada panorėjęs, tik turėk sveikatos. Nepalyginsi su buvusia žmona, kuri nuolatos purkštaudavo lyg sena ožka, – bet šito geriau neprisiminti, tik piktumėlis ima... Tai, rūpūže, ką daryti šį pirmadienį? Juk neisi pasikarti, kaip anas pažįstamas, kuris tualete ant vamzdžio pasikabino. O buvo toks *fainas* vyras, kaip mažas vaikas – musės nenuskriaus. Tiesiog neteko darbo, kito nesusirado – ir nervai neišlaikė. Geriau tą vakarą būtų ko nors išgėręs, nes kai išgeri, pasijunti kaip sapne, gali daryti ką nori, net svetimas sekretoriukes nurenginėti. O štai ir manoji pasirodė...

Jis dėbelėjo į nieko nesakantį savo moters veidą, paskui įpylė arbatos ir, ištraukęs iš savo puoduko citrinos griežinėlių, atidavė sugyventinei. Atsigerk – palengvės, sumurmėjo, o akis nukreipė į langą. Keletą kartų įkvėpęs oro, ėmė galvoti, kas tokį specifinį kvapelį skleisdžia. Ar tik ne ji? Pasilenkė prie moters – taip, ji smirdi. Į veidą plūstelėjo kraujas. Vadinasi, vis dėlto nušliaužei į tą... šiukšlyną? – niūriai paklausė. Neiškentei ir nulėkei, ar ne?! Ji nedrįso į jį net akių pakelti, tik nusižeminusi suvebleno, kad visai nenorėjusi eiti, bet Zina prišnekinusi...

Jis pažinojo tą lapę, kuri sugebėdavo kitus suagituoti ir į pragarus įvilioti, bet pati visuomet likdavo nekalta, todėl vyriškas pyktis atlėgo. Perspėjo moterį, kad daugiau su Zina neprasidėtų. Ir tau, ir jai iškaršiu kailį, *vot*, suniurzgė. Tačiau buvo negera ne vien todėl, jog ji, susiuosčiusi su ta lape, nuskudė į šiukšlyną. Krūtinę slėgė nykus suvokimas, kad jis, dar nesukrišęs vyras, negali išlaikyti moters, todėl ji ir eina ten, renka visokius skudurus. Ne gyvenimas, o tikras *kurvynas*, atsiduso ir susirado cigarete: po arbatos labai tinka dūmelis. Mums reikia ką nors sumislyti, pasakė išpūtęs dūmų kamuolį, antraip – pakratysime kojas... Taip taip, tyliai atsakė ji ir palingavo galvą. Nėra bjauresnės dienos už pirmadienį, vėl prabilo jis, paskui ėmė kosėti. Jeigu... jeigu kada nors užmušiu žmogų, tai bus kaip tik tokią dieną, *vot*... Moteris atsargiai, tarsi nedrįsdama, pažvelgė į jį ir suprato: vyras šneka teisybę – tvirti jo pirštai gniaužėsi į kumštį, veidas buvo sustingęs ir bejausmis. Ji nuo mažens bijodavo žmonių tokiais veidais, nes tėvas dažnai mušdavo motiną, kuri tyliai prašydavo pasigailėti. Šitas vyras dar nė karto prieš ją nepakėlė rankos – vien dėl to buvo jam dėkinga ir nuolanki. Tačiau suprato, kad ir jo nevirties užtvanką gali pralaužti pyktis, kurio niekas nesuvaldys.

Kitą savaitę eisiu dirbti indų plovėja, ištarė ir stebėjo vyro reakciją. Indų plovėja? – paklausė jis ir atsuko sutrikusį veidą. Valgykloje ar kavinėje? Aaa, koks skirtumas, svarbu, kad būsi pavalgusi ir algą gausi... Ji pritariamai linkčiojo galvą ir bandė nusišypsoti. Gerai, dirbti pradėsi kitą savaitę, atsi-krenkštė jis, tačiau reikia ir šią savaitę kaip nors prastumti, *vot!*.. Taip, reikia, vėl linktelėjo moteris ir jau norėjo pasakyti, jog iš Zinos pasiskolinanti pinigų, bet laiku susičiaupė, juk vyras vėl būtų užsiutęs. Ko čia dar kalbėt? Nori nenori, bet teks skolintis, kitos išeities nėra. Kur šiandien suksti? – staiga pasiteiravo jis. Dar nežinau, atsiduso ji, gal į turgelį... Gerai sakai – į turgelį visuomet verta užsukti, jis išpūtė paskutinį dūmą, pelenus subėrė į šiukšlių kibirą, šliaušiu ir aš į turgelį, *vot*...

Pėsčiom eiti į turgų buvo per toli, todėl išsiropštė į troleibusą, nors neturėjo talonų. Įsitaisė gale, iš ten lengviau pasprukti, kai įlipa kontrolierius. Šiaip jis visuomet nujausdavo artėjantį pavojų – tarsi kas nors į ausį pakuždėtų. Šitą sugebėjimą paveldėjo iš motinos. Ji atspėdavo orą, visokias nelaimes, tikėjo sapnais ir panašiais niekais.

Kai juodu laimingai pasiekė turgų ir lėtai žingsniavo palei stalus, apkrautus visokiu maistu, vyras nė nepajuto, kaip viena citrina atsidūrė kelnų kišenėje, tarsi į ją pati būtų įkritusi. O kokie turgaus kvapai!.. Galima iš proto išsikraustyti. Alkanas žmogus yra labai pavojingas, gal net už tigrą baisesnis, juk išalkęs gali „sprogti“ bet kurią minutę – kaip mina.

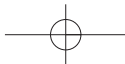
Turguje jis pažinojo visus ir beveik visi pažinojo jį. Va ten stovi susitrau-

kęs kaip sliekas buvęs matematikos mokytojas, pensininkas Simaitis, pardavinėja kitų užaugintas daržoves ir vaisius, nes pensija striuka, o gyventi reikia. Iš pradžių tas stovėjimas mokytojui atrodė nemalonus, gal net šlykštus, tačiau dabar jau priprato ir stovės taip – ar lyja, ar šąla – iki gyvenimo pabaigos. Šalia Simaičio įsikūrusi apkūni gražuolė – gudrioji Janina, sugėbanti užšnekinti kiekvieną pirkėją. Jos ir svarstyklės šiek tiek *patobulintos*, tačiau dar niekas niekada moters už tai *nesupakavo*. Niekada ir *nesupakuos* – nes turi gerų draugų policijoje. Kai reikia, Janina visada paskolina buteliui. Tikra turgininkė, tikra *fainuolė*. Įžnybęs Janinai į šoną, vyriškis pasuko į kaukazičių pusę, pasveikino juos tradiciniu „salam aleikum“. Su jais artimiau nebendravo, tačiau palaikė, anot jo, diplomatinius santykius. Iš kaukazičių galėjai gauti net „žolelės“, tik jie buvo atsargūs ir gudrūs, ne su kiekvienu prasidėdavo. Tačiau jis „žolelės“ netroško (per daug brangi, bjaurybė), tik pažvelgė į blizgančius arbūzus. Paskui nusitempė sugyventinę į nedidelę arbatinę, mat prisiminė, jog tokiu laiku ten užsukdavo ir seni, geri pažįstami. Atsisėdęs prie staliuko, čia galėjai iki vėlumos kiurksoti ir rūkyti pigias cigaretes.

Kai Petras jam pasiūlė užstatyti sugyventinę, tuojau užsiuto, jūs, girdi, tokie ir anokie, eikite š..., daugiau su jumis niekada nelošiu. Paskui visi ėmė priekaištauti, kad jis nesuprantas juokų: kortomis galima lošti iš visko, net iš debesų. Jis valandėlę dvejojo. Jei tu užstatysi savo kiaušus – tuomet sutinku, nusišypsojo kreiva šypsena. Sugyventinė net prunkstelėjo. Aki-mirką Petras sustingo, bet tuojau plačiu delnu trinktelėjo į staliuką. Gerai, šuktelėjo ir pradėjo dalyti kortas – viena, dvi, trys, viena, dvi, trys... Moteris virpančia širdimi žvelgė į suprakaitavusius kortuojančiųjų veidus, primerktas akis. Na ir dienele, dar, ko gero, būsiu pralošta, niūriai svarstė, nes bijojo kiekvieno vyro. Visi jie vieno galo – kai supyksta, nesiterlioja. Ir dabar ji matė, kaip vyrai varstė vienas kitą aštriais žvilgsniais, paskui Petro fizionomija ėmė šviesėti, o jos žmogaus – niauktis: veikiausiai papuolė prastos kortos. Netrukus Petras jai mirktelėjo, girdi, greitai būsi mano, ir staiga ant stalo savo kortas paklojo, garsiai šuktelėjo: *basta!* Tuoj prasidės muštynės, dingtelėjo jai į galvą, jau pasiruošė sprukti. Gerai, kad laiku įsikišo storulė bufetininkė, visa galva už vyrus aukštesnė, stipresnė. Ji ir Petrą, ir pralaimėjusįjį išstūmė pro arbatinės duris. Lauke purškė šaltas rudens lietus, kurį mėgsta tik vagys ir savižudžiai. Vyrai greitai surado *kampą* daugiabučio namo rūsyje, prie *boilerinės*, reikėjo tik duris atrakinti. Ją pasiuntė atnešti „miško pasakos“. Tiktai nežioplinėk, o mes trupučiuoką *atsižaisime*, sukrizeno Petras.

Gatvėje ji pavydžiai nužvelgė puošnias moteris, išdidžiai iškėlusias galvas, pridengtas spalvotais skėčiais. Plono perpučiamo palto kišenėje ji spaudė pinigus, kurių galėjo neužtekti, nes kai pabrango valstybinė, nuo jos neatsiliko ir „miško pasaka“, sunkiama iš visokio *brudo*. Trys vyrai nuo vieno butelio neapsinuodys, bet ir *nekai fuos*, svarstė ieškodama *taško* nurodytu adresu, paskui, pamačiusi lakstančius vaikus, žiopsojo į juos išplėtusi naivias akis, užmiršusi ir laiką, ir kur eina. Vienas vaikų, augesnis ir įžulesnis, paleido į jos pusę akmenį šaukdamas: „Ragana! Dink iš akių!“ Moteris tuoj pat apsisuko ir sustirusi užlipo į penktą aukštą, užėjo pas „bobutę“. Išsiderėjo buteliuką. Tačiau kai vėl reikėjo rasti *boilerinę*, kurioje lindėjo vyrai, pradėjo

klaidžioti – panašių namų daug, visų rūšių durys uždarytos. Suprato, kad vyrai ją keikia paskutiniaisiais žodžiais. Na pagaliau, štai tos durys, lengviau atsiduso ir sukaitusi nušlepsėjo laiptais žemyn. Stabtelėjo: šitas buteliukas juos tikrai supjudys, vėl kils muštynės, prasilies kraujas, paskui pristos *fa-raonai* ir visus pasodins į cypę. Tad ką daryti, velniai rautų? – nusikeikė ji, bet į viską numojo ranka ir įžengė į *boilerinę*, kurioje vyrai buvo įkaitę ir be degtinės. Netrukus buteliukas jau ėjo per rankas. Lošimas sutriko, pasipylė „riebūs“ anekdotai, paskui Petras susižvalgė su jos žmogumi klastingais žvilgsniais. Ji nė nepajuto, kada *boilerinėje* liko viena... Bet veikiai atėjo Petras. Tik nerėk, pagrasino, šiandien aš tave išlošiau... Ir ji, aišku, nerėkė, pasidavė grubiai vyriškai valiai, nes buvo prie šito pripratusi.

Kai sutemus jie slinko namo, jos žmogus pasisakė, jog nori ką nors sušprogdinti, tik nežino, kaip tai padaryti. Ji tą vakarą jautėsi lyg išspausta citrina, tenorėjo greičiau atsigulti į lovą. Nuo vitrinų krito gelsva šviesa, slidūs šaligatviai, nukloti šlapiais lapais, praeivius baugino ir vedė į kurčią, atklą naktį, kuri viską paslepia ir pateisina.

Baimė

Miestelio gyventojas Maniušis įsitaisė didelį rūpestį, kurio jokiais žodžiais neapsakysi, todėl kiauras dienas slampinėjo po namus pajuodusiu veidu. Žmona ne juokais išsigando. Tikriausiai ruošiasi *smerčiui*, dingtelėjo baimi mintis moteriškai, tad nejučia persižegnojo ir sukalbėjo keletą *sveikamarijų*. Kai sutemo ir abu atgulė poilsio, žmona iš tolo, labai atsargiai, kaip moka tik moterys, mėgino kalbinti vyrą. Neapsikentęs zirzimo, Maniušis neišlaikė ir prapliupo kaip rudens lietus...

– Ar tu nematai, kokie laikai ateina? Akis prasiplėšk. Ar užmiršai, kaip gyvenome po karo? Dieną gerdavau su *stribais*, naktį – su miškiniais... Jeigu nebūčiau sumaišęs dienos su naktimi, tai nebūčiau nė grįžęs. Ar prisimeni? Taigi, šito niekas neužmirš. O dabar kas dedasi? Partijų daug, tvarkos jokios. Kas ką nori, tą ir daro. Tikra sodomija. Visi vagia ir visi šneka, kad nereikia vogti. Visi gieda apie dorovę ir visi, kai tik pamato tuos dolerius, ją užmiršta. Seniau buvo bent šiokia tokia tvarka. Galėjai pasiskųsti nors tam... partkomui. O dabar – kam? Tik nuėjęs į bažnyčią tepasiskųsi. Klebonui. Nors pasikark miesto vidury – niekam nerūpi. Lyg būtum koks, atsiprašant, karvašūdis. Šitep yr.

Maniušis garsiai nusišnypštė ir sulig tuo šnypštimu jo žmonelė staiga apsverkė. Visuose kambariuose buvo tylu ir tamsu, tik retkarčiais iš virtuvės pasigirsdavo šaldytuvo ūžesys, tarsi ir jis bandytų įsiterpti į nelinksmą pokalbį.

– Kaimynas Petronkus tiesiai šviesiai rėžė: jeigu vėl ateis rusai – į Sibirą nebeveš, bet šaudys čia pat, vietoje... Juk rusai ir dabar ką nori, tą daro, aniems į visus nusispyjaut...

Ji nespėjo braukti ašarų. Verksmas Maniušį jau ėmė erzinti, nors vyras jautė ir savotišką malonumą, kad jo prakalba daro žmonai tokį įspūdį. O

miego dar nesinorėjo. Ir anoks čia miegas, kai galvoje žaibai kryžiuojasi. Vienintelė, kad ir menka, paguoda buvo tai, kad nei anksčiau, nei dabar Maniušis nepriklausė jokiai partijai. Per rinkimus nežinodavo net už ką balsuoti – jam visi politikai atrodė kaip vienos obels obuoliai.

– Nustok žliumbusi. Juk ne karste, bet lovoje guli. Gal kaip nors išsukime uodegas. Svarbiausia, kad būtume panašūs į patriotiškai susipratusius piliečius. Todėl ne valia pražiopsoti valstybinių švenčių. Vėliava prie mūsų namo turi kaboti nuo pat ryto. Tegul ir kaimynas Petronkus ją mato. Tegul... Veizėk, juk ir jis yra didelei gudrus, tikras žaltys. Atmeni, per spalines pirmas tą raudoną skudurą iškeldavo, paskutinis nuimdavo. Taip yra ir dabar. Nieko jam nepapūsi – tvarkingas žmogelis. Būsim ir mes ne žiopliai, nes durną, kaip žinai, ir bažnyčioj tvatina...

Ji pritardama sušniurkščiojo nosimi ir Maniušiu tai labai patiko. Vadinasi, supranta, ką reikės daryti, juk jam turgus kartais buvo svarbiau už viso pasaulio valstybines šventes. Tik čia jis galėjo ir pasižmonėti, ir pasiderėti, jokiaje parduotuvėje taip niekada nebus. Rytoj vėl dviračiu mins į turgų, ką nors gero parsiveš, sekmadienį palinksmins pilvą... Tik tas vienas malonumas ir beliko – gardžiau pavalgyti. Žmona – senučiukė, nebent į dailesnes moteriškaites akim pašaudydavo. Turguje tokių taip pat netrūko, o daugelis vyrų tuo metu dar drybsodavo lovose. Nors Maniušis ir anksčiau nebuvo mergininkas, tačiau žinojo, kad retas tegali padaryti moterį laimingą. Jam taip pat nepavyko, per vėlai suvokė paprastą gyvenimo išmintį. Vis dėlto įdomu būtų sužinoti, ar ji norėtų, jeigu gyvenimas keistai susiklostytų, dar ir antrą kartą už jo tekėti.

Bet žmona tylenė ir slapukė, nieko atvirai nepasakys, kad tik neužgautų.

– Na tai gal miegokim, rytas gudresnis už vakarą. Visi mato, kad Lietuva – banditų kraštas, bet nieko nedaro, vien dailiai šneka ir šneka...

Sapnavo Maniušis savotišką sapną, nes ten viskas buvo tikra tikriausia: ir žmona, iš baimės išsprogusiomis akimis, ir drabužių spinta, kurioje toji rausėsi ieškodama kariškos uniformos, nes rusų tankai jau žlegėjo miestelio gatvėmis. Drebėjo langų stiklai ir visas namas. Maniušis nekantraudamas rėkė, kad ji greičiau surastų mundurą, nes kiekvieną akimirką gali pasirodyti „išvaduotojai“. Jėrgau jėrgau, kas dabar bus, verkė Maniušienė. Neiškentęs jis pats ėmė raustis spintoje, staiga suabejojo, ar nebus uniformos palikęs ant aukšto. Tačiau ir ten nesurado. O tankai žlegėjo ir žlegėjo, ir atrodė, kad niekas jų nesulaikys...

Atsibudęs sapno nepasakojo žmonai. Niūrus atsikėlė iš lovos ir nukrypavo į virtuvę praskalauti burnos vandeniu. Gerklė išdžiūvo lyg medžio pliauska. Apsaugok dangau, kad tik šitoks sapnelis neišsipildytų, pagalvojo ir pro langą pamatė Petronkų, jau išėjusį iš namų ir traukiantį į turgų. Reikia ir man susigriebti, pakilo nuo kėdės, uždegė dujinę ir pastatė ant jos arbatinuką.

Turgus yra turgus: kiek buvo valdžių – nė viena be jo neapsiėjo ir neapsieis. Vaikščiodamas tarp pažįstamų ir nepažįstamų, Maniušis netikėtai suvokė, jog dabar visas miestelis yra vienas didžiulis turgus, kuriame gali viską nusipirkti, gal net dvidešimties metų merginą, tik turėk tam pinigų. O iš kur jų imsi, jeigu esi nabagas pensininkas. Kita vertus, gal taip ir geriau? Kiltų visokių norų ir pagundų. „Befilosofuodamas“ net žagtelėjo: rusiška lei-

tenanto uniforma prieš akis – ir kepurė, ir medaliai. Trūko tik batų, bet jei gerai paieškotum... Todėl neiškentęs paklausė jaunuolio, kiek už ją norėtų. Kai išgirdo kainą, veidas apsiniaukė. Dar bandė ginčytis, kad niekas jos nepirksias už tokią sumą, bet pardavėjas tik ranka mostelėjo, girdi, neaiškink. Tepasikaria, nusiųs, verčiau nusipirksiu mėsos ir medaus.

Taip ir padarė. Sukdamas iš turgaus, susitiko Petronkų. Abu pasilabino ir nusistebėjo kainomis, kurios auga kas mėnesį. Dažnai girdimas žodis „inflacija“ jiems abiem atrodė įtartinas, lyg čigonės burtažodis. Nors Maniušis varėsi dviratį, nuo kaimyno nesitraukė – puiki proga pasišnekėti: kiek vištos suseda kiaušinių, kokia žmonių sveikata, ką rašo laikraščiai, ką rodo televizorius. Suprato, jog ir Petronkus bijo rusų tankų, nors seniau laikai buvo aiškesni, o dabar – nieko nebesuprasi. Tikra sodomija, pakartojo ir kaimynas Maniušio mintį, pensininkų gyvenimas dabar juodesnis už smalą.

– Ir kas galėjo pamanyti, kad šitaip atsitiks? Pasaulis vartosi kaip žuvis keptuvėje, o tu, žmogeli, jautiesi kvailas lyg bato aulas... – neskubėdamas bėrė žodžius Maniušis. Petronkus pritardamas tik galvą linksėjo retsykais įterpdamas „je, je, tep yr“. Paskui jie atsiseikino ir kiekvienas pasuko į savo namus.

Bet kitą mėnesį, kai Maniušis vėl anksti rytą išskubėjo į turgų, buvo kažkuri valstybinė šventė. Jis neabejojo, kad žmona susiprotės ir iškabins vėliavą. Bet kai grįžo, net karšta pasidarė – prie jo namų plevėsavo tarybinis skuduras... Tuoj čiupo už vėliavos koto ir nė pats nepajuto, kaip atsidūrė virtuvėje, kur senikė barškino puodus.

– Ar tu žinai, ką pakabinai? A?.. Gerai paveizėk! Ar tavo kaimynas tokią pačią iškėlė? A?.. O gal bėdos užsinorėjai? Tai va nuo šios dienos daugiau vėliavų nekabinsi. Kabink marškinius, sijonus, kelnes ir ką tik nori, bet prie vėliavų nagų nekišk. Nevalia!..

Ji taip išsigando, kad net rankos ėmė virpėti, todėl Maniušis kiek atsileido. Liepė išgerti valerijono lašų ar liepžiedžių. Netrukęs ir pats valerijono antpilo įsilašino. Ilgai svarstė, ar tą vėliavą, kuri dabar suvyniota stovėjo virtuvės kampe, matė Petronkus. Jeigu matė – bus blogai, tyliai atsiduso. Iš apmaudo būtų pavirtęs muse ir pasislėpęs sienos plyšy.

ROMAN HONET

Iš lenkų k. vertė VYTAS DEKŠNYS

apie maisto maišymą

*vasara. moterys stebėdamos baliono pakilimą
šūkauja, tarsi kaip tik būtų atiduodamos dangui
dujinės smegenys tos būtybės, kuri sumaišė
maistą – fizinę meilę ir gailestį. tai
visada skaudu. saulėkaitoje šmėkščioja
suknios, berniukai jau įgijo dėžes ir fotelius,
su kuriais keliaus į žemės gelmes,*

*pailsės. arba štai dievas,
iš ko jis sukūrė tvankybę? arba atostogas,
vabzdžius, nardančius kraujo verpetuose,
paukščius graakščiai išriestais kaklais, iš kurių galėtum gerti
ir nemirti – neišmiegotam
sapne salto, kritimą*

*arba šiaudų gumuliuką ant mano
viršugalvio – arba ir tai*

*tai, kas liko atmintyje
išsiskyrimo akimirka.
mūsų kūnai šliaužia per siaurą molą,
abiejų tamsų šaltiniai ir šviesūs vandens ratilai*

daina apie sugrįžimus, visumą ir dalis

*akys sugrįžta iš praėjusio laiko
visada atmerktos. ir sugrįžta lūpos,
apžiojusios seniai negyvas lūpas,
ir rankos – visada atskirai. praeitis nelėtina visa ko,*

Romanas Honetas (g. 1974) – lenkų poetas. 1995–2008 m. redagavo literatūros ir meno žurnalą „Studium“. Penkių poezijos rinkinių autorius: „alicija“ (1996), „Keliausi, sūnau, į pragarą“ („Pójdziesz synu do piekła“, 1998), „širdis“ („serce“, 2002), „žaisk“ („baw się“, 2008), „manoji“ („moja“, 2008). Krokuvos Jogailaičių universitete dėsto kūrybinį rašymą.

*bet pateikia tai dalimis. štai
laumžirgių traškesys pievų gudobelėse,
tavo užsimojus ranka skirianti orą
į spalvas ir gailestį – dabar priklauso
jai, praeičiai, tai ji,
vos panorėjusi, atmerkia mirusiųjų
akis, sugrąžina rankoms formą
ir jie akimirką pasilieka, virpa, veja siūlą
arba tuštumą, kol vėl nutyla
toje didžioje mus supančioje paslapyje*

kas yra minties pusėje

*tas nieko neturi. kasmet sugrįžta vasara,
gyvenimas visad bedugnis miškų dažytojams,
biržos angelams apyvartos sukniomis. netyla tolimų
klajonų aidas, to prie vandens palinkusio veido atspindys*

*neišnyksta, sopa. gal išėjai pati,
gal tave pamečiau – kiek dar taip prisimena,
kiek taip neprisimena. rūda ore,
lyg metalas ar akmuo garuotų,*

*seniai praėjus valanda. kas yra minties pusėje,
tas pažino spindinčius pomirtinės meilės
vardus, tą veda akys,
visada žvelgiančios į praeities pusę*

*o ten: atostogos, praleistos ant raketų
ir stadionų nuomos stogo,
urnos – paplūdimiai prie vandens telkinių, putos,
putos ir šviesa, kai tekėjo iš žaizdų,*

*nes tokios skaudžios, negilios
ir tokios plačios buvo*

kelionės puokštės

*po dviejų savaitių dienos ims trumpėti.
baigsis vasara. tolumoje užgros
trys muzikantai: rankena, ašara
ir būgnas. vaikas žaidžiąs,
barstydamas su purvais sudžiūvusį kraują,
pidės pirštą prie lūpų ir pasakys:*

*milijonų metų šventovė.
 nežinau nieko. pro rūką matau
 arklių griaučius pajuodusius lekiant
 pražuvusioms tada atostogoms ir šventėms, roges ir autobusus,
 vis dar vežančius paskui mus tą
 bagažą – dvi neatsiejamas kelionės puokštes:
 praeities ilgesį ir traukulius*

gėlės, lervos

*gėlės,
 kurias padėjo mylimoji ant tutanchamono kapo,
 per tris tūkstančius metų virto dulkėmis
 howardo carterio rankose*

*kas akimirką amžius trunka meilė. ta krištolinė faraono
 akis. pramogauja girti gedėtojai
 barsto druską ir sako – sniegas,
 sninga visame mieste ir sopa*

*vėl gulime tarp aukštais suvešėjusių žolių,
 sapnuojas mums tas kino teatras – tas pats sugriautas
 tad perkeltas į praeitį
 (ji mirusi). padainuok – sakau*

ir dainuojai:

*liko už mūsų laikas
 bet nepraėjo*

*mūsų dienos tarp antenų ir debesų
 tą vasarą buvo be galo*

*tamsiais rezervatais nešė mus upės,
 bet plaukėme netvirti, nes apsirūpinę*

*meile vien tam, kas turi mirti.
 ir niekada nebebuvo kitaip*

*jau niekada. užsivėrė
 virš mūsų paukščiai ir šakos*

*atėjo trūnėsis.
 kirminas atėjo – du persimainę broliai*

*nes laikosi praeities pažady,
 visiems laikams įsimena prarastą formą*

čempionas

*vėdrynų eilės ir saulėlydis aukštai išsikėtęs,
danguje violetiniame lyg pulsuojanči paukščių tvirtovė
phoenixe. išmesk mane rytoj – šnibždu
ir mano šnabždesys sušvinta. kažkur ten
toli dauginasi lubinai
prie elektrinės tvoros, kas nors pasakoja,
kaip gimė mergaitė, ir nulipa
žemyn, užplūsta jį vandens spindesys, didieji vardai,
liepsnojančios tarp javų ar megalitų. (bėgo laikas,
gyvenimas niaukėsi aplink mane – sako
kas nors kitas.) pasaulio čempionas
yra skausmas – juk akivaizdu. tai jis
pripildo stadionus, pakeri minias,
ir jos išsprogsta, sulimpa, atiduoda jam
skysčius ir mėsą. čempionas sugrįžo – šaukia jie.
čempionas vėl aikštėje.*

koja

*kas bus užmuštas koja,
tą nusineš prarastis, išdraskys jam vidurius
ir sudės juos apskritimu, sukalbės užkeikimą
ir vėl ateis vasara,
sodai, vertikalaus kraujo stygos
kibiruose, žvangesys ir dulkės. javuose
vėl rasis angelas,
jūra pagimdys laivus
ir bangas – iškils miestas,
meilė – viską, kas yra amžina,
dievas paruošė užmuštiesiems koja*

ĒRIKS KŪLIS

Du apsakymai

Iš latvių k. vertė RENATA ZAJANČKAUSKAITĖ

Garsija ir turgaus direktorius

Pabundu nuo tėčio kosulio. Sapne aš gyvenau kaime. Iš tikrųjų niekada ten nesu buvusi. Per televizorių mačiau, kad ten yra miškai, upės ir obuoliai. Ir pienių pievos, iš kur atsiranda pienas.

Tėtis sukosėjo dar kartą. Žinau, kad mama tuojau pasakys: „Viliau, duokš ir man vieną dūmą.“

Ji rytais niekada neturi ko rūkyti.

Bet tėtis suburbės. „Atšok. Juk tu ta didžioji pelnytoja. Nusipirk pati. Tada tiek daug nerūkysi.“

Iš tiesų. Mamytė kartais dūmija kaip didysis kaminas už mūsų kiemo. Ten yra katilinė. „Ten gyvena katilai, į kuriuos žeria anglis“, – taip sakė Randolphas. Kada nors nueisiu į svečius. „Labas, katilai, – tarsiu, – mama namie turi mažų katiliukų, bet į juos nežeriame anglių.“

Kad nesuuosčiau cigarečių kvapo, užsitraukiu antklodę ant galvos. Taip kiekvieną rytą. Mano tėtis yra bedarbis. Kai užaugsiu, galbūt ir aš būsiu bedarbė. Galima nedaryti to, ko nenori.

Tėčio dūmų smarvę suuodžiu ir po antklode. Kodėl nėra cigarečių be dūmų?

Mama yra sesutė. Ne man. Ji dieną vaikšto pagal adresus leisti adatas. Taip pat ir vakarais.

– Mama, kam tu leidi adatas?

– Senėms, kurios negali pakrutėti. Ir barškantiems seniems.

– Prašau, veskis mane kartu. Noriu girdėti, kaip dėdės barška.

– Tai ne pypliams. Sėdėk namie. Lauke šalta.

– Aš geriau norėčiau sėdėti vaikų darželyje.

– Tavęs nestato į eilę. Tu ne iš to rajono.

– Tai eikim gyventi į tą rajoną.

Erikas Kūlis (g. 1941 m.), žinomas latvių prozininkas, trumpojo apsakymo meistras. Yra išleidęs apie trisdešimt knygų – apsakymų rinkinių, apysakų, pasakų vaikams. Vis dėlto skaitytojui įsimintiniausi rašytojo trumpieji apsakymai, pasižymintys nelauktais siužeto posūkiiais, giliu psychologizmu, meile ir užuojauta žmogui. Juose netrūksta ir tragikomiškų elementų.

– Nekalbėk kvailysčių. Tušti butai niekur nesimėto.
 – O kokie butai mėtos? Ir kas būna vaikams? Ar butams mėtantis vaikai neužsigauna?

Mama numoja ranka.

Guliu po antklode ir galvoju. Kodėl mes turime tik vieną kambarį, o Randolphas ir jo tėvai viršutiniame aukšte – tris? Mes esame trys ir jie trys. Kodėl Randolphas turi pianiną, o aš neturiu? Aš skambinčiau dar geriau. Man jau penkeri. Tiek, kiek ant kiekvienos rankos pirštų. Lengva prisiminti, jei kas nors klausia. Kodėl žmogus negalėtų turėti daugiau pirštų? Randolphas, kuriam kasdien liepia skambinti pianinu, galėtų tai daryti viena ranka. Kita būtų laisva.

– Randolphai, ką tu skambini?

– Bjaurias gamas.

– Kiek ilgai tau reikės skambinti?

– Kol numirsiu.

Man pasidarė Randolpho gaila.

– Tu greit mirsi? Ar tavo mama tada pianiną atiduos man?

– Tu kvaiša.

– Aš ne kvaiša. Ar garsai tave sapneliuose aplanko?

– Chi chi chi. Turbūt tu lunatikė.

Reikės paklausti mamos, ar būna ir *saulatikių*. Bet ji atsakys:

– Ir vėl tu kvilai klausinėji! Kada paliksi mane ramybėje?

Taip jau yra buvę daugybę kartų. Kad ir vakar, kai paklausiau, ar ji žino, kas yra ugnies lopšelis.

– Na ir pasakei, ugnis neturi jokio lopšelio.

– Ogi turi, ugnies lopšelis – tai degtukų dėžutė. Ugnelė miega, kol jos nepabudini.

– Tik pabandyk man liūsti prie degtukų. Kai grįšiu, gausi per nagus.

Kodėl ji beveik visada būna pikta?

– Ji nervinga, – sakė tėtis.

– Ar mamytė turi daug nervų?

– Galėtų turėti mažiau.

Kiek nervų turiu aš? Ar penkis, tiek, kiek rankos pirštų? O galbūt daugiau? Reikės stengtis, kad ir aš nepasidaryčiau nervinga. Tai nemalonu. Visą laiką tenka bartis.

Paukšt! Paukšt! Paukšt! Tėtis virtuvėje skaldo malkas. Lauke žiema.

Dun dun dun! Ten, apatiniame aukšte, beldžia trenktoji teta Vera. Ji taip daro visuomet, kai tėtis skaldo.

– Mama, kodėl tėtis sako, kad teta Vera trenkta? Ar jai patinka žaisti muštuką? Kaip ji, pasiramsčiuodama lazda, pribėga?

– Vėl tu su savo blėniais!

Nusmaukiu nuo galvos antklodę. Megija sėdi ir žiūri į mane. Lėlę vakar atidavė Randolphas. Koridoriuje. Gerai, bus kam užvožti, jei atsikalbinės. Kaip tėtis daro mamai.

– Kodėl tu duodi man lėlę?

– Ji mergaitė. Aš su mergaitėmis nežaidžiu.

– Iš kur ją gavai?

– *Baba* padovanojo. Kad turėčiau sesutę.

Megija be kelnaičių.

- Ar Megija buvo ant puoduko?
- Mes su Žoržu numovėme. Ieškojome sparnelių. Kokius rodo per televiziją. Girdžiu, kaip virtuvėje mama sako:
- Reikės vilktis į turgų. Ėdesio.
- Eisiu kartu, namie nebėra bulvių.

Tai tėčio balsas.

- Alučio pastatysi?
- *Davaj*. Tik apsimauk kitus treningus. Šitie suplyšę.
- Aa, kai lupau iš tvoros lentas. Žiū, net spragsėdamos dega.
- Reikėtų nugvelbti kokį maišą anglių. Prie katilinės vakar krūvą išvertė.
- Kad maišų neturim.
- *O, dožilis'*, – sako mama.

Odožilis – tai turbūt žmogus be maišo. Kuris gvelbia.

- Jei nebūtų užkalę *selmašo*, dar ir šiandien dirbčiau.
- Ko tik dabar neužkala!
- Suskaičiavai devynis fabrikus.
- Kuris bus dešimtas?

Šoku iš lovytės.

- Aš irgi norėčiau ką nors užkalti!
- Tau pačiai tuojau įkalsiu! Basom kojom ant šaltų grindų! Marš atgal į lovą! Ir taip visada. Tai kiek laiko turėsiu gulėti? Patys eis bulvių parnešti, o man – gulėk.

Tyliai apsimauonu kojines, apsivelku suknytę. Nueinu prie lango. Ant stiklo ledo gėlės. Negaliu jų paliesti. Mėginu atidaryti vidinį langą, jis sugirgžda.

- Gal nenormali, kas gi žiemą atidarinėja langus?
- Aš norėjau palaistyti ledo gėles.
- Kvailių kvailė!

Tėtis įeina į kambarį ir maunasi antrus treningus. Ant jo šlaunies mėlynas velnias su kastuvu rankoje. Mama sakė, kad tai tatuiruotė. Velnias nusidėjeliams pragare po katilais žeria anglis.

- Ar tėtis yra nusidėjėlis?
- Ne, jis buvo kalėjimo sargas.
- Ar jį atleido?
- Todėl, kad pabėgo kaliniai.
- Ar pragare žiemą taip pat šalta?
- Nežinau, dar nesu buvusi.
- Ar tau ten nereikia nusidėjeliams leisti adatų?
- Nusidėjėlius velnias bado šakėmis.
- Kas yra nusidėjėliai?
- Teta Vera sakė, kad mes visi esame nusidėjėliai.
- Ar iš katilinės pas mus negali kas nors su šakėmis ateiti?
- Netaukšk niekų.

Tėtis atsigręžia į mane.

- Maže, elkis gražiai. Nepiešk keveržų ant sienos. Mes greit pareisim.
- Aš irgi noriu kartu eiti.
- Tau ant stalo – manų košė. Žiūrėk, kad būtų suvalgyta.

Manų košė, manų košė. Kiekvieną rytą manų košė. Kodėl Randolfas gautna virtą kiaušinį? Jis sutiktų apsimainyti.

„Mano mama nemoka manų košės virti.“

– Čiau, maže!

Durys užsitrenkia.

– Čiau, maže, – sakau Megijai ir pastumiu ją. Megija krinta ant grindų ir sucypia. – Tuoju aš tau užtvosiu. Kas guli ant šaltų grindų? Marš atgal į lovą!

Paimu Megiją už vienos kojos ir duodu niuksą.

– Tik pabandyk dar slėpti nuo manęs pinigų kruopų skardinėje!

Megija nieko nesako. Taip pat kaip mama tokiomis akimirkomis.

Tada man jos pagailsta. Megijos tokie švelnūs plaukai.

– Nupirksiu puslitrį ir susitaikysim.

Megija tyli. Atsisėdu prie savo lėkštės. Košė ataušusi. Sviesto ežerėlis pačiame viduryje užšalęs. Todėl, kad jau žiema. Ne, tas geltonas skrituliukas – ne ežerėlis. Tai saulė. O manų košė – tai balta diena su saule per vidurį. O aš esu Tamsos Valdovas iš *multiko*. Jis atskrido iš kosmoso, kad prarytų dieną.

Pusę dienos suvalgau, daugiau nebenoriu. Tamsos Valdovas yra blogas. Bet aš išgelbėjau saulutę.

Žaisiu su raidelėmis. Todėl, kad jas pažįstu. Randolfas man koridoriuje parodė. Jis turi tokius spalvotus kubelius su raidėmis.

– Mama, kodėl aš neturiu tokių kubelių?

– Jei manęs klausysi, kada nors nupirksiu. Kai bus atliekamų pinigų.

– Aš tavęs klausau. Pati išnešu savo puoduką į didįjį puodą koridoriuje.

Kai durys ten būna neužrakintos.

– Gerai, gerai. Neturiu laiko tavim užsiimti.

Pirmiausia reikia nupiešti raides. Mobilusis telefonas mamai atsiuntė laišką. Vokas baltas, pieštuką savo turiu.

Keista, kad A didžioji yra tokia pat, kaip tėčio sudedamosios kopėčios. Jomis jis lipa, kai palubėje perdega lemputė.

– Didžioji A, tu panaši į kopėčias.

– Aš panaši pati į save.

– Kur tavo mažieji broliukai?

– Kažkur šunybes krečia.

– Pasveikink juos nuo manęs.

– Okei.

Didžioji O yra įdomi raidė. Kartais vaidina nulį.

„Mama, kada O būna raidė, o kada – skaičius? Kaip raidė gali turėti du vardus?“

„Mokykloje tau pasakys. Tu dar maža, negi aiškinsiu.“

„Aš nebe maža. Aš žinau, kaip gimsta vaikai. Per televizorių rodė.“

„Ko tik nerodo per tą televizorių!“

Parašau paeiliui daug O. Dabar jos panašios į karolius iš kiaulpienių kotelių. Tokius karolius pyniau vasarą. Patvoryje buvo galima prisiskinti.

Teta Vera vasarą kieme džiovina skalbinius.

„Koks tylus vaikas. Sėdi sau vienas ir žaidžia.“

Bet aš tikrai nebuvo tyli. Klausiau Tedžio, kodėl meškinas vasarą turi nešioti kailinius.

„Ką darysi. Jokiam meškinui vasarą negalima nusivilkti kailinių.“

O šią žiemą teta Vera beldžia lazda į lubas. Žiemą žmonės elgiasi kitaip.

Mama vasarą šypsojosi. Tėtis mane išmokė žaisti kortomis *kiaulę*. Dabar jis nebenori. O mama nervinga.

Parašiau raidę V. Ji panaši į A, kuriai iškrito lazda.

– Kaip ji tau iškrito?

– Lipau per tvorą. Ėjau aplankyti broliukų. Viena raidė nieko negali pasakyti.

Į duris beldžia. Mama neleidžia svetimiems atidaryti.

„Gali kas nors ateiti ir tave pavogti.“

„Kur jis mane dės?“

„Įgrūs į tamsų kambarį ir reikalaus, kad mes išpirktume.“

„Ar už mane galima gauti daug pinigėlių?“

„Tūkstantį. Tai dideli pinigai.“

„Iš kur tu žinai? Ar aš jau kažkada buvau pavogta?“

„Dar ne. Bet reikia būti atsargiai.“

„Būsiu atsargus vaikas.“

Beldimas pasikartoja.

– Kas ten?

– Randolpho mama.

– Tu nori mane pavogti?

– Tik jau neišsigalvok. Pas tave yra Randolpho lėlė.

Aišku. Ji nori pavogti lėlę, kurią Randolphas man atidavė.

– Mamos ir tėčio nėra namie. Jie draudžia įsileisti svetimus žmones.

– Mergiščia, kaip tau ne gėda imti svetimus daiktus?

– Aš ne mergiščia. Mano vardas Garsija. Lėlė Randolphas pats man atidavė.

– Jau ir meluoti moki, Garsija.

Visi suaugusieji vienodi. Ir mano mama taip pat kalbėjo šį rytą. Kai atsakiau, kad vakar jau buvau užmigusi. Bet kaip aš galėjau užmigti, jei jų didžioji lova girgždėjo?

– Ar turėsiu kviesti policiją?

Mama sako, kad policijos reikia vengti. Jų rankose yra galia.

„Kas yra galia?“

„Kai kitas tau daro, ką nori.“

„Ar tėčio rankose irgi yra galia?“

„Kokia ten bedarbio galia.“

„Tai kodėl jis tave muša?“

„Nesikišk į mūsų reikalus.“

– Na, tai kaip bus? – klausia Randolpho mama.

Nenoriu, kad policininkas su galia ateitų. Atrakiniu duris.

Randolfo mama graži ir kvapni. Ji įžengia į virtuvę ir pamato ant viryklės didįjį dubenį, kuriame pamerktos mano pėdkelnės. Jas šiandien turiu išskalbti. Bet vanduo dar toks karštas. Net garuoja. Randolpho mama suraukia nosį.

– Kur tu padėjai Megiją?

– Ji dar miega.

– Nieko tokio, laikas pabusti.

Randolfo mama įeina į kambarį ir paima Megiją.

– Siaubas. Migis, o ne lova. Kur žiūri tavo motina?

– Mama neturi laiko žiūrėti. Ji turi kasdien eiti ir leisti adatas barškančioms dėdžiams. Kad būtų atliekamų pinigų.

Randolfo mama pakraipo galvą:

- Kas čia per kalba? Vargšas vaikas.
- Aš ne vargšė. Aš turiu laikroduką. Kai jis pailsės, pradės tikseti.
- Gerai, gerai, Garsija. Jei tau ko nors reikės, užlipk į viršų, paskambink durų skambučiu.
- Jei man reikės Megijos, ar galėsiu užėti?
- Megija mūsų šeimos narė. Šeimos negalima išskirti. Kaip tu jaustu-meisi, jei jūsų šeimą kas nors išskirtų?

Mama tėčiui kartais sako, kad skirsis su juo. Bet tėtis tik juokiasi.

„Nė nesitikėk, kad dingsiu. Butas – mano vardu.“

Randolfo mama išeina. Kambarys dar tebekvepia ja. Ir aš galiu kvepėti. Paimu mamos odekolono buteliuką ir apsipurškiu. Stalčiuje prie veidrodžio voliojasi lūpų pieštukas. Nuimu dangtelį ir pasidažau lūpas. Žvilgteliu į veidrodį. Na argi dabar esu vargšė? Paskui man šauna vakarykštė mintis. Vakarykštės mintys tinka ir kitai dienai. Jos nesurūgsta kaip vakarykštis pienas.

„Mama, Randolfui močiutė padovanojo lėlę. Kur yra mano močiutė?“

„Tu neturi nei močiutės, nei senelio.“

„Kur jie dingo?“

„Nežinau. Aš ir tavo tėtis esame iš vaikų namų. Motinos mūsų atsisakė.“

„Tu manęs neatsisakysi?“

„Kaip galima atsisakyti savo tikro vaiko?“

„Tai gerai. Bet kaip jūs čia atsikėlėte?“

„Viliui davė popiergalį, kad jam priklauso butas Stiebrų gatvėje.“

„O tau irgi davė popiergalį?“

„Mane kartu gyventi atsivedė Vilius. Nes laukiausi tavęs.“

„Ar tau ilgai reikėjo laukti?“

„Kai užaugsi, sužinosi.“

„Kas yra popiergalis?“

„Dokumentas gyvenamajam plotui.“

„Mama, kodėl manęs nepriima į vaikų darželį? Gal kai paaugsiu, gausiu popiergalį ir tada priims?“

„Niekur tavęs nepriims. Miegok.“

Tai aš sužinojau vakar. Jau visai vakare. Kai nebebuvo galima kalbėti. Turėjau tik gulėti ir galvoti. Dar kartą žvilgteliu į veidrodį. To, kad dabar kvepiu, nepamatyti. Tačiau mano lūpos raudonos ir blizgančios. Megijos nebėra – kas dabar į mane pasižiūrės? Įsispiriu į mamos basutes ir išeinu į koridorių. Ten paeiliui trejos durys. Gal kas nors išeis. Ir supras, kad esu tokia pat graži, kaip Randolpho mama.

Vaikštinėju iš vieno galo į kitą. Net grindų lentos girgžda. Tėtis šį namą vadina sena lūšna. Kodėl mes joje gyvename?

„Čia nelupa kailio už nuomą.“

Už ką žmonėms lupa kailį kituose namuose? Juk skauda. Aš pargriuvau ant kelių ir nubrozdinau odą. Mama barėsi, jog dėl manęs išėikvosianti visus žalius vaistus. Bet argi aš kalta, kad tuos žalius vaistus parduoda mažais buteliukais?

Kiek ilgai dar čia vaikštinėsiu? Neturiu laiko, man reikia skalbti pėdkelnes. Mama barsis, jei to nepadarysiu.

„Vėl visą dieną svajojai!“

„Aš nesvajojau. Pas mane ant palangės į svečius leidosi snieguolės. Iki pat vakaro. Kol ištirpo.“

„Tai buvai atsidariusi langą?“

„Viena norėjo įeiti vidun. Draugauti su manim.“

„Kokių tik nesąmonių turiu klausytis!“

Koridoriuje pasidaro šalta. Koridoriaus niekas nekūrena. Juk vis tiek laukujės durys nuolat atdaros.

Atsiveria pačios galinės durys. Išeina Žora. Jis šešerių metų, tačiau neturi mamos. Gal jo mama irgi atsisakė? Jis pasižiūri į mane. Pauosto orą.

– *Nu i namazalas' Duročka.*

– *Duročka. Ką tai reiškia?*

Žora nusijuokia. Turbūt *duročka* – tai kažkas gero.

Aš irgi nusišypsau.

– *Chorošo?*

Šį žodį aš moku ištarti.

– *Da, da.*

Ir vėl juokiasi.

– Jau turiu eiti.

– *Idi, idi, pomoisia.*

– *Pomoisia! Pomoisia!*

Linksma nustraksiu prie mūsų durų. Kai turėsiu saldainių, vieną duosiu Žorai.

Viršuje vėl skamba pianinas.

„Berniukštį turbūt nori išdresuoti kaip Raimondą Paulą.“

„Pianinas nebe madinga.“

„Matai, kad tebe.“

„Kankina tą vaikigalį kiekvieną dieną.“

„Verčiau tegul tupi sau prie pianino, negu gatvėmis šlaistosi.“

Kai tėčiui ir mamai atsibosta ginčytis, tėtis sėda prie televizoriaus.

„Ko ta diktore taip išsidirbinėja, petnešėlės vos besilaiko ant kaulų.“

„Ką tu nutuoki apie madą? Tokia palaidinukė kainuoja didelius pinigus.“

„Aš tokios nesirengčiau net jei penkis latus primokėtų.“

„Kartais tu pliurpi tokius pat niekus kaip Garsija. Kam tau tie moteriški drabužiai?“

Kai mama turi nusipirkusi *šnapso*, ji nesėdi prie televizoriaus, bet būna virtuvėje.

„Velniai rautų tokią valdžią. Anksčiau normalus gėralas kainuodavo pusantro lato.“

„Dabar infliacija.“

„Joa ant mūsų kaip ant kaimynų ožių. Ir kemša į ausį batonus.“

Kai jie nuėjo gulti, ir aš pabandžiau. Batonas buvo per didelis. Negalėjau įkišti nei į ausį, nei į burną. O kaimynai ožio nė neturi. Ar ožys – arklio brolis, kad ant jo galima joti?

Kitą rytą mama atsikelia labai anksti. Ir vaikšto po kambarį, kol mus pabudina.

„Kur taip lėksi vidur nakties?“

„Pašoksiu į „Maksimą“ alaus nupirkti.“

„Nupirk man gabalą vištos. Pagiriotam baisiai norisi èsti.“

„Mama, man reikia spalvotų pieštukų.“

„Dar ko. Per tavo jau sykį teko iš naujo klijuoti tapetus ties lovyte.“

„Ten broliuką buvau nupiešusi.“

Išskalbtas pėdkelnes spaustukais prisegu virš viryklės. Randolfas tokį spaustuką įsegė tetos Veros kačiukui į uodegą. „Aš jį ištreniruosiu – *čempukas* bus. Matai, kaip bėga!“

„Jis ne tavo katinas.“

„Tai *bomžas*, kurį teta Vera atrado šiukšlių dėžėj.“

„Ar tau jo negaila? Kačiukas dar mažas.“

„Mama sako, kad jis priteršia koridorių.“

Pėdkelnės ties virvute susitraukusios, visai mažutės. Lipu ant viryklės ir mėginu jas išstampyti. Spaustukai nusprūsta, ir aš krintu ant grindų. Bumpt! Susimušu pakaušį. Palubėj žybcioja raudonos kibirkštėlės. Kai jos išnyksta, atsikeliu ir pačiupinėju sumuštą vietą. Skauda dar labiau, negu tuokart, kai mama užtvojo samčiu. Tada, kai sudaužiau tėtės lėkštę ir pieniška sriuba apsiliejau suknelę. O jeigu čia smegenų sutrenkimas? Randolfas sakė, kad taip nutinka. Kaip galėsiu čiuožti nuo kalniuko? Tėtis jau seniai žadėjo nuvežti. Žora eina kasdien. Vienas. Manęs vienos neleidžia todėl, kad esu mergaitė. Tokia pat, kaip Randolfo Megija. Kodėl mergaitėms nieko negalima veikti? Net pianinu skambinti. Gal todėl manęs ir į darželį nepriima, kad esu mergaitė. Gerai, kad bent jau į mokyklą leis.

Įjungiu televizorių. Galbūt rodys laukus ir upes. Aš niekada nesu plaukusi valtimi.

Reklamoje rodo, kaip priklijuoti dirbtinius dantis. Vienas mano dantukas kliba. Galbūt jis dirbtinis? Bet iš kur man gauti klijų?

Reklama pasibaigia ir teta nepasako, kiek ilgai nepriklijuotas dantukas klībės.

Prasideda *multikas* vaikams. Geležinės pabaisos skraido ore ir puola dar didesnes pabaisas. Kibirkštys žyra, o ugnies juostos švysčioja skersai išilgai. Ir štai pagrindinio siaubūno snukis jau visiškai čia pat. Jis piktai spokso į mane. Pasitraukiu toliau nuo televizoriaus.

– Aš tave, prakeikta bjaurybe, kad ir kur slėptumeisi, persekiosiu ligi pasaulio galo!

Greitai išjungiu televizorių. Kodėl jis taip pyksta ir ant manęs?

Lendu į tėčio ir mamos didžiąją lovą ir apsikloju. Galbūt pagrindinė pabaisa nesužinos, kad gyvenu Stiebrų gatvėje. Kur yra pasaulio galas? Ar pasaulis ilgas?

Kodėl mama ir tėtis taip ilgai negrįžta? Laikrodis rodo jau keturias.

„Kur jūs taip ilgai buvote?“

„Ėjome į pasaulio galą.“

„Kaip jis atrodo?“

„Gatvė staiga pasibaigia ir prasideda bedugnė.“

„Kur yra bedugnės dugnas?“

„To niekas nežino.“

„Mokykloje apie tai nemoko?“

„Bedugnėje prasmegtų net didžiausias mokytojas.“

„Tai ten gali įkristi ir pats didžiausias baisuoklis?“

„Tikrai gali, nes ten tamsu.“

„Ar pasaulio gale šalta?“

„Tik tada, kai būna trečioji oro prognozė.“

Mūsų kambaryje yra trečioji oro prognozė. Nes man šalta. Meškiukui Tediui taip pat šalta. Jis guli žaislų dėžėj, o viena jo akis nuo šalčio iškritusi. Mikliai nubėgu prie jo ir abu palendame po vatine antklode.

– Tedi, kiek tau metų?

– Nežinau. Lauke lijo lietus, kai mane atnešė.

– Ar tu turi broliuką?

– Meškinams broliai nenumatyti. Jie parduodami po vieną.

– Ar tavo tėtis ir mama yra iš vaikų namų?

– Ne, jie kilę iš toli. Kur pjaunamos malkos. Ten meškinus prikemša pjuvenų.

– Ar tu sapnuose matai laukus ir upes?

– Kad viena akim nelabai įžiūriu sapnus.

– Tedi, kas yra *duročka*? Ar tai geras žodis? Ar turėjai tokią draugę?

– Draugės niekada nebūna blogos.

Mudu kurį laiką kalbamės. Kol įsinoriu valgyti.

Ant stalo – lėkštė manų košės. Šaldytuve yra tik pakelis koldūnų. Ir šalti kiaušiniai.

Apibarstau manų košę cukrumi. Tedis viena akimi stebi.

– Tedi, meškos nemoka valgyti cukraus. O medaus nėra. Jį suvalgė tėtis, kai sirgo angina.

– Kas yra angina?

– Angina – tai liga, kai negalima kalbėti.

– Ar Megija taip pat sirgo angina? Ji nekalbėjo.

Viršuje vėl skamba pianinas. Tai ne gamos.

Kur – taip – ilgai – būna – mano – mama?

Kur – taip – ilgai – būna – mano – tėtis?

Tokius žodžius aš girdžiu. Turbūt pas Randolfą yra atėjusi muzikos mokytoja.

Kodėl pas mane negalėtų ateiti mokytoja?

Aš turiu tiek daug klausimų.

Lėkštė tuščia. Penkta valanda. Taip vėlai dar niekada nesu baigusi pusryčiauti. Kelintą valandą pusryčiai virsta pietumis? O kelintą – vakariene? Jei žmogus valgo naktį, kaip tą valgymą vadinti? Gal pusnakčiais? Nėra ko paklausti? Tedis apie pusryčius nieko nežino.

Ką mama gali taip ilgai turguje veikti? Tėtis geria alų. Jis taip papratęs. Žiemą vasarą gerti alų ir rūkyti. Galbūt mama nori man nupirkti kitą Megiją?

„Ar turite Megiją, kuri moka draugauti?“

„Mes turime tokią, kuri akimis mirksi.“

„Vien akim mirksėdamas nesusidraugausi. Man reikia Megijos, kuri groja pianinu.“

„Tokios jau išpirktos.“

„Ak, kaip gaila. Mano dukrytei labai reikia. O ar turite parduoti broliukų?“

„Turime tik languotomis kelnėmis ir raudonomis kepurėmis.“

„Jie netikri. Man reikia tokio, kuris norėtų žaisti su Garsija.“

„Yra, bet baisiai brangūs. Už tokius pinigus jūs galite nusipirkti visai žiemai malkų.“

Kai užaugsiu, dirbsiu lėlių pardavėja. Tai kur kas geriau, negu dirbti bedarbiu. Aš turėsiu lėlių, kurios moka juoktis. Galbūt į parduotuvę užeis Randolpho mama.

„Mieloji Garsija, man reikia Randolphui pačios geriausios lėlės.“

„Mūsų visos lėlės serga angina.“

„Kaip gaila. Randolphas dar nesirgęs angina. Gali užsikrėsti. Jis jautrus vaikas.“

Ir ji išeis nuliūdusi. Kaip ir aš, kai iš manęs atėmė Megiją.

Ant lango visą dieną žydėjo ledo gėlės. Ar ledo gėles būtų galima pasodinti ir lysvėse? Tada jos netrukdytų žiūrėti pro langą. Brrr. Šalta, o mama vaikšto po turgų ir šąla. Galbūt ji negali partempti į namus tėčio? Mama tikriausiai laukia mano pagalbos. Apsivelku palta. Jo tokia pat apykaklė kaip Tedžio kailinukai.

– Tedi, nežiūrėk, tau negalima kartu eiti.

– Kodėl?

– Tu neturi guminių batukų.

Mano guminiai batukai drėgni. Sušlapo vakar, kai bidonėliu nešiau vandenį iš gatvės hidranto. Mama sakė, kad dėti batus ant karštos viryklės negalima. Ištirps. Keista. Juk batai ne ledai.

– Čiau, Tedi, elkis gerai. Jei liesi degtukus, gausi per nagus, kai pareisiu.

Užrakinu duris, o koridoriaus lentos net girgžda, kai einu lauk. Jau sutekę. Ant didžiojo namo stogo sėdi spindintis mėnulis. Iš kur mėnulis ima elektrą? Kai mūsų butui atjungė elektrą, tėtis slapta prijungė laidus. Kiek ilgai mėnulis gali nemokėti už elektrą? Einant ima šalti kojos. Todėl, kad viena mano kojine kiaura. Turgus bus už trijų gatvių. Reikia mikliai pereiti gatvę, atvažiuoja mašina! Žilpinančios šviesos jau visiškai arti. Vos vos spėju užšokti ant šaligatvio. Tačiau mašina sustoja.

– Gražuolyte, kur taip eini viena pati?

– Pas mamą į turgų.

– Aš pažįstu tavo mamą. Esu turgaus direktorius. Gal nori, nuvešiu?

– Gerai. Man labai šąla kojos.

Mašinoje šilta ir oras kvepia dar skaniau nei Randolpho mama. Skamba muzika. Ji visiškai kitokia, negu Randolpho gamos. Mes važiuojame.

– Ką veikia turgaus direktorius?

– Che che! Turgaus direktorius prekiauja žmonėmis.

– Ar taip, kaip paprasti pardavėjai?

– Taip, taip, gražuolyte, tik mano visiškai kitokia apyvarta.

Mąstau, kas ta apyvarta, ir pro langą pastebiu, kad pravažiavome apšviestą turgaus aikštę.

– Sustokite, aš čia turiu išlipti!

– Tu, gražuole, turbūt manai, kad gyvenu turgaus aikštėje? Bet mano namai yra užmiestyje.

– Aš rėksiu!

– Gal nori, kad užklįjuočiau burną?

– Kodėl? Nedrįskite to daryti! Pasakysiu tėčiui.

– Tėveliui gali pasakyti *arivederči!* Ir patylėk, gražuolyte. Antraip tau įžnybsiu.

Mašina išvažiuoja į plačią gatvę, ir medžiai pro langus ima lėkti greitai greitai. Išsigandusi pradėdama verkti. Kodėl turgaus direktorius toks blogas? Bandau atidaryti mašinos duris.

– Nesimuistyk, sėdėk ramiai!

Gatvės pakraštyje stovi blizgančia liemene policininkas. Jis rodo, kad mašina sustotų. Turgaus direktorius murmedamas nusikeikia, ir automobilis prašvilpia pro policininką.

Namai šviesiais langais gatvės gale baigiasi, ir priekyje – vien tamsa.

Versta iš:

„Karogs“, 2009, Nr. 6

Flamingas Jėpis

Jis pašoko iš sapno, kuris nedavė ramybės pusę nakties, tačiau jo niekaip negalėjo prisiminti ir tyliai nusikeikė – Jėpis per daug gerai žinojo, kad dabar užmigs tik paryčiais. Kaltas buvo alkis, kuris kamavo dieną ir naktį, – jis it gruzdanti žarija ruseno, graužė it kirminas.

– Bet anądien užpelnytų latų neliesiu, – pats sau tarė Jėpis, – ir neisiu duonos į Sumautos Klaros krautuvę, nors ji ir atdara visą naktį.

Bedarbis Flamingas Jėpis taupė pinigus tolimai egzotiškai kelionei, todėl kiekvienas latas jam buvo svarbus. Delnu nusišluostęs nuo kaktos prakaitą, jis sugrabaliojo šalia guolio pastatytą taburetę. Ant jos turėjo būti degtukų. *Ivažiaues* pirštų galais į kaupinę peleninę, jis pagaliau rado, ko ieškojęs. Pirmas iš dėžutės ištrauktas degtukas buvo sudegęs, taip pat ir antras, ir trečias, ketvirtas.

– Mano šykštumas jau darosi juokingas, – pats iš savęs pasišaipė Jėpis, – kišu atgal į dėžutę net sudegusius degtukus.

Pagaliau menka, virpčiojanti ugnelė apšvietė Jėpio buveinę, kur iš spalvoto plakato ant sienos į jį kaip gyvi žvelgė flamingai, raudoni lyg saulėlydžio debesys.

– *Phoenicopterus L.*, – maldingai suskambo Jėpio balsas. – Flamingai, tie bugštūs paukščiai, perintys Šiaurės Afrikos pakrantėse, ežerų švendrynuose ir pelkėse. Vieninteliai jų gentainiai pasaulyje yra Latvijos gandrai... Ateis diena, ir aš nusipirksiu lėktuvo bilietą į Afriką.

Kad flamingai lotyniškai vadinami *phoenicopterus* ir visa kita apie šiuos paukščius Jėpis buvo perskaitęs pokalbių knygelėje. Susitikimas su šiais paukščiais pamažu virto jo gyvenimo svajone, egzistencijos prasme, apsidimu. *Phoenicopterus* Jėpiui visiškai atstojo net Kristų, ir jeigu jis, kaip dauguma latvių Kalėdų vakarą arba Velykų rytą, nueidavo bažnyčion, tai tik todėl, kad vargonų kūrinio *piano pianissimo* išgirstų kaip flamingų sparnų šlamenimą.

Pagaliau jis susirado ant grindų nukritusį laikrodį, kurio stiklas buvo sudužęs dar prieš penkerius metus, ir įsispitrijo į ciferblatą. Pažalivusios,

musių nutupėtos rodyklės tyliai ir įtaigiai liudijo, kad dabar visoje Latvijoje yra pusė dviejų nakties.

Flamingas Jėpis suvaitojo – gal todėl, jog degtuko liepsnelė apdegino pirštų galus, o gal todėl, jog ligi aušros reikėjo laukti septynias ilgas valandas, nes tik tada galės belstis į Dienvidų Janio duris ir teirautis, bene atsiras kokio darbo, taigi ir lėkštė šiltos sriubos.

Valandėlę Jėpis gulėjo savo varganame gyvanašlio migyje ir minė, kaip kadaise šienapjūtės talkoje po Kemsynę braidžiojantį gandrų būrį jis palaikė flamingais ir gavo pravardę, kuria jį pažinojo visa apylinkė.

Paskui staiga sukluso nuo kažkokio brazdesio vis tirštėjančioje tamsoje. Garsas sklido iš prieančio. Troboje, be jo, nebuvo nė gyvos dvasios, o visur aplinkui plytėjo tušti, rudeniški, lietaus permerkti laukai, už poros kilometrų besiribojantys su Kemsyne. Kas čia gali brazdėti? – spėliojo Jėpis. Galbūt pelės? O gal žiurkės? Hmmm... Kai kuriuose Azijos regionuose iš žiurkienos gaminami pikantiški patiekalai. Jei azijiečiai gali juos valgyti, kodėl negalėtų latviai? Tereikia tik įveikti kvailius prietarus, ir viskas. Čekus antai šokiruoja rūgpienis ir grietinė, jiems tai – beviltiškai sugadinti produktai. Nuo minties apie šviežiai surūgusį pieną ir grietinę Jėpio burna pritekėjo seilių.

Bruzdesys pasikartojo.

– Tokiai žiurkei tik kailį nudirti, – suburbėjo Flamingas Jėpis ir atsikėlęs basom kojom išėjo iš kambario. Priebutyje jį apsiutė rudens žvarba, perspėdama, kad pirmo šalčio beliko laukti gal tik kelios valandos. Brūkstelėjęs degtuką, vyras tarp kampe sudėtų tuščių aliejaus butelių užmatė blykstelint pilkus pelės kailinėlius. Akimirka pasvarstęs, ar iš tiesų regėjo pelę, ar tai buvo tik alkio sukeltos haliucinacijos, Jėpis, tamsoje staiga pasijutęs labai vienišas, vėl sugrįžo į kambarį.

Ak, ar dar ilgai man reikės laukti, kol susitaupysiu pinigų tiek, kad galėčiau nuskristi į Šiaurės Afriką, kur it purpurinės aušros vaikai po seklius dumblynus gracingai braiduoja flamingai.

– Tai mano ir šių paukščių sielų giminytė, kitaip negaliu to paaiškinti, – mintijo Jėpis. – Galbūt ir aš kadaise buvau ar dar būsiu flamingas?

Kritęs į lovą ir basas, sušalusias pėdas trindamas vieną į kitą, jis staiga prisiminė švelnų balso tembrą buvusios žmonos, kai ji naktimis sakydavo: „Tėtuk, nebėk basas į tualetą, paskui paklodės būna nešvarios.“

– Ar dar kokia nors moteris su manim kalbės tokiu švelniu balsu? – liūdesio slegiamas, mąstė Jėpis. – Kažin ar Ausma dar kada nors sugrįš į Lejas-pindzeles? – paskui valandėlę jis nieko nebegalvojo.

– Negaliu gyventi su žmogumi, kuris paikioja dėl kažkokių keistų paukščių, – prieš metus ištare Ausma ir ji atrodė nepermaldaujama. Pas traktorininką Juzį, kuris vakarienei valiodavo sušveisti visą juodos duonos plytą, nūnai buvo ta jos ramybės vieta. Jėpiui gerklę užsmaugė kartus kamuolys, kuris, rodės, kilo iš pat širdies gelmių, ir vyras išleido neaiškų garsą, panašų į trumpą unkstelėjimą. Aplinkui tvyrojo rudens nakties tamsa, ir niekas o niekas nematė, kaip per vienos žmogiškos būtybės barzdos šerius rieda šykščios ašaros.

Jėpis jas nusišluostė ir prisiminimų šviesoje išvydo, kaip jis ir Ausma – abu jauni ir pilni gyvenimo džiaugsmo – pavasario vakarais mažojo Aigaro vežimėlį stumia, eina į Blusupytės pakrantę džiaugtis pienėmis.

– Kokie garbanoti buvo Ausmos plaukai, – lūžtančiu balsu Jėpis tyliai ištarė tamsai, – nė viena apylinkės moteris negalėjo tokiais pasigirti. Ausmos plaukai vėjyje plaikstėsi lyg auksinė vėliava!

Tačiau šią akimirką Lejaspindzelių šeimininkas, bedarbis Flamingas Jėpis, galėjo ką norėjo pasakoti tamsai – ši, beaistrė ir abejinga, tylėjo, ir net jokia pelė netrikdė tos tylos. Žmona buvo išėjusi pas Juzį, kuris vakarienei vienas suraitydavo juodos duonos plytą, o Aigaras Amerikoje dirbo *makdonalde*, kaip pats vieninteliame laiške rašė, „karštų čyzburgerių operatoriumi“ ir gaudavo penkis dolerius už valandą, neskaičiuojant arbatpinigių.

– Kokios buvo Ausminios krūtys... – Jėpis jau tik kuždėjo, tarsi tamsoje būtų galėjusi tūnoti gyva būtybė, kuriai nederėtų išgirsti šių žodžių. – Kokios buvo jos krūtys, iškilios ir stangrios, it prilesusių flamingų gūžiai...

Vyras, stengdamasis atsikratyti prisiminimų, giliai įtraukė oro. Suurzgė pilvas ir Jėpis pajuto skaudžius skrandžio spazmus. Bet šią akimirką vienintelis pasiekiamas maisto produktas gulėjo kitapus sodo, keturiolikoje nenukastų bulvių vagų. Nukasti pumputes trukdė *phoenicopterus L.*, arba latviškai tariant – flamingai. Jėpiui buvo brangus kiekvienas latas, kurį jis užpelnė triūsdamas pas kaimynus, – kiekvienas latas Jėpį artino prie Šiaurės Afrikos ežerų pakrančių, kur šiltuose vandenyse iš lėto, karališkai oriai braidė tie ryto aušros paukščiai.

– Bus taip pat, kaip pernai, kai bulvelės žemėj sušalo, – sumurmėjo Lejaspindzelių šeimininkas. – Žiema užgriuvo nelauktai it mirtis.

Niekas tamsoje neatsakė, ir Jėpis išgirdo, kaip jo skrandis vis labiau ir labiau reikalauja valgio, kad pajėgtų palaikyti gyvybines funkcijas keturiasdešimties metų vyro organizme. Koktus šleikštulys privertė pamiršti visų dvasinių išgyvenimų gamą ir dar kartą ropštis iš guolio. Šiuokart jis įžiebė seną, aprūdijusį lauko žibintą „Šikšnosparnis“, kuris kaip vienintelis šviesos šaltinis šiems namams tarnavo per visą Antrąjį pasaulinį karą ir dorai savo pareigas tebeėjo ir šiandien, kai „Latvenergo“ be didelių kalbų atjungė srovę Lejaspindzelių sodybai, kurioje gyveno nemokus klientas.

„Šikšnosparnio“ šviesoje susiradęs kelnes ir nertinį, Jėpis basnirčia išsoko į guminius batus ir išžirgliojo į lauką. Svaigūs nakties kvapai vyrui kėlė tolimus vaikystės prisiminimus. Ak, tos rudenio spalvos ir garsai, vystančių lapų metas, laužų dūmai bulvių laukuose, ramūs, migloti rytai! Ir ten toks mažas mokinukas su kuprine ant pečių traukia į mokyklą per sidabriniais voratinkliais apdraikytas pievas...

– Tada aš dar nežinojau, kad pasaulyje yra toks stebuklas – flamingai, – tarė sau Jėpis, nes jau kuris metas tik pats su savimi ir kalbėdavo, – o Ausma tebuvo mergytė su kaselėmis.

Pusiaukelėje į rūsį, kur buvo laikomi krepšiai ir trišakiai bulvėms kasti, „Šikšnosparnio“ šviesa priblėso ir pasidarė rausva kaip paskutinė žarija ugniakure.

– Po šimts perkūnų! – gailiu balsu sušuko Jėpis. – Žibalas baigėsi!

Užpūtęs agonijoje mirstančią ugnelę ir palikęs žibintą vidury kiemo, vyras susiieškojo krepšį ir patraukė keturiolikos bulvių vagų link, įsivaizduodamas, kokios miltingos bus virtos bulvelės ir kaip jos skonės per naktipiečius. Vaizdinys vėl pažadino alkį, ir Jėpiui pasidingojo, kad šią akimirką jis mielai suleistų dantis net į žalią bulvę, kad tik numaldytų alkaną, niekada

neužkemšamą pilvą, kuris labai dažnai žmogaus protui diktuoja savo sąlygas.

Kiūtindamas į priekį per sužėlusias dilgynes, Jėpis vidury tuščio sodo išvydo, kaip sukrutėjo šviesi dėmė, ir išgirdo kažką panašaus į neaiškų prunkščiojimą.

– Žąsis! – vyro smegenis pervėrė mintis. – Pasiklydusi žąsis!

Jėpis nevargino savęs spėlionėmis, kurio kaimyno ji galėtų būti. Juk buvo vidurnaktis! Ir ko šis valkataujantis paukštis ieško jo sode? Padorūs naminiai paukščiai tokiu laiku miega, galvas po sparnais pasikišę! Vyro širdyje pabudo jo protėvis medžiotojas, kuriam nuo sėkmės medžioklėje priklausė, ar išgyvens. Keli šuoliai, stiprus smūgis bulvių kasikliu, ir paukštis, išleidęs gargiantį garsą, susmuko.

– Pakliuvai! – sušvokštė Jėpis ir stvėrė šiltą, paskutinių gyvasties traukulių dar tąsomą kūną. Kokia čia begali būti kalba apie bulvių kasimą! Dabar bus kalba apie taukuose kvepiantį, rusvą, apskrudusį kepsnį! Tiesa, žąsis atrodė gana prakauli, bet jam juk šio patiekalo nereikės su niekuo dalytis.

Kai Jėpis virtuvėje įžiebė žvakigalį, paukštis išslydo iš rankų ir, minkštai dunkstelėjęs, atsitrenkė į kiaurus metus neplautas grindis. Jis buvo užmušęs gandra!

Jėpis paspyrė į šoną kruviną įnagį ir šiurpdamas pasilenkė prie nebegyvo paukščio, atsargiai apvertė jo kūną.

Gandru, atrodo, buvo lūžęs sparnas. Nelaimingas padaras, nepajėgęs kartu su kitais išskristi į pietus, liko gimtinėje ir čia sulaukė mirties. Usūriniai šunys ir lapės, tiesiog neįtikėtina, jį aplenkė, tačiau susitikimas su žmogumi bėdžiui buvo lemtingas.

– Prakeikimas, – sumurmėjo Jėpis, – kaip aš galėjau nužudyti šventą paukštį, gužutį! Gal man galvoj pasimaišė? Dabar jau visą gyvenimą liksiu galvažudys...

Gandrais jis žavėjosi visą savo vaikystę, iki to laiko, kai pirmą kartą pamatė per televizorių flamingus! Nužudyti gandra, kuris tyliai, net sparnų nejudindamas, sklėsdavo dangaus platybėse, lėtai sukdamo didelius ratus virš jo namų; nužudyti paukštį, kuris, susikrovęs lizdą ant trobos stogo, žmonėms atneša ramybę ir palaimą!

Jėpis atsisėdo ir, apkabinęs rankomis galvą, susigūžė. Plona kraujo srovelė, srūvanti iš gandro kūno, gėrėsi į virtuvės grindų plyšius, dingojosi, kad dar neatvėsęs paukštis brėžia gaidų linijas kažkokiai nepabaigta dainai.

Jėpis tyliai ištarė:

– Aš noriu būti tavo vietoje, šventasis paukšti, noriu iškęsti visą tą baimę ir kančias, kurias tu patyrei vienutėlaitis klaidžiodamas tuščiais laukais, kai kiekviename žingsnyje tavo gyvybė galėjo nutrūkti! Aš noriu vietoj tavęs iškęsti badą ir šaltį lietingomis rudens naktimis, kai, regis, jau niekada nebeišauš aušra, niekada nesiliaus vėjo kauksmas ir niekada nesibaigs maudžiantis liūdesys, kad esi šiame pasaulyje vienai vienas...

Aš noriu vietoj tavęs numirti, šventasis paukšti, gužuti, kad mano siela, balta kaip tavo sparnas, pakiltų ligi pat kamuolinių debesų ir sklėtų virš laukų ir gojų, kur dar skaisčiai raudoni liepsnoja klevai, kur apie vasaros prisiminimus upių pakrantėse mėšliai šnabždasi ajerai. Aš noriu tyliai la-

kioti, kad dar kartą, prieš išskridamas į tolimą, nežinomą kelią Anapilin, apžvelgčiau kalvas ir girių įlinkiuose snaudžiančias valstiečių sodybas ir atsisveikinčiau su jomis visiems laikams...

Šiuos žodžius kuždėdamas, Flamingas Jėpis pagaliau prisiminė sapną, kuris pusę nakties nedavė jam ramybės. Į klejones panašiam regėjime jis pešė flamingų plunksnas, bet kiekvieną tarsi iš savo kūno rovė. Paukščiai gailiai klykė, Jėpiui kone plyšo širdis dėl daromo blogio, bet jis vis pešė ir pešė gražias rausvas plunksnas, o flamingai išsirikiavę laukė savo eilės.

Jėpis nusipurtė, tarsi būtų krauju ir plunksnomis susitęsęs, paskui pakilo nuo taburetės, išsitraukė iš suglamžyto pakelio susiplojusią, perlenktą cigaretę, užsirūkė, įtraukė iki pat plaučių galo tokį stiprų dūmą, jog apsvaigo galva. Šią akimirką jam nebebuvo svarbu, kad paskutinę cigaretę buvo taupęs rytdienai.

– Toks sapnas piktesnis už ligą, už druską žaizdoj, už sieros rūgštį ant kūno, – mąstė Jėpis ir, kreipdamasis į nebegyvą paukštį, pažadėjo: – Kai tik išauš, aš tave palaidosiu, gandre, mano gužuti. Užkasiu po obelimi, kur mano tėvas visą gyvenimą laidodavo šunis, kai jie nusenę padvėsdavo, arba juos nuspirdavo arklys. Pavasarį obelys žydės, o juk tu net nežinai, kaip gera ilsėtis po medžiu, nuo kurio virpuliudami krinta žiedlapiai, rausvi kaip flamingų pūkai...

Taip taręs, Jėpis pasiėmė žvakę ir nuėjo į kambarį, nes visoje Latvijoje dar buvo gili naktis. Atsisėdęs ant lovos krašto ir žvelgdamas į žvakės liepsnelę, Jėpis mintijo: „Galbūt tik per nesusipratimą esu žmogus? Gal aš turėjau būti paukštis? Kas visa tai lemia? Kas padalija vaidmenis žmonių ir gyvūnų pasaulyje?“

Būstas pamažu, bet nesiliaujamai vėso. Aprtrupėję langų rėmai ir įskilę stiklai nepajėgė sulaikyti pirmojo ankstyvo rudens šalčio.

Lejaspindzelių šeimininkas sudrebėjo, nusiavė guminius batus ir su visom drapanom palindo po išgulėta vatine antklode.

– Viso pasaulio blogio juk aš vis tiek negalėčiau įveikti, – Jėpis save ramino, užpūtė žvakę ir užmerkė akis. – Todėl, kad blogis atsirado su pirmuoju žmogum ir pasibaigs su paskutiniu juo.

...Pakirdęs jis išvydo lange blandžią šviesą ir pagalvojo:

– Ačiū Dievai, naktis pagaliau praėjo. Galiu traukti pas Dienvidų Janį ir gyventi toliau.

Jėpis, sušalęs, dantimis kalendamas, priėjo prie lango ir nušluostė aprasojusį stiklą. Termometras rodė septynis laipsnius žemiau nulio.

– Senis Celsijus šiemet vėl nusprendė sušaldyti mano bulves, – padarė išvadą Lejaspindzelių šeimininkas ir iš kambario kertėję sumestų drabužių išsitraukė nutaukuotą vatinį.

Kastuvu prakirtęs sušalusios žemės klodą, Jėpis gandrui iškasė kapą ir tarė:

– Ilsekis ramybėje, mano bičiuli. Tebūna lengva tau žemelė! Ir, jei gali, atleisk man. Nors yra ir neatleidžiamų nuodėmių.

Gandras nieko neatsakė, jis tylėjo, kaip tyli nužudytos būtybės, tačiau Jėpis išgirdo visiškai kitus garsus, kuriuos vėjas atnešė nuo Kemsynės. Tai buvo daugiabalsiai ir sumiši paukščių klykavimai.

„Matyt, jau gervės rengia atsisveikinimo puotą“, – pagalvojo Flamingas

Jėpis ir apsisuko, kad keliautų į Dienvidų Janio namus, esančius už trijų kilometrų. Eidamas mąstė, kažin kokia šįryt bus Janio nuotaika. Itin gera, aišku, nebus, nes kaipgi žmogus gali jaustis, kai iš jo atima ką tik išsimokėtą kombainą.

– Še tau ir lizingas, – aną vakarą Janis guodėsi Jėpiui, – lyg duonos liže per galvą... Girdi, mokėjimo terminas pasibaigęs! Bet jeigu mano penkiasdešimties tonų išaugintų rugių niekam nereikia, iš kur aš trauksiu tuos piniigus?

Po poros nužingsniuotų kilometrų Jėpiui pasidarė šilta, tad nebereikėjo verkšlenti, kad į seną, nutepliotą vatinį jau seniai niekas nebeįsiuva sagų.

Dienvidų Janis jo laukė kiemo vidury niūrus it paskutinis rudens lietaus debesis.

– Ar kiaules skersti moki? – vietoj *labo ryto* paklausė Jėpio. – Pabandyčiau nešti ponams kyšį. Galbūt pratęs man tą lizingą. Aš pats savo meitelių negaliu. Jie lyg iš mano šeimos...

– Duok šen skerdiklį! – bravūriškai šūktelėjo Flamingas Jėpis, nors jokio gyvo padaro, išskyrus blusas ir uodus, nebuvo nudobęs. Ak, taip, šiąnakt dar gandra. – Bet ar bekonai ponams patiks? Juk jie labiau dolerius vertina, – vildamasis, kad kiaulių skerdimo išvengs, tęsė Jėpis.

Tačiau Dienvidų Janis buvo nepalenkiamas.

– Juk dabar madinga čirškinti kiaulienos šonkauliukai, – subambėjo, – iškelsiu tiems nagų lupikams kaimišką vakarienę. Sugrūsiu į koserę pačius gardžiausius kąsnelius. Galgi padės...

Dviejų peniukšlių skerdimas pavirto košmaru.

Iš kur Jėpis galėjo žinoti, kad kiaules prieš skerdžiant reikia apkvaitinti gerai treniruotu smūgiu į kaktą? Jis niekada nebuvo nužudęs jokio gyvo padaro, tik tą vienintelį nelaimingą paukštį šiąnakt. Šlapia tvarto asla slidinėdamas, vis vaikėsi peniukšlį, mojavo peiliu lyg indėnas tomahauku, o nuo pergąsdintų meitelių žvygsmo tiesiog stogas kilnojosi. Bet Jėpis žinojo – jei darbo nepadarys, į namus teks grįžti tuščiu pilvu. Neviltis jam teikė jėgų ir po ketvirčio valandos Jėpis, kraujais ir srutomis nusitaškęs, Dienvidų Janio virtuvėn įnešė dvi kiaulių galvas.

Šeimnininkė suaimanavo.

– Jėpi, juk kiaulė ne višta, kuriai galvą nukirsti reikia...

– Kam gi aš tau daviau kirvį? – norėjo žinoti Janis.

– Manau, kad dėl apsigynimo, – garbingai atsakė ką tik iškeptas skerdikas. – Jei peniukšliai taptų agresyvūs...

Dienvidų šeima tik rankomis skėsčiojo.

– Flamingas Jėpis yra Flamingas Jėpis, – padarė išvadą šeimnininkas. – Paukščiui – paukščio ir smegenys.

Bet kad ir kaip būtų, trumpa rudens diena Jėpiui praėjo tarytum graži akimirka – jis galėjo sėdėti šiltoje virtuvėje ir valgyti bei gerti kiek lenda.

Vakarui brėkstant Dienvidų Janio žmona tarė:

– Jėpi, taisykis namolio, tu jau pradedi snausti.

– Taip, taip... – išgerto alkoholio apsvaigintas, sunkiai išlemeno Lejaspin-dzelių šeimnininkas, – namolio...

– Ir, žiūrėk, nenušalk ausų, – dėdama jam ant galvos iš postalės pakeltą kepturę su snapeliu, tęsė Dienvidų šeimnininkė, – lauke toks šaltis, kad Kem-

synėje į ledą išalo gulbių būrys. Laiškanešė pasakojo, ji ėjo pro šalį. Klykavo kaip pamišusios.

– Gulbės, gulbės, – vebleno Jėpis, – o aš praėjusią naktį užmušiau gandra...

– Gerai, kad ne dramblių, – gerklingoji moteriškė juokdamasi kalbėjo, už pažastų kėlė Jėpį iš užstalės, – pats esi lengvas kaip gandra.

– ...verkė motinėle,

Verkė dukterėlė, – uždainavo Jėpis, – ir man norisi verkti...

Bet buvo jau per vėlu kam nors išsakyti, kas maudžia sielą, – jam už nugaros užsitrenkė Dienvidų trobos durys ir į Jėpį lediniu alsavimu tvokstelėjo tamsa.

– Gulbės, gandrai, gužučiai, – lipdamas nuo prieangio laiptelių ant kietos, į akmenį sušalusios žemės, murmėjo jis, – būtų bent jau kokį degtuką įdavusi... Tamsu kaip rūsyje.

Po valandą trukusio klaidžiojimo tamsiais laukais Jėpis vėl išgirdo nevilties kupinus klykavimus patvinusios ir užšalusios Kemsynės pusėje.

– Šša, – prikišęs pirštą prie lūpų kuždėjo, – juk vėlu... Flamingai jau seniai miega.

Dar po valandos Lejaspindzelių šeimininkas su visom drapanom įvirtio į savo, šiaudinio našlio, guolį ir kaipmat kietai užmigo.

...Blandi ryto šviesa jį pabudino, ir pirmas garsas, kurį Jėpis išgirdo, buvo dejonė. Tada jis sušnibždėjo:

– O Dieve, gulbės...

Stryktelėjęs ant kojų, Flamingas Jėpis stvėrė iš virtuvės kirvį ir nuskuodė kiek kojos neša Kemsynėn. Plonam ledui braškant ir traškant, vyras skubėjo prie paukščių, kad išvaduotų juos iš pražūtingos ledo nelaisvės.

Priėjęs artyn pamatė, jog keli paukščiai jau buvo tapę usūrinių šunų ir lapių aukomis – sudraskyti jie tysojo ant krauju aptaškyto ledo, o šaltas vėjas kedeno jų plunksnas.

– Vargšai paukščiai, – ištarė Jėpis, – vargšai paukščiai...

Kai iki gulbių buvo likę vos pora metrų, ledas subraškėjo. Jėpis krūptelėjo ir metėsi pirmyn tokiu staigiu žingsniu, kad paslydo ir, netekęs pusiausvyros, krito aukštiekninkas. Plonas ledas tokio smūgio neatlaikė, ir Jėpis pradingo tamsioje, rūdinio vandens pilnoje pelkėje. Karštligiškai stvarstydamas dumblą, vyras stengėsi išnirti į paviršių, bet, nieko nematydamas, nukrypo nuo pralaužtos eketės ir pateko po ledo dangčiu. Paskutinis vaizdas, kurį dar pagavo jo sąmonė, buvo daug daug judančių gulbių kojų. Kelias jų jis spėjo nutverti, tarytum labindamasis ar atsisveikindamas su paukščiais, ir tada Jėpiui pritrūko oro.

...Kai rytą saulė patekėjo ir apšvietė šaltą, pilką žemę, gulbės vis dar tebekliegė ir sparnais tebeplakė sustorėjusį ledą. Dideli paukščiai, apsitaškę krauju, buvo panašūs į raudonus, Jėpio širdžiai tokius artimus flamingus. Gaila, kad jis jų nebematė.

Versta iš:

Ēriks Kūlis. FLAMINGO JĒPIS. – Enigma, 2000

VIRGINIJA CIBARAUSKĖ

Monograma ant senoviškos staltiesės

Nijolės Miliauskaitės eilėraštis-dagerotipas

Pasak Jurijaus Lotmano, meninis tekstas yra unikalus, *ad hoc*¹ sukonstruotas ypatingo turinio ženklas². Tačiau jei ženklas unikalus ir nepakartojamas, kaip įmanoma jį suprasti, atskleisti jo reikšmę? Anot J. Lotmano, bet kokį meninio teksto naujumą ir unikalumą galima suvokti tik per jo santykį su kitais, jau žinomais tekštais.

Šiuo darbu siekiama, remiantis J. Lotmano poetinio teksto architektonikos samprata (teksto prasmė slypi ne atskiruose jį sudarančiuose elementuose, o jų tarpusavio santykiuose), aptarti sudėtingą Nijolės Miliauskaitės lyrikos paprastumą. Analizės pagrindu pasirinktas pirmasis didžiosios rinktinės „Sielos labirintas“³ eilėraštis, viliantis, kad „visos vaikystės baimės...“ atliks savotiško įvado, žymincio svarbiausias poetės lyrikos architektonikos gaires, funkciją.

Pirmasis „Sielos labirinto“ eilėraštis („visos vaikystės baimės...“⁴), kaip ir dauguma poetės tekstų, – be pavadinimo. Grafinė raiška leidžia šį tekstą sieti su moderniosios poezijos struktūromis: eilėraštis pradedamas mažąja raide, eilučių skaičius strofose nepastovus, nepaisoma skiemenų skaičiaus eilutėse, nes atsiskaidoma metrinės sistemos. Nėra taškų, todėl kūrinys gramatiškai gali būti suvokiamas kaip vienas tarsi nepradėtas ir neužbaigtas sakinytis ar iš didesnio teksto išplėstas fragmentas. Taškų nebuvimą kompensuoja dažnos pauzės, praplečiančios ar net visai ištrinančios frazės ribas. Pauzėmis sukuriama trūkčiojančio, drovaus (vaikiško, mergaitiško) kalbėjimo efektas.

¹ Lot. *ad hoc* – šiam tikslui.

² Лотман Ю. Структура художественного текста: Статьи, заметки, выступления, 1962–1993. – Санкт-Петербург: Искусство-СПб, 1998. – P. 34.

³ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – Vilnius: Vaga, 1999.

⁴ Ten pat. – P. 9.

Eilėraštyje nėra ryškių, vaizdingų metaforų, teksto leksika artimesnė ne poetinei, o kasdienybę primenančiai prozos kalbai. Toks poetiškų metaforų „retėjimas“ N. Miliauskaitės kūryboje nuoseklus: pirmajame rinkinyje „Uršulės S. portretas“ (1985) jos vartojamos gana dažnai (pvz., ciklas „Prieglaudos vaikai“⁵), vėliau šių tropų skaičius mažėja (ciklas „Namų darbai“⁶ rinkinyje „Širdies labirintas“, 1999). Taupiai vartojamas ir veiksmažodis: „visose vaikystės baimėse...“ (18 eilučių) veiksmažodžių tėra trys, iš kurių tik vienas – *tebesislapsto* – skirtas aktyviam veiksmui reikšti, o kiti du žymi negatyvias būsenas (*negaliu, nemoka*). Iš dalies dėl reto veiksmažodžių vartojimo eilėraščiai atrodo statiški, primenantys fotonuotraukas. Judita Vaičiūnaitė tokį vaizdavimo būdą vadina fotorealistine⁷. Liudvikas Jakimavičius, aptardamas rinkinio „Uždraustas įeiti kambarys“ (1995) pirmojo skyriaus tekstus, pažymi, kad „konfliktas šiame skyriuje kuriamas ne veiksmų, o vaizdinių kaitos pagrindu“⁸, bet tai galima pasakyti ir apie visą poetės kūrybą. Orientaciją į nuotraukos bei portreto stilistiką nurodo ir debiutinio rinkinio pavadinimas – „Uršulės S. portretas“.

Įdomu, kad tiek tarp eilėraščių strofų, tiek tarp strofas sudarančių eilučių vyrauja ne klasikinei rimuotai poezijai būdingas kontrasto, bet bendrumo, vieningumo aspektas, t. y. vaizdiniai jungiami ne „arba..., arba...“, o „ir..., ir...“ principu:

visos vaikystės baimės <ir>
visi siaubo sapnai <ir>
slogutis, vaiko vienatvė <ir>
kaltės jausmas <ir>

išbalęs veidas prietemoj <ir>
ir ilgesys (ko?)

Šiuo atveju galima kalbėti apie aiškia junglumą žyminčią sintagminių santykių viršenybę prieš atrankos, arba paradigminius, santykius. Sintagminiai ryšiai stiprina metoniminius teksto elementų santykius ir yra būdingesni meninei prozai, o paradigminiai, reprezentuojantys metaforinį kalbėjimą, būdingesni klasikinei poezijai⁹.

Apibendrinant eilėraščių strofų architektūną galima teigti, kad dėl taško nebuvimo ir sintagminių santykių pirmenybės „visose vaikystės baimėse...“ į vieną jungiama tai, kas formaliai ir semantiškai suvokiama kaip skirtinga. Dėl minėtos priežasties tekste išryškėja „dvigubo kodo“ principas: skirtumai tarp objekto ir būsenos, tarp metaforos ir realaus objekto tampa sunkiai įžvelgiami – visi eilėraščių sudarantys žodžiai ar žodžių junginiai gali būti suvokiami kaip „realūs“ objektai ar būsenos ir tuo pat metu kaip kažką kitą, nei jie patys, apibūdinančios metaforos. Ambivalentišką materialaus ir abstraktaus, realistiško ir metaforiško sąjungą tekste savo sandara reprezentuoja vienintelė „aiški“ metafora – oksimoronas *sielos užkaboriai: siela* – poetinės leksikos elementas, abstraktas, reiškiantis žmogaus esmę, ir kartu *užkaboriai* – buitinei leksikai priklausanti konkretybė, žyminti tai, kas apleista, nelankoma, nesvarbu.

⁵ Ten pat. – P. 19–27.

⁶ Ten pat. – P. 383–419.

⁷ Vaičiūnaitė J. Lyg peteliškė iš kokono // Kn.: Moteris su lauko gėlėmis / Sudarė Gražina Ramoškaitė-Gedienė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003. – P. 159.

⁸ Jakimavičius L. Monotipijos su vaikystės žolynų kvapais // Kn.: Moteris su lauko gėlėmis. – P. 171.

⁹ Meržvinskaitė B. Formalizmas ir struktūralizmas: XX amžiaus literatūros teorijos. – Vilnius: VPU leidykla, 2006. – P. 98.

„Dvigubo kodo“ principas, žymintis tuo pat metu realistinį ir metaforišką vaizdavimo / kalbėjimo būdą, itin aiškiai atsiskleidžia eilėraštyje „namų apyvokos daiktai...“¹⁰. Dešimties strofų tekstą sudaro „ir..., ir...“ principu jungiamos dvi dalys: pirmoji (penkios pirmosios strofos) – kasdienybės pasaulis: realistiškai vaizduojami statiški daiktai, veiksmai, būsenos. Tarsi objektyvios, lengvai atpažįstamos realybės įspūdį atitinka buitinei artima leksika:

namų apyvokos daiktai, patvarūs

nuzulinti daugybės rankų

rakandai

patikimi, tvirti

<...> **kaliausė**, įkelta į vyšnią sodą

pačiam gale, ir **šaltas mutinys** padėtas

pavakariams ant stalo

Antroje dalyje (penkios tolimesnės strofos) leksika kinta – nuo buitinės pereinama prie poetinės:

viskas ten

turėjo sielą

kad nors gurkšni

tų laikų esencijos

tokios stiprios, tokios saldžios

Susidūrus su leksikos permaina iš karto kinta skaitymo kodas: nuo tiesioginio objektyvaus suvokimo pereinama prie perkeltinio – metaforiško, nauja šviesa nušviečiančio ir pirmąją, „realistinę“, teksto dalį. Objektyvaus / realistinio ir poetinio / metaforiško sampyna apima ir veiksmo laiką bei erdvę: tekste gausu nuorodų, kad veiksmas vyko praeityje ir dabar yra jau pasibaigęs (*daiktai, patvarūs / <...> kada jau virtę pelenais; palaidot jį nešėm; kad nors gurkšnelį / tų laikų esencijos*). Bet paskutinė strofa, parašyta geidžiamąja nuosaka (*kad niekad nesibaigtų / vasaros diena*), sukuria amžinybės iliuziją, kuri pirmosiose strofose realizuojama kaip atmintyje išlikęs itin detalus, aiškus, ryškus kasdienybės paveikslas.

„Visose vaikystės baimėse“ panašaus ir skirtingo, „savo“ ir „svetimo“ jungtis taip pat apima ne vien sintaksinį, bet ir leksinį lygmenį: tarp tekstą sudarančių žodžių išsiskiria vietos aplinkybe einantis *dagerotipuos*. Bendrame kontekste jis „svetimas“ dėl nelietuviškos šaknies ir dar dėl to, kad XX a. lietuvių kalboje nėra aktyviai vartojamas, todėl šio žodžio reikšmės neįmanoma nuspėti nei pagal darybą, nei pagal kontekstą – kad ją suvoktum, būtinos papildomos enciklopedinės žinios. Taip dagerotipo sąvoka tampa nuoroda į kitus tekstus, į kitą realybę.

Dagerotipai, arba „veidrodžiai, turintys atmintį“, – Louis'o Jacques'o Mande'o Daguerre'o išradimas. Pirmą kartą apie jį paskelbta 1839 m. Paryžiuje. Iki L. Daguerre'o įvairių fotobandymų metu buvo išmokta vaizdą užfiksuoti, tačiau tik trumpam laikui. „Išradimo esmė yra ta, kad jis (L. Daguerre. – V. C.) sugebėjo atvaizdą – tiksliai gamtos, daiktų arba meno kūrinių formas ir perspektyvą, su visomis smulkmenomis, pereinamaisiais šešėliais, įtvirtinti plokštelėje“¹¹. Plokš-

¹⁰ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 298.

¹¹ Juodakis V. Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940. – Vilnius: Austėja, 1996. – P. 14.

teles gamino iš vario, padengto iki veidrodinio švytėjimo nupoliruotu sidabro sluoksniu, suteikiančiu nuotraukoms balzganą švytėjimo efektą. Plokštelės, papildomai padengtos aukso chloridu (*gold chloride*), švytėdavo gelsvai¹². Dagerotipai neturi negatyvo, todėl užfiksuotų atvaizdų negalima dauginti. Dėl šios priežasties jie užima tarpinę poziciją tarp dailės kūrinių ir fotografijos: savo unikalumu primena paveikslus, tačiau kitaip nei pastarieji vaizdą išsaugo maždaug toki, koks jis yra „iš tiesų“, o ne toki, kokį nori matyti dailininkas. Dagerotipų gamyba reikalauja itin daug laiko bei kruopštumo, tačiau net lyginant su šiandienine fotografija jie išsiskiria ypatinga vaizdo kokybe bei ilgaamžiškumu: tinkamai saugomas atvaizdas plokštelėse, kurios pačios dėl poliravimo tampa labai trapios, visiškai neblunka.

„Visose vaikystės baimėse...“ *dagerotipai* yra viena iš vietų, kuriose *tebesislapsto mergytė*. Kartu su *sielos užkaboriais*, *varnalėšomis*, *veidrodžiais* ir *vėju dagerotipai* sudaro atskirą semantiškai skirtingų, bet ta pačia sakinio dalimi einančių narių junginį. *Varnalėšos*, *veidrodžiai* ir *vėjas* reprezentuoja laikinumą, nykimą: *varnalėšos* – apleistų sodybų, griuvėsių augalas; *veidrodis* savaime, kaip materialus daiktas, yra pastovus, bet atvaizdas jame yra nykstantis, nerealus, neišsaugomas; *vėjas* iš esmės nestatiškas, neapibrėžiamas objektas, sietinas su nesaugios, tuščios erdvės pojūčiu¹³.

Visai kas kita grafiškai tekste išskirti *dagerotipai*. Kaip ir *sielos užkaboriai* jie pasižymi statiškumo, nekintamumo semantika, tačiau, kitaip nei *užkaborių* reprezentuojama tamsa ir netvarka, vaizdas *dagerotipuose* „apšviestas“: jie nušviečia *sielos užkaborius*, sugeria į save ir sustingdo *varnalėšų*, *veidrodžių* ir *vėjo* reprezentuojamą laikinumą, paversdami jį autonomišką gyvenimą gyvenančiu unikaliu „atvaizdu“, nenykstančiu ženklu viso to, kas buvo. Taigi dagerotipų motyvas taip pat paklūsta „dvigubo kodo“ logikai: tekste jie žymi ir realų objektą (savitą XIX a. vidurio fonuotruką), ir itin svarbų N. Miliauskaitės lyrikos architektonikos principą – orientaciją į vizualumą, į tikslų, detalių, „apšviestą“ ir išliekantį vaizdą.

Tik penktojoje „visų vaikystės baimių...“ strofoje pirmą kartą pasirodantis „aš“ (*negaliu jos išvyti*) atkreipia dėmesį į lyrinio subjekto problemą. Galima sakyti, kad ir šiuo aspektu „visų vaikystės baimių...“ struktūra yra daugiabalsė, nes lyrinis subjektas tekste nuolat kinta, nėra aiškiai apibrėžiamas. Atsekti jo „tapatybę“ galima tik pagal gramatines formas: eilėraštis pradedamas trečiuoju asmeniu (*visos vaikystės baimės / visi siaubo sapnai*), toks objektyvus, beasmens kalbėjimas tęsiasi iki penktosios strofos, kur „aš“ pasirodo tiesiogiai. Taip atsirandantis asmeniškasis santykis kontrastuoja su iki tol vyravusiu objektyviu kalbėjimu / stebėjimu. Šeštojoje strofoje nuo „aš – ji“ pereinama prie „ji – tu“ (*kokios sulyse jos rankos / tavo delnuos, mylimas*), o paskutinėje strofoje vėl grįžtama prie tarsi objektyvaus kalbėjimo trečiuoju asmeniu (*bet ji nemoka nieko pasakyti*).

Dėl sunkiai apibrėžiamo lyrinio subjekto skaitant eilėraščių nuolat kyla klausimas: kas vis dėlto čia kalba? Aišku, kad ne mergaitė, nes *ji nemoka nieko pasakyti*. Įdomi priešpaskutinė, šeštoji, strofa: jei kalbantysis yra tas, kuris stebi,

¹² Leggat R. A History of Photography. In: <http://www.rleggat.com/photohistory/> (prieiga 2009 05 24).

¹³ Ivano Bunino apysakoje „Meilės gramatika“ Ivlevas, artėdamas prie velionio Chvoščinskio, kuris dar gyvas būdamas atsiskyrė nuo žmonių ir gyveno vien prisiminimais bei knygomis, sodybos pirmiausia turi įveikti audrą (vėjas ir lietus) ir tik po to privažiuoja vienišą bei apleistą Chvoščinskio namą. Namų aplinka apibūdinama taip: „Aplinkui nebuvo nei sodo, nei trobesių, – tik du plytiniai stulpai vartų vietoje ir varnalėšos grioviuose.“ Žr.: Bunin I. Meilės gramatika. – Kaunas: Vada, 2001. – P. 5–19.

kaip jis gali *jausti*, kad rankos kito, t. y. ne jo paties delnuose, yra šaltos? Čia tarsi susiduriame su visažiniu pasakotoju, kuris visgi stebi ne iš šalies, o geba persikūnyti, susiliesti su kitais ir kalbėti tuo pat metu ir savo, ir kitų balsais. Michailas Bachtinas tokį pasakotojo ir personažų santykių prozos kūrinuose vadina polifoniniu¹⁴. Šiam santykiui būdinga tai, kad veikėjas suvokiamas ne kaip autoriaus užbaigto meninio pasaulėvaizdžio dalis, bet kaip savo atskirą unikalų pasaulį turinti niekada iki galo autoriui nepavaldi, niekada iki galo neatsiverianti *kita* sąmonė¹⁵. M. Bachtino cituojamas V. Ivanovas teigia, kad toks (t. y. polifoniškas) pasaulėvaizdis grindžiamas ne pažinimu (objektiniu), o „įsijautimu“¹⁶.

Lyginant „visų vaikystės baimių...“ architektoniką su klasikiniu (išpažintiniu) eilėraščiu, kurio vienas pagrindinių bruožų – aiškiai išreikštas, visuose teksto lygmenyse veikiantis ir visus teksto lygmenis savo buvimu organizuojantis lyrinis „aš“¹⁷, aiškėja, kad N. Miliauskaitės eilėraščiai nuo klasikinės lyrikos tradicijos gana nutolę. Ir vis dėlto toks eilėraštis, nors ir polifoniškas visuose lygmenyse, atrodo neįprastai vientisas, „skaidrus“. Tai lemia sintagminių santykių pirmenybė prieš paradigminius, minėta „įsijautimo“, įsiklausymo į kitą pastangą, taip pat orientacija į vaizdą (ne vaizdingumą, o vizualumą, t. y. kalbėjimą vaizdu). Šie aspektai poetės lyrikos architektoniką daro artimesnę ne poezijos, bet prozos struktūroms. Metaforiškai tokį vaizdavimo būdą kaip tik reprezentuoja dagerotipo vaizdinys.

Julia Kristeva buvo pirmoji, pradėjusi vartoti *intertekstualumo* terminą¹⁸. Jo pamatas – M. Bachtino darbuose išdėstyta dialogiško (polifoniško, daugiabalsio) romano koncepcija. J. Kristevos intertekstualumas neapsiriboja vien literatūrinėmis įtakomis – tai savotiškas kolektyvinės sąmonės atskleidimas¹⁹, rodantis perėjimą nuo teksto – fiksuotos, daugiau ar mažiau aiškias ribas turinčios struktūros, kurią galima iššifruoti „iki galo“, – prie teksto kaip prie gyvo, nuolat kintančio audinio.

N. Miliauskaitės lyrikos intertekstualumas pastebimas nuo pat pirmojo poetės rinkinio²⁰. Gana gausios citatos, parafrazės kreipia tiek į plačią Europos kultūros erdvę (nuorodos į Sapfo, Adomo Mickevičiaus, Marcelio Prousto, Franzo Kafkos tekstus), tiek į rytietiškojo mąstymo paradigmą (paskutinio rinkinio ciklai „Tik povo plunksna“²¹, „Namų darbai“²²). Ypač svarbios N. Miliauskaitės kūrybos ir XIX a. tekstų sąsajos, kurios itin išryškėja intertekstualias nuorodas analizuojant kilmės aspektu: giliausiai poetės pasaulėvaizdį persmelkę „svetimi“ tekstai arba tiesiogiai priklauso šiai epochai (Charlotte Brontė „Džeinė Eir“, 1847; A. Mickevičiaus „Ponas Tadas“, 1834; Elizos Orzeszkowos²³ autobiografinė proza „Iš dvarelių gyvenimo“), arba siekia ją rekonstruoti (M. Prousto „Prarasto laiko beieškant“, Šatrijos Raganos „Sename dvare“).

Vaikystės, našlaitystės, namų, atminties temos, sudėtingas autobiografiškumo

¹⁴ Bachtin M. Dostojevskio poetikos problemos. – Vilnius: Baltos lankos, 1996. – P. 9.

¹⁵ Ten pat. – P. 10.

¹⁶ Ten pat. – P. 15.

¹⁷ „Klasikiniame išpažintiniame eilėraštyje kalbantysis yra eilėraščio centras – ši figūra susieja erdvę, laiką, temą, kalbėjimo stilių.“ Tūtlytė R. Išliekanti lyrika. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2006. – P. 7.

¹⁸ Melnikova I. Intertekstualumas: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003. – P. 32.

¹⁹ Melnikova I. Intertekstualumas: teorija ir praktika. – P. 33.

²⁰ Žr.: Vaičiūnaitė J. Lyg peteliškė iš kokono // Kn.: Moteris su lauko gėlėmis. – P. 156–160. Taip pat: Geda S. Tai, kas kalba iš prigimties // Kn.: Moteris su lauko gėlėmis. – P. 163–165.

²¹ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 359–381.

²² Ten pat. – P. 383–419.

²³ Eliza Orzeszkowa (1841–1910) gyveno Vilniaus krašte (Gardino apskrityje), rašė lenkų kalba.

ir fikcijos santykis N. Miliauskaitės pasaulėvaizdį itin glaudžiai susieja su „Džeine Eir“ ir „Prarasto laiko beiėškant“. Nuorodų į „Džeinę Eir“ gausu „Uršulės S. portrete“, pagrindinius romano siužeto etapus galima atpažinti atskirų poetės rinkinių pavadinimuose: „Uršulės S. portretas“ – mergaitės saviidentifikacijos pastangos, savo portreto kūrimas (tai atitinka pirmuosius dešimt „Džeinės Eir“ skyrių). „Namai, kuriuose negyvensim“ (1988) ir „Uždraustas įeiti kambarys“ (1995) – merginos virsmas moterimi, savo namų paieška. Ch. Brontė romane šį etapą žymi Džeinės Eir atvykimas į Tornfilą – svetimus namus, kurie niekada nebus jos, kaip ir misteris Ročesteris, meilė kuriam neįmanoma dėl uždrausto įeiti kambario paslapties. Paskutinis N. Miliauskaitės rinkinys „Širdies labirintas“, kaip ir paskutiniai dešimt „Džeinės Eir“ skyrių, žymi tikrųjų namų ir tikrosios brandžios meilės atradimą, iliuzinių svajonių, ieškojimų atsisakymą dėl buvimo „čia ir dabar“, kuris poetės rinkinyje sietinas ir su rytietiška filosofija.

Sąsajos su M. Prousto „Prarasto laiko beiėškant“ dažniausiai atpažįstamos ne kaip siužetinės nuorodos ar citatos, o kaip vienovės dėsnio grindžiamas pasaulėvaizdis: dabarties jusliniai potyriai (skonis, kvapas, garsai) leidžia daug stipriau, aiškiau nei „tada“ patirti praeitį. Prustiškasis asimiliacijos dėsnis galioja ne tik praeičiai ir dabarčiai, bet ir „savo“ bei „svetimo“ suvokimui – N. Miliauskaitės lyrikoje, kaip ir M. Prousto romane, didžiausią vertę, aiškumą įgauna ir todėl ypatingą pasitenkinimą teikia tai, ką pavyksta iš naujo atrasti tarsi atsiejant nuo „savęs“ ir suliejant, asimiliuojant su „kitu“, ypač – su „kitu“, kaip kultūros tekstu. Puikus pavyzdys – aptartas eilėraštis „namų apyvokos daiktai...“, kurio paskutinėse strofose („kad nors gurkšnelį / tų laikų esencijos / tokios stiprios, tokios saldžios // to visaapimančio jausmo // <...> // kad nesibaigtų niekad / vasaros diena“) galima atpažinti netiesioginę nuorodą į M. Prousto „Prarasto laiko beiėškant“ pirmojo romano „Svano pusėje“ epizodą, kur pagrindinį personažą į praeitį „gražina“ saldus kvapnioje liepžiedžių arbatoje pamirkyto pyragėlio kvagnis.

Ypatinga „savo“ – „svetimo“, „realaus“ – „fiktyvaus“ samprata lemia, kad eilėraščiuose nuorodos į kitus tekstus retai išskiriamos šriftu ar kabutėmis. Kartais tai ir vėl primena minėtą žaidimą „atspėk, kas kalba?“, pvz., jau pirmomis eilėraščio „buvau dvylikos metų...“²⁴ eilutėmis („buvau dvylikos metų / kai sutikau misterį Ročesterį“) kuriama dviprasmybė: nuoroda *misteris Ročesteris*, taip pat kalbėjimas pirmuoju asmeniu būtuojau laiku nurodo į Ch. Brontė „Džeinę Eir“ ir tartum leidžia lyrinį subjektą tapatinti su pagrindine šio romano personaže. Džeinė Eir, kaip ir eilėraščio lyrinis „aš“, paauglystę praleido prieglaudoje – sename, šalčiu dvelkiančiame name, apsuptame sodo. Tačiau pagal romano siužetą Džeinė Eir misterį Ročesterį sutiko būdama aštuoniolikos metų, vadinasi, lyrinis „aš“ nėra tiesioginis Džeinės Eir prototipas. Kita vertus, teksto siužetą galima sieti ir su pačios N. Miliauskaitės biografija²⁵ – tai paauglystė, praleista Marijampolės internatinėje mokykloje, įkurtoje buvusio Marijonų vienuolyno pastate („ne mano tos lygumos / ne mano tas sodas, aukšti kambariai / klaidūs koridoriai / tamsūs vingiuojantys laiptai“), ruda mokinės uniforma su juoda prijuoste („net ruda nunešiotą suknelė <...> ne mano / net ši juoda prijuostė“). Šiame kontekste frazė *buvau dvylikos metų / kai sutikau misterį Ročesterį* gali reikšti perkeltinės reikšmės pasakymą: „buvau dvylikos metų, kai pirmą kartą perskaičiau „Džeinę Eir“. Ir vis dėlto nei vieno, nei kito varianto negalima įvardyti kaip „teisingo“ – realybė ir fikcija tekste „sukibusios“ pernelyg glaudžiai.

²⁴ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 14.

²⁵ Viliūnienė L. Mergaitė, kurios nėra // Kn.: Moteris su lauko gėlėmis. – P. 48–58.

Kitas panašiu principu kuriamo pasaulėvaizdžio pavyzdys – eilėraštis „kai pirmąsyk išleisdavo į lauką...“²⁶. Čia taip pat beveik nepastebimai susipina realistinė-autobiografinė ir aiškiai fikcinė erdvė: tarp naminių paukščių močiutės kieme staiga pasirodo berniukas „keistas toks, su kanopom / vietoj pėdų“. Berniuko tapatybė identifikuojama remiantis svetimu tekstu – matytu Jaceko Malczewskio paveikslu „Sztuka w zaścianku“ (1896): „dabar jau žinau, tai buvo / faunas, mažiukas dar, neužaugęs, panašus į tą, kurį matė // J. Malčevskis 1896 m., vienam dvarely.“ Ypatinę realybės bei fikcijos santykį lemia ir formalioji raiška – kalbėjimas pirmuoju asmeniu tarsi leidžia poetės tekstus priskirti vadinamosios išpažintinės lyrikos žanrui. Jo vienas pagrindinių bruožų – aiškiai apibrėžtas lyrinis subjektas, kurio „biografija“ neatsiejama nuo to, ką realybėje patyrė, išgyveno empirinis autorius. Tačiau N. Miliauskaitės lyrinis subjektas niekada iki galo neatsiveria.

Galima teigti, kad nuoroda į kultūros ženklą, viena vertus, padeda lyriniam subjektui „pasislėpti“, kita vertus, kaip ir M. Prousto romanuose, tas ženklas subjektyviam išgyvenimui suteikia visuotinumą įspūdį: asmeninė patirtis, susiliedama su „svetimu“ ženklu, tampa ne vienkartinė ir todėl laikina būseną, o dalimi to, kas jau buvo ir išliko. Tuo atveju, kai dėl vienos ar kitos priežasties atpažįstamo ženklo tekste nėra, jame išskleistas kraštovaizdis, daiktas, žmogus išlieka nutolę, svetimi. Toks yra paskutinis „Uršulės S. portreto“ eilėraštis „tavo rankos...“²⁷: *tavo*, vadinasi, atpažįstamų rankų vaizdas „prišaukia“ detalų nepažįstamos moters, sėdinčios virtuvėje, vaizdinį, bet jis taip ir lieka iki galo nesu-voktas, neįvardytas – „gyvena ji savo / atskiram pasauly / nieko / apie ją nežinau“. Cikle „Laikinas miestas“²⁸ miesto svetimumas, jo groteskiška, slogi kasdienybė aiškinama tuo, kad miestas neturi nei vardo, nei istorijos („naujas / miestas, be legendų, be praeities / be stebuklingo paveikslo“), tačiau priešpaskutiniame cikle eilėraštyje esanti nuoroda į F. Kafkos romaną „Procesas“ („Francai K., mano drauge // <...> kur pamesite mūs lavonus // <...> tas pats kraujas mūs gyslomis teka / ir sunkias / į permerktą žemę // nudvėsi kaip šuo, – kas pasakė“) tarsi atlieka įvardijimo funkciją. Taip svetimumo, nemokėjimo pritapti, sutapti su esama tvarka problema tampa universali ir todėl pateisinama, pripažįstama kaip galima – miesto teisę būti dviprasmiškai patvirtina paskutinis cikle eilėraštis:

pajuodus sena moneta
atsiverčia herbu
sakydama
taip

N. Miliauskaitės intertekstualumą, jo pobūdį galima sieti ir su jau minėtu dagerotipu, reprezentuojančiu vieną svarbiausių poetės lyrikos architektikos savybių – vizualumą, t. y. detalų, tikslų, „fotorealistinį“ vaizdavimo būdą ir kartu intertekstualumo galimybę. Apie intertekstualią dagerotipų prigimtį dar XIX a. samprotavo fotografas Foxas Talbotas: „Dažnai atsitinka taip, – ir tai iš tiesų yra vienas nuostabiausių įvykių fotografijoje, – kad fotografas, peržiūrėdamas savo darbus, pastebi nuotraukoje užfiksavęs begalę dalykų, kurių fotografuodamas net nebuvo pastebėjęs. Kartais tai būna įrašai, datos ar plakatai ant namų sienų, o kartais tolumoje išnyra laikrodis, rodantis tikslų laiką, kai buvo fotografuojama“²⁹. Taip eilėraštyje „visos vaikystės baimės...“ dagerotipų vaizdinys įgauna

²⁶ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 177–178.

²⁷ Ten pat. – P. 125.

²⁸ Ten pat. – P. 185–197.

²⁹ Leggat R. A History of Photography.

net tris reikšmes: dagerotipas kaip empirinis objektas (fotonuotrauka), kaip vizualumą ir intertekstualumą žymintis architektonikos principas ir kaip intertekstuali nuoroda į tekstus, kurių struktūros pobūdis patvirtina prielaidas apie N. Miliauskaitės lyrikos orientaciją į daugiabalsės prozos struktūras.

Dagerotipus kaip intertekstualią nuorodą galima sieti su 1975 m. pasirodžiusiu dokumentiniu Agnės Varda filmu „Dagerotipai“ (pranc. „Daguerréotypes“). Filme fiksuojama Daguerre gatvėje Paryžiuje įsikūrusių mažų krautuvėlių kasdienybė. Į gatvės gyvenimą žvelgiama įvairiais rakursais: interviu tipo pokalbius su parduotuvėlių savininkais keičia autentiški kasdienybės kadrai – mėsininkas, meistriškai pjaustantis kumpį, kirpėja, besikalbanti su kliente, ir t. t. Tarp kasdienybės kadro ir interviu įterpiami vaizdai iš šventės – mago pasirodymo, kurio pažūrėti susirenka visi Daguerre gatvės gyventojai-personažai. Per visą filmą kameros „akis“ juda „laisvai“, jos kelionė daiktų paviršiumi primena žmogaus žvilgsnį, akimirksniškai užkliūnantį už kokios nors smulkmenos ir tuoj pat nuslystantį tolyn. Nuolat girdimas balsas „už kadro“, prisistatęs kaip A. Varda, kaip filmo autorė ir viena iš Daguerre gatvės gyventojų. A. Varda rodomus vaizdus (balsas „už kadro“) kartais palydi lakoniški gatvės istorijos faktai, kartais – metaforiški, trumpi eilėraščiai, primenantys komentarus. Kai lygini A. Varda ir N. Miliauskaitės lyrikos architektonikos struktūras, pirmiausia į akis krinta abiem būdingas fragmentiškumas, polifoniškumas, realizuojamas kaip realistiinio / dokumentinio ir lyrinio / metaforiško vaizdavimo / kalbėjimo sampyna, taip pat sudėtingas personažų bei pasakotojo santykis, kuris N. Miliauskaitės eilėraščiuose ir A. Varda filme aktualizuojamas nuolatinio klausimu „kas kalba“, t. y. kas ir kur yra autorius, ar jis kuo nors skiriasi nuo savo personažų ir pan.

Dagerotipai taip pat gali būti sietini su viena iš rusų „Natūraliosios mokyklos“ („Натуральная школа“)³⁰, veikusios XIX a. viduryje, srovių, kurios atstovai save vadino „dagerotipininkais“, o savo tekstus – „dagerotipais“³¹. Jų tikslas – kurti kiek įmanoma nešališkiau ir tiksliau empirinę tikrovę „atkartojantį“ tekstą. Vladimiras Dalis, vienas žymiausių rusų „dagerotipininkų“, save vadino ne kūrėju, bet surinkėju³², tuo pabrėždamas, kad pagrindinė jo kūrybos medžiaga – empiriškos tikrovės faktai (plg. A. Varda „Dagerotipuose“ *Varda-balsas už kadro* filmo kūrimą prilygina gatvės nuotraukų albumo rinkimui, stereodagerotipų archyvo pildymui). „Dagerotipininkų“ „vaizdavimo būdas yra iš tikrųjų statiškas, aprašomasis: yra veidas, išvaizda, poelgiai, kalbiniai „išsireiškimai“, bet nėra individualaus charakterio, jo susidūrimų su kitais charakteriais, nėra siužetinės linijos, judesio, personažas neauga ir nesikeičia“³³. Dėl minėtų priežasčių „dagerotipai“ priminė koliažą, suklijuotą iš atskirų scenų, apybraižų, intarpų³⁴.

Analogų „dagerotipams“ yra ir lietuvių realistinės prozos istorijoje: fragmentiškumas, pastangos „kalbėti“ vaizdu, orientacija į empirinę tikrovę, žemųjų sluoksnių atstovų vaizdavimas būdingi XIX a. pab.–XX a. pr. populiariam „fotografijų“, vaizdelių, „paveikslėlių“ žanrui, neatsiejamam nuo moterų kūrybos³⁵. Vienas

³⁰ Кулешов В. Натуральная школа в русской литературе XX века. – Москва: Просвещение, 1982.

³¹ V. Kulešovas teigia, kad „dagerotipininkų“ pavadinimo kilmės šaltinis – pirmosios nuotraukos dagerotipai, apie kurias XIX a. viduryje buvo itin daug rašoma rusų spaudoje. Žr.: Кулешов В. Натуральная школа в русской литературе XX века. – P. 78.

³² Ten pat. – P. 77.

³³ Ten pat. – P. 78.

³⁴ Ten pat. – P. 79.

³⁵ Pasak A. Zalatoriaus, „tikroji grožinė proza ir prasidėjo nuo moterų kūrybos“. Žr.: Дау-жотытэ В. Мотерс даліс ір даліа. – Vilnius: Vaga, 1992. – P. 8.

ankstyviausių tokio žanro pavyzdžių – Šatrijos Raganos „Margi paveikslėliai“³⁶ (1896). Teksto kompozicijos fragmentiškumas (nėra vientisos siužetinės linijos, pasakojimą sudaro trys istorijos, vykstančios tuo pačiu metu) aiškintinas kaip siekis perteikti įvairialypę tikrovę. Daugiabalsis ne tik „siužetas“, bet ir teksto stilius – poetiniai tropai („žvaigždės ant dangaus mirkčioja linksmai, mėnuo apipila žemę savo balta šviesa...“) koegzistuoja drauge su buitine leksika („visiškai girtas: akys pabalusios, burna apseiliota“), esama publicistikai būdingo siekio iliustratyviais vaizdais „iš gyvenimo“ perteikti to meto aktualijas, tokias kaip girtuoklystė, moterų emancipacija, neturto problema.

Itin artima „dagerotipams“ Gabrielės Petkevičaitės-Bitės „fotografijų“ architektūra³⁷. Rašytoja savo tekstus vadino „fotografijomis“, siekdama pabrėžti jų „gyvenimišką autentiškumą“³⁸. Puikus pavyzdys – „Homo sapiens“³⁹ (1903): autobiografiniais motyvais grindžiamas pirmuoju asmeniu parašytas pasakojimas yra tikslus, detalus vaiko-našlaičio portretas. Tekste-fotografijoje galima išskirti dvi dalis: vaiko išorės aprašymą ir jo vidinio pasaulio paveikslą, atsiskleidžiantį per pokalbius su pasakotoja. Panaši ir 1895 m. parašyto Žemaitės „paveikslas“ „Neturėjo geros motinos“⁴⁰ struktūra: tekstą taip pat sudaro dvi dalys – pirmiausia tartum stebint „iš šalies“ parodoma „išorė“ – troba, jos vidus, gyventojai, vėliau pereinama prie dialogiško vaizdavimo būdo, leidžiančio personažams prisistatyti patiems. Pirmoje dalyje vaizdas statiškas, bet itin autentiškas, detalus, tikslus, antroje daug judesio, užsimezga intriga, tačiau skaitytojas tarsi nebesužino nieko nauja – tokia tiksliai buvo įvadinių vaizdų kalba. Pagrindiniai architektūros principai ir šiuo atveju sutampa ir su A. Varda filmo struktūra: tas pats „objektas“ – „čia ir dabar“, t. y. empirinė autorių gyvenamojo meto tikrovė, kasdienės, buitinės situacijos, panaši pasakojimo struktūra – objektyvaus stebėtojo fiksuojamas vaizdas susipina (bet ne susilieja) su pačių personažų „atsivėrimais“ per dialogus, realistinis vaizdavimo būdas papildomas poezijos (A. Varda filme tai poetiniai „balso už kadro“ in-tarpai, Žemaitės tekstuose – vidinis ritmas, G. Petkevičaitės-Bitės – vaizdingi palyginimai) elementais, ambivalentiška pasakotojo, kartais stebint „iš šalies“, kartais tampančio savo paties pasakojimo personažu, figūra.

Kaip „dagerotipiškas“ vaizdavimo būdas realizuojamas N. Miliauskaitės lyrikos architektonikoje? Pirmiausia tai siekis kalbėti vaizdu (realus, „empiriško“ daikto, žmogaus, kraštovaizdžio ir pan.) – net pačias subtiliausias, sunkiausiai apibrėžiamas dvasines būsenas bandoma perteikti pasitelkus realius, empiriškus objektus. Pvz., eilėraščių „pievų ramunės...“⁴¹ ar „mano močiutės monograma...“⁴² siužetus sudaro detalus daiktų (vystančios gėlės, staltiesė) vaizdas. Siekdamas vaizdą perteikti kiek galima tiksliau, pasakotojas, t. y. lyrinis subjektas, pats tartum ištirpsta, susilieja su vaizduojamu objektu, ir tai, ką jis mato, tampa jau ne išorinio, bet vidinio daikto ir paties pasakotojo pasaulio atvertimi. Dažnai pasakotojo neįmanoma atskirti nuo objekto, apie kurį jis pasakoja – jie abu tartum „išsiskaido“, susipina vienas su kitu, ištirpsta vienas kitame. Tai patvirtina formalioji raiška: dažnai kalbama ne išimtinai pirmu (klasikinės romantinės

³⁶ Šatrijos Ragana. Irkos tragedija. – Vilnius: Vaga, 1969. – P. 25–29.

³⁷ Už nuorodą dėkoju profesorei Viktorijai Daujotytei.

³⁸ Česnulevičiūtė P. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė / Kn.: Petkevičaitė-Bitė G. Krislai. – I tomas. – Vilnius: Vaga, 1966. – P. 25.

³⁹ Petkevičaitė-Bitė G. Krislai. – I tomas. – P. 191–197.

⁴⁰ Žemaitė. Prie užvertos langinės. – Vilnius: Vaga, 1978. – P. 26–30.

⁴¹ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 159.

⁴² Ten pat. – P. 168.

lyrikos tradicija), o antru arba trečiu (kartais tuo pat metu dar ir pirmu) asmeiniu; stebėjimo / kalbėjimo rakursas tekste dažnai keičiasi nuo objektyvaus vaizdinio pereinant prie subjektyvios savistabos, t. y. stebėtojas pradeda stebėti save stebintį: „tie vaikai, aptūloti / pilkom skarom (*kur / galėjau matyt juos?*)“⁴³.

Kitas svarbus „dagerotipų“, vaizdelių ir N. Miliauskaitės lyrikos architektūros aspektas – ne tik vientiso, aiškaus, sau tapataus pasakotojo, bet ir vientiso „pasakojimo“ nebuvimas. Minėta, kad N. Miliauskaitės kuriami „vaizdai“, nors atrodo vientisi, iš tiesų bemaž visada itin daugialypiai – dažnai jų sudedamosios dalys nurodo skirtingas struktūras. Pvz., eilėraštis „esi tik veidrodis...“⁴⁴ apima „realią patirtį“, tai, ką paprastai linkstama vadinti autentiškais, autobiografiškais motyvais (*gėlės, parvežtos dviračiu iš laukų; jaunos mergaitės svajonės / veidas, balsas*), mito, sakmės logiką ir poetiką (*metų / laikų kaita, iš ežero / raudona / bažnyčia / žmonės*), ir „mitologizuotos“ populiariosios (*vėliavos, Niemeno / įsikūnijimas*) bei „aukštosios“ kultūros (*balta vienragio galva / besišilsinti ant kelių* – nuoroda į viduramžių gobeleną „Dama su vienragiu“⁴⁵) paradigmas. Vieningumo įspūdį lemia tai, kad skirtingoms struktūroms priklausantys vaizdiniai, siužetų nuotrupos, kitų tekstų fragmentai „sukimba“ ne konfliktiškai kaip atskiros paradigmos, bet kaip vientisa „ir..., ir...“ ryšiais susieta paradigma.

Su XIX a. sietinas dagerotipo vaizdinys metaforiškai reprezentuoja itin tiksliai, detaliai, „proziškai buitiską“, bet kartu ir poetišką, daugiabalsę, „švytinčią“, kitaip – *dagerotipišką* N. Miliauskaitės lyrikos architektūros struktūrą. Kaip tik toks „dagerotipiškas“ vaizdavimo būdas lemia, kad poetės tekstams taikoma „paprastumo“ sąvoka. Šiuo atveju svarbu, kad paprastumas čia – neabejotinai antrinis reiškinys, sąmoninga kultūrinė-estetinė orientacija, kurią patvirtina tiek intertekstualios nuorodos į XIX a. prozos struktūras, tiek ankstyvieji poetiniai bandymai – pastariesiems būdinga tariamai daug „sudėtingesnė“, t. y. „poetiškesnė“, labiau „ornamentuota“ struktūra.

Baigiant norisi grįžti prie pradžioje kelto klausimo: „kas kalba?“, į kurį dabar tikriausiai galima atsakyti. Eilėraštyje kalba vaizdas, tampantis (arba susiliejančias su jau esančiu) kultūros ženklu ir taip įgaunantis prasmės bei išliekamosios vertės. Bendriausia N. Miliauskaitės lyrikos architektūros schema (be abejo, sąlygiška) galėtų būti tokia: būseną (poetinę) => vaizdas + ženklas = tekstas. Dažniausiai ženklo vaidmenį tekste atlieka citata iš kito, „aukštesnio lygmens“, teksto, tačiau šią schemą galima pritaikyti ir siuvinėjimo, siuvimo, audimo semantikai, kurios esmė – ritualinis ypatingų universalių ženklų kartojimas, ypatingas juslinis, taktilinis santykis (pirštai – adata – siūlas – audeklas), suvienijantis vaizdą ir ženklą, subjektą ir objektą naujame, išliekančiame, daugiaprasmiame tekste / (auto)portrete:

mano močiutės monograma
ant lininės senoviškos staltiesės
apremintos pinikais
<...>
mano močiutės monograma
išsiuvinėta kryžiuoku raudonais siūlais

mažutė karūnelė
o po ja
MD⁴⁶

⁴³ Ten pat. – P. 142.

⁴⁴ Ten pat. – P. 29.

⁴⁵ Vaičiūnaitė J. Lyg peteliškė iš kokono / Kn.: Moteris su lauko gėlėmis. – P. 158.

⁴⁶ Miliauskaitė N. Sielos labirintas. – P. 168.

Gaila tuščio (pražudyto) gyvenimo

Poetas Vytautas P. BLOŽĖ atsako į Romo DAUGIRDO klausimus

– Esate vienas produktyviausių (o gal ir pats pats...) Lietuvos poetų. Jei internetas nemeluoja, išleidote šešiolika originalių poezijos knygų ir devynias – vertimų. Jūs tarsi paneigiate daugelio įkyriai kartojamą mitą, kad poetas kūrybiškai numiršta sulaukęs trisdešimties. Bet vis dėlto ir laikas koreguoja kūrybos raidą. Kokius pastebite jo „išikišimus“ į savo poetinę dirbtuvę? Ar tai Jūsų draugas, ar priešas? Kaip sekasi suvaldyti laiko poveikį, „įkinkyti“, kai sprendžiate konkrečius kūrybos uždavinius?

– Nors ištisus dešimtmečius buvau (ir tebesu?) „tarnyboms“ nepageidautinas nei leisti (spausdinti), nei pavardę minėti, juo labiau – propaguoti, – šiokių tokių tomelių susidaro apie dvidešimt. Tiesa, kai kuriuos mano vertimus tik „abipusiu susitarimu“ galima vadinti vertimais, nes jie – tam tikra autorinė maskuotė (dangstanti savąjį aš).

Tekdavo slėptis ir po žinomom pavardėm. „Kas prašė?!“, „Kas leido?!“, „Kokia jurisdikcija?!“ Prašė, leido, įstatymiškai įteisino:

Laikas. Cenzūra. Socialiai determinuoti tikslai.

Ar šiaip, ar taip – tebesu apmeluotas, lieku apšmeižtas. Nes: to vertas ir esu.

O jei turėsime omenyje įvairiausias transkripcijas – leidinėlių mažų mažiausiai koks šimtas susidarytų. „Lieka tau (stalčiuje), kas ir įvairiems „draugams“, ir bendražygiams netiko...“

Tebesikrapštinėju. Trūksta maštabų. Aukščiausia „praba“ tebelaikau tautosakiškumą, „mitologokratiją“.

Toks atsidūsėjimas (kad ir ne į taktą).

– Tarp pirmojo poezijos rinkinio („Septyni šienpjoviai“), kurį kritikai įvertino kaip posūkį į avangardizmą, ir ankstyvųjų eilėraščių, po trisdešimt trejų metų sudėtą į rinkinį „Sename dvarely“ – ryškus skirtumas. Kas lėmė šiuos pokyčius? Ir apskritai – kodėl pradėjote „gadinti“ popierių?

– Mano „Sename dvarely“ – tai tarsi naujų laikų, naujo tipo „Sename dvare“, Šatrijos Raganos, kurią paauglystėje labai mėgau (kaip ir visa tėvų šeima). Keis-

ta, kad to meto kritika (kai knyga išėjo) šios „analogijos“ nepastebėjo (ką aš vėliau kai kam „pasufleravau“).

Atsiprašau už preciziką.

Dar vaikas pusėtinai deklamavau. Ėmė knietėti: kam man sakyt (tai reiškę – deklamuot) svetimas eilutes? Gal galėčiau ir pats parašyti? (kaip kad dabar, jei skaitote). Taip ir gimė *made in Baisogala, Kėdainiai, Grinkiškis, Šeduva* ir taip toliau, ir taip arčiau. Už pirmuosius eilivimus gavau velnių nuo draugų ir mokytojų: iš kur nusirašei? Sakiau: iš putpeliuko. Ašaros – pirmasis honoraras. Ir nebe pirma, ne paskutinė – neteisybė.

- Didžioji gyvenimo dalis prabėgo po penkiakampe sovietų žvaigžde. Puikiai žinome, kiek gabių žmonių pražudė raudona šios žvaigždės šviesa. Bet ne viskas taip vienareikšmiška. Bendraudamas su Vakarų poetais, pajutau kiek užslėptą pavydą dėl nesumeluoto mūsų autorių kūrybos dramatiškumo ir tragizmo. Kita vertus, išorinis spaudimas provokavo vulgarios, sociologizuotos poezijos atsiradimą – tegu ir su „anti“ ženklų.

Papasakokite savo bendravimo su kultūros funkcionieriais istoriją. Galimus kūrybos praradimus ar – atradimus.

– Patirti (paragauti) teko šilto ir šalto. Ir viešo, ir slapto. Irgi arešto (ir ne vieno). Ir tardymų. Ir prožektorių į užmiegotas akis (pažadintam ir nuvestam pas tardytoją, dažniausiai „tarnybų“ viršininką). Teko ir ryte šaligatvius šluoti (su ginkluota „apsauga“). Ir snukelio talžymo. Ir tai tik 15-os arba vos perkopus į 18-us. Tačiau ir tarp tardytojų, ir tarp – *stribų* – sargybinių buvo gerų ir net rūpestingų žmonių. Visi antpečiuoti ukrainiečiai, su kuriais teko susidurti, o ir funkcionieriai žydai (tiesa, pasitaikė viena nemaloni išimtis) buvo net geranoriški man, net tėviški: tardė „kietai“, o žiūrėjo į tave kaip į jaunuolį, patekusį nelaimėn (gal provokacijon). Ir mačiau, kad tarsi džiaugiasi, jog neišduodu kito, tikrojo kaltininko (kaip dabar pradedu suprasti: gal provokatoriaus?). Ir kad „nesiverbuoju“, jog kai ką, kas jiems žinoma, nutyliu (nepaisant visos grėsmės: *kaltės prisiuvimo*). Blogiausi (visose komplikacijose) man buvo lietuviai (bailiai, prisiplakėliai, toli gražu ne vad. „idėjinio sukirpimo“... greičiau priešingybės). Retas iš tokių ir dabartinėse vėjavartose ištiesia pagalbos ranką.

Su kultūros funkcionieriais itin bendrauti neteko. Turbūt nulėmė mano gana „ydinga“ soc. kilmė (buvau garbingos laikysenos tėvų vaikas). Jokie tėvo nusikaltimai nepasitvirtino (byla buvo peržiūrėta – kaip retenybė – Brežnevo laikais). Tėvas reabilituotas šešiolika metų po jo mirties (žuvo 1953 m. Taišeto lageriuose). Pasitvirtino tik karo tribunolo, vad. „troikos“, tada neįrodytas partizanų gydymas ir jų aprūpinimas vaistais ir tvarsliaiva (kaip mane, purtydamas už atlapų, terorizavo persimetėlis *stribas*: tavo tėvas turėjo visą vaistų sandėlį ir aprūpino jais keturių apskričių banditus). Ir tikrai: suėmus tėvą, buvo rastas slaptas „vaistų sandėlis“.

Iš kultūros funkcionierių gražia šviesa man tebešvyti Jurgio Tornau vardas (be jo palaikymo gal būčiau ir žuvęs). Kiti funkcionieriai nebuvo tokie drąsūs: prisibijojo „tokiam“ padėti. Nebijojo padėti, tiesą sakant, ir tokie veikėjai kaip Justas Paleckis (ypač), A. Venclova, A. Churginas. O ir kompozitorius V. Paltanavičius bei poetas K. Kubilinskas (pas abu dėl sudėtingų aplinkybių tekdavo ir nakvynėn įsiprašyti, būti priimtam su vaišėmis).

Šviesi asmenybė buvo funkcionierius (buvęs raudonųjų partizanų vadovybės narys) Feliksas Bieliauskas. Drąsiai yra mane rėmę T. Tilvytis, E. Mieželaitis, net

V. Valsiūnienė. O iš (tada) jaunesniųjų – Just. Marcinkevičius, A. Baltakis, A. Maldonis (ypač). Tikras brolis (moralinės paramos atžvilgiu) man buvo P. Širvys. Niekad blogo nepatyrčiau (tik gera) iš V. Petkevičiaus, K. Maruko. Draugiškas buvo M. Sluckis. Daug kam padėjo ir J. Baltušis (nors manęs nemėgo). Ir net V. Mozūriūnas bei V. Reimeris. Taktiškas ir žmogiškas buvo K. Korsakas (tomis sąlygomis atlikęs didelį lietuvių bei kultūros išsaugojimo triūsą). Beveik visi jie buvo ir apibarami, ir net... gal kai kuriems taikyta ir KGB formulė: „pomoč umieriet“ („padėti numirti“), t. y. nepastebimas tylus – „dėl visa ko“ – nugalabinamas? Kai kas net iš funkcionierių, manding, tai patyrė...

Šiuo požiūriu nepamiršamas man V. Giedra. Nepamirštami „pašnekovai“ prie šio bei to – P. Gaulė, B. Mackevičius.

Bet buvo ir tokių, kurie skundė, melavo, demonstravo neapykantą (kilmei? laikysenai? mano tėvo „dabams“?). Neduokdie tokių gatvėjų sutikti. Tekdavo remontuoti atlapus ar net akinius.

Natūralu, kad dabar esu bandomas traktuoti kaip anų metų „raudonskūris“ (tai matėsi iš po atplėštų atlapų). Nors nei į komjaunimą, nei į partiją net negalėjau būti priimtas, netapau nei „nusipe(l)nęjusi kultūros veikėju“, nei tuo labiau „liaudies“ (pajacu? juokdariu?). Išlikau nepremijuotas. Tuo labiau – neordinuotas. Neturėjau teisės į tada visų veltui gaunamą butą). Nebuvau nė karto išleistas į jokį užsienį (net į vad. soc. lagerio). Tiesa, vos neužmiršau: neturėjau teisės (po to, kai buvau „išėstas“ iš leidyklos) nors kokią tarnybėlę (kultūros sferoje) gauti, nebent eiti (kaip po eilinio „anti“ išsišokimo – P. Gaulė) dirbti batsiuviu fabrikas. Tad man juokinga, kad tuomet klestėjė, gaudavę (iš tokių kaip mano tėvai) atimtos žemės – sodui, būstui, vilai, pelnę ir postus, ir laipsnius (ir raudonas knygeles) – dabar skuba vardyti skriaudas, cenzūras, rezistencijas prieš okupantus... Gal ir taip. Kerštas turėtų būti visiems svetimas jausmas, pragaištingas. Juk ir tie, kurie šmeižė, melavo, rovė „tokiems“ atlapus... Deja, patys (gal su atitink. pagalba?) išmirė... Gaila, tačiau išmirė ir tie, kurie buvo – perlai, kurie drįso atrodyti donkichotais, elgtis (tais laikais!) riteriškai. Baisu – nieko tikresnio, apčiuopiamesnio, rodos, ir neliška, lieka rašinėtojai (nu-, per-). Tad anie, anų laikų – kad ir „funkcionieriai“ – ar nebuvo didesni pasišventėliai?

Daug kam (ne man vienam) padėdavo, gelbėdavo „teta“ Eugenija Tautkaitė (Karolio Požėlos žmona, Juro motina). Be galo malonus buvo Vincas Mickevičius (Kapsuko sūnus), tetos Genės seserėnas bei augintinis (Stalinui 1938 m. sušaudžius kominterno darbuotoją Maskvoje – tolimą mano giminaitę Eleną Domicelę Tautkaitę, kurios net matyti man nebuvo tekę! Abi Tautkaitės – mano motinos pusseserės, vaikystės žaidimų draugės).

Bet kildavo ir štai kokių dviprasmybių: jei prašysi dorų žmonių pagalbos, pagalbok, ar nepakenksi tavo galimam geradariui? O panašiai ir atsitikdavo. Niekas nenorėjo tikėti tuo, kol pats nesusilaukdavo spec. „pagalbos“.

Blogiausia, kad man visą laiką tekdavo prasimanyti „nelengvo“ pinigų (reikėjo gudrauti, išmokti meluoti, gyventi kita biografija). Net trim Sibiro adresais (tiesa, kartais net keturiais, t. y. dar ir pirmosios žmonos tėvui...) tekdavo siųsti perlaidas, siuntinius, kurių (ypač perlaidų), kartais ir negaudavo... O ir po visų Sibiry – teko grįžusiems padėti... Aišku – pinigais. Tiesa, ir perlaidas, ir siuntinius reikėjo siųsti ne savo vardu, tad ir „išieškoti“, adresatui viso to negavus, buvo beviltiška.

– Jūs turbūt vienintelis žinomas lietuvių poetas, tiek daug tekstų sukūręs dainoms. Kai kas teigia, kad intymus flirtas su popsu stipriai nu-

smukdė Gintaro Patacko kūrybinį potencialą. Kaip Jums pavyko išbalansuoti, praplaukti nesusižeidus tarp Scilės ir Charibdės?

– Buvo ir šioj sferoj nelengva. Visi (iš abiejų pusių) meldė, pradedant bendraautorais-kompozitoriais ir baigiant dainų atlikėjais (net iš „anapus kūdros“): rašyk banalybes, nereikia „ezoterikos“, per daug to tavo „modernizmo“. Apsieik be užslėpto „kepurės nukėlimo“ prieš Dievą, Tėvynę, dorovę. Juk tai ne tas žanras! O ir ne tie laikai. Ir pan., ir t. t. Oficialios dainų įvertinimo ir įsigijimo komisijos irgi vaitojo, kad nebus kuo gintis (nuo aukštesnių institucijų): trūksta būtinų (tradicinių) soc. štamų, tavo tekstų turinys gali būti ir vienaip, ir kitaip suprantamas, esą „daina neskambėsianti“, t. y. net „įsigyta“ – po valdiško (iš aukščiau) skambučio – dings iš repertuaro. O tada jų visų geidautų banalybių „saldumynai“ – seniai pamiršti, „nebevartojami“, tariamų autorių „slapyvardžiais“ dažnai atliekami (per klaidą?) anie mano „sunkieji“ tekstai, ištvėrę visas negandas... Niekas net dabar man už juos grašių nepriskaičiuoja... O daugeliui tokių tekstų pripažintas net (tariamų) „liaudies dainų“ statusas... Galėtų bent į krizinį valstybės išdą tie atskaičiuojami procentėliai riedėti... Ačiū už progą suvaitoti.

– Iš daugelio Jūsų stilistikos apibūdinimų norėčiau ištraukti vieną – „kūrybai būdinga tautinė savimonė“. Aišku, kiekvienas lietuviškai rašantis poetas negali visai ignoruoti šios savimonės – bent formaliu požiūriu. Bet manau, kad, rašydami apie Jus, kritikai turėjo omeny kai ką daugiau. Paaiškinkite, kaip Jūsų kūryboje „žaidžia“ tautinė savimonė, kokios pagrindinės racionalios nuostatos ją „maitina“?

– Visa tai dvelkteli komplimentu. Ačiū už jį. Bet atsilapoti nelabai gal derėtų, kad nedvelkteltų savigyra (ar kažkas panašaus). O ir laiko (visa šūsnis dešimtmečių) bus prabėgę, galgi ir „varstoto paslaptys“ pamirštos. Tiesą sakant, jokia konceptualesne savimone ne itin vadovaudavausi: rašiau, kaip „Dievas davė“, kaip atrodydavo man įmanomiau, gražiau, padoriau... Tiesiog dar vaikystėje tėvų namuose sekėsi užtikti knygų... lietuvių klasikos, kuria žavėjau. Tai buvo Maironis, Kudirka, Vaičaitis, kiek sunkesnis man buvo Baranauskas. Bet vis tiek beveik viską mokėjau mintinai. Ir dainos (pagal jų tekstus) vos ne kasdien namuose skambėdavo: tai tarnaitė lygindama skalbinius niūniuodavo, tai „grumėdavo“ bosas tėvo, kuris pats sau pritardamas mandolina ar gitara. Visa tai nusėdo vaiko širdy – visam gyvenimui.

– Daugelio šiuolaikinių poetų kūryboje pastebima Rytų kultūros įtaka. Tačiau drįstu teigti, kad tai dažniausiai tik egzotiškas prieskonis. Jūs nuėjote daug toliau – „užkabinote“ gilesnius pasaulėjautos ir pasaulėžiūros klodus. Kas nulėmė posūkį į Rytų filosofiją, kokią ji darė įtaką Jūsų kūrybai?

– Dar iš vaikystės prisimenu, kad tėvas, kurio netekau paauglystėje, gerokai domėjosi Indija, jos istorija ir tuometine situacija. Spaudoje ką nors radęs apie ją, apie Indiją, mums prie pietų stalo pasakodavo ir komentuodavo. Jau nuo vaikystės (tėvo dėka) žinojau, kas yra Mahatma Gandhi arba Rabindranatas Tagorė (šio nobelisto knygų namuose netrūko, tad buvome skaitę šį tą). Pietų stalo apžvalgos dažnai sukdavosi ir apie Vydūną. Juo labiau, kad pastarasis „induistas ir lituanistas“ buvo atvykęs net į mano gimtąjį miestelį (gal iš Kauno, kur, rodos, viešėdavo, paskaitaudavo), susitikti su gerbėjais. Aišku, ir aš dalyvavau (su tėvais), būdamas gal kokių trejų ketverių metų: būsimasis vydūnininkas! Prisimenu tik iškilmingą vakarienę Baisogalos „prietotyje“ (pas mūsų gimines). Gal

tai buvo po kokio saviveiklos spektaklio? Gal net iš Vydūno kūrybos? Ir čia – gal pats atsimenu, o gal vėliau (ir ne sykį) girdėjau, kaip tėvai savo svečiams pasakoją „anekdotą“ apie savo mažąjį „vegetarą“ (Vydūno pasekėją)? Žodžiu, per vakarienę-puotą, į kurią buvo atsivesta ir vaikų, visi noriai gardžiavosi visokiais šokoladiniais ir aguoniniais „tortais“ (juo labiau vaikai), o aš demonstratyviai atsisakinėjau man siūlomų gardumynų, sakydamas, kad valgysiu tik riešutus, kaip „dėdė Vydūnas“. Žodžiu, siekiau (prašiau) riešutėlių (apylinkių miškuose lazdynų buvo apstu, o ir svečias iš anksto buvo įspėjęs, kad valgys tik riešutus; gal ir aš apie tai buvau nugirdęs). Ir čia lepūnėlis, tėvų mylimas „pagrandukas“, kuriam mažai kas ko atsakydavo, buvo nustebintas, kai „dėdė Vydūnas“ (riešutėliai buvo vazoje jo „dispozicijoje“) pusiau rimtai, pusiau juokais nepasiūlė man jų, turbūt ragindamas nepraleisti progos ir ragauti visko, ko prigaminta. (O buvo, rodos, apstu ir medžioklės laimikių, ir gardžių pyragų, ir saldumynų.) Nes esą viso to kasdien nebus ant stalo. Žiūrėk, kad ryt nesigailėtum. O riešutėlių (ir tai buvo tikra tiesa) kasdien (rodos, taip sakė), mamytės paprašęs, tikrai gausi. Tarsi būtų žinojęs, kad tėvai nelepino savo vaikų saldumynais, ypač krautuviniiais, užtai kasvakar visa šeima traiškė riešutus (atneštus tėvui, vaistininkui, dovanų, o ir mūsų pačių visa šeima miškų iškylose prisirinktus). Aišku, taip pat laižem kasvakar savo sodo bitelių medų, graužem apyrūgščius obuolius. Žodžiu, ne itin sėkminga buvo mano pirmoji „vydūniška“ vegetarystė. Tuo ir baigėsi ankstyvas mano Rytų kultūros „egzoteriškas prieskonis“.

Šiam pasauly visko būna: anksti patyriau sunkų insultą (spontanių kraujoplūdį į smegenis). Galėjo ir visai liūdnei baigtis. Ilgai ir lėtai (su gausiais praradimais) taisiausi. Tai buvo jau Druskininkų rehabilitacija. Ten, gal kiek ir vėliau, kai, likęs invalidu, įsikūriau Druskininkuose visam laikui, – iš kolegų rašytojų (per jų rankas) mane pasiekdavo ir „savilaidinė“ budistinė lektūra. O vegetaru būt (bent keletą rehabilitacijos mėnesių) man patarė pats Karolis Dineika.

Žodžiu, jau septynerius metus būdamas abstinentas (ir nerūkalius), dar tapau ir vegetaras (Sibirose žuves tėvas, kaip sakiau, irgi beveik vegetaras buvo ir – visą gyvenimą! – blaivininkas).

Orientalistika man tarsi tiltas į mūsų civilizacijos pradžią. Vedos – svarbios daugeliui lietuvių. Kaip kad ir visi kiti – senieji metraščiai, atskleidžiantys Lietuvos (dar jos proistorės) senovę. Vakarai seniai man neprilygsta Rytams (tiek teosofiška, tiek etikos bei sociologijos požiūriu). Vakarai – ilgas tūkstantmečius – mokėsi iš Rytų. Kol „subrendo“. Tada pamiršo juos. Kratosi (įsivyraujanti sekuliarizacija!) net krikščionybės... Kuri buvo (galėtų ir būti) tiltas į ikiantikinę senovę (į Rytus). Vakarai neišvengiamai žlugs, jeigu jų „žmogaus teisės“ ir toliau kryps į pramogų bei malonumų troškimą ir persisotinimą.

Tikėjimas, mūsų, katalikų, netgi protestantų, netgi ortodoksų ar judėjų (ypač man gražu – žydų ortodoksai), netgi „importinių“ budistų, hinduistų – kad ir kaip žiūrėtum, geriau už sekuliarųjį hedonizmą, už iškrypėlišką aistrų tenkinimo bedugnę. Nes ji – Vakarų civilizacijos žūtis.

Ir katalikams, ir vad. sektoms (jų pamaldų apeigoms) esu parašęs giesmių tekstų. Džiugu, kad jos (anonimiškos) tebeskamba. Kad tampa tiesiog maldų „klasiška“. O kadangi anonimiška, vadinasi, folklorinė... Tai „prabą“ tik aukština.

– Prieštarinėjama vertinamas Eduardo Mieželaičio vaidmuo lietuvių literatūroje. Kokia Jūsų nuomonė apie šį novatorių?

– E. Mieželaičio poezija (tam tikra jos dalis) atvėrė tada mums, jauniems prentendentams, neregėtas erdves. Iki jo, iki E. M., ne tik lietuvių, bet ir visų kitų

tautų, netgi didžiųjų, šviesuomenė buvo beprarandanti universaliąją (visumos) savimonę, t. y. žmogiškojo ir kosmiškojo elemento vienybę. Proza ją kažkokia apimtį dar gal ir tęsė (šventraštine esmių esmę), kartais ją net išpuoselėdama. O poezija vis labiau egocentriškėjo, kameriškėjo (gerąja šio žodžio prasme), arba „modernėjo“: ir su agitpropu (tribūnų) klišėmis (standartais), ir pan. (Kakta į sieną ne geriau, negu žirniai į ją.)

Mano radimosi (brendimo) laikais visose katedrose buvo sutartinai teoretizuojama, kad poezija (kaip žanras) nebeatitinka pasaulio atnaujinimo scenarijaus. Kad ji mirusi (kaip Nietzsche's Dievas). Proza. Tik ji sugeba (ir dabar?) privilioti skaitytoją. Net dramaturgija (po kinematografijos šedevrų) merdėjo.

Vienas kitas keistuolis turėjo imtis ir valyti ankančių homerų-petrarkų akių. Ir čia drąsos ir rizikos žingsnį žengė mūsų E. Mieželaitis. Jis atsisakė bardo (arba grotuotos atsiskyrėlio celės) saldžiųjų, jausmingųjų rypavimų. Dar studentas (dirbdamas leidykloje ir E. M. kartais redagavau) esu kalbėjęs su „kylančiu Miežiu“ šia tema. Ir pirmtaku, ir kelrodžiu jis ragino (ir mus, t. y. jaunuosius) rinktis Waltą Whitmaną. Kitokių verlibrų niekas nebuvom tada pažinę. E. M. buvo skaitęs (rusiškai) šio poeto „Žolės lapus“, ragino ir palaikė lietuvišką (vertėjas – polagerinis A. Miškinis) šios knygos išleidimą. Tada labai graži atrodė vitmeniškai patetiška industrinės imperijos tema...

Buvo atmetamas rimas, ritminė bei strofinė sinchronika. Tai, kas nuo amžių laikoma pagrindiniu poezijos bruožu: kalbėjimas progiesmiu.

Standartizuotai (garsiška) perkimšta erdvė staiga tapo tuštoka, lyg ir be poezijos ženklų. Reikėjo juos, naujus, dar ir išrasti (perimti kad ir iš kafkiškos prozos?), pripildyti neįaukią erdvę. Ji liko šalta ir nužmoginta (plurialistiniu požiūriu). „Miežis“, atrodo, tada dar (kaip derėtų) nepažinojo nei Rilke's, nei Kafkos, nei Traklio... Autoironijos, psichikos užkaborių įprasminimo imtis neleido ir partinis (laimės nelaimės) bilietas (raudonoji knygelė). O ir žiauroka ideologinių bosų – paties „Miežio“ adresu – kritika. E. M. nerašė ateičiai, t. y. į stalčius. Jis nesimėgavo „fobijomis“, „autokrucifiksacijomis“, arba mįslingomis polifonijomis. Miežis stokojo laisvalaikio (ką jau kalbėt apie poetinį *dykaduoniavimą*). Stigo jėgų, išprusimo, folkloro studijų. Stigo darbų rezultatų aukojimo Didžiajam Visu Įkvėpimų Šaltiniui.

Dirbo jis daug. Bet buvo (visoje imperijoje) vienišas. Vėlavo apsiskaitymas. Poilsui (dedramatizavimui) griebdavosi daugiadienių dionisijų. Trūko jam ir poliglotystės (ypač tai būtina pradininkui, išradėjui, mažos tautelės didžiaviryiui). Ne visai įminė M. K. Čiurlionio (pasaulinio genijaus) mįslės. Trūko visiems mums lyginamosios menotyros. Jos atšvaitų poezijos kūrinuose.

Tad jam ir teko grįžti į tai, nuo ko buvo išsilaisvinta: į pseudoklasiką.

M. K. Č. tebuvo imituojamas – visų viso to stokojusiųjų, pradedant Salomėja N. ir baigiant šių pretenzijų autorium. Reikėjo sulaukti V. Landsbergio, jo analogijų akistatų, jo čiurlionidos, praplėtusios trumparegių ir siaurapėdžių akis.

– Mitai, folkloras – reikšmingi Jūsų kūrybos dėmenys. Tačiau santykis su jais – nevienareikšmis. Vis dėlto įdomus jų egzistavimo faktas Jūsų kūryboje. Kaip interpretuojate šias sąvokas, kodėl įtraukėte į savo poezijos orbitą?

– Dar papildyčiau klausimą: šventraščiai, t. y. Biblija, Vedos (šastrai), Konfucijus ir t. t. Taigi pirmų pirmiausia – šventraščiai, mitai, folkloras man yra Aukštybių balsas (pradžioje iš lūpų į lūpas, vėliau ir užrašytas, kad ir ne iki galo).

Mistinė (kosminė) Absoliučioji Tiesa. Ją (ir Teisingumą) reprezentuojantys įvykiai, poelgiai, motyvai, pasekmės. Manding, Tiesos liudijimas – esmingiausia meno (kartu ir literatūros, poezijos) žymė. Falšas, apgaulė, plagiatas, kopija – mene beprasmiškai, net nepriimtini dalykai, turintys (mažų mažiausiai) trauktis į nuošalę ir kaip nelaistomas gėlynas – nykti.

Tai suprantama nuo amžių amžinųjų. Ir taip elgiamasi. Tačiau, deja, rezultatai (dėl vis naujų priešasčių ir aplinkybių) neypatingi, gal net atvirkštiniai.

Kartais blogis (klaidos), laikomas gėriu (tiesa), klesti, dumia akis – ir tautoms, ir individams (menininkams). Esame linkę į tai žiūrėti kiek atlaidžiau: vis tiek laikui atėjus Tiesa nugalės... Blogis per lėtai traukiasi ir iš meno klaidų. Nes kontekste trūksta dieviškosios kibirkšties. Mene (baisu!) tarpsta ir auga (kaip sakiau) ir šėtoniškoji – melo – sėkla.

Gal ir tai – reikalinga? Kaip išmėginimas, pasitikrinimas?

Imu vis atviriau kalbėti apie antgamtinių galių reiškimąsi per mūsų kūrybą. Tai – nuo amžių amžinųjų (dievai ir deivės, mūzos).

Laikas viską patikrina. Kas reikalingiausia – išsaugo. Iš lūpų į lūpas (folkloras). Dievybių „padiktuotoji“, minimum jų įkvėptoji kūryba. Pirmiausia – šventraščiai ir tautosaka. Pastaroji (įvairių tautų, juolab lietuvių) mane ypač žavi. Ir nuo pat vaikystės. Pasakų, mitų, giesmių herojai, siužetai, simboliai, mįslės, moralė – nesąmoningai susilydė su mano (kad ir pirmutinėmis) rašliavonėmis. Jų dvasia, principai, pavidalai, akcentai nejučiom kontroliavo mano mąstymą, ypač taisymus, perrašinėjimus. Dustelsiu tiesiai šviesiai: ir pavyzdys, ir įkvėpėjas, ir cenzorius (giluminiu požiūriu) man buvo folkloras (jo herojai, logika, elgesio pavyzdžiai).

Norom nenorom, su folkloru asocijuojasi man ir Homeras. Moksleivis grodavau per Kauno radiofoną (V. Reimeris, jo tuometinis vadovas, gal dar atsime-na?). Esu daug dirbęs ir prie natų – tiek nusirašinėdamas, tiek transponuodamas į kitas tonacijas, tiek instrumentuodamas; rašydamas tekstus natoms: kurdamas, versdamas iš kitų kalbų (vėliau išverčiau ne vieną operą ir operetę). Nuo pat vaikystės kūriau dainas.

Taipgi „aktoriavau“ įvairiuose saviveiklos spektakliuose. Pirmąsyk bene dvejų trejų metų. Kur ir mama vaidino, o tėvas režisavo.

Žinojau, kad viršūnių viršūnė yra folkloras, nes jį kontroliuoja ir formuoja Laikas, t. y. viena iš Absoliuto raiškų.

Dievas – skirtingai pažįstamas ir išpažįstamas – yra tas pats. Tautos, bendruomenės, individualybės stengiasi būti verti Aukštybių dėmesio ir paramos, o nesėk-mėj ar nelaimėj – pagalbos ir atjautos. Viso to reikia ir Dievui. Ne tik žmogui.

Tačiau pastarasis turi teisę rinktis: išpažinti (praktikuoti) kokį ryšio su Aukštybėmis būdą ar likti sekuliarium. Dorai besielgiantis ateistas (nepamirškim to!) ir Dievui, ir visuomenei yra reikalingesnis už tūlą nuolat klumpantį, puolantį, išduodantį tikintįjį. Ai ai ai! Kalbu kaip iš „ateizmo katedros“. Juk ir pats kadaise, kurį laiką, buvau mažai arba visai netikintis.

Čia lyg ir ne visai į temą. Pripiršau man rūpimą (mūsų tautai aktualų?) klausimą. Nes: gal ir tikim, bet kultūrinė bei visuomeninė veikloj dėvim pigoką ateisto kaukę.

– Kaip sekasi adaptuotis prie dabartinės situacijos? Ką patartumėte kitiems – asmeninio ir socialinio laiko įkaitams?

– Reikia išmokti būti vienam. Tai sunku. Bet religijos ir kultūros istorija liudija, kad atsiskyrėliai, vienišiai paprastai būdavo ir daugiau dievoti, ir giliau moralūs. Man turbūt tas ne itin sekasi. Jeigu sektųsi, – nejausčiau tokių dvasi-

nių ir fizinių kančių. Bet gal darau nors pažangą? Lieku gyvųjų pusėje, nors daugelis mano vienmečių ir jaunesnių už mane – seniai (ir ką tik) palieka ir palieka netobulą šį pasaulį. Jei būčiau tvirtesnis (juolab dvasiškai), skausmų tokių ne kentėčiau. Bet (folkloras): nér to blogo, kad neišeitų į gera.

Iš kančių – kūryba. Kuri gydo. Ir autorių, ir meno vartotoją. Žinoma (irgi folkloras): lazda turi du galus.

– Norėčiau užbaigti mūsų pokalbį pozityviu akordu. Kai kalbėjome telefonu dėl būsimo interviu, minėjote kelias knygas, kurios yra pakeliui į viešumą. Gal papasakokite skaitytojams apie jas išsamiau ir – apie žmones, kurie Jums padeda realizuoti kūrybinius planus.

– Matai, mielas Romai, kai pats paskambinai dėl mūsų dekalogo (dešimties redakcijos klausimų man), aš tiek ir taip „užsiardęs“ kalbėjau Tau į tą „ragelį“ (išsiilgęs kantrios ir toleruojančios ausies, neprimenančios man, kiek verta viena minutė to kerdžiaus trimito), kad dabar, kai tenka kažką panašaus „triūbyti“ ant nebylaus silpnaregiško popieriaus, kažkaip dingsta iniciatyva. Na bet, šiaip ar taip, gal ne visi žino, ką nesyk esu postringavęs, tad vėl priminsiu ir pasauliui, ir Tau: 1972 m. rudenį, vos vos ištvėręs pusmirtinį insultą, 1973 m. pradžioj gavai valiojaisi Druskininkų „Lietuvoj“ ir kurortmiesčio ligoninės reabilitacijoj. Visi mane gydė ir globoję autoritetai buvo tragikomedijos, t. y. ligos autoriui itin palankūs ir rūpestingi (Č. Grizickas, D. Rimdeikienė, Aleksandravičių šeima, Valavičiai, K. Dineika ir kt.).

Mano džiaugsmui, kaip tik tuo metu „Lietuvos“ sanatorijoj viešėjo buvęs mano klasiokas (iš „Aušros“ „būdos“ laikų), tuometinė Maskvos garsenybė – Vytautas Žalakevičius, filmo „Niekas nenorėjo mirti“ režisierius. Jis ir supažindino mane su „Herkaus Manto“ „susukėju“ – talentinguoju Marium Giedriu. Be to, ir dvivietėj palatoj turėjau nuostabų kompanioną – dail. Jeronimą (Čyplį?). O dar ten pat greta reabilitavosi po širdies smūgio architektas A. Laurušas, mano bičiulio komp. V. Laurušo brolis, įdomus, drąsus ir originalus žmogus. Jis daug laiko skirdavo mudviejų pasivaikščiavimams, kultūros principų problemoms, diskusijoms. Tų pasivaikščiavimų tamsiais žiemos vakarais po užpustytą mišką (mūsų pačių prasimintais takeliais) dalis vėliau (ar tuoj pat) atsidurdavo mano „lyriniame dienoraštyje“ kaip klaidžiojimai „su panele“ (širdies dama – kad būtų įdomiau kreigioti ir gal kada – skaityti). Nors ir aplankančių (net iš Vilniaus) gerbėjų nestigo. Atvykdavo ir vargšė (mano atstumiamą ir atbaidomą) Nijolė M., vėliau tapusi amžinąja mano med. seserimi, sanitarė, sekretore, ūkvede etc.

Gaila tik (iki šiol tebemaudžia širdį): eiliakalys – ištvėrė, o talentingasis kompanionas architektas – ne.

Jau prasitariau, kad vos ne kasdien užrašinėjau savo „lyrinius įvykius“. Gimė gausi skubraščių (juodraščių) „epopėja“ (ar net dvi). Nes dvi žiemas pagret (po 4 mėnesius, t. y. 2+2 mėn., nes po pirmųjų dviejų tekdavo „išsirašyt“ iš vad. „gulėjimo kombinato“, tada „pablogėti“ ir geradarių dėka vėl gultis ir „kurortauti“ dar tiek (skaityti, rašyti, vaikštinėti, svečiuotis ir vakarieniauti pas, tarkim, Valavičius, Aleksandravičius).

Po insulto (uždraudus mano „Preludus“, kurių tiražas jau buvo išspausdintas, net vienas kitas anonsas žiniasklaidoje paskelbtas, o centrinio knygyno vitrinoje Vilniuje jau puikavosi ir „signalinis“ egzempliorius, – po viso to „paukinimo“ patyriau ir minėtąjį kraujoplūdį makaulėje... Dešimtmečiui buvau išbrauktas iš literatūrinės apyvartos. Bet todėl tapau vos ne „tautos didvyriu“. Ne krintančia, o „kylančia žvaigžde“ (ir ne tik „šiapus kūdros“).

Visi, kas manęs nemėgo, kaltino, šalinosi, staiga ėmė vertinti, net pamilo (aišku, ne tiek minėti romansų personažai, kiek personažės).

Viskas baigėsi II invalidumo grupė ir „nedarbingumu“. Be to, dirbk nedirbęs, vis tiek nespausdins: nesuprantama makalynė, nieko bendra su soc. realizmo principais.

O tų „makalynių ir marmalynių“ prikregliota – devynios galybės, nors karves šerk. „Riebumo“ irgi netrūko.

Ir štai prieš trejus ketverius metus aptikau čia minimus rankraščius. Po 33 metų.

Tiesa, kartais, prisimenu, kvailai marmaliuota buvo dar ir todėl, kad (galimų slaptų kratų metu) pikta akis nieko bloga neįtartų ir neišvogtų (man paprastai greitai pamirštant, kas, kada ir kur buvo rašyta). Nors šis rankraštis (atviras ir apmaudokas) kirbėjo kažkur pasąmonėje: ko gero, vienintelis be kompromisų (beveik) sukregliotas.

Žodžiu, prieš trejus ketverius metus ėmiausi vieno iš painiausių (paikiausių) savo rankraščių rengimo spaudai. Žiauriai trumpinau (kartais vėl gražindamas, kas išbraukta). Bene tris „gabaliukus“ visai iš naujo sukurpiau (rodo datos). Po dešimt dvidešimt kartų iš naujo perrašinėjau. Ne vieną „dalykėlį“ visai panaikinau. Dėl dramaturgijos „chronologiškumą“ (dienoraštiškumą) apgrioviau. Visos „kompo“ komandos jau mane barte barė, kad reiktų baigt, kad viskas jau gana gerai. Gal kam ir gerai, man – ne ir ne.

Ir štai galop nedidelė knygelė: „aš ir kt. dykaduoniai“ (toks pavad.). Aš – savaime aišku. Tačiau kodėl „ir kt.“? Toks kažkaip „tada“ man buvo prikeriamas lyg ir slapyvardis. Spaudoje, kronikoje: kas ir kur dalyvavo. Visos garsenybės (pavardės) išvardijamos (taipgi afišose), na o mano – lyg ir nevalia minėti. Taigi buvo priduriama „ir kt.“. Dėl to kai kas net juokdavosi: matai(?) ir Bložė dalyvavo. Kartais taip būdavo „gudraujama“ ir kritikos straipsniuose. O kodėl „dykaduoniai“? Ogi dėl to, kad nonkonformistinis ar – dar baisiau – rašymas savi-laidai buvo vadinamas „veltėdžiavimu“. Būsimas nobelistas Josifas Brodskis už tai „pasodinamas“ ar ne septyneriems metams?..

Buvau kaip niekad „užsivedęs“.

Nieko nieko, teko vyniotis atgal.

Negana to, V. V. Landsbergis apsiėmė sudaryti ir išleisti (savo leidyklėlėje) mano eilėraščių istorine tematika rinkinį. Jis, V. V. L., vienas man artimesnių „pasekėjų“. Kiti – kažkaip vengia, tolsta, šalinasi.

Nijolė M. buvo mano Angelas Sargas, Viešpaties Dievo man skirtas. Patekom į tas pačias pinkles: sveikatų ir santvarkų. Jau minėjau jos kompetencijas (išvardijau).

Jinai ir prikėlė iš „nedarbingumo“ (II gr.). Per ilgą kirbinę metų. Stebuklų stebuklas. Begalinis pasiaukojimas. Rankraščių, knygų, žodynų, žinių kaupimas. Šimtakartiniai (pusaklio eiliakalio) sapalionių perrašinėjimai („tobulinant“). Ir taip toliau, ir taip arčiau.

O po jos mirties – greit bus aštuoneri metai – didžiulė, plati ir gili duobė, dykuma.

Gerai, kad randasi viena kita užvadėlė – Skaistė K., Rita M., Liudvika S. Dykaduoniavimų – „per kančias į garbę“ – kalendorėliai.

Gaila tuščio (pražudyto) gyvenimo.

Bet toks visų mūsų likimas. Pasaulio likimas. Ar ištversim?

Požiūriai

1. Jau įsibėgėjo ir XXI amžius – baigias pirmasis jo dešimtmetis. Ar pajutote naujo amžiaus laiko dvasią literatūroje, kultūroje, gyvenime? Kokios permainos nudžiugino, kurios kelia nerimą ar net baugina?

2. Ar gyvybinga ir paveiki dabartinė lietuvių literatūra? Gal, anot Marcelijaus Martinaičio, „sutramdyto rašytojo“ kūryba jau nepajėgi daryti įtakos visuomenei? Ko lauktumėte iš mūsų literatūros ateityje?

3. Laikas negailestingas kiekvienam žmogui – ne tik kūrėjui. Stebina naujos technologijos, nuolatiniai visuomenės gyvenimo pokyčiai, globaliniai procesai. Kaip sekasi „kurti“ savignos mechanizmą, kuris mums leidžia išbūti, išgyventi?

VYTAUTAS MARTINKUS

Tikrai pajatau. Manychiau, visi pajutome, tik kiekvienas savaip tą dvasią matome ir interpretuojame. Katram atrodo, kad iš esmės niekas nepasikeitė, tas gal irgi turi argumentų. Vis dėlto tarp pažįstamų rašytojų tokių „konservatorių“ sutinku retai.

Visuotiniai pokyčiai mūsų politikoje, kultūroje ir literatūroje vyko jau prieš dvidešimt metų. Jie atrodė paradigminiai. Staiga išardėme seną ir nustatėme naują tvarką. Ką išardėme, matėme, ką nustatėme, anuomet sunku buvo įsivaizduoti. Norėjome, bet ar galėjome, įvardyti ir net motyvuoti naująją kultūros (vertybių) struktūrą? Esame vertybių pasaulio piliečiai, tad ir bandėme. Lygindami jas, svajojome patobulinti šių vertybių kūrimo kryptis. Be patirties negalėjo puikiai pavykti, greitai pamatėme, kad įsivaizduotas kūrinių formas ėmė daryti beveik viskas, ko tik ėmėmės ekonomikoje ir politikoje.

Dabar, nusivylę kultūros situacija, atrodome (pirmiausia patys sau) nelaimingi, neturtingi, agresyvūs, pavydūs, pikti. Pirmajame pasaulyje tarp savižudžių, plėšikų, prostitucijos mėgėjų ir profesionalų, finansinių aferistų. Ar tikrai ir kodėl tokie esame? Žinau, ką mano kai kurie analitikai: kaltas finansinis skurdas ir istorijos paveikti mūsų tėvų ir protėvių genai. Nesu tikras. Nenoriu manyti, kad pinigai viską lemia, kad didžiųjų dabartinių visuomenės skaudulių negalėjome išvengti, nes okupantai per penkiasdešimt metų sunaikino tautos ar valstybės genofondą – ištrėmė, privertė emigruoti, išžudė ar kitaip pasmerkė numirti Lietuvos šviesuolius (ūkininkus ir filosofus, verslininkus ir mokslininkus, politikus ir menininkus). Taip, tebesame neturtingi, nes leidžiamės apvagiami, nesugebame protingai valdyti ar tvarkyti visko, ką tebeturime ir sukuriame, tačiau skurdas nebūtinai temdo sąmonę. Gal būna net atvirkščiai. „Genofondo“ klausimas sudėtingesnis. Genus veikia tėvai ir kaimynai, visa toji laiko dvasia, apie kurią klausiate. Per kiek kartų pakinta genų visuma? Vos karui pasibaigus, jauna pasimirė mano mama, jos sesuo ir brolis partizanavo, o štai mano tėvas neišėjo į mišką. Liko arti savos žemės. Dairėsi į abi anuometinės politikos puses. 1950 metais savo žemę ir kitą turtą atidavęs *kolchozui*, po trisdešimties metų jis jau nesvajojė apie jos susigrąžinimą. Pasikeitė jo genai, ar tik sąmonė? Ar gali palūžti to paties žmogaus, vieno ar kito iš mano tėvų, genofondas? Manau, kad ne. Jį galima tik pažeisti, taigi jis gali ne tik menkėti ir žūti, bet taip pat stiprėti ir išgyti.

Kad ir koks žaizdotas būtų genofondas, jis tebėra gyvas, kol esame tie, katrie suvokiame jo reikšmę ir paskirtį. Genofondas yra tik prielaida didesniems dalykams: moralinei laisvei. Vertybių pasirinkimas yra pastarosios alfa ir omega. Kol pats *esu* ir tai suprantu, pirmiausia tegaliu kaltinti save: nesugalvojau, nepadariau, pernelyg pasikloviau kitu, gal „silpnėsiu“ ir ne tokiu „protingu“ nei aš, nepadėjau jam, gyvenau ne pagal savo jėgas, nes tenorėjau daugiau rašyti, skaityti, dėstyti – susiaurinau akiratį, pasirinkau tik universitetinę literatūrą, jos filosofiją ir akademinę kritiką.

Tiesa, taip atsiskyres gyvenu vos penkerius metus, bet jau spėjau tiek „atvėsti“, kad anksčiau dirbtus kultūros politikos darbus galėčiau vertinti kritiškai. Aki vaizdu, jog esu iš tų visuomenės veikėjų, kurie nepasiekė, ko siekė. Nuo Sąjūdžio pradžios šešerius metus buvau „pirmasis“ oficialus žmogus Rašytojų sąjungoje, po to dešimtmetį vadovavau Lietuvos meno kūrėjų (organizacijų) asociacijai, tad daug syk talkinau Vyriausybei ir Seimui rašant ir priimant strategines šalies kultūros politikos nuostatas, ne vieną kultūrai ar menui svarbų įstatymą, o šiandien su širdgėla turiu savęs klausti: kodėl to neužteko (neužtenka), kad šalies kultūra ir ypač man visuomet rūpėjęs menas (literatūra) gyvuotų taip, kaip buvo įsivaizduota? Svajota ne užsidaryti, o atsiverti, rūpėjo ne prarasti, o įgyti, tikrai norėta ne kovoti (dėl pinigų ar įtakos), o dalytis. Deja, panašu, kad ir mano rankomis buvo gamintos tik „teisinės mašinos“, kurios persekioja savo kūrėjus, pačios gamina savo pamėkles: laimi ne demokratija, kaip laukta, o *liberalūs* jos simuliakrai.

Kodėl laisvoje Lietuvoje taip niekinamai (tebe)žiūrima į menininką? Todėl, kad sukasi minėta mašina, o ne auga ir šakojasi kultūros medis. Nors turėtų. Jau seniai (1994 metais!) laimėti Parlamente mūšiai dėl autoriaus teisių, tačiau intelektualinės nuosavybės vertės tebėra menamos. Autoriaus teisės tapo manipuliacijų arena gudreivoms, siekiantiems prasigyventi, vedžioti už nosies mokesčių inspekciją. Jas itin užaštrino finansinė ekonominė krizė. Vyriausybės ministrai, Seimo nariai, „Sodros“ tarnyba man primena prieš dvidešimtmetį Gariūnuose kioskus sau rentusius laisvosios rinkos pirmeivius, kurie šalimais, kol renkasi pirkėjai, „sutinka“ pakęsti Antonijų Stradivarijų, pardavinėjantį savo smuike-

lius, ir, tarkim, Algimantą Pesecką, čia pat už dyką vienu iš jų visiems griežiantį. Kalbu ne iš ilgesio „aukso narveliams“, kuriuos menininkams už lojalumą savajai politikai buvo sukalusios sovietinė valdžia. Kalbu apie demokratiją, kurioje būtų atstovaujama visiems piliečiams ir visoms be išimties jų socialinėms grupėms. Kai šiandien septyniasdešimt (!) procentų respondentų sociologams prisipažįsta, kad jie pasirengę (moraliai ir kitaip) emigruoti, ekonominiai Lietuvos reikalai yra daugiau nei prasti.

Gal ne vien ekonominiai. Taigi, problema ne ta, kad Lietuva negali materialiai „išlaikyti“ daug menininkų. Taip, daug „profesionalų“ (tai yra vien iš honorarų išgyvenančių) menininkų tikrai negalėtų būti, tačiau negerai, jog konservatyvią ir socialdemokratinę laikyseną lengvai pergalinti liberalizmo politika ignoruoja giluminio kultūros paveldo modernųjų vaisių – savarankišką tautinį meną. Pastarasis tikrai jaunas ir jį lengva ignoruoti – pamiršti, pastumti į nuošalę, paimti kokio nors kito kūrinijos subjekto nelaisvėn. Manyti, kad meno ir demokratijos atžvilgiu lietuviai yra „mažesni“ nei vokiečiai ar prancūzai, būtų perdėto liberalumo grimasa. Anot Hanso Magnuso Enzensbergerio, kiekvienoje šalyje esama po lygiai poezijos skaitytojų – „tris tūkstančius šimtą septyniasdešimt aštuonis“.

Pratęskime vokiečių rašytojo pokštavimą (man jis atrodo labai panašus į tiesą): tie trys tūkstančiai skaitytojų pagal savo skonį turėtų rinktis bent iš kelių ar keliasdešimties autorių, pavyzdžiui, trisdešimties poetų, sakyčiau, tikrai talentingų ar net genialių. Deja, Lietuvoje nėra išspręstas klausimas, kaip galėtų oriai, taip pat, kaip kiti, iš autorinio atlygio išgyventi ne tik trisdešimt, bet net trejetas rašytojų, kurie yra talentingiausi, o ne populiariausi. Deja, patys ar kitų pastūmėti ir pasukę individualiais takais, per menkai domimės kolegomis – savos, nacionalinės, literatūros autoriais. Turiu galvoje ne tai, jog kiekvienas turėtų visais kitais žavėtis ar bent visus mėgti, perskaityti ir palankiai vertinti. Ne, tai nėra realu, tačiau reali literatūrinė kūrinijos produktyvumo sąlyga – pažinti kitus, bendrauti su jais ir žinoti bendrus reikalus.

Demokratinėje teisinėje valstybėje ir įstatymai, ir jų įgyvendinimo ar vykdymo mechanizmai turėtų būti skirti visoms nuosavybės rūšims ginti. Kol kas labai liberaliai ir efektyviai ginama tik daiktinė nuosavybė. Neva tęsiame graikų ir romėnų politikos bei teisės tradiciją, tačiau dvasinių vertybių kaina šiandien tarsi niekam nėra žinoma, ji net nenustatinėjama, tam net neturime jokių metodikų. Buvo tik pasvajota ir naiviai patikėta, kad kai kurie įstatymai savaime tuos turtus surikiuos ar sukraus į visuomenės vertybių piramidę. Atrodė, kad, tinkamai viską aptarus ir dėl visko sutarus, Lietuvos valstybės gyvenime, panašiai kaip JAV, toji piramidė galėtų užimti nemenką vietą bendrojo vidaus produkto (BVP) vaizde. Ne aš vienas prie anuometinių darbų – įstatymų rašymo, nacionalinių kultūros programų – plūkiausi. Menų daugybę talentingų rašytojų, kompozitorių, dailininkų, aktorų, kino bei teatro režisierių ir kitų menininkų, kurie, metę rašyti ar tapyti, muzikuoti ar šokti, nuoširdžiai dirbo kartu. Šiandienos akivaizdoje visi anų dienų darbai yra sumenkę, „dekonstruoti“, pakeitę savo reikšmę ir prasmę. Viena vertus, juk visus anų laikų darbus kažkas turėjo nudirbti, be jų menams nebūtų atsiradę šiandienos galimybių. Kita vertus, negalėjau susapnuoti, kad mūsų dienomis menininkei mamai ar menininkui pensininkui gauti honorarą „neapsimokės“, nes dėl to valdininkai „nurėš“ motinystei skirtų išmokų ar senatvės pensijos dalį.

Galėčiau tik pridurti, ką aš, vėl (po kelių dešimtmečių) visiškai vienas, jau esu supratęs prie savo rašomojo stalo: *gyvoji* literatūra yra stipresnė už schemas, pastangas ją valdyti, koordinuoti. Ji stipri savaime, be jokių programų, be kūrybos projektų (kuriuos dabar turi rašyti, kad sotesnis galėtum kurti) ir palieka

nuošalėje kiekvieną, net bendrais reikalais nesirūpinantį, bet manantį, jog ką nors parašys ne šiandien, nes pavargęs ar kuo nors svarbesniu užsiėmęs, o rytoj, kai pasiilsės ar neturės kitokių darbų.

Ta mintis vėl sugražina prie nacionalinės literatūros. Gal ne tik pavienis rašytojas, bet ir visa tautinė literatūra (kol tokios esama) negali nieko atidėti „iki rytdienos“? Gal ir ji turi prisiimti „kaltės“ dalį už nepadarytus savo darbus? Mančiau, jog – taip.

Kaip nesidžiaugiamo šiandien nacionalinės kultūros ir politikos situacija, taip kritiškai, matyt, turėtume vertinti literatūrą. Kai matome ją kaip bendrybę ar atskirą kokybę, akivaizdu, kad ji, kaip ir visa mūsų kultūra, jau nėra vieninga jėga, kuri tebegina lietuvių kalbą, istorinį kultūrinį lietuvių tautos paveldą. Logiška pridurti: ji negina ir savęs. Kaip minėtos bendrybės. Jos istorinę ir šventą misiją – žadinti dvasią, vesti ne pavieniam lietuviui, o visai tautai ir jos valstybei reikšmingais keliais, burti po tautine vėliava – išsidalijo ir imituoja politikai. Ką pastarieji darys, kai oligarchai nusiplėš Lietuvos Respublikos piliečių kaukes? Kas laukia literatūros, kuri visuomenės akyse pavirto pelno siekiančia individualia veikla, kuri apkrauta verslui tinkamais mokesčiais? Kas laukia grožinių knygų autorių, kurie įstatymų vingrybėmis buvo sutapatinti su tais, kurie, vos raides pažinę, rašinėja ant sienų, tvorų, tualetinio popieriaus? Sukompromituota tautinės literatūros kaip nacionalinės vertybės samprata pralaimi visus mūšius su pridėtinės vertės, kitokių mokesčių įstatymų autoriais.

Tradiciskai mąstydamas apie tautinės literatūros ateitį, nieko linksmo negali nei pats pasakyti, nei išgirsti, nuvykęs, pavyzdžiui, į tarptautinę konferenciją, kurios darbotvarkėje – Europos rašytojo tapatybės ar euroromano („eurobest-selerio“) klausimai. Sunku būtų neigti bendras Europos kultūros ištakas, be kurių nebūtų radęsis ir neegzistuojant nacionalinis lietuvių tapatumas. Anot Thomo Stearnso Elioto, Vakarų pasaulio vienovė slypi bendrame kultūros pavelde – krikščionybėje ir senosiose Graikijos, Romos ir Izraelio civilizacijose. Europa seniai pakvietė į kultūros integralumo (tapatumo) ir skirtingumo (tautiškumo?) maratoną. Nacionalinėms (taigi ir Lietuvos) vyriausybėms palikta galimybė nepavargti, nepasiduoti. Tikrai ar neatidėsime rytojui tų imperatyvų – „nepavargti“, „nepasiduoti“? Siūloma „nacionalams“ vieniems patiems pasiekti finišą. Tikrai – kokį? Ar mes galime ginti ką nors daugiau nei tekstus lietuvių kalba? O ką darysime su lietuvių autoriais, jau rašančiais angliškai? Remsime, ar piktinsimės jais? Gal tik dažniau lyginsime savą literatūros tradiciją su kitomis? Matyt, reikia mylėti ir sergėti gimtąją lietuvių kalbą, bet pavojinga užsidaryti vien joje, nematant, jog ji išlieka ir gyvuoja tik imdama ir gaudama kai ką iš kitų kalbų. Drįsčiau manyti, kad, akylai gindami lietuvių kalbą, jos nesergstame, o tik mažiname jos ateities galimybes.

Katras iš mūsų yra tas antikinis *teoras* – aiškiaregys, žmogus su Dievo akimis, įžiūrintis toliau ir giliau, nei mes visi prieš dvidešimtmetį?

Nors visiems, jau minėjome, ką nors labai protinga ir reikalinga kultūroje „projektuoti“ jau porą dešimtmečių nesiseka, akivaizdu, jog tautinė literatūra, kaip ir anksčiau, remiasi individualiu talentu. Ryškiausi jos vardai negali rasti kasmet, atsiradusieji ilgam įpareigoja aiškintis suvokiant jų reikšmę ir prasmę kitiems. Ne vien Lietuvoje. Tiesa, literatūrai kebliau nei muzikai ar dailei dalytis su europiečiais viskuo, kas yra geriausia: juk originalų autorių sunku išversti į užsienio kalbas, nelengva apžavėti kitai kultūrai priklausančius skaitytojus. Tokiame kontekste matau grėsmių lietuvių literatūrai dėl sumenkusių jos kasdienių ryšių su artimiausiomis kaimynėmis – lenkų, latvių, rusų ir vokiečių litera-

tūromis. Turime jausti jų įtaką ir atsakyti į ją, patys tapti jų proceso dalimi: neužsidaryti ir neišsigimti.

Taigi kol kas gerai, jog bent individualiai ieškome ir keičiamės, kad to negali sustabdyti nei bendrųjų tautinių pokyčių simuliacija, nei pasaulinė ekonominė finansinė krizė. Jau (vėl?) žinome, kad kitas gali būti kitoks, o savas pasaulis dėl to nesugrius. Štai tas skirtingų požiūrių pasaulis kaip visuma yra tikrai naujas. Ne tiek tų požiūrių daugybiškumas, kiek jų sambūvis, tai yra jų *paralelumas* mane džiugina. Gal ir mažas tasai mano džiaugsmas, bet jis – guodžiantis, stiprinantis.

Be abejonės, ir šiandien man smagu sutikti bendramintį, jam ranką paspausti, kavos kartu išgerti, tačiau vis dažniau įsitikinu, kad tokių dalykų retėja. Bendramintis – beveik stebuklas. Vadinasi, kaip literatas esu daugiau vienišas nei anksčiau. Kad ir ką manytų ar saktų kiti, jie nepakeičia manosios patirties. Knygos, literatūros kūriniai skrieja savo orbitomis ir gali niekad nesusitikti. Atrodo, kad ir neturi, negali susitikti. Realūs yra tik lygiagretūs kūrinių tekstai. Kai jie nėra grafomaniški, o tikrai talentingų autorių parašyti, matai ne vien tai, kokie jie tolimi, bet ir tai, jog jie paradoksaliai artimi: jie negali susikirsti, tačiau susitinka kitur – estetinio kūrinių suvokimo „vertikalėje“. Štai ir bandau priprasti prie nesusikertančių literatūrinių tiesių: retėja pažįstamų, kurie panašiai kaip ir aš suvoktų literatūros misiją ar paskirtį, jos esaties formas, jos tekstų rašymo ir perskaitymo būdus ir t. t. Gal man taip atrodo tik dėl to, kad esu vyresnis? Apkapoti tik manieji ryšiai. Juk atėjo kitos, jaunesnės literatūrų kartos, kurioms bendravimas ir jo ženklai tebėra svarbūs. Ar tikrai? Nežinau, nematau plevėsuojant literatūros estetikos manifestacijų ar kryptių vėliavų, girdžiu tik rašytojų proginių sueigų ar kelionių organizatorių, literatūros „projektų autorių“, leidyklos vadybininkų, premijų skyrimo komitetų narių balsus. Kita vertus, niekur nedingo draugų ar „bendraminčių“ rateliai. Jie kovoja su jiems nemieliomis stiliais ir idėjomis, svetimomis moralinėmis ir politinėmis laikysenomis.

Taigi, skirtingai nei lietuviškajai demokratijai, neturiu jokių priekaištų dabartinei mūsų literatūrai. Galiu tik reflektuoti ją, bet ne priekaištauti. Galiu skaityti ir toliau svarstyti, pavyzdžiui, minėtą tiek talentingų, tiek netaalentingų autorių *vienišėjimo* situaciją.

Literatūra – ne vienalytė, bet svarbi, nes, kaip ir anksčiau, tik iš autorių skirtybių suvokiame ir tautinę literatūrą kaip *bendrybę*. Nauja yra tai, kad ji „min-ta“ daugybe teorijų. Neliko vienos literatūros teorijos, tad apie kokią *vieną* literatūrą galime kalbėti?

Literatūroje, kaip ir kultūroje, kiekvienas galime būti skirtingas, tačiau lieka svarbūs jau minėti įsipareigojimai jos tradicijai.

Literatūros „vienuoliai“ universitetuose, panašūs į mane, gal dažniau susimąsto apie tai, kaip (ir mūsų dienomis) susiformuoja bendros įžvalgos, abstraktūs skirtybių joje vaizdai. Tiesa, tokių literatūrų labai nedaug. Iš patirties žinau: Lietuvos universitetuose jiems – nelengva. Rašytojams, linkusiems bendrauti su studentais, Vyriausybė vetavo normatyvus, pagal kuriuos galima gauti pareigas ar mokslo vardus, remiantis pripažinto menininko statusu. Jie priversti varžytis su literatūrologais mokslo straipsniais akademinėje rinkoje, turi ne tiek rašyti grožinius kūrinius, kiek kalbėti apie literatūrą, pasakyti, kuri knyga ir kodėl yra gera, o kuri – ne. Mūsų laikais toks kalbėjimas sunkus. Beje, labai reikalingas. Juk nėra literatūros prižiūrėtojų, yra tik įvairiai ją interpretuojantys skaitytojai ir kritikai. Didėjančią verčių sumaištį įveikti galima, kai, anot estetikos klasikų, dėl skonio nesiginčijama, o tik filosofuojama įvertinant literatūros kūrinio sampratą tradiciją ir dabartį.

Filosofuojant gal ir galima vėl kaip Atgimimo laikais šaukti vienišus autorius

prie Tautos namų ant Tauro kalno (projekto) ir iš akademinų literatūros tyrėjų aukštybių deklaruoti, kad tautinė literatūra nenumirė ir nenumirs. Lietuvių literatūra – procesas, taigi ji radosi palaipsniui, ir netgi tai, kas menksta ar nyksta, gali užtrukti ir atrodyti amžina.

Rašantys knygas, man regis, tautinės literatūros gynimo tikslo nėra linkę deklaruoti. Autoriai (ir skaitytojai) tikriausiai net neišgirstų akademinų tokio tikslo argumentų, patikinimų. Ar tai vadinčiau nerimu? Taip, bet norėčiau juo dalytis su kitais. Visos geros ir blogos (?) autorinės literatūros permainos griauja tik visiems suprantamos ar priimtinos nacionalinės literatūros iliuziją. Autoriai ne(pa)taiko „į koją“, palieka patiems tyrėjams ir kritikams susitarti, ar jie priklauso tam tikroms literatūrologinėms struktūroms.

Skirtingybės ar paralelumas – permainos literatūroje. Jos, kai yra netikėtos, geros, bet vis dar gali būti vadinamos savomis. Tebevertinamos savojo literatūros pasaulio vertybės. Kol tęsi tradiciją, tikrai nesi vienišas.

Prieš gerą dešimtmetį minėtas įvairus (daugybiškas, paralelus) literatūrinis mąstymas ir mane užklupo. Neišmaniau, kaip jį vertinti. Sovietmečiu pakalbėdavome ir pasvajodavome apie literatūros vertinimą įvairovę – *pliuralizmą*. Pastarasis pirmiausia asocijavosi su kitokių nei marksistinės politinių pažiūrų toleravimu. Bėgome nuo politikos ir literatūros sovietinio maišymo. Jis nieko gero nedavė. Ar galėjo būti geresnis kitoks, nepriklausomas Lietuvos politikos ir jos literatūros „vienovės“ pirmumas? Mintis apie filosofinį – ne vieno, o daugybės pasaulio kūrybos pradų – pliuralizmą, kuris jau tik vienu žingsniu skiria mane nuo nesusikertančių paralelinių literatūros mąstymų, anuomet neateidavo. Bent man ji buvo užblokuota.

Bet gal ne aš vienas buvau šitaip „užblokuotas“ – apakęs? Ar tikrai galėjau įsivaizduoti viską, kas manęs (mūsų) laukia? Gal ne visi *to* ir laukė? Gal ne visi, sulaukę, tuo, kaip aš, ir pasidžiaugia?

Per anksti, lyg ir savaime atsakiau, matyt, ir į antrąjį Redakcijos klausimą. Formaliai pridurčiau tik vieną kitą sakinį.

Taip, kad ir ką manytume apie prastą istorinę atmintį, fizinį ar kultūrinį „genofondą“, lietuvių ir europiečio tapatybę, mūsų literatūra tebėra gyvybinga. Įleidusi gilius šaknis ir jos maitina ją. Viešasis – politinis, etinis ar filosofinis – literatūros poveikis yra tikrai sumenkęs, bent jau mažesnis, nei aš ir, manyčiau, daugelis norėtų jį matyti. Sėnosios jos šakos džiūsta, o kamienas leidžia atžalas. Ar tik viena iš jų teturėtų likti? Gal visos gali augti? Gal tik šaknys ir tėra svarbu. Juk šnekama apie *rizominę* (postmodernistų mėgstama metafora!) šiandienos kultūrą. Ji – požeminė, nematoma, besimainanti, neįspėjamos formos. Paradigma be paradigmos. Literatūrai jau nereikia pavaduoti politikos ar istorijos, etikos ar filosofijos, ji yra (gali būti) tapati tik sau, autoriai nekalba visų mūsų ar net valstybės vardu.

Taigi rašytojas gal ir „sutramdytas“, tačiau literatūra – ne. Ji tik pakeista. Nebe pirmą kartą pakeista jos vieta ir paskirtis kultūroje. Gal pirmąsyk – šitaip atsižėgiant ne į ką nors kita, o į pačią literatūrą. Jei jos autoriai eis kur eina ir jų kūriniai taps dar skirtingesni, autentiškesni, vienišesni, literatūra bus savarankiškesnė visais atžvilgiais, kokius tik galima įsivaizduoti. Ribas diktuos tik laiko dvasia, nuo kurios pradėjome kalbą. Ji yra tam tikra abstrakcija, tačiau ji šeiminkauja ir kaip tam tikra nematoma, bet reali galia, tų individualių permainų lėmėja. Dinamiška, efemeriška, supinta iš visų autorių ir jiems artimų asmenų, institucijų, judėjimų, tarsi tik paralelinių siekių bei veiksmų. Tradicinis susiskaldymas į atitinkamo stiliaus šalininkus, literatūrines grupes, „mokyklas“ mažiau krinta į akis, arba keičia savo formas. Kaip ir minėti „draugų“ ar „pažįstamų“ būreliai. Kaip

ir literatūrinės kartos, kurios kai ką surikiuoja pagal save. Ar Juozui Apučiiui, Marcelijui Martinaičiui ir kitiems, vadinamiems „trijų ketvertų“ – gimusių 1934–1944 metais, arba „ezopininkų“, kartos autoriams, dar tinka „visiems reikšmingos“ literatūros etiketė? Ar Sigitui Parulskuiui ir Aidui Marčėnui (atstovaujantiems „trijų šešetų“ kartai) tebeatrodo, kad jų pastangos tradicinę „kaimiškąją“ lietuvių literatūrą pakeisti į modernią ir „vakarietišką“ yra visuotinės? Nieko panašaus, manau, atsakytų jiems jauniausieji, kurie gal nenori net girdėti apie bendrus manifestus, kuriems nei Ezopo kalba, nei vakarietiški literatūros standartai nėra prasmingi. Nieko panašaus, pritarčiau, bet dairausi, norėdamas suprasti, kaip mano įvardytas autorių vienišėjimas vėl virsta į „prižiūrinčią“ jėgą, kaip manoji literatūra tampa kito (autorius, leidėjo, skaitytojo) literatūra.

Daugybinių, paralelinių literatūrų įtaka visur ir viskam yra kitokia, nei vienos ar visuotinės literatūros, „valdomos“ iš vienos epochos vadavietės. Leidėjas nepatenkintas, nes negali leisti naujų leidimų, „misti“ dideliais tiražais, kritikas negali remtis skaitytojų unisonu reiškiamu pritarimu knygai ar jos kritika. Kas gi lieka? Parašyti arba perskaityti knygą, kurios negalėjai neparašyti, galbūt – negalėjai ir neperskaityti. Kol aš rašau ir skaitau, egzistuoja *manoji* literatūra. Bent man ji nėra kiek mažiau reikšminga ir „paveiki“. Tik tokio – individualaus – literatūros ryšio su savimi ir kitais galėčiau laukti iš jos ateities.

Laiko neatskiriu nuo parašytų ir neparašytų knygų, kitų veiksmų ir patyrimų „erdvės“, tai yra nuo savo gyvenimo. Taigi laiko nedemonizuoju, nevadinu jo „negailestingu“. Jis – mano paties charakteristika. Gana miglota, priklausanti nuo kitokių. Tarp jų yra ir „technologijos“.

Kadaise studijavau inžineriją, aiškinausi ir techniką, ir technologijas, gal dėl to jos man neatrodo priešiškos, bet nėra ir labai savos ar visiškai suprantamos. Žinau, kad modernybės žmogus įsipareigojęs joms ir daug amžių gyvena kartu su šiomis materialios kultūros apraiškomis. Tai – reikšminga. Joms kintant, žmogus gali išlikti žmogumi. Jeigu jis siekia to, jeigu jam pasiseka.

Matote, man lyg ir nereikia jokių specialių savignyos formų.

Konkrečiai „išbūnu“, „išgyvenu“ nei atsisakydamas esamų ir kasdien atnaujinamų technologijų, nei pernelyg joms nusilenkdamas. Turiu savo – didesnę ar mažesnę – gyvenimą su literatūra. Dar tebeturiu. Kad ir kokia netobula ar pažeidžiama būtų mūsų literatūra, ji – puiki citadelė. Tiesa, artefaktinė. Aišku, literatūra yra neturtinga, jeigu dairaisi po ją ieškodamas pinigų. Net jeigu „pagerintume“ savo demokratiją, ji nebūtina turėtų tapti lygiai dosni visiems. Kita vertus, pinigai ne tik rašytojams nepadedą gintis nuo gyvenimo permainų. Literatūra pati yra žmogaus „savigny“. Net jeigu pats mažiau rašai, o daugiau perskaitai kitų autorių tekstų, pagalvoji apie juos.

Pernai parašiau straipsnį apie istorinį romaną. Jame istoriją vadinu literatūrine *dabarties* tvirtove – *citadele*. Taip man atrodė skaitant naujausius ir geriausius romanus, panašiai galvoju ir šiandien: literatūros (ar meno) kūrinys visada turime galimybių, kurios yra labai menkos, beveik nulinės kitose mūsų veiklose. Galime vėl siekti mums svarbių vertybių ir pasiekti jas. Galime išgyventi jų pajautą šiandien – neatidėdami neapibrėžtai ateičiai.

Tegu tai tik – *artefaktas*, literatūrinė tikrovė, anapus kurios dunkso kitos realybės kitokie daiktai. Negaliu, primenu sau, painioti tų dviejų realybių, galiu tik džiaugtis jų buvimu. Pernelyg seniai – nuo neatmenamų laikų – radosi meno kūrinio autonomija, jog tesidžiaugčiau literatūros simuliakrais, neieškočiau literatūros kūrinio kaip man rūpimos vertybės.

DALIA SRUOGAITĖ

Atminties archeologija

1943 m. kovo 16 d. vakare užverčiau trigonometrijos užrašus, pagalvojusi, kad neapsimoka kankintis ties neišsprendžiamais uždaviniais, besiruošiant baigiamiesiems gimnazijos egzaminams. Gal ryt man padės iš tos painiavos išbristi klasės draugės Nelė ar Irena ir, pasidžiaugusi tokia viltinga mintimi, atsiguliu. Tėvai dar nebuvo sumigę, tarsi kažko laukdami, jie dar negesino šviesos.

Jau buvau bepradedanti pasinerti į sapnų pasaulį, kai smarkus bildesys į mūsų duris laiptinėje iššokdino mane iš lovos. Užsimetusi chalata pravėriau savo kambario duris. Pro plyšį pamačiau, kad Balys, o už jo ir mama klausiamai vienas į kitą sužiuro. Bildesys dar smarkiau nudunksėjo jau naktį nutilusiame name. Išgirdau Balį mamai sakant: „Tu atidaryk.“ Vos ji atvėrė duris, į koridorių įsiveržė du uniformuoti vokiečiai. Pasiteiravę Balio, ar tai jis esąs Sruoga, liepė jam rengtis, nes turėsiąs su jais kartu eiti. Mama paklausė: ar ilgam, ar turi ką nors pasiimti? Atsakymo nenugirdau, tik ji man pakuždėjo, kad suruoščiau keletą sumuštinų. Kol vokiečiai šniukštinėjo po Balio rašomojo stalo popierius, tylėdama atriečiau kelias stambias duonos riekes ir nepagailėjau josna įspausti storų pačios geriausios ir labai taupomos dešros griežinių.

Bute tvyrojo šiurpi tylą. Tylėjo Balys, tylėjo siaubo surakinta mama, tylėjau ir aš, automatiškai vyniodama greitomis paruoštą užkandį. Tik vokiečių brazdenami popieriai kėlė vis didesnę drebulį. Atrodė, nieko jiems įdomaus neradę, gal atsiprašę išsinešdins. Deja, nors ir mandagiai, bet griežtai skatino Balį skubėti ir mums nebuvo laiko atsisveikinti. Trumpi apsikabinimai ir tylūs, tarsi įsaky-

---

Dalia Sruogaitė (g. 1925, Kaune), rašytojo Balio Sruogos duktė. 1943 m. baigė Vilniaus Kunigaikštienės Birutės gimnaziją. Antrojo pasaulinio karo įvykiai ją drauge su motina istorike Vanda Daugirdaite-Sruogiene (1899–1997) nubloškė į Vokietiją. 1946–1949 m. Bonos universitete studijavo muzikologiją ir meno istoriją, lankė teatrologijos seminarą Kelno universitete. Persikėlusį į JAV, aktyviai dalyvavo Čikagos lietuvių kultūriname gyvenime, teatrinėje veikloje. 1953 m. su Petru Jurkštu „Margučio“ radijuje įsteigė savaitinę literatūros valandėlę „Pelkių žiburėlis“, kuriai iki 1977 m. vadovavo. Režisavo daugelį radijo pastatymų, tarp jų – B. Sruogos dramą „Apyaušrio dalia“. 2001 m. sugrįžo į Lietuvą

mai laikytis – ir Baliui, ir mamai, ir man. Ramiai, paklusniai išėjo Balys, vokiečių batų kaukšėjimo lydimas. Užsitrenkė durys, ir likome dviese su mama. Be ašarų, be riksmų, be dejonių. Mama liepė man gulti, o pati, gerai apsidairiusi, tyliai nubėgo žemyn pas Krėves. Jie, pasirodo, girdėjo subruzdimą pas mus ir laukė įsitikinę, kad tuojau padunksnos ir į jų duris.

Krėvės buvo pasiruošę visokiems netikėtumams, bet tą naktį ši nelaimė juos aplenkė, ir kitą labai ankstyvą rytą, dar mamos paraginti, spėjo pasitraukti į laikiną slėptuvę Žvėryne.

Po kelių dienų sužinojau, kodėl profesūra nesislapstė, nors gandai apie suėmimus įtartinau knibždėjo daugelio lūpose. Mūsų namo trečiame aukšte gyveno Vilniaus universiteto rektorius prof. Mykolas Biržiška su ponia. Dar prieš kokią savaitę mamai nuėjus pas juos pasitarti, pasiteirauti, ar nereikėtų būti atsargiems, rektorius ir ponia pasakė, kad universiteto orumas iš savo buto išeiti neleidžias. Regis, po tokių kalbų ir mano tėvams, ir kitiems universiteto kolegoms lyg ir derėjo pritarti pačiam vyriausiam, tad visi ir kiūtojo nerimo apgaubtose savo buveinėse. Panašiai buvo ir bolševikmečiu, per pirmąjį išvežimą. Tąsyk ponია Biržiškienė man rodė kelis ryšulius su baltiniais, duonos džiuvėšiais ir dar kažkokiais kelionei būtiniais dalykėliais, aiškindama, kad juodu su rektorium niekur nesislapsto. Kad yra pasirengę ir suėmimui, ir išvežimui.

Ryte pradėjom su mama svarstyti, kodėl taip lengvai pasidavėm vokiečiams. Gal Balys būtų spėjęs pabėgti iššokdamas iš kambario balkono į kiemą, o iš jo – į tuščią kalniuką, kuriame dar taip neseniai glūdėjom per Vilniaus bombardavimą, manydami, kad jame saugiau negu namo rūsy. Mintis apie pabėgimą gal ir dilgtelėjo tą naktį mūsų sąmonėje, tačiau juk buvo aišku, kad visas namas apstatytas ginkluotais kareiviais, taigi bet koks, tegu ir menkiausias bildesys, ir pasipils taiklūs šūviai. Deja, deja... Suimti atėjo tik du, ir niekas su šautuvais netykojo prie mūro prisiplakęs. Toks mūsų neapsisprendimas labai ilgai kankino mamą, klampino ją į vis gilesnę depresiją. Ir tik 1967 metais, kai aplankiau ponią Mykolaitienę, Putino našlę, tebegyvenančią mūsų buvusiam bute, pažvelgusi nuo „savo“ balkono į kiemą, įsitikinau, kad Balys, iš tokio aukščio šokdamas, nebūtų sveikais kauleliais išlikęs.

O dienos riedėjo, saulė kilo ir leidosi, sniegą tirpdė lietus, vėjas kuždėjo apie atskrendantį pavasarį, nežinia kokią negandą nešantį. Mudviem su mama tikrai reikėjo laikytis. Jai – gimnazijos direktorės krūvis, o man – nebe už kalnų baigiamųjų egzaminų košmaras.

Nuo to ryto mudviejų gyvenimai išsiskyrė. Didžiausias jos rūpestis buvo Balys, jo likimas. Bėgiojo ji į Gestapo rūmus, dažnai važinėjo į Kauną, kur labiausiai ją guodė ištikimi draugai Nemeikšai – Marytė ir jos brolis daktaras Juozas, visų Juzuku vadinamas. Grįždavo namo išvargusi, emociškai nusikamavusi, smulkiai apie savo žygius man papasakoti dažnai nebepajėgdama.

Tuo metu vokiečiai labai stropiai gaudė jaunimą darbams, į kariuomenę, todėl būtinai reikėjo kur nors įsidarbinti, net ir gimnazijos suolą dar tebetrinant. Mudvi su Irena buvom jau įstojusios į vaikų darželio auklėtojų kursus ir kas antrą dieną įvairiuose Vilniaus vaikų darželiuose praktiką atlikinėjom. Turint darbo pažymėjimą nebegrėse patekti į gaudomųjų gretas, o gimnazija pro pirštus žiūrėjo į mūsų praleistas pamokas.

Tą gūdžią dieną, suėmus Balį, praleidau gimnazijoje. Kažkokiu bevieliu telegrafu ir mokytojai, ir mokinės jau žinojo apie nakties įvykius. Visi buvo švelniai malonūs, nors ir gerokai susikrimtę, nes patys jautėsi nesaugūs.

Mama iš pat ryto nuskubėjo į Gestapo rūmus, bet į vidų jos neįleido. Lietuvis

nacis prie langelio pasakė, kad Balio čia nėra. Tada ji kreipėsi į Vilniaus miesto komisarą Hingstą, stambų, dramblotą, tačiau mandagų, anot mamos, vokiečių, kuris užtikrino nieko bendro su ta byla neturįs. O aš po pietų nubėgau su draugėmis prie universiteto: norėjom pačios įsitikinti, ar gandai buvo pagrįsti, esą jis uždarytas, studentai išvaikyti. Ir tikrai: radom užkaltas duris ir lentą su užrašu *Geschlossen*, taigi įeiti yra *verboten* ir mokslo jame nebebus... Laimė, Muzikos mokykla tebeveikė. O joje taip pat artėjo pavasario egzaminai.

Dar praėjusiais metais Jurgis Blekaitis su kitais Vytauto Didžiojo universiteto vaikinais įsteigė mūsų gimnazijoje dramos studijėlę, kurią ir aš lankiau. Iš pradžių Jurgio užduodami etiudai mums buvo labai juokingi, nes daug ko nesuapratom ir elgėmės gana įžūliai, tarsi bandydami jo kantrybę. Tačiau Jurgis nenusileido, gal nepaisė, o gal dėjosi nematąs mūsų išdykumo, kantriai kaupė mus į dėmesio ratus, magino žaisti menamais daiktais, improvizuoti. Po kurio laiko rimtai įsitraukėm į scenos mokslus ir tapome tikrais teatro sirgaliais, o broliai Sabaliai – vėliau ir aktoriais. Algirdas po karo vaidino Vilniaus akademiniam dramos teatre, o Vytautas – Monrealio Lietuvių dramos saviveikliniame. Galbūt dar kuris ar kuri, lankę mūsų gimnazistišką studiją, vaidino kokiam Lietuvos ar išsvijojus teatre, bet, didžiosioms pasaulio jėgoms susidūrus, visi išsiblaškėme, o geležinė uždanga ilgam užkirto susižinojimo kelius.

Jurgis su mūsų studijėle pastatė Balio specialiai mums parašytą vienaveiksmę pjesę „Užgavėnės bendrabutyje ties Kreivuoju tiltu“ ir apdailino „Aštuntojiškus dzinguliukus“, taip pat Balio dovanotus mūsų šimtadieniui.

Ilgainiui su Jurgiu tapome draugais, o per jį susibičiuliavome su Alfonsu Čipkum, Vytautu A. Jonynu ir Algiu Zaskevičium. Keistoka tai buvo kompanija: mes, kelios merginos – Irena Ladigaitė, Živilė Mykolaitytė ir aš, o kartkartėmis Kornelija Kalinauskaitė ir Kleva Kocėnaitė. Mes – dar septintokės ir universitetą baigę poetai, rašytojai, aktoriai, režisieriai. Jau nuo 1942 metų, o Jurgis dar anksčiau, užsukdavo pas Balį, jie kalbėdavosi apie teatrą, literatūrą, politiką. Užeidavo ir kiti: Antanas Rūkas, Antanas Gustaitis, Algirdas Jakševičius, Romualdas Juknevičius, neminint profesorių ir kitų gerų draugų. Tačiau visi jie buvo dar vyresni už mūsų draugus, todėl tik mandagiai pasisveikindavome.

Netikėtai susilipdžiusi mūsų draugija laikėsi iki pat 1944 m., išvažiavimo iš Vilniaus. Gražiomis dienomis slampinėjom po Vilniaus apylinkes, lankėme kapienes, kur rasdavom senų, įdomių paminklų, bažnyčias ir cerkves, klausėmės simfoninių koncertų ir nepraleidome beveik nė vieno spektaklio Vilniaus dramos ir „Vaidilos“ teatruose.

Didžiausias šnekutis buvo Alfas. Jis prancūziškai deklamuodavo mums *Baudelaire'ą*, cituodavo Antaną Miškinį ir Aistį, pasakodavo apie garsųjį Kiplingo katiną. Pats ilgai neprisipažino rašęs eiles H(Horacijaus) Nykos-Niliūno slapyvardžiu. 1943 m. gegužės 9 d. sekmadieniniame Vilniaus dienrašty buvo išspausdintas H. Nykos-Niliūno eilėraštis „Simfonija“, dedikuotas Ž. M. ir D. S. Supratome, kad tas triposmis buvo skirtas Živilei ir man. Vėliau, jau Vokietijoje, Tübingene 1946 m. išleistoje A. N.-N. poezijos knygoje „Praradimo simfonijos“ dedikacijos nebebuvo, o iš to eilėraščio išsiplėtojo „Pavasario simfonija“. Pasigavusios tą sekmadienio puslapį, mudvi su Živile prisiglaudėm prie pušies Karoliniškėse ir skaitėm tarsi užkerėtos Alfo eiles, skirtas mums, gimnazistėms!

Kaip vertėsi Alfas Vilniuje, iš ko gyveno, nežinojom. Dažnai išlydėdavom jį į kaimą, į gimtuosius Nemeikščius, iš kurių grįžęs jis rodydavo „stambius“ savo rankų raumenis ir girdavosi kilojęs didžiulius akmenis, dirbęs sunkiausių darbus. Kiek ten buvo teisybės, kiek fantazijos, nesvarstydavom. Alfas mums impo-

navo iškalbingumu. Buvo visada malonus, švelnus, mandagus. Gal slapčia jis ir kikenų, pabėręs mums visokiausių būtų ir nebūtų istorijų, kuriomis norėdavom tikėti, nors dažnai abejodavom jų tikrumu. Turėjo jis nuostabiai gražias rankas. Ne moteriškas, bet nesurambėjusias vyriškas. Tiesiog lyriškas, baltiškai plastiškas, rodančias asmens meniškumą. Tik balsas buvo aukštaitiškai kimus ir ūgiu jis nepasižymėjo. Atrodė jaunesnis, nei buvo, todėl labai greitai priėmė jį į savo būrį.

Kartais per jaunatvišką išdykumą mes, trys draugės, peržengdavom draugiškumo ribas. Už kažkokį nedidelį nusizengimą nuviliojom Alfą į teatrą, o pačios nulėkėm vieno veiksmo metu prie jo buto ir iš lauko ištepliojom langus. Grįžusios į kitą veiksma, sėdėjom lyg nekalti avinėliai. Žinoma, nukentėjęs tuojau sumojo, kieno tai darbas, ir visai rimtai pyktelėjo. Bet neilgam. Tik po keliasdešimties metų užjūriuose Jurgis man prikaišiojo už tokią nevalyvą šunybę.

Su Džoniui taip pat greit sutapom, bet tik Vilniuje, nors Kaune, Žaliakalny, buvom beveik kaimynai. Jo šeima gyveno Rūtų gatvėje, o mes – Žemuogių. Tada matydavau jį retai, iš tolo. Ką gi, aš – dar žemesnių klasių gimnazisčio, o jis jau studentas. Labiau pažinojau jo tėvą prof. Igną Jonyną, bendraujančią su mano tėvais, prisiekusį sodininką, vieną vasarą skiepijusį obelis pas mano senelį Kazimierą Daugirdą Bugiuose. Džonis iš mūsų draugų buvo santūriausias, jokiais žygdarbiais nesigirdavo, bet nenusileisdavo Alfiui pasakojimais apie Prancūziją ir menus. Jautėsi turįs gerą *Kinderstube*, nors linksmiems pokštams neprieštaravo. Mūsų naminiuose subuvimuose, dažniausiai Živilės tėvų bute, šokdino visas, neatsilikdamas nuo draugų. Vienu metu jis buvo „Vaidilos“ teatro administratorius ir padėdavo mums patekti į spektaklius be bilietai. O kartą gavom išpūdingą darbą: kažkodėl nepasirodžius keliems teatro darbininkams, Džonis mūsų paprašė pabūti bilietai tikrintojomis. Kokia laimė! Ir mes priklausom teatrui! Tik tas priklausymas užtraukė baisią gėdą – neatpažinom garsėjančios aktorės Marijos Lemešytės, skubančios grimuotis. Neleidžiam praeiti, ir tiek. O ji, visada kukli ir ne per drąsiausia, turėjo mums aiškintis, jog esanti vaidilietė, aktorė, vaidinanti šiame spektaklyje... Ak, vos nenuleipom iš sumišimo.

O iki draugystės su Jurgiu buvo ilgokas kelias. Kartą, 1942-aisiais, mūsų gimnazijos filosofijos mokytojas Petras Ažuolas pakvietė jį pakalbėti apie teatrą. Žinodamas, kad Jurgį pažįstu kaip kartais besilankantį pas Balį, paprašė, kad jį prie durų pasitikčiau ir atvesčiau į klasę. Dėl drąsos pasitelkiau Ireną. Stovim ir laukiam, o kai pamatėm kiemu žingsniuojantį, suglumom, išsigandom ir pasislėpėm už paltų prie sienos pastatytoje kabykloje. Pamatėm tik Jurgio kojas ir plačių kelnių atlankas. Žinoma, neprisipažinom, teisinomės Ažuolui pražiopsojusios ateinantįjį.

Mano pažintis su Jurgiu tada buvo tikrai atoki. Jį, kaip ir Džoni, dar Kaune, Ramiojoje gatvėje, matydavau skusta galva, kareiviška apranga. Kiek vėliau, tapęs rimtu Balio pašnekovu, man tik „labas“ galva linktelėdavo. Pradėjom artėti, kai jis įsteigė mūsų gimnazijos dramos studiją, tačiau dar ilgai truko, kol atkakliai prašoma galėjau jį vadinti „tu“. Šiaip linksmų plaučių Jurgis, toks liesas ir aukštas, be to, akiniuotas, ir dar studijos vedėjas, iš pradžių mums atrodė kaip rimtas profesorius. Vėliau pamatėm, kad ir „pašposauti“ gali, ir būti ištikimas bičiulis.

Draugystės pradžioje jo kalbos sukosi apie teatrą, ypač apie Alfred'o de Musset „Marianos kaprizus“, kuriuos rengėsi režisuoti „Vaidiloje“. Vėliau paaiškėjo, kad Jurgis domisi, o gal ir tiki, spiritizmu. Esą jis ir Alfas ėję pas tokią burtininkę, kuri daug kam Vilniuje buvo žinoma kaip ypatinga aiškiaregė. Tačiau ką ji jiems išbūrė, taip ir nesužinojom.

1943 m. balandžio 9-ąją mano vardas jau buvo įrašytas kalendoriuje. Netikėtai kažkoks vaikinys atnešė krepšį gėlių, o pridėtoj kortelėj pasirašyta „Trys draugai“ (Jurgis, Alfas ir Džonis). Pirmą kartą gavusi gėlių iš vyriškos giminės labai susijaudinau ir pasijutau visu sprindžiu ūgtelėjusi į šiokias tokias panas.

Grįžtant prie spiritizmo, buvo toks įvykėlis: Živilė ir Irena mano vardadienio pavakary pakvietė juos tris į mūsų butą (mama buvo išvykusi į Kauną), ir šį bei tą užkandę sėdom prie staliuko Jurgio sumanytam spiritizmo seansui. Mediumu buvo parinkta Živilė, tamsių, užsisvajojusių akių, kaip labiausiai tinkanti dvasioms iškviesti. Tačiau lėkštė prastai sukosi, o staliukas visiškai nebildėjo, nors Jurgio akiniai net aprasojo nuo įtampos. Seansui nepavykus, apie 23 val. Živilė ir Džonis išskubėjo namo, o Jurgiui ir Alfui paklojom lovas tėvų kambary. Pačios su Irena sukritom Balio kabinete ant siauros kanapos.

Anksti rytą įvyko tikras šturmas. Tarnaitė Emilė, pamačiusi vyriškus nakvotojus, sukėlė tokių siaubingų lenkiškų keiksmažodžių gūsi, kad mūsų nekalti svečiai, šluotos padulkinti, nėrė laiptais į gatvę, net skrybėlių nespėję pasigriebti.

Tų pačių metų stačiatikių Velykų sekmadienį Jurgis pakvietė Živilę ir mane į cerkvę. 5 val. ryto atsidūrėm šventiškoj minioj. Mane pakerėjo barzdotų bei ilgaplaukių blondinų popų įspūdinga išvaizda ir nuostabus giedojimas. O po apėgų pritrenkė netikėti pamaldų dalyvių džiaugsmingi sveikinimai, pasibučiavimai. Paaiškėjo, kad tai stačiatikių tradicija – net nepažįstamus sveikinti su Kristaus Prisikėlimu. Po bučkį į žandą apdalijo mus ir Jurgis, o mes nesupratom, kodėl jis tą ankstyvą rytą vedėsi mus į cerkvę. Taigi rimto profesoriaus įvaizdis greitai išbluko.

Ketvirtas mūsų draugas buvo Algis Zaskėvičius, Zyza vadinamas. Kodėl būtent Zyza? Vėliau Jurgis prisiminė, kad universiteto sargas jį vadino Zyskevičium. O mums jis buvo Algis, nors jo namiškiai buvo labiau prisirišę prie mažybinių Aliuko vardo.

Algį pažinau nuo vaikystės, bet kaip ir Džonį – iš tolo, Marytės Nemeikšaitės ir jos brolio Juzuko bute, kur dažnai lankydavosi Algio tėvai, o kartais ir jis pats. Nedidelio ūgio, juodbrūvas, gražių bruožų, tada dar su gimnazisto uniforma. O kai susitikom Vilniuje, jo veide jau buvo įsispaudusių liūdesio bruožų. 1993 m. į mano klausimus apie Algio jaunystę Jurgis laiške atsakė: „Su Zaskėvičium buvau bene metus vienoj „Aušros“ klasėj. Mačiau, kaip išdykaudamas ir su kažkuo stumdydamasis parpuolė ant vieno kelio, mirtinai išbalo ir buvo išvežtas liginėn. Lūžimas jam kaštavo prarastus mokslo metus. Vėliau susitikom universitete ir Jakšėvičiaus studijoje, kurią lankė ir Džonis. Abu išėjo į karo mokyklą ir studijon nebegrižo (Zyza turėjo vaidinti „Silkių“ (Krėvės) inscenizacijoj seną žydą, o Džonis buvo numatytas O’Neillo „Kur kryžius padėtas“ puikioj, bet mums per sunkioj pjesėj gydytoją-psichiatrą), <...> Zyza gimnazistu būdamas netyčia nušovė savo geriausią draugą Purickį. Juodu, matyt, žaidė Zyzos tėvo – generolo – revolveriu. Ta kulka jame pačiame kažką prakiurdė visam amžiui.“ Aš dar buvau girdėjusi, kad ir jo meilės istorija susiklostė tragiškai...

Kaip ir Jurgis su Džoniu, Algis buvo teatro seminaro dalyvis, domėjosi literatūra, menais, buvo itin jautrus ir labai paslaptinas. Staiga dingdavo iš mūsų akiračio kelioms savaitėms, paskui vėl pasirodydavo – neretai išgėręs ar gerokai pagiringas ir visada alkanas. Mums, merginoms, buvo labai draugiškas, malonus, tik amžinai dejuodavo dėl savo mintyse rašomo romano, kurio vis dar nesisekė išdėstyti ant popieriaus. Aš jį praminiau nelaimingu aimanuokliu, o Jurgis kartą pavadino tragišku šalaputriu.

Draugai supažindino mus su Vytautu Mačerniu, – atsivedė jį į mūsų šimta-dienio balių gimnaziją. Mačerniu visos žavėjosi, tačiau į nuolatinę mūsų kompa-niją draugai jo nekvietė ir jis liko mums lyg nepasiekiamas, neprieinamas pa-sakų karalaitis. Kartą, 1944 m. balandžio 1-ą, Vilniaus filharmonijoj mačiau jį rečituo-jant savo poeziją. Visa publika, užėmusi amą, klausėsi ugningo jo balso ty-lut tylutėlė salėj. O po eilėraščio „Toreadoras“ kilo audringi plojimai, kurių metu dingo iš mano kišenės ką tik gauta mėnesinė alga, 20 reichsmarkių ir buto raktas.

Šiaip ar taip, tie gerokai vyresni vyrai man buvo didelis ramstis Balio ne-tekus. Kai suėmė Balį, jau kitą dieną visi susirinko pas mus, guodė ir ramino ma-mą, kuriai visas pasaulis buvo aptemęs.

Netrukus po Balio suėmimo į mūsų butą beveik braute įsibrovė aktorius Ba-lyš Lukošius. Buvau viena namie, dar vis drovi kaip gimnazistė nediršau prie-šintis, kai jis, visai nieko nepaaiškinęs, skriste nuskrido į Balio kabinetą ir susi-raukęs kažko įnirtingai jo popieriuose ieškojo. Ko jis taip knisliai rausėsi, net mano draugai negalėjo suprasti.

Apie keturiasdešimt septynis suimtuosius išgirdome gana greitai. Po dviejų savaičių iš kalėjimo grįžo aktorius Juozas Palubinskas. Žmonės kalbėjo, kad jį iš-pirko Kauno moterys, kiti sakė, jog išgelbėjęs jo draugas vokiečiai, dar nespėjęs suimtuųjų išvežti į Štuthofą. Iš jo sužinojom apie Balį ir jo likimo draugus. Netru-kus atėjo pirmasis Balio laiškas, slapta išsiųstas iš Tilžės: „Es geht mir wohl...“ O mama buvo iškviesta į gestapą...

Krėvės jau slapstėsi Žvėryne, ir aš tapau vienintele jų ryšininke su laisve. Mieste darėsi vis neramiau. Kelias naktis mama nakvojo pas tarnaitės Emilės pažįstamą skalbėją Lionę. Sklido gandai apie naujus suėmimus, inteligentai pa-sidarė budresni, daugelis slapstėsi naktimis. Padažnėjo ir oro pavojų aliarmų, tad bėgdavom į Ligonijų kasos slėptuvę Gedimino gatvėje, kur aš beveik lietuvių literatūros egzaminui pasirengiau.

Mama vis dažniau važinėjo į Kauną. Didįjį Penktadienį, prieš 1943-ųjų Ve-lykas, susisiekė su senu pažįstamu Siegfriedu Stössingeriu, vieno Vermachto ge-nerolo adjutantu. Tasai nesvyruodamas nulydėjo ją pas F. Jaegerį – Kauno ges-tapo viršininką (*Standartenführer*), nors žinojo, kad rizikuoja savo karjera, nes buvo uždrausta pas gestapo viršininką vedžioti suimtuųjų gimines. Vos jiems įėjus į Jaegerio būstinę, pastarasis tą patį pakartojo Stössingeriui. Vis dėlto, kai jam buvo paaiškinta, kad Balys Sruoga turi Miuncheno universiteto doktoratą, kad palaikęs ryšius su vokiečių rašytojais, Jaegeris sušuko: „Dumme Litauer! Bol-ševikai veržiasi į priekį, o lietuviai nenori prisidėti prie gynimosi...“

Mama jau buvo sužinojusi, kad suimtieji esą Štuthofe, apie tai ir užsiminė Jaegeriui, kuris susinervinęs iššnyptė: „O, tai jūs žinot, kad jie Štuthofe! Įsi-dėmėkit: jeigu lietuviai paklus įsakymui stoti į SS eiles, jūsų vyras ir kiti bus laisvi, o jei ne...“ – užbaigė iškalbingu rankos gestu. Suimtieji jau buvo tapę Lie-tuvos įkaitais.

Netrukus susibūrė Vilniaus suimtuųjų žmonos ir mama buvo išrinkta joms atstovauti. Kauniškės išsirinko dr. Starkaus žmoną ir jiedvi beldėsi į Lietuvos generalinio komisaro A. von Rentelno duris. Šis jų nepriėmė, kaip ir arkivysku-pas Juozapas Skvireckas, pasakęs, kad politika neužsiima. Abi laukan išėjusios moterys sustojo gatvėje ir graudžiai apsiverkė. Nepriėmė ir generalinis tarėjas Petras Kubiliūnas, o jo adjutantas Kviecinskas vėliau Marijai Mackevičienei pa-sijuokė: „Tik pora dienų, o jau ponios be vyrų nerimsta...“

Pagarsėjęs herojus, nacių gerbėjas vidaus reikalų tarėjas Jonas Pyragius ma-

mai ir poniai Starkienei pasakė: „Kaip aš už jus prašysiu vokiečių malonės? Mane patį tada galės suimti.“ Bandė jiedvi patekti pas žymų nacį Nagelsbergą. Įsileidusi į butą prie Kauno ažuolyno, žmona jas mandagiai priėmė bei, išgirdusi, kokių reikalų atvykusios, nusigandus atkirto, kad nieko negali padėti. Priėmė jas tik generolas Povilas Plechavičius. Pasodino ant kanapos, ramino. Tačiau ir jis buvo bejėgis, pats laukė suėmimo. Ir iš tikrųjų netrukus atsidūrė istoriniame lageryje Salaspilyje.

1943 m. gegužę Jadvyga Čiurlionytė paskambino mamai iš Kauno ir pranešė, kad gauta liūdnų žinių. Mama tuojau susiroošė į Kauną, o grįžusi į Vilnių pasakojė: „Skubiai leidasi į geležinkelio stotį. Ėjau Pilies gatve baisiai sujudinta. Staiga prasilenkia prof. Skardžius ir abejingu balsu man sako: „Tai Sruoga miręs.“ Mane lyg kas padegė. Sušukau jam piktai kažką panašaus: „Nesidžiaukit. Tikrai jis gyvas!“ Nuo tol Skardžius su manim nebesisveikino. Aš neabejojau, kad Balys gyvas, ir Kaune nulėkiau į gestapo raštinę, kurioje buvo pilna tarnautojų. Įpuolusi pas juos, kaip beprotė pradėjau šaukti: „Ką jūs padarėt mano vyrui profesoriui Sruogai? Tuojau skambinkit į Štuthofą ir pasakykit man teisybę!“ Gestapininkai nutilo ir visi į mane sužiuro. Aš laikiu. Pagaliau sako: „Gerai, paskambinsim.“ Netrukus man pranešė, kad eičiau namo, nusiramindčiau, nes profesorius Sruoga iš tikrųjų gyvas.“

Greitai pasklido gandai apie pirmųjų įkaitų mirtį. Kas tik galėjo, sujudo spausti Berlyną, kad juos paleistų. Buvo tartasi su Berlyno lietuvių sąjungos pirmininku, su advokatu Nargelavičiumi ir kitais. Savitarpio pagalbos pirmininkas prof. Ignas Končius tik nugirdęs, kad per Velykas kaliniams leista parašyti pirmąjį laišką šeimoms, o Vilniaus miesto komisaras Hingstas, – jo žinioj buvo įkaitai, – pažadėjo visus išleisti. Pamažu laiškai pradėjo eiti. Rašyti jie buvo voikiškai, o mums teko juos šifruoti, ieškoti paslėptų minčių.

Kartą mama prasitarė, kad vakare turi itin svarbų pasimatymą su labai aukštais vokiečių valdžios pareigūnais. Nerimastingai jos laukiau visą pusnaktį, beveik manydama, kad ji pati, ko gero, bus suimta. Galop mama atsirado ir prasitarė sėdėjusi Hitlerio kėdėj, kažkokioj slaptavietėj (Hitleris neva ten buvęs prieš kelias dienas). Vėliau sužinojom tikrą šio įvykio istoriją. 1943 m. rudeniop linojant, šaltam vėjui pučiant, mama, prislėgta mus užgriuvusios nelaimės, ėjo į gimnaziją. Ją pasivijo kapelionas, jaunas kunigas Juozas Tadarauskas ir pranešė sensacingą žinią, kad Vilnius laukia slapto Hitlerio atvykimo. Apie tai sužinojusi Hingsto šeimininkė, nacių patikėtinė lietuvė. Jai buvo pavesta prižiūrėti, kad Hingstas per daug negertų. Lietuvių pagrindis esą sutarė pasiekti Hitlerį ir paruoštu lėktuvu iš Štuthofa išvežti kun. Alfonsą Lipniūną, kun. Stasį Ylą ir Balį Sruogą. Slaptasis susitikimas su Hitleriu turėjo įvykti Vilniaus senamiestyje, tos šeimininkės bute. Paskirtą vakarą mama ten nuėjo. Šeimininkė pasakiusi, kad susirinkimas įvykęs vakar, o ji dabar sėdinti Hitlerio kėdėj.

Žinoma, visa tai buvo kažkieno sufantazuotas blefas ir visi mamos žygiai nuėjo perniek. Suimtieji buvo uždaryti, o apie jų kančias mes galėjom spėlioti tik iš kelių ezopine kalba rašytų laiškų. O kaip yra iš tiesų, nežinojom ir neįsivaizdavom.

Gimnazijoj trūko kuro ir namų ruošos pamokoms maisto. Dar 1943-iaisiais sargienės Vrubliauskienės virtuvėj išbandėm arklieną. Iš pradžių raukėmės, galų gale įsitikinom, kad ji visai pakenčiama, juk arklys daug skanesnis už kiaulę.

O dėl maisto trūkumo mama patyrė dar vieną nuotyki. Virimo pamokoms tėvų komitetas ieškojo produktų, kur tik galėjo. Darbelių mokytojos vyras buvo miškų urėdas prie Naujosios Vilnios, tad galėjo parūpinti šiek tiek maisto. Komitetas išrinko mamą ir ponią Leokadiją Juodišienę pas tą urėdą keliauti.

Ponia Juodišienė susitarė su Vilniaus brandmajoru Valerijonu Šimkumi, kuris turėjo savo žinioj automobilį, kad jis mus į N. Vilnią nuveš.

Sutarė išvykti 1943 m. spalio 26-osios ryte, bet brandmajoras su šoferiu pasirodė tik apie pietus. Mama apie šią kelionę taip pasakojo: „Tik išvažiuojant iš Vilniaus pastebėjau, kad pasukom ne tuo keliu, bet į pietus, Ašmenos link. Šimkus nenorėjo grįžti, siūlė už kelių kilometrų perkirsti trikampį iki kelio į tikslą. Taip ir padarėm, pasukom keliuku per mišką, kuriame matėme neaiškių tipų, visokių partizanų... Kelionė, nors ir pavojinga, pavyko. Urėdas mus vaišingai priėmė, vyrai pasigėrė, o mudvi raginom juos skubėti, kad greičiau grįžtume namo. Išvažiuom sutemus. Keliaujant vieškeliu prie N. Vilnios geležinkelio stoties išgirdom didelį sprogimą. Paaiškėjo, kad sprogo mina. O vyrai, apsižiūrėję, kad nebeteri benzino, nutarė pasukti į stotį, – mudvi paliko tamsoje vienas, tuščiame vieškely. Kur dingti? Ką daryti? Galvojom grįžti vėl į urėdiją, maždaug už kelių kilometrų esančią. Netikėtai pamatėm vežimą su puodais. Keliaujantis į Vilnių žmogus sutiko mudvi pavėžėti. Tik staiga mus apsupo vokiečiai, nuvarė į mišką, į ukrainiečių partizanų stovyklą. Patikrinę mūsų dokumentus paleido, o mes vargais negalais vėl atsikapstėm į urėdiją ir čia pernakuojom. Ryte iš subombarduotos stoties traukiniu išvažiuom į Vilnių ir laimingai pasiekėm namus, nei garsiojo brandmajoro, nei urėdijoje gautos maisto pašalpos daugiau nepamačiusios.“

Ne vien maisto trūko gimnazijoje. Dar praėjusį rudenį paaiškėjo, kad malkų bus striuka. „Deutschland über alles“ net prakurų nežadėjo. Prisiminiau mūsų gimnazijos nuotykį, išvyką į panašią medžioklę.

Tėvų komitetas nutarė išsiųsti vyriausius mokinius į mišką malkų parvežti. Paskelbus, kad ieškomos savanorės, aišku, pasišovėm mes trys: Irena, Živilė ir aš. Prisidėjo dar keli Vytauto Didžiojo gimnazijos aštuntokai. Atsirado toks išklėres sunkvežimis, kurį vairavo lenkuojantis ir dar šveplas šoferis. Mūsų karvedžiu buvo paskirtas jaunas, dar pats beveik gimnazistiškai atrodantis, filosofijos mokytojas Petras Ažuolas.

Kokia laimė! Atleistas nuo pamokų, tėvų komiteto patikėtinės, įsivaizdavom labai linksmą ir nuotykingą kelionę. Nubildino, nukratė mus tas bedantis šoferis kažkur už Jeruzalės į gilų mišką, gerokai prisiūbavęs vos išvažiuojamais, tankiom smilgom apžėlusiais keliukais. Pagaliau sustojom, šoferis išjungė motorą, išsirangė iš sėdynės ir sunerimęs ėmė ratu sukinėtis. Susirūpino ir mokytojas, jis garsiai paabejojo, ar tikrai čia mūsų malkavimo vieta. Dabar ir mums pasidarė nebeaišku: ar atvažiuovome medžių kirsti, ar jau paruoštų rietuvių į sunkvežimį krauti. Matyt, mūsų vairuotojas, besikrapštęs pakaušį, atsidūrė aklavietėje. Kažką po nosim burbtelėjęs, o gal ir tyliai nusikeikęs, prašvebleno: jis pavažiuosias kiek pirmyn pasidairyti, o mes čia galim jo luktelėti.

Palaukę valandėlę kitą sunerimome: nei mašinos, nei šoferio, nei jokios gyvos dvasios aplinkui. Tokia keista miško tyla mūsų jaunatvišką klegesį greit užslopino. Supratome, kad esam palikti vieniems dievams težinomam tankumyne.

Mokytojas pasiūlė paėjėti pirmyn, gal rasim miško pakraštį, o ten, be abejo, bus ir žmonių. Pasileidom žingsniuoti, visas linksmybes pamiršę. Kažkas užsiminė, kad būtų gerai kokią duonos kriaukšlę pagrauzti, bet nei vienas nė sauso žirnio kišenėj nesugraibėm. Mat tėvų komitetas nesusiprato bent kiek paviržio kelionėn įdėti. Galop priėjom miško pakraštį ir prieš akis subangavo nemažas plotas dar nenukastų bulvių. Taip ir nutįso seilė. Kad bent vieną bulvelę čia pat ant lauželio išsikeptume, tai būtų puota! Tik niekur nesimatė nei ūkinio pastato, nei žmogaus, tai kaipgi be leidimo dabar kasinėsim? Mums bestypčiojant ir

besitariant, kaip čia pasielgti, lyg iš po žemių išdygo žmogus, pats tikrasis šio turto savininkas. Pasiguodėm, kad esam pamesti, pasiklydę, alkani, ir sulaukėm labai malonaus kvietimo į jo namus.

Tai būta lietuviškos šeimos, garbingai išsilaikiusios neseniai dar lenkams priklausiusioje srityje. Susodinę prie ilgo skobnio, šeiminkai atnešė beveik kibirą virtų kvapniai garuojančių bulvių, tarsi iš anksto žinodami netikėtų svečių sulauksią. Pastatė dar ašotį rūgpienio ir tokio pat dydžio indą šviežio pieno, juos sumaišę padalijo po gerą dubenėlį kiekvienam. Iki sočiai mus pamaitinęs, ūkininkas staiga atsistojo ir rūščiu balsu ėmė mus barti. Esą miškas pilnas įvairiausio plauko bastūnų ir šiaip visokių plėšikautojų, net jam, čia gyvenančiam, niekad nėra saugu, todėl tikra laimė, kad mes niekam po kojų nepasipainiojom. Jis liepė dumti namo ir niekad čia nebesirodyti.

O kaip rasti namus, jei jau saulelė slepiasi vakaro prietemoj? Vaikinai nusprendė pasukti pas vieno draugo tėvus, netoli gyvenančius. Mums, merginoms, beliko susirasti Krutulių sodybą ir ten prašytis nakvynės. Ūkininko nulydėtos ir vėl smarkiai naujų šeiminkų išbartos, gavom pastogę. Ryte Antano Krutulio darbininkas mus vieninkiu vežimu nuvežė tiesiai į gimnaziją. Juk karo metu jokių autobusų, troleibusų nebuvo, o ką jau kalbėti apie privačius automobilius. Visi buvo rekvizuoti karo reikalams, taip pat ir Balio fiatas... Buvo likę tik tarp miestiniai traukiniai ir kariuomenei nebetinkantys sunkvežimiai. Tiesa, pilnas kišenės reichsmarkių turinčius aptarnavo dar nuo lenkmečio likę miesto „izvosčikai“.

Įsivaizdavom esančios didvyrės, po tiekos nuotykių laimingai įžengusios klasėn. Atrodėm, beje, gana įdomiai – su treningais, murzinos, išdraikytai plaukais, pilnos įspūdžių, kuriais tikėjomės tuoj su draugėmis pasidalyti ir keliauti namo užtarnauto poilsio. Ir koks buvo mūsų įžeidimas: vokiečių kalbos mokytojas Erikas Pempė, į kurio pamoką įpuolėm, tuoj pakvietė prie lentos Živilę. Jokie pasiaiškinimai apie mūsų žygį negelbėjo, Živilė gavo dvejetą, o gimnazija, deja, ir liko be malkų.

Nors liūdna buvo namuose, mano dienos buvo užimtoms: gegužės 15 d. prasi-dėjo baigiamieji egzaminai gimnazijoje, o dar – muzikos mokykla, darbas vaikų darželiuose, dramos studija, įdomi draugystė ir jaunatviškas pavasaris. Savo kambarį užleidau menininkėms Alytei Fledžinskaitei ir Ievai Naginskaitei, o pati persikėliau į mamos kabinetą. Kitam kambarį gyveno doc. Vincas Maciūnas, o kelias naktis slapta užbėgusi nakvojo Marcelė Kubiliūtė, gelbėjusi žydus iš geto. Mama pasakojo, kad metų metus, persirengusi kaimietės drabužiais, slapta kirs-davo Lietuvą nuo Lenkijos skiriančią demarkacinę liniją, Lietuvos vyriausybės pavedimu nešiodama dideles pinigų sumas lenkų okupuoto Vilniaus krašto lietuviškoms mokykloms. Ji slapta pervežė iš Vilniaus į Kauną POW bylą. Už nuopelnus Lietuvai buvo apdovanota Vyčio kryžiaus su kardais ordinu.

Maisto reikalai Vilniuje vis blogėjo, net duonos gaudavom tik su kortelėmis ir ji buvo jau perpus prifarširuota pjuvenų. Visi draugai liesėjo ir laibėjo, o Jurgis mums atrodė kasdien ilgesnis (nors jo mama per Velykas pavaišino mane labai skaniu, seniai bematytu tortu). Į pilnas gėrybių maisto parduotuves mums draudė įeiti užrašai „Nur für Deutsche“. Gyvenom pusbadžiu, dalijomės retais siuntiniais iš kaimo, kuris neįsivaizdavo, kaip nuo alkio gurguliuoja mūsų pilvai. Ypač buvo nepatogu klausantis koncertų salėje, kai per patį *piano pianissimo* pasigirdavo pavasarinių varlių kurkčiojimai...

Bėda buvo ir su drabužiais, ypač su apavu. Mes, merginos, pradėjom po miestą vaikščioti basos, lyg ir naują madą įvesdamos. Tik į teatrą nebatuotų admi-

nistratorius Vasiliauskas neįleido, labai pažeisdamas mūsų orumą. Alytė sugalvojo siūti basutes iš suktų virvių, tad ir siuvomės visos, vėl didžiuodamosi savo išradingumu. O juk trūko visko: ir muilo, ir dantų pastos, žinoma, – kavos, šokolado, sviesto, sūrio...

Vokiečiai buvo panaikinę gimnazistų uniformas. Tai, žinoma, būtų palengvinę gyvenimą, nes jos jau buvo nudėvėtos, nusibodusios, galėjom puošti gėlėmis suknelėmis, kurių taip troškome gimnazijoje, prakeikusias amžiną vargą lyginant plisuotus sijonus ir juodas prijuostas. Bet kur tau! Nereikėjo pasitarimų nei jokių agitacijų. Visos vilkėjom senom, išvėdintom ir išvalytom, baltais, švariais „kalnieriukais“ padabintom uniformom. Su jomis laikėme egzaminus, su jomis fotografavomės, su jomis atsiėmėm atestatus. Tai buvo vienas iš protestų vokiečiams okupantams.

Dramos studijoje Jurgis lyg ir norėjo su mumis išbandyti savo „Marianą“. Pripažinsiu, labai pavydėjau Birutei Gabriūnaitei, gavusiai Marianos vaidmenį. Man atiteko tik jos dubleriaavimas, bet aš Jurgiui visai nerūpėjau. Ieškodamas scenovaizdžiui idėjų, jis liepė mums pafantazuoti ir nupiešti ką nors panašaus į laivą. Paišėm, braižėm, tačiau vargu ar kas nors buvo panaudota. Mažai ką tada dar išmanėm apie sceną, apšvietimą, o juo labiau – apie patį veikalą. O premjera „Vaidilos“ teatre padarė mums didžiulį įspūdį, ir mudvi su Irena sugalvojom parašyti recenziją. Nebuvo su kuo pasitarti: Balys konclagery, Džonio ir Alfo drovėjomės. Antanas Rūkas ir Antanas Gustaitis, dažnokai lankėsi pas Balį, mums neatrodė patikimi, tad šovė mintis kreiptis į prof. Leoną Karsaviną.

Profesorių pažinau nuo ankstyvos jaunystės. Dar kai gyvenom Žemuočių gatvėj, Kaune, su drauge Verute Eimaityte žiemą bėgdavom į miniatiūrinę čiuožyklėlę jo kieme. Ten su jauniausia Karsavinaite vaidindavom Sonją Henie ir bandydavom ant vienos kojos sukiniėtis. Toji pramoga man pasibaigė nevykusiu piruetu – pačiūžos smaigaliu įsidūriau į minkštą vietą... Vieną vasarą Balys atvežė savo fiatą į Bugius Krėvę ir Karsaviną. Įstrigo atmintin prof. Karsavino apranga: turėjo tokį beveik baltą lietpaltį, tada vadinamą „balachonu“, panašų į gydytojo chalata, ir plono brezento kepurę su įmova visada dailiai apkirptai, nors kiek ir išsidraikusiai barzdelei. Tai buvo nuostabi apsauga nuo Žemaitijos vieškelio dulkių, kurių kiti du profesoriai nelabai paisė.

Mano akimis, Leonas Karsavinas buvo pats elegantiškiausias profesorius Vilniaus universitete. Toks lieknas, lengvų, šokėjiškų judesių, ramus ir santūrus, net ir karščiausių pokalbių pas Balį metu. Visai kitokie buvo iškalingieji profesoriai, na kad ir Viktoras ar Vaclovas Biržiškos, kurie nenustygdavo vietoj ir dėstydami savo originalias mintis žingsniuodavo po kambarį – pirmyn atgal, pirmyn atgal... Arba Vincas Krėvė, kuriam atėjus tuoj buvo sustatomos šachmatų figūros – ir abu užmiršdavo, kas čia pat, kambarį, dedasi. Arba Balio bičiulis prof. Albinas Rimka, tokių gerų, protingų akių, dažnai užsikosintis astmos priepuoliui užėjus. Tada jis užsidarydavo vonios kambarielyje ir surūkydavo ypatingu saldrūgščiu dūmu trenkiantį cigarą. Bet Karsavinu buvo galima labiausiai pasikliauti.

Labai nedrąsiai pasibeldėm į jo kabinetą. Profesorius kiek nustebusiomis, besišypsančiomis akimis nužvelgė mudvi, septyniolikmetes ištįsėles, atidžiai išklausė mūsų mikčiojantį prašymą ir rimtai pradėjo pasakoti apie autorių Alfredą de Musset, apie romantinę literatūrą, apie XIX amžių. Džiaugsmo ir pasigėrėjimo profesoriumi įkvėptos tuojau sėdom rašyti. Perrašiau Balio rašomąją mašinėlę, pasirašėm I. D. ir... nebeišdrįsom nunešti į dienraščio redakciją.

1943 m. vasarą, baigusi gimnaziją ir vaikų darželio auklėtojų kursus, atpylusi

lyg ir diplominių referatą apie J. J. Rousseau, nuvykau į Bugius. Ten skaisčiai ir motiniškai švietė saulė, žadėdama sausą savaitę šienapjūtei. Pirmosios bolševikų okupacijos nualintas ūkis vėl atsigavo, viskas grįžo į senąją vagą, ir vasaros darbai anksti kelė žemdirbius. Aš bėgdavau su kuria nors jaunesne mergina, nesusigundžiusia prigulti pokaičio, į Kamanas uogauti. Mes žinojom senovės kūr grindos takus: ažuoliniai rąstai, dabar jau suakmenėję, buvo tvirti ir patikimi, nereikėjo baimintis, kad nuslys į pasislėpusį akivarą. Kamanos man rodėsi tarsi didžiulė maldos ir susikaupimo užuovėja. Tokia nepaprasta tyla – kaip jokiam kitame miške. Ypač pokaičio metu, kai ir visi keturkojai, net šernai, pūtė į ūsą, pasislėpę nuo kaitros didesnio krūmo paunksnėje. Kamanose sugrįžo man dvasinė stiprybė, sugniuždyta įtampos Vilniuje. Reikėjo ir gėrybėm kiek apsirūpinti miesto žiemai. Kaimynų berniokas pardavė 3 kg medaus, – sumokėjau jam po 35 reichsmarkes už kilogramą. Tai nebuvo brangu, nes kiti užsiprašydavo net po 60 reichsmarkių. Tą vasarą didžiausia mano pareiga buvo uogauti, o tų uogų ir Kamanose, ir sode – gyva galybė. Rinkau tekšes, braškes, mėlynės, avietes, sode skabiau serbentus, agrastus, vis dar išsprukdama ir į parugių griovius, kur kekėmis sirpo laukinės žemuogės.

Žinoma, vokiečiai, okupavę kraštą, reikalavo iš ūkininkų duoklės. Didžiausias sambrūzdis kartą vyko ir pačiuose Bugiuose, kai teko surašinėti visos apylinkės pasėlius ir gyvulius. Suiro nuo amžių įsitvirtinusi dienotvarkė. Tai rūstino mano senelį Kazimierą Daugirdą, o man ir darbininkams pajvairino monotoniškų dienų tėkmę.

Prailgdavo po Vilniaus įdomybių ramios Bugių dienos, norėdavau pasižmonėti, todėl kelis kartus dūmiau dviračiu tiesiai per Kamanas pas Zubovus, į jų sodybą Judreliuose. Tai buvo Vladimiro II Zubovo ūkis, nupirktas jau komunizmo pavojui gresiant, pardavus Naujadvario dvarą prie Klaipėdos. Kambariai buvo apstatyti gražiais, dar iš seniau turėto Dabikinės dvaro baldais. Apie juos Dziutas (Vladimiras II) sakydavo: „Panskie ostatki, chlopskie dostatki“ („ponų likučiai valstiečiams – turtai“). Judreliuose per karą slapstėsi Zubovų šeima, Sofija Čiurlionienė ir jos priklausta žydaitė.

Kukliame, bet gero gaspadoriaus ūkyje buvo miela, nes teta Niuta (Ona Zubovienė) net ir daug sunkesnėmis sąlygomis mokėjo susitvarkyti jaukiai ir patogiai, pati šeimininkavo ir visus, net buvusius darbininkus, prie šeimos stalo sodindavo.

Vasarai baigiantis Zubovas dovanojo man triušių porelę, kurią parsivežiau į Vilnių ir turėjau nemažai rūpesčių dėl jų šėrimo. Rudenį apgyvendinau juos balkone, o ten labai jais domėjosi mūsų taksiukas Dzingulis, atsivežtas iš Kauno, gautas iš Pūtvių Pavėžupio dvaro dar prieš karo pradžią. Žiemą tuos triušius teko perkelti virtuvėn, tarnaitės Emilės globon, o jai ir šiaip užteko vargų mums maisto medžiojant. Zubovo geranoriškumas mums nuėjo veltui, porelė priauglio nesusilaukė. Emilė neturėjo laiko jų prižiūrėti, o man ne triušiai buvo galvoje, tad gana greit perleidom juos labiau ūkiškai nusiteikusiems pažįstamiems.

Tą 1943-ųjų vasarą mama į Bugius nevažiavo. Bėgiojo Balio reikalais visur, kur tik įsivaizdavo kokią nors pagalbą ar paramą rasianti. Labiausiai ją pažeminantis žygis buvo pas Vilniaus gestapo viršininko meilužę, lietuvę, Kuršėnų dvarininkaitę. Mama vėliau taip pasakojo:

„Išgirdau kalbas, kad ji turi didelės įtakos gestapo viršininkui. Nuėjau į jos butą buvusiam palocėly apie 12 val. dieną. Tarnaitė atidarė duris ir įleido į gana apytuštį saloną, kurio durys buvo plačiai atlapotos į kitą kambarį, matyt, ponios buduarą. Prie tualetinio staliuko su veidrodžiu, nugara į mane, sėdėjo ponias su

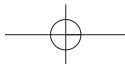
negligé. O kai atsisuko – pažinau ją. Ji šaltai paklausė: „O kokių jūs reikalų?“ Pasakiau, kad noriu paprašyti jos užtarimo mano vyrui, vokiečių suimtam. Mano žiniomis, ji gerai pasižįsta su gestapo viršininku. „O taip! Viršininkas tikrai puiškus, žavus žmogus! Bet, žinot, aš į politiką nesikišu, nieko negalėčiau padaryti...“ Kaip karštu vandeniu apipilta išėjau ne sudieu nepasakius. Niekad nesijaučiau taip pažeminta, net gestapo įstaigose, kur buvau visur mandagiai traktuojama ir į mane visi kreipėsi „Frau Professor“...“

Mamą ramino draugai, o Juzukas, atvažiavęs iš Kauno, jos Vardo dieną, birželio 23-iąją, išsivežė ją į Trakus bent kiek prasiblaškyti. Tačiau ir šioji išvyka, žadėjusi būti maloni, mamos nuotaikų nepataisė.

1939 metų, keliaujant po Vilniaus kraštą, Krėvės pranašystė man neišsipildė. Tada, besidžiaugdama nuo pilies kalno Vilniaus bokštais, jis man tvirtino, kad netrukus aš būsiu to miesto universiteto studente. Deja, keturiasdešimt trečiaisiais baigusiųjų gimnaziją kartai, tą rudenį svajojusiai įstoti į aukštąją mokyklą, buvo liūdna. Išsibarstėm visi kaip išardyto lizdo paukšteliai, su daugeliu klasės draugų pasimetėm, retai vieną kitą sutikdavom. Universitetą uždarius, man liko tik muzikos mokykla, Jurgio vadovaujama dramos studija ir darbas daržely. Mudvi su Irena sugalvojom dar sudaryti moterų krepšinio komandą, susiradom trenerį ir laisvalaikiu bėgdavome į aikštelę. Tačiau nelabai rimtai treniravomės ir gana greitai iškeitėm šį sportą į buriuotojų kursus. Ir to dar neužteko: įstojom į baletą studiją pas Mariją Jakštanytę. Netrukus ten pamatėm pratimus atliekančią Vilniaus teatro aktorę, kurią iš tolo pažinom. Nujautėm, kad ji buvo viena iš mūsų „vyresniųjų“ draugų būrelio (žinojom, kad jie turėjo savo amžiaus, savo kartos draugijų), todėl, nejaukiai pasijutusios, gal šiek tiek ir pavydai žnybtelėjus, greitai baletą meno atsisakėm.

Džonis ir Alfai visai mums išūžė galvas prancūzų poetais ir pačia Prancūzija, todėl prikalbinom su Živile mano mamą, kad surastų mums prancūzų kalbos mokytoją. Mokytoja tuoj atsirado, dar prisijungė Kornelija ir pakaitomis tai jos, tai Živilės, tai mano bute mokėmės. Bet netrukus mokytoja išvyko į Lenkiją, dar vienas bandymas kur nors rimčiau užsikabinti gana greit pasibaigė. Laisvė baigus gimnaziją, vakaronės ir net naminiai pasišokimai su vyresniais draugais dar tik iš vaikystės lukštų išsiritusias merginas nuostabiai greit brandino, nors į rimtus flirtus nesipainiojom. Gera būti jaunoms, linksmi padykusioms, didelių rūpesčių neužspaustoms. Didieji mūsų šeimos rūpesčiai vis sunkiau slėgė mano mamą. Vis dažniau ji važinėjo į Kauną dar vildamasi išgelbėti Balį.

Liūdnoką namų kasdienybę retkarčiais pajavairindavo netikėti įvykiai. 1943 m. lapkričio 8-ą geležinkelio stoty pasitikau grįžtančią iš Kauno mamą, kartu atvažiavo Marytė Nemeikšaitė ir rašytoja Ona Lukauskaitė-Poškienė (savųjų vadinta Hania). Jaučiau, kad jos atvyko lyg su kokia ypatinga misija, o jų veidus gaubė paslapties šešėliai. Pažvelgusi į mano klausinėjančias akis, mama pašnibždėjo: bus vestuvės... Kitą dieną, lapkričio devintąją, mama suruošė vestuvinius pietus Haniai ir Kaziuvi Borutai. (Tą dieną Hania mano Svečių knygoje įrašė: „Savo gyvenimo lemiamoje dienoje.“) Jokių svečių nebuvo, tik Marytė Nemeikšaitė. Iš kažkur Emilė „sukombinavo“ visai padoraus maisto, tuo metu tikrai beveik vestuvinio. Nebuvo tai linksma ar triukšminga puota, nebuvo ir stipresnių gėrimų, visi valgė tylėdami, susikaupę ir netrukus iškeliavo pas Kazį Barauską. Ten visada rinkdavosi trys Kaziai: Kazys baltasis (blondinas) – Boruta, Kazys juodasis (juodbruvas) – Lukša ir Kazys raudonasis (raudono veido) – Barauskas. Apie tuos tris Kazius man vėliau pasakojo Meilytė Lukšienė, esą jie patys taip vienas kitą vadino.

Balius pas Barauską prieš rytdienos civilinę metrikaciją buvęs linksmesnis. Jame dalyvavo ir Jadvyga Čiurlionytė. Tik po kelių savaitių mama papasakojo visos šios istorijėlės pabaigą: „Per vakarą Boruta ir Jadzė buvo dingę, o iš ryto Boruta pranešė Haniai, kad vestuvių nebus... Verkiančią Hanią išlydėjau į traikinį, į Šiaulius.“ Vėliau samprotavom, kad Boruta, našlys, turėjęs dar nedidelę dukrelę, pasirinko Jadzę, taip pat auginančią panašaus amžiaus Marulę, vildamasis, kad ji globos ir jo Eglę.

Dirbom įvairiuose Vilniaus vaikų darželiuose, dažnai pačios vienos, be vedėjos ar kitos vyresnės auklėtojos. Mūsų laimė, visur buvo virėjos, tad vaikų maitinimu mums nereikėjo rūpintis. Turėjom tik prižiūrėti, kad vaikučiai mandagiai mažose darželio kėdutėse sėdėtų, kad nesiterliodami suvalgytų savo porcijas, kurias dažniausiai sudarydavo nelabai skani košytė ir miniatiūrinis sumuštinis. Bet ir čia būdavo savotiškų bėdų su motinom, kurios skaitė skirtingus sveikatos patarimus. Viena manęs prašė, kad jos Vytukas būtinai išgertų pienuką (keista, bet darželiai jo dar gaudavo) prieš pagrindinį patiekalą, o Jonuko mama maldaavo jokiū būdu neleisti jos sūneliui gerti, iki jis nebus springdamas sauso davinio suvalgęs. Ji net bandė man į delną išprausti kyšį, kelias reichsmarkes, kad tik jos prašymą išpildyčiau. Kyšio išsižeidusi nepriėmiau, bet gailėjausi žiaukčiojančio Jonuko, prievarta kemšančio apdžiūvusios duonytės pluteles.

Įdomiausias darželis buvo J. Basanavičiaus gatvėje, netoli teatro. Į jį savo vaikus siuntė to teatro aktoriai. Jauniausios mūsų mokinukės buvo Kristina Škėmaitė ir Dagnė Jakševičiūtė. Dar jiedvi ir žmoniškai žingsniuoti nebuvo pramokusios, todėl vedant vaikus pasivaikščioti Irena nešė Kristiną, o aš – Dagnę. Nešėm ne vien iš pareigos, bet ir iš pasididžiavimo, kad globojam tokių žymių artistų vaikus.

Dagnės tėvus aš dar iš vaikystės pažinojau. Monika Mironaitė, jos mama, dažnai Kaune viešėdavo pas Marytę Nemeikšaitę, kurios vaikų darželį aš pati lankiau, o daug vėliau, mums persikėlus į Vilnių, Marytės namai tapo mūsų nuolatine apsistojimo vieta, kai nuvažiuodavom į Kauną. Abu Nemeikšai – Marytė ir jos brolis dr. Juzukas – buvo ypatingi žmonės, gyvenantys kitų labui, visiems, nelaimės ištiktiems, padėdavo, visais rūpindavosi. Juodu be galo daug širdies ir meilės rodė man ir mamai, o kai Balys grįžo iš lagerio, buvo jo rūpintojėliai ir globėjai. Kai dar gyvenom Žemuogių gatvėj, Monika, Giedrė Žmuidzinavičiūtė (vėliau Gučienė), Lidija Manomaitytė (Čepienė), Ziunė Druskytė (Juzė Aglinskienė), Meilytė Matjošaitytė (Lukšienė, vienintelė ne skautė), Valerija Barmienė (visų vadinta Gervele) ir dar kelios priklausė vyresnių skaučių būreliui „Lau-mės“ ir lankydavosi pas mano mamą, nors ji nebuvo skautė. Visos buvo jaunos, gražios, malonios, bet Monika išsiskyrė savotišku žavesiu, kuris mano vaikiškoms akims atrodė pasakiškas, užburiantis. Jos skaitydavo Rabindranathą Tagore, Rilke, kitus poetus filosofus, svarstė pedagogikos, moralės klausimus, diskutavo. Daug daug vėliau Meilytė Matjošaitytė-Lukšienė man sakė, kad vyresnėms skautėms neužteko skautiškų žaidimų, stovyklavimo, eilinių sueigų. Jos ilgėjosi gilesnių minčių, rimtų pokalbių, todėl ir rinkdavosi pas mano mamą, kur buvo suradusios joms reikalingą užuovėją.

Algirdas Jakševičius, Dagnės tėvas, taip anksti palikęs savo dukrelę našlaite, Kaune dažnai lankydavosi pas Balį, o vėliau – ir Vilniuje, Balio kabinete, atsimenu karštus jų pokalbius – vis teatro temomis. Dar Kauno III valstybinėje gimnazijoje buvo surengtas dailiojo skaitymo konkursas. Mūsų klasei atstovauti buvo išrinkta Sandra Pūtvytė, o aš ištraukiau „laimingąjį“ bilietą, – buvau įpareigota dalyvauti konkurse. Sandra tuo metu gyveno pas mus, Žemuogių gatvėj, tad

mudvi, siaubo pagautos, kreipėmės į Balį pagalbos, nes neturėjom jokie supratimo apie skaitymą. Tąsyk Balys paprašė Jakševičiaus mus pamokyt, ir jis labai sąžiningai stengėsi mus konkursui paruošti. Buvom dar labai drovios gimnazisčiookės, gėdijomės to akiniuoto gražuolio, todėl nelabai pasidavėm geriems jo norams ir nė viena konkurso nelaimėjom. Gailėjausi daržely Dagnės, nepažinusios savo genialaus tėvo, kurį mačiau Vilniuje jau labiau suprantančiomis akimis, nei tada, kai dar buvau išsiblaškiusi paauglė trečiookė.

Antanas Škėma mus intrigavo ekstravagantiškumu. Nors visi vyrai tada nešiojo skrybėles, bet jo buvo ypač meniškai į šoną pakreipta, ir gatvėje net iš toliausiai galėjai pasakyti, kad va tenai žingsniuoja Škėma. Pas Balį jo niekad nemačiau, miklūs ir grakštūs jo judesiai mus žavėjo tik scenoje. Žinoma, jis nebuvo panašus nei į santūrijį Henriką Kačinską, nei amantišką Stepą Jukną, kuriuos kone kaip dievaičius garbinom. Škėma buvo visai kitoks, net egzotiškas – ir dėl originalios išvaizdos, ir dėl aštroko slaviško akcento. Vis laukėm Kristinos tėvo, ateinančio į darželį dukrelės atsiimti. Deja, viltys pražūdavo, nes ateidavo tik ponja Škėmienė.

J. Basanavičiaus gatvės daržely neilgai dirbom, nes vokiečiai panoro pasisavinti visą namą ir liepė kuo greičiausiai išsinešdinti. Bandėm gelbėti darželio turtą, šaukėmės draugų talkos. Vedėja iš kažkur atbildino sunkvežimį su pagriotu šoferiu, kuris mums padėti atsisakė. Skubiai krovėm skurdžius baldelius, indus ir nedidelę žaislų krūvelę, išsukinėjom net elektros lemputes, pasiryžusios nieko vokiečiams nepalikti.

Gaila buvo to darželio, mūsų pamiltų vaikų ir labiausiai – trumpesnių darbo valandų. Čia dirbome tik iki ankstyvo popiečio, o kitur, kur turėdavom popiečiais guldėti ir migdyti auklėtinius, – kartais net iki 19 val. Man dar teko pabūti Jakšto, Šopeno, Jasinskio, Pylimo ir Bernardinų gatvių darželiuose. Čia vis dar jautėsi tų darželių steigėjos Marytės Nemeikšaitės mylinti širdis, jos geroji dvasia, kuri ir mane ilgai augino.

Vaikų darželiai buvo mano išsigelbėjimas nuo vokiečių. Jaunimas slapstėsi, o drąsesnieji rizikavo lankydamasi kino teatrus, kuriuos dažnai apsupdavo vokiečiai, gaudydavo darbams Vokietijoje. Veikė pogrindis, į kurį mane įpainiojo Algis, prašydamas padėti jam nešti negrabiai suvyniotus ryšulius. Įspaudęs man po pažascia sunkoką paką, liepdavo sekti paskui jį dešimties žingsnių atstumu. Nepaaiškindavo, nepasakydavo, ką jis man įgrūdavo, tik prisakydavo saugotis vokiečių ir jokia būdu nepražudyti ryšulių. Žinoma, nujaučiau jų turinį, tik kad tie žygiai labai labai pavojingi, neįsivaizdavau. Kaip ir Krėvių lankymas jų slaptavietėje man neatrodė per daug grėsmingas.

Kartą žingsniuojau su tais ryšuliais Jogailos gatve. Algis prieky, aš iš paskos, staiga jaučiu, kad slysta iš rankų mano nešuliai, popieriai sklaidosi ant šaligatvio, o dar žaismingas vėjelis pradeda juos kilnoti, tarsi norėdamas papuošti visą kvartalą. Stabtelėjau, dairausi, kur Algis, nejau jis man nepagelbės? Didžiausiai nuostabai, pamačiau tik jo kulnus, smunkančius į mūrinio namo vartus. Ką gi – renku išsibarstėlius, o čia trys jauni vokietukai apstojo ir juokiasi. Linksminasi iš mano žioplumo. Rintai pyktelėjau ir sušukau, kad, užuot šaipėsi, verčiau man padėtų. Vokietukai, eiliniai, neką už mane vyresni, matyt, susigėdo, ir visa slaptoji spauda tuojau pat buvo gražiai krūvelėn sudėta, net po kojom pasipainiojusiu virvagaliu surišta... Algį radau išplėstomis akimis, išbalusį, įsispraudusį į pravirus geležinius vartus. „Na ir pasisekė tau!“ – teištare jis.

Vos kelioms dienoms po Balio suėmimo praslinkus, gavau mamos ir ištikimos Krėvių tarnaitės parūpintą išpampusį portfeli su baltiniais, maistu ir spauda

Krėvėms. Ketinau pabaigusi kursų keliauti pas Krėves ir jiems tą siuntą įteikti. Bet kaip čia nužergloti vienai vakare kažkur į Žvėryną, į nežinomą gatvę? Paslaptį teko patikėti draugei, nes sunku buvo išvengti klausimų dėl staiga atsiradusio svetimo ir dar tokio prikimšto portfelio. Na, ir drąsiau dviese, kai gatvėse nuolat bando užkalbinti vokiečių kareiviai, vis žadėdami seniai ragauto šokolado. Tą vakarą kaip tyčia mūsų laukė trys draugai, su kuriais dažniausiai susitikdavom po gimnazijos pamokų. Nuo jų nepasiaiškinusios negalėjom atskirti, o paslaptį išduoti taip pat nevalia.

Išėjom nerūpestingai taukšdami, visokius niekelius plepėdami. Bet tasai Krėvėms skirtas nešulys man kėlė nerimą. Vakaras buvo gana šiltas, nors tamsokas. Pasiūliau draugams pasivaikščioti Neries pakrante. Nužygiavom į Žvėryną – gatvės tuščios, žmonės užsirakinę namuose, pro langus nė jokio žiburėlio nematyti. Reikėjo greitai sugalvoti, kaip Krėves rasti, kaip draugų smalsumo išvengti ir to vis labiau sunkėjančio portfelio atsikratyti. Upė nebuvo užšalusi, pradėjom svaidyti akmenukus – kieno ranka miklesnė, kieno akmenukas daugiau pašuoliuos paviršium. Kai gerai įsismaginom, mirktelėjau draugei ir dingau. Gatvę greitai radau, bet, nežinodama namo numerio, pradėjau abejoti šio žygio sėkme. Staiga iš tarpuvartės išniro stambaus vyro povyza. Sustojo prieš mane, rankas į kišenės susikišęs, ir spokso į portfelį. Na, manau sau, jau pakliuvau! Čiups mane tas... tas policininkas (kažkodėl jis man atrodė kaip policininkas) ir pradės kamantinėti. Taip ir sustingau, nieko nei galvoti, nei svarstyti neįstengdama. Rodėsi, valandų valandas tas mūsų styrojimas truko, ir taip norėjau skradžiai į žemę prasmegti. „Ar ne pas Krėves eini?“ – staiga sududeno žemas bosas. Vis dar be žado nieko neatsakiau. Eime, parodysiu, galvos kryptelėjimu pasiūlė. Netrukus priėjom tamsų namuką, kurio duris mane atvedęs vyras net nepasibeldęs atidarė. Iš tamsaus kampo pakilo dvi žmogystos. Ponia Krėvienė apkabino mane, priglaudė, pabučiavo. Krėvė nepajudėjo, tik labai išsigandusiomis akimis lyg kažko klausė, lyg kažką sakyti norėjo. Trumpa tylos minutė vėl valandom prailgo. Ypač nejauku buvo, kad kambary taip tamsu, prislėgta, taip šiurpulingai graudu. Ir kalbėjom patylom, lyg savo šešėlio bijodami. Krėvėms rūpėjo mano mama, Balio likimas. Klausinėjo, ar gestapas jų neieškojo, ar niekas į jų butą neįsikraustė. (Taip. Gestapininkai jo kitą rytą ieškojo, grasino jų tarnaitėi, triukšmingai šeiminkaudami ir daiktus stumdydami, popierius vartaliodami.) Krėvienė kvietė kažkur į tamsų vidų, matyt, į kitą kambarį, bet man reikėjo skubėti. Be to, norėjau kuo greičiau iš ten sprukti, kai Krėvės pradėjo reikšti tiesiog perdėtą dėkingumą. (Vėliau mama pasakė, kad toji Krėvių slaptavietė buvo prof. Prano Augustaičio sesers namelis.) Kai kurie žmonės manė, jog ponia Krėvienė esanti žydė, todėl abu Krėvės ir slapstėsi. Tačiau vokiečiai jos neieškojo kaip žydės, o mama man pasakė, kad ji yra karaimė, pavarde Karak (rusiškai „slivočnoje maslo“ – maždaug „slyvų sviestas“).

(Bus daugiau)

FRANZ KAFKA

Dienoraščiai

Iš vokiečių k. vertė TEODORAS ČETRAUSKAS

1910

Žiūrovai nustersta, kai pro šalį važiuoja traukinys.

„Kai jis mane klausinėja.“ „Ė“, atsiskyrusi nuo sakinio, nulekia kaip sviedinys pieva.

Jo rimtumas mane žudo. Galva įsprausta į apykaklę, plaukai priploti prie pakaušio, apatiniai skruostų raumenys sustingę savo vietose...

Ar viskas dar čia? Miškas vis dar buvo, galima sakyti, čia. Bet vos tik tai mano žvilgsnis nukrypo dešimt žingsnių į priekį, aš jo jau nebemačiau, vėl įtrauktas į nuobodų pokalbį.

Tamsiame miške, įmirkusioje dirvoje aš orientavausi vien tik tai pagal jo baltą apykaklę.

Sapne aš paprašiau šokėjos Eduardovos, kad ji darsyk sušoktų čardašą. Jos veide tarp apatinio kaktos krašto ir smakro vidurio platus šešėlio ar šviesos ruožas. Kaip tik tuo metu priėjo kažkoks tipas bjauriomis nesąmoningo intriganto manieromis, kad jai pasakytų, jog traukinys tuojau išvažiuoja. Iš to, kaip iš-

---

Austrijos rašytojas ir žurnalistas, artimiausias Franzo Kafkos (1883–1924) bičiulis Maksas Brodas (1884–1968), nepaisydamas rašytojo prašymo sunaikinti, išleido jo rankraštinių palikimą – romanus, noveles, laiškus, dienoraščius. Pastarieji nėra visai tradiciniai, nes juose ir autoriaus pastabos, ir būsimų kūrinių apmatai, ir sergančio rašytojo būsenos atspindžiai, kurie nulėmė niūroką teksto nuotaiką.

Šiame žurnalo numeryje pateikiami „Dienoraščių“ fragmentai, parašyti 1910 metais.

VERTĖJAS

klausė pranešimą, aš su siaubu supratau, kad daugiau ji nešoks. „Aš esu bjauri bloga boba, ar ne?“ – paklausė ji. „O ne, – atsakiau aš, – ką jūs“, ir apsigrėžęs nuėjau sau. Prieš tai aš klausinėjau ją apie gėles, užkištas jai už juostos. „Jos dovanotos visų Europos valdovų“, – pasakė ji. Ir aš pagalvojau, ką reiškia, kad tos gėlės, šokėjai Eduardovai dovanotos visų Europos valdovų, užkištos už juostos.

Šokėja Eduardova, muzikos mėgėja, visada, ir tramvajumi, važinėja lydima dviejų smuikininkų, kuriuos vis ragina griežti. Mat tai nedraudžiama, tad kodėl negriežti, to nedaryti tramvajuje, jeigu muzika gera, neerzina keleivių ir nieko nekainuoja, tai yra jeigu paskui nebus renkami pinigai. Be abejo, iš pradžių ji truputį trikdo, ir kurį laiką kiekvienam atrodo, kad yra ne vietoje. Bet tramvajui lekiant vis greičiau, smarkiai traukiant skersvėjui, ir tylioje gatvėje skamba maloniai.

Šokėja Eduardova atvirame ore ne tokia graži kaip scenoje. Visa perblyškusi, skruostikauliai taip ištempę odą, kad veide beveik neatsispindi joks jausmas, didelė, tarsi iš duobės išlindusi nosis, su kuria nepajuokausi – nepabandysi jos galiuko kietumo, arba nepaimsi už jos ir nepasukiosi į šalis kalbėdamas: „O dabar tu eisi su manimi.“ Plati figūra – aukšta talija ir pernelyg klostyti sijonai – kam tai galėtų patikti – primena vieną mano tetą, pagyvenusią damą, daugelis pagyvenusių tetų atrodo panašiai. Lauke šie Eduardovos trūkumai niekuo nekompensuojami, išskyrus nebent visai neblogas kojas, joje iš tiesų nėra nieko, dėl ko galėtum gėrėtis, stebėtis, arba bent jau atkreipti dėmesį. Todėl aš nesyk mačiau, kaip paprastai labai malonūs, labai korektiški ponai, kad ir kaip stengdamiesi, negalėdavo nuslėpti abejingumo Eduardovai, tokiai žinomai šokėjai, kokia ji vis dėlto buvo.

Mano ausies spenelis pačiupinėjus atrodo šviežias, šiurkštus, vėsus, sultingas kaip lapas.

Aš tai, aišku, rašau nusivylęs savo kūnu, jo ateitimi. Jeigu neviltis juntama labai ryškiai, jeigu ji taip neatskirama nuo savo objekto lyg kareivis, paliktas atsitraukiantiems draugams pridengti ir dėl to suplėšomas į gabalus, tuomet tai netikra neviltis. Tikroji iškart pasiekia savo tikslą ir visuomet jį aplenkia, (šis kablelis rodo, kad tiktai pirma frazė teisinga).

Tu apimtas nevilties?

Taip? Tave kamuoja neviltis?

Bėgi? Nori pasislėpti?

Rašytojai kalba smirdančius niekus.

Baltinių siuvėjos, skalbiamos lietaus.

Pagaliau po penkių savo gyvenimo mėnesių, kai negalėjau parašyti nieko, kuo būčiau patenkintas, ir kurių man jokia galia nesugrąžins, nors tai turėtų būti visų pareiga, vėl sumaniau pakalbėti pats su savimi. Aš tai dar galiu, jeigu iš tiesų noriu, čia dar galima kai ką išpešti, iš tos šiaudų krūvos, kuria aš virtau per tuos penkis mėnesius, ir kurios, atrodo, laukia tokia dalia, kad vasarą bus padegta ir sudegs greičiau, negu žiūrovas spės mirktelėti akimi. Tegu ir man taip būna! Ir tegu dešimtsyk būna, nes aš nesigailiu netgi nelabo laiko. Mano būseną ne nelaimė, bet ir ne laimė, ne abejingumas, ne silpnumas, ne nuovargis, ne dėmesys kam nors, – tada kas? Tai, kad aš nežinau, matyt, susijusi su mano negalėjimu rašyti. Ir jį aš tariuosi supratęs, nors ir nežinodamas priežasties. Mat viskas, kas man ateina į galvą, auga ne iš savo šaknų, o kažkur iš vidurio. Ir tegu tada kas nors tai sulaiko, tegu kas nors sulaiko žolę ar pats įsitveria į ją, jeigu ji

pradeda augti tik nuo stiebo vidurio. Kai kam, atrodo, šis triukas pavyksta, pavyzdžiui, japonų fokusininkams, besikarstantiems kopėčiomis, kurios stovi ne ant žemės, bet ant pakeltų į viršų pusiau gulinčio žmogaus padų, ir yra atremtos ne į sieną, o kykla tiesiai į orą. Aš to nesugebu, jau nekalbant apie tai, kad po mano kopėčiomis nėra netgi padų. Čia, aišku, dar ne viskas, ir tokia užduotis manęs neprivers prabilti. Tačiau į mane kasdien turi būti nukreipta bent jau viena eilutė, kaip dabar į kometas kreipiami žiūronai. Ir ji turi būti tokia, kad mane trauktų, kaip, pavyzdžiui, atsitiko per praėjusias Kalėdas, kai aš vos spėjau nusitverti ir iš tiesų atsidūriau ant paskutinės savo kopėčių pakopos, tiksliai jos ramiai stovėjo ant žemės ir buvo atremtos į sieną. Tačiau kokia tai buvo žemė ir kokia – siena! Ir vis dėlto šios kopėčios nenugriuvo, taip jos spaudė mano kojas prie žemės, taip jas laikė mano kojos prie sienos.

Šiandien, pavyzdžiui, aš triskart pasielgiau įžūliai, vieno konduktoriaus ir vieno savo viršininko atžvilgiu, taigi tiksliai dukart, bet mane šie poelgiai kamuoja kaip rėmuo. Tai būtų buvęs akibrokštas kiekvienam žmogui, juo labiau man. Taigi išlindau iš savo kiaučio, grūmiausi ore, migloje ir pikčiausia, kad niekas nepastebėjo, jog aš ir savo palydovų atžvilgiu pasielgiau įžūliai, turėjau pasielgti, nutaisyti tam tikrą miną ir už tai atsakyti; bet blogiausia, kad vienas palydovas išsišokimą palaikė ne charakterio bruožu, o pačiu charakteriu, atkreipė mano dėmesį į tą išsišokimą ir liko sužavėtas. Kodėl aš nelieku savyje? Dabar, tiesa, sakau sau: žiūrėk, pasaulis leidžiasi tavo mušamas, konduktorius ir viršininkas išliko ramūs, kai tu išėjai, viršininkas net linktelėjo. Tačiau tai nieko nereiškia. Tu nieko nepasieksi išlįsdamas, bet ką tu prarandi likdamas savo rate? Į tai aš taip atsakysiu: aš geriau leisiuosi mušamas tame rate, negu ką nors tvatinsiu už jo ribų. Bet kur, po velnių, tas ratas? Kurį laiką aš mačiau jį ant žemės, tarsi kalčėmis išpurkštą, o dabar jis sklendo aplink mane, bet net ir nesklendo.

Kometos naktis, iš gegužės 17 į 18. Buvau su Blajumi, jo žmona ir vaiku, tarpais girdėjau save iš šalies, kaip kačiuko inkštimą, neaiškų, bet vis dėlto girdimą.

Kiek dienų vėl praėjo be garso, šiandien gegužės 28. Neįmanoma net neužtenka ryžto kasdien paimti į ranką šį plunksnakotį, šį medgalį? Man atrodo, kad neužtenka. Aš irkluoju, jodinėju, plaukiuju, deginuosi saulėje. Todėl geros blaudos, neblogo šlaunys, pilvas pusė bėdos, o krūtinė labai jau menka, ir jeigu mano galva iš užpakalio...

Sekmadienis, 1910 metų liepos 19 diena, pamiegojau, pabudau, pamiegojau, pabudau, koks sumautas gyvenimas.

Kai pagalvoju, turiu pripažinti, kad auklėjimas daugeliu atžvilgių man labai pakenkė. Juk aš buvau auklėjamas ne kokioje nors pašalėje, ne kokiuose nors kalnų griuvėsiuose, – negalėčiau paprieštarauti nė vienu žodžiu. Bijodamas, kad daug mano buvusių mokytojų negalės to suprasti, labiausiai ir su didžiausiu malonumu norėčiau būti tas mažas griuvėsių gyventojas, įdegęs saulėje, kuri iš visų pusių spigintų į mane tuose griuvėsiuose pro abejingus vijoklius, tegu aš iš pradžių ir būčiau silpnas nuo savo gerųjų savybių naštos, savybių, kurios kaip gaivalingos piktžolės paskui suvešėtų manyje.

Kai pagalvoju, turiu pasakyti, kad auklėjimas daugeliu atžvilgių man labai pakenkė. Taip galiu teigti apie daugelį žmonių – mano tėvus, kai kuriuos giminaičius, mūsų namų svečius, įvairius rašytojus, vieną konkrečią virėją, kuri vienus metus vedžiojo mane į mokyklą, krūvą mokytojų (juos aš priverstas labai

sugrūsti į savo atmintį, antraip kuris nors vienas ar kitas, žiūrėk, iškris, bet nors juos ir sugrūdau, nuo tos vientisos masės vietomis kas nors ima ir vėlei atskyla), vieną mokyklos inspektorių, lėtai judančius praeivius, žodžiu, šis priekaištas kaip durklas eina per visą visuomenę ir nė vienas, kartoju, nė vienas negali būti tikras, kad to durklo smaigalys staiga nepasirodys priekyje, užnugaryje ar šone. Ir aš nenoriu girdėti jokių prieštaravimų dėl šio priekaišto, nes jau pernelyg daug esu jų prisiklausęs ir pakartotinai šių prieštaravimų paneigtas, todėl juos įtraukiu į savo priekaištą ir pareiškiu, kad auklėjimas ir tas paneigimas man daugeliu atžvilgių labai pakenkė.

Aš dažnai apie tai maštau ir visuomet turiu pripažinti, kad auklėjimas man kai kur labai pakenkė. Šis priekaištas skirtas daugybei žmonių, beje, jie čia stovi krūvoje ir, kaip senose grupinėse nuotraukose, nežino ką daryti, nuleisti akis jiems neateina į galvą, o šypsotis dėl įtampos nedrįsta. Tai mano tėvai, kai kurie giminaičiai, kai kurie mokytojai, viena konkreči virėja, kelios merginos iš šokių mokyklos, kai kurie ankstesnių metų mūsų namų svečiai, kai kurie rašytojai, vienas plaukimo mokytojas, bilietų pardavėjas, mokyklos inspektorius, dar keli, kuriuos aš tik kartą esu sutikęs gatvėje, ir kiti, kurių dabar negaliu prisiminti, ir tie, kurių niekada daugiau neprisiminsiu, ir pagaliau tie, kurių pamokų, tuomet užsiėmęs kažkuo kitu, išvis neįsidėmėjau, trumpai tariant, jų tiek daug, kad reikia stengtis, jog kurio nors nepaminėčiau du kartus. Ir visiems jiems aš reiškiu priekaištą, kartu juos tarpusavyje supažindindamas, tačiau nepriimu jokių prieštaravimų. Kadangi jau esu jų į valias prisiklausęs ir kadangi daugelio jų nesugebėjau paneigti, man nieko kito nelieka, kaip ir juos įtraukti į savo priekaištą ir pasakyti, kad man labai pakenkė ne tik auklėjimas, bet ir tie neigimai. Galbūt kas nors pamans, kad aš buvau auklėjamas kokiam nors užkaboryje? Ne, aš buvau auklėjamas mieste, pačiame jo centre. Ne kokiuose nors kalnų griuvėsiuose ar prie ežero. Mano tėvus ir jų svitą iki šiol lydėjo šis priekaištas ir jie atrodė pilki, bet dabar jie truputį nustūmė jį į šalį ir šypsosi, nes aš atitraukiau nuo jų savo rankas ir pridėjau jas sau prie kaktos ir galvoju: man reikėjo būti mažu griuvėsių gyventoju, klausytis kuosų balsų, jausti jų šešėlius, vėsintis po mėnuliu, nors iš pradžių ir būtų sunku slegiamam gerųjų savybių, vešančių manyje kaip piktžolės, įdegsiam saulėje, kuri iš visų pusių mane svilina vijoklių guolyje.

Sakoma, mes linkę manyti, kad vyrai pavojaus akimirką perniek laiko net gražias moteris; jie remia jas prie sienos, daužo galva ir kumščiais, keliais ir alkūnėmis, jeigu tos moteris trukdo vyrams pabėgti iš degančio teatro. Tada mūsų plepios moteris nutyla, jų begalinėse šnekose atsiranda veiksmažodžių ir taškų, antakiai pakyla į viršų, šlaunys ir strėnos liaujasi kvėpavusios, į iš baimės vos privertą burną patenka daugiau negu visada oro ir skruostai atrodo truputį papūsti.

– Klausyk, – tariu aš ir lengvai stuktelėjau jį keliu (taip staiga prabilus man iš burnos kaip blogas ženklas ištiško truputis seilių), – neužmik!

– Aš neužmigsiu, – atsakė jis ir papurtė atsimerkdamas galvą. – Jei užmigčiau, kaip tada galėčiau tave sergėti? Argi aš neprivalau? Ar tada priešais bažnyčią tu mane ne todėl sustabdei? Taip, tai buvo seniai, mes tai žinome, netrauk iš kišenės laikrodžio.

– Taigi kad seniai, – atsakiau aš ir nejučia šyptelėjau. Kad jis to nepastebėtų, įdėmiai įsižiūrėjau į namą.

– Ar tau tikrai tai patinka? Iš tiesų norėtum tenai, labai norėtum? Tada sakyk, aš tau neįkašiu. Žiūrėk, jeigu manai, kad tau ten, viršuje, bus geriau, negu

čia, apačioje, tai eik tučtuojau, negalvodamas apie mane. Aš, taigi pirmas pasitaikęs praeivis, manau, kad tu netrukus vėl grįši čionai ir kad tada bus labai gerai, jeigu tave čia kas nors kaip nors pamatys ir paims už rankos, gretimoje užeigoje pavaišins vynu ir paskui nusives į savo kambarį, kad ir labai varganą, bet vis tiek su stiklais tarp tavęs ir nakties, į tai kol kas gali spjauti. Tačiau tiesa, ir aš galiu prieš ką nori šį faktą patvirtinti, kad čia, apačioje, mums rieta, netgi baisiai rieta, tačiau man jau vis tiek, ar gulėsiu čia, nutekamajame griovyje, ar viršuje tomis pačiomis lūpomis gersiu šampaną, jau nesvarbu. Beje, man net netenka tarp tų dviejų dalykų rinktis, niekada nepatiriu to, kas žmones priverčia suklusti, ir kaip tai atsitiks, jeigu man reikalingų ceremonijų sandara tokia, kad aš galiu tiksliai šliaužti kaip vabzdys. O tu, iš kur galiu žinoti, koks tu žmogus. Drąsus, bent jau tariasi toks esąs, tad išbandyk save – dažnai tai supranti, jei būni atidus, jau iš tave prie durų pasitikusio tarno veido.

– Kad aš žinočiau, jog tu tikrai nuoširdus. Tuomet jau seniai būčiau viršuje. Kaipgi man suvokti, ar tu man nuoširdus? Dabar žiūri į mane taip, lyg būčiau mažas vaikas, ir tai nepadeda, nuo to tik blogiau. Tačiau galbūt tu taip nori. Man jau bloga nuo šios gatvelės oro, tad turiu eiti pas ten, viršuje, esančius žmones. Man jau, jaučiu, peršti kaklą, na štai, aš jau kosėju. O ar tu bent nutuoki, kas manęs laukia ten, viršuje? Koja, kurią įkelsiu į salę, bus jau kita, man dar nepėjus iš paskos įtraukti antros.

– Teisybė, aš nesu tau nuoširdus.

– Aš noriu eiti sau, lipti laiptais į viršų, nors ir tektų nuo jų nudardėti. Iš draugijos aš tikiuosi to, ko man trūksta, visų pirma gebėjimo sutelkti jėgas, man neužtenka, ką turi šis senbernis gatvėje. Jis džiaugiasi jau vien tuo, kad šiaip taip tempia dienas, turėdamas tokį varganą kūną įstengia keliskart per dieną pavalgyti, išvengia kitų žmonių įtakos, trumpai tariant, turi tiek, kiek yrančiame pasaulyje įmanoma. O jei ko netenka, stengiasi bet kuria kaina susigrąžinti, tegu ir pakeistu, menkesniu pavidalu, tegu tai būtų tik tariama jo nuosavybė (taip dažniausiai ir būna). Taigi jo būdas savižudiškas, jis turi dantis tiksliai savo kūnui ir kūną tiksliai savo dantims. Mat kai neturi centro, neturi profesijos, meilės, šeimos, pensijos, tai yra negalėdamas bent jau bandyti išsilaikyti pasaulyje, taigi negalėdamas jo apstulbinti dideliu turty kompleksu, negali apsisaugoti nuo staugių žlugdančių nuostolių. Šis senbernis savo plonais drabužiais, maldomis, savo ištvermingomis kojomis, savo baisiu nuomojamu būstu, savo prieštaringu, šikart po ilgo laiko vėl prisireiškusiu būdu, visa tai laiko abiem rankomis ir visuomet, kai bando pagauti kokį nors atsitiktinai pasitaikiusį menkniekį, pameta pora savo daiktų. Aišku, kad čia slypi tiesa, niekur kitur taip ryškiai nepasireiškianti tiesa. Kas iš tiesų elgiasi kaip susiformavęs žmogus, taigi leidžiasi laivu į jūrą, skrosdamas vandenį pirmagaliu ar palikdamas užpakalyje putas, taigi daug ką darydamas, yra kitoks, negu tas, kuris plūduriuoja ant poros medgalių, kurie dar daužosi į viens kitą ir traukia žemyn – jam, šiam ponui ir piliečiui, gresia nemažas pavojus. Mat šis pilietis ir jo turtas yra ne vienas, o du skirtingi dalykai, ir kas tą ryšį sunaikina, sunaikina ir žmogų. Mes ir mūsų aplinka šiuo atžvilgiu sunkiai atpažįstami, nes esame ištiesai pasislėpę, aš, pavyzdžiui, dabar slepiuosi už savo darbo, už savo įsivaizduojamų ir tikrų kančių, literatūrinių polinkių ir taip toliau. Tačiau kaip tik aš jaučiu savo dugną daug dažniau ir pernelyg stipriai, kad būčiau bent šiek tiek patenkintas. Ir man užtenka tą dugną nors penkiolika minučių be paliovos justti, kad nuodingas pasaulis imtų tekėti man į burną kaip vanduo skęstančiajam.

Tarp manęs ir to senbernio dabar nėra beveik jokio skirtumo, tiksliai kad aš dar

galiu galvoti apie savo jaunystę kaime ir galbūt, jeigu noriu, net tada, jei būsiu priverstas ten sugrįžti. O senbernis nieko neturi prieš save, todėl ir už savęs. Šią akimirką tai nieko nereiškia, tačiau senbernis turi tik tą akimirką. Tuo metu, kurio dabar niekas negali žinoti, nes niekas negali būti taip sunaikinta kaip tas metas, kai jis tai pražiopsojo, kai nuolatos juto savo dugną, kaip staiga ant savo kūno pastebi votį, kuri iki šiol tavo kūne buvo nereikšmingiausias dalykas, netgi dar menkesnis, nes atrodė, kad jos išvis nėra, o dabar ši votis daugiau negu viskas, ką mes nuo gimimo turėjome sava. Iki šiol visą dėmesį buvome nukreipę į savo rankų darbą, į tai, ką matome akimis, girdime ausimis, į savo kojų žingsnius, o dabar staiga atsigrežiame į priešingą pusę, kaip vėtrungė kalnuose.

Užuot tada nubėgęs, kad ir į tą paskutinę pusę, nes tiktai pabėgimas ant pirštų galų ir tiktai pirštų galai galėjo jį išlaikyti pasaulyje, užuot tai padaręs, atsigulė, kaip kartais vaikai atsigula žiemą į sniegą, kad sušaltų. Jis ir tie vaikai, juk jie žino, kad patys kalti, jog atsigulė ar kaip kitaip pasidavė, jie žino, kad jokiū būdu neturėjo leisti to daryti, bet negali žinoti, kad po tos permainos, kuri dabar su jais vyksta laukuose ar mieste, jie pamirš tą savo kaltę ir prievartą ir atsidurs visai kitoje stichijoje, negu buvo. Tačiau „pamiršti“ – ne tas žodis. Šio žmogaus atmintis nukentėjo tiek pat mažai, kiek ir vaizduotė. Tačiau jos negali pakeisti kalnų; tas žmogus dabar yra mūsų tautos nuošalėje, už mūsų žmonijos ribų, nuolatos išbadėjęs, jam priklauso tik ta akimirka, nuolatos besitęsianti kančios akimirka, po kurios nėra atokvėpio blyksnio, nuolatos jis turi tik viena: savo skausmus ir visoje aplinkumoje nėra nieko, kas jam galėtų būti vaistas, jis turi tik tiek žemės, kiek jos reikia dviem jo kojoms, tik tiek atramos, kiek užima dvi jo rankos, taigi daug mažiau negu trapecijos gimnastas, kuriam žemiau dar pakabintas apsauginis tinklas.

Mus, kitus, laiko mūsų praeitis ir ateitis. Beveik visą laisvalaikį ir daug darbo laiko mes skiriame tam, kad išlaikytume jų pusiausvyrą. Ateities apimties pranašumą atstoja praeities svoris, o jų nebeįmanoma atskirti artėjant prie ribos, anksstyviausioji jaunystė vėliau prašviesėja kaip ateitis, ir ateities pabaiga su visais mūsų dūsavimais iš tiesų jau gana prityrusi kaip ir praeitis. Taip beveik užsidaro ratas, kurio kraštu mes vaikštome. Taigi šis ratas priklauso mums, tačiau tik tolei, kol mes jo laikomės, o jei pasitraukiam į šalį, užsimiršę, per išsiblaškę, išsigandę, nustebę, pavargę, kaipmat pametame jį erdvėje, iki tol mūsų nosis buvo laiko tėkmėje, o dabar atsitraukiame atgal, virstame buvusiais plaukikais, esamais vaikštinėtojais, ir mums galas. Mes atsiduriame už įstatymo ribų, ir nors niekas to nežino, tačiau elgiasi su mumis taip, lyg žinotų.

– Apie mane dabar negalvok. Ir kaip tu gali su manimi lygintis? Aš jau daugiau kaip dvidešimt metų šiame mieste. Ar gali įsivaizduoti, ką tai reiškia! Aš dvidešimtsyk čia praleidau visus metų laikus. – Jis papurto virš mūsų galvų iškeltą kumštį. – Medžiai čia augo dvidešimt metų, koks mažas po jais atrodytum. O daugybė naktų, suprantai, praleistų įvairiose vietose. Kartą miegi viename, ant rą – kitame pasienyje, taip langas keliauja aplink tave. Tie rytmečiai, kai žiūri pro langą, atitrauki krėslą nuo lovos ir sėdi gerti kavos. Vakarai, kai pasiremi alkūne ir laikai ranka ausį. Ak, kad tai būtų ne viskas! Kad įgytum bent kelis naujus įpročius, kurių čia galima prisižiūrėti per dienas! Dabar tau, matyt, atrodo, kad aš noriu pasiskųsti? O ne, kodėl turėčiau skųstis, juk man užginta ir viena, ir kita. Aš galiu tiktai vaikštinėti, ir to turi užtekti, tačiau pasaulyje nėra vietos, kur aš negalėčiau vaikštinėti. Ir dabar galbūt vėl atrodo, kad giriuosi.

– Taigi man lengva. Tiktai neturėjau sustoti prie šio namo.

– Nesilygink su manimi ir neleisk, kad aš tave sutrikdyčiau. Juk tu suaugęs žmogus ir, kaip matau, čia, mieste, jautiesi gan vienišas.

Aš esu netoli to. Jau atrodė, kad šiame mieste mane sergstinti būtybė nyksta, kad tai kaip tik prasideda, mat toks nykimas vyksta kaip apoteozė, kai viskas, kas mus laiko gyvus, bėga nuo mūsų, bet tuo pačiu metu paskutinįsyk nutvieskia savo žmogiška šviesa. Šit aš stoviu prieš savo senberni, ir jis mane už tai tikriausiai myli, pats nesuvokdamas kodėl. Kartais jo kalbos tarsi rodo, kad jis suvokia, žino, kas stovi priešais jį ir dėl to senbernis gali viską sau leisti. Tačiau ne, taip nėra. Toks jis, matyt, turėtų atrodyti kiekvienam, nes gali gyventi tiktai kaip atsiskyrėlis ir veltėdis. Atsiskyrėlis jis – tik per prievartą ir jeigu kokios nors nežinomos jėgos padėtų jos atsikratyti, iškart virstų veltėdžiu ir būtų juo kiek įmanydamas įžūlesnis. Senbernio jau niekas negali išgelbėti, tad jo elgesį galime lyginti su skenduolio lavonu, kuris, kokios nors srovės išneštas į paviršių, atsitrenkia į pavargusių plaukiką, uždeda jam ant pečių rankas ir nori išsilaikyti. Lavonas neatgyja, netgi neiškeliamas į krantą, tačiau gali tą žmogų nusitraukti į dugną.

Lapkričio 6. Vakarą pas madam Ch., skirtas Miuse (Musset). Žydžių įprotis čepsėti. Prancūzų kalbos suvokimas, pasitelkus į pagalbą visokius triukus ir anekdoto vingrybes, kol pagaliau prieš pat baigiamąjį žodį, kuris ant to anekdoto griuvėsių turėtų toliau gyventi širdyse, prancūzų kalba mūsų akyse užgęsta, galbūt mes iki tol pernelyg stengėmės, žmonės, suprantantys prancūziškai, prieš vakaro pabaigą išeina, nes jie išgirdo užtektinai, kiti išgirdo toli gražu nepakankamai, salės akustika palankesnė kosėti ložėse negu prelegento žodžiams; vakarienė pas Rachelę, ji skaito su Miuse Rasino „Fedrą“, knyga guli tarp jų ant stalo, ant kurio, beje, pridėta visko.

Konsulo Klodelio (Claudiel) akių blizgesys užlieja platų jo veidą ir jame spindi, Klodelis vis nori atsisveikinti, kartais konsului tai pasiseka, tačiau apskritai ne, nes kai tik atsisveikina su vienu, už jo išdygsta kitas, o už kito tas, su kuriuo jau buvo atsisveikinta, už jo vėlei tas, su kuriuo atsisveikino pirma. Virš pakyls pranešėjui – orkestro galerija. Trukdo įvairus triukšmas. Padavėjai iš vestibulio, svečiai kambariuose, pianinas, kažkur toli griežiantis styginių orkestras, bildesys, pagaliau ginčas, kurio vietą sunku nustatyti, todėl erzinantis. Vienoje ložėje sėdi dama, pasipuošusi brilantiniais auskarais, kurių atspindys beveik be perstogės mainosi. Prie kasos jauni juodai apsitaęs žmonės iš kažkokio prancūziško ratelio. Vienas jų sveikinasi taip žemai nusilenkdamas, kad jo akys šliaužia grindimis. Jis, tai darydamas, plačiai šypsosi. Bet lenkiasi tik merginoms. Kai vėliau sveikinasi su vyrais, iškart atvirai žiūri į veidą rimtai sučiaupta burna, tarsi parodydamas, kad ankstesnis pasisveikinimas buvo kiek juokinga, bet būtina ceremonija.

Lakričio 7 d. Viglerio (Wiegler) paskaita apie Hebelį. Sėdi scenoje su šiuolaikinio kambario dekoracijomis, tad atrodo, tam, kad pjesė pagaliau prasidėtų, pro kurias nors duris turėtų išokti jo meilužė. Bet ne, jis skaito. Hebelio badavimas. Sudėtingi santykiai su Eliza Lenzing (Elisa Lensing). Jo mokytoja senmergė, ji rūko, šnypščiasi nosį, muša neklaužadas ir duoda paklusniems razinų. Jis visur važinėja (į Heidelbergą, Miuncheną, Paryžių) be jokios regimos priežasties. Bet prieš tai dirbo bažnyčios ūkvedžio parankiniu, miega po laiptais vienoje lovoje su vežėju.

Julijus Šnoras fon Karolsfeldas (Julius Schnorr von Carolsfeld) Frydricho Olivjė (Friedrich Olivier) piešinyje pavaizduotas piešiantis ant šlaito, koks jis čia gražus ir rimtas (aukšta skrybėlė kaip suplota klouno kepurė siauru kraštu pridengianti akis, ilgi banguoti plaukai, akys nukreiptos vien į paveikslą, rankos ramios, lenta ant kelių, viena koja truputį nuslydusi nuo šlaito). Bet ne, tai Frydrichas Olivjė, kurį nupiešė Šnoras.

Lapkričio 15, dešimta valanda. Aš nesileisiu nuvarginamas. Aš išoksiu į savo novelę, net jeigu dėl to susipjaustyčiau veidą.

Lapkričio 16, dvylikta valanda. Aš skaitau „Ifigeniją Tauridėje“. Čia išties, jeigu nekrepisime domės į kelias aiškiai nenusisėkusias vietas, stebina sausa vokiečių kalba, įdėta į nekalto berniuko lūpas. Kiekvienas eilių žodis skaitymo akimirką pakyla į viršų, kur ir kabo galbūt menkoje, bet kiaurai einančioje šviesoje.

Lapkričio 27. Skaitė Bernardas Kelermanas (Bernhard Kellermann). „Kai kas nespausdinta iš mano kūrinių“, – pradėjo jis. Malonus žmogus, beveik žili, pasišaušę plaukai, kruopščiai nusiskutęs, nosis smaili, skruostų raumenys dažnai bangomis ritinėjasi aukštyn ir žemyn. Jis vidutiniškas rašytojas, nors kai kurios vietos visai neblogos (kažkoks vyras išeina į koridorių, nusikosėja ir apsidairo, ar ten nieko nėra), taip pat doras žmogus, jis nori perskaityti tai, ką yra žadėjęs, tačiau neleidžia publika, išsigandusi pirmo apsakymo apie nervų ligoninę, kai kurie klausytojai dėl nuobodaus skaitymo kyla iš vietų ir skubiai eina iš salės, lyg greta vyktų kita paskaita, nors apsakymas vietomis neblogas. Kai jis, perskaitęs pirmą kūrinio trečdalį, gurkštelėjo mineralinio vandens, išėjo visas žmonių būrys. Jis išsigando. „Tuoj baigsis“, – paprasčiausiai pamelavo jis. Kai baigė, pakilo visi, pasigirdo skysti plojimai, kurie skambėjo taip, lyg tarp visų stovinčiųjų vienas būtų likęs sėdėti ir plotų savo malonumui. Kelermanas norėjo skaityti toliau, kitą apsakymą, galbūt net kelis. Pamatęs, kad visi išeina, jis tik išsižiojo. Paskui, kažkieno patartas, tarė: „Aš dar norėčiau paskaityti trumpą pasaką, tai truks tik penkiolika minučių. Dabar padarysime penkių minučių pertrauką.“ Kai kas liko, ir jis perskaitė pasaką, suteikiančią klausytojams teisę vos ne per kitų galvas sprukti iš salės.

Gruodžio 15. Išvadamis, kurias padariau iš dabartinės jau mažne metus trunkančios būsenos, aš tiesiog netikiu – tam ji pernelyg rimta. Net nežinau, ar galiu pasakyti, kad ta būsena nenauja. Šiaip ar taip, aš manau: ši būsena nauja, panašių jau esu patyręs, tačiau tokios dar ne. Aš kaip akmuo, kaip savo paties antkapis, nėra net menkiausio plyšio abejonei ar tikėjimui, meilei ar pasibjaurėjimui, drąsai ar baimei, kieno nors ar apskritai, gyva tik menka viltis, tačiau tokia pat tuščia kaip antkapių užrašai. Beveik nė vienas mano parašytas žodis nederą prie kito, aš girdžiu, kaip trinasi lyg skardinės viena į kitą priebalsės, o balsės gieda kaip negrai scenoje. Mano abejonės ratu supa kiekvieną žodį, aš jas pamatau anksčiau už patį žodį, ką jau ten! Jo aš išvis nepamatau, sugalvoju. Tačiau tai dar nebūtų pati didžiausia bėda, jei galėčiau sugalvoti tokių žodžių, kurie įstengtų taip nukreipti lavono kvapą, kad jis iškart netrenktų į nosį man ir skaitytojui. Kai atsisėdu prie rašomojo stalo, jaučiuosi ne geriau už tą, kuris pargriūna ir susilaužo kojas eismo vidury Place de l'Opera. Visi ekipažai, nepaisant jų keliamo triukšmo, tyliai rieda iš visų pusių į visas puses, ir geresnę tvarką, negu galėtų įvesti policininkai, padaro skausmas, kuris nukentėjusiajam užmerkia akis ir ištuština aikštę bei gatves, nepriversdamas eismo pasukti atgal. Gyvenimo pilnatvė kelia skausmą sužalotajam, nes juk jis trukdo judėjimą, tačiau ne mažiau kamuoja ir tuštuma, nes ji atiduoda vargšą skausmo žinion.

Gruodžio 16. Aš nesiliausiu rašęs dienoraščio. Privalau save čia išsaugoti, nes tikrai šioj vietoj tai galiu padaryti. Taip norėčiau paaiškinti laimės jausmą, kurį kartais, kaip dabar, patiriu. Tai išties kažkas putota, kas mane visiškai užpildo lengvu, maloniu drebuliu ir tikina turint sugebėjimų, kurių aš kiekvieną akimirką, ir dabar, galiu įsitikinti tikrai neturiš.

Hebelis giria Justinaus Kernerio „Kelio šešėlių“. „Ir toks kūrinys beveik neegzistuoja, jo niekas nežino.“

V. Fredo „Vienatvės kelias“. Kaip rašomos tokios knygos? Žmogus, pasiekęs ko nors dora mažame dalyke, čia taip ištempia savo talentą iki didelio romano, kad net bloga darosi, nors ir gėriesi energija, kurią pasitelkęs žmogus niokoja savo paties talentą.

Ir tas šalutinių personažų vaizdavimas mano skaitomuose romanuose, pjesėse ir t. t. Tas artumas šiems veikėjams! „Bišofsbergo nuotakoje“ (ar toks tos pjesės pavadinimas?) kalbama apie dvi siuvėjas, ruošiančias baltinius jaunajai. Kaip gyvena tos dvi merginos? Kur glaudžiasi? Ką jos padarė, kad yra neįleidžiamos į pjesę, kad joms leista tikrai iš lauko pusės, tiesiog skęstant lietaus srautuose, lyg prie Nojaus laivo kajutės lango paskutinįsyk prispausti veidą, kad parterio žiūrovai akimirka tenai išvystų kažką tamsaus?

Gruodžio 17. Į primygtinį klausimą, ar iš tiesų niekas nėra ramybės būvyje, Zenonas atsakė: „Yra, lekianti strėlė.“

Jeigu prancūzai būtų tokio būdo kaip vokiečiai, kaip tuomet jais gėrėtusi vokiečiai.

Tai, kad aš tiek daug atidėjau į šalį ir išbraukiau beveik viską, ką apskritai sukūriau šiais metais, man, beje, taip pat labai trukdo rašyti. Tai ištisas kalnas, penkis tiek, kiek aš išvis parašiau, ir jau vien jo masė traukia man iš po plunksnos viską, ką rašau.

Gruodžio 18. Jei nebūtų tikra, kad atplėšti laiškus (taip pat tokius, kurie veikiausiai yra tokio nesvarbaus turinio kaip šis) kurį laiką delsiame tikrai iš silpnumo ir bailumo, verčiančio kol kas neliesti laiško dėl tos pačios priežasties, kaip delsiama atidaryti tą kambarį, kur galbūt tavęs jau nekantriai laukia koks nors žmogus, tada galbūt dar išsamiau būtų galima paaiškinti tą delsimą. Tarkime, kad aš nuodugnus žmogus, tad turiu stengtis viską, kas susiję su laišku, kiek įmanoma labiau ištęsti, taigi jį atplėšti lėtai lėtai ir kelis syk perskaityti, ilgai svarstyti, paruošti keletą atsakymo variantų ir dar neskubėti išsiųsti. Visa tai mano valioje, tikrai negalima išvengti staigaus laiško gavimo. Bet aš ir tai dirbtinai sulėtinu, ilgai jo neatplėšiu, laiškas guli priešais mane ant stalo, siūlosi, o aš tarsi vis gaunu jį, bet neliečiu.

Vakaras, pusė dvyliktos. Tikrai neabejoju, kad aš, kol neišsivaduosiu iš savo kontoros, esu tiesiog žuvęs, tad svarbu, kol dar įmanoma, laikyti galvą taip iškeltą, kad nenuskęščiau. Kaip tai bus sunku, kiek išsunks mano jėgų, rodo faktas, kad šiandien nesilaikiau naujo plano – nuo aštuonių iki vienuoliktos sėdėti prie rašomojo stalo – man tai neatrodo didelė bėda, jog šias kelias eilutes parašiau tik paskubomis, kad atsigulčiau į lovą.

Gruodžio 19. Pradėjau dirbti kontoroje. Po pietų buvau pas Maksą.

Truputį paskaitinėjau Gėtės dienoraščius. Laikas jau nuramino šį gyvenimą, dienoraščiai jį nušviečia. Įvykių aiškumas daro juos paslaptinius, kaip parko tvora nuramina akį, kai žiūri į erdvas pieveles, ir kartu kelia perdėtą pagarbą.

Pas mus kaip tik pirmąkart ateina į svečius mano ištekėjusi sesuo.

Gruodžio 20. Kuo aš pateisinsiu savo vakarykštę pastabą apie Gėtę (kuri beveik tokia pat neteisinga, kaip ir ja perteiktas jausmas, nes tikrąjį buvo išblaškiusi sesuo)? Niekuo. Kuo aš pateisinsiu tai, kad šiandien dar nieko neparašiau?

Niekuo. Juolab kad mano būsena ne per blogiausia. Ausyse visą laik skamba kvietimas: „Ateik gi, neregimas teisme!“

Kad man pagaliau duotų ramybę tos dvi neteisingos vietos, niekaip nenorinčios pasišalinti iš istorijos, dvi iš jų perrašau: „Jo atodūsiai buvo garsūs, kaip dūsavimai dėl sapno, kuriame nelaimės lengviau pakeliamos, negu mūsų pasaulyje, tad paprasti atodūsiai jau savaime yra dūsavimai.“

„Dabar aš žiūriu į tai paprastai, kaip žiūrima į elementarų kantrybės žaidimą, apie kurį sakoma: „Kas čia tokio, kad aš negaliu įvartyti tų rutuliukų į jų duobutes, viskas juk mano, stiklinė, apšadas, rutuliukai ir kas tenai dar yra; visą tą meną aš galiu paprasčiausiai įsikišti į kišenę.“

Gruodžio 21. Keistenybės iš Michailo Kuzmino „Didžiojo Aleksandro žygdarbių“.

„Vaikas, kurio viršutinė dalis buvo negyva, o apatinė – gyva, vaiko lavonas judančiomis raudonomis kojytėmis.“

„Nešvarius karalius Gogą ir Hagogą, mitusius kirmėlėmis ir musėmis, jis išvarė į suskeldėjusius uolynus ir iki pasaulio galo užantspaudavo Saliamono antspaudu.“

„Akmeninės upės, vietoj vandens triukšmingai nešančios akmenis smėlio upeiliais, tris dienas tekančiais į pietus ir tris dienas – į šiaurę.“

„Amazonės, moterys nudeginta dešine krūtimi, trumpais plaukais, vyrišku apavu.“

„Krokodilai, savo šlapimu deginantys medžius.“

Buvau pas Baumą, girdėjau puikių dalykų. Aš silpnas, kaip anksčiau ir visada. Jaučiuosi taip, tarsi būčiau surištas, ir kartu taip, lyg jeigu būčiau paleistas, jausčiausi dar blogiau.

Gruodžio 22. Šiandien net susilaikau nuo priekaištų sau. Jei išsakyčiau šią tuščią dieną, jie atsilieptų bjauriu aidu.

Gruodžio 24. Dabar atidžiai apžvelgiau savo rašomąjį stalą ir supratau, kad prie jo nieko gera nenuveiksi. Čia tiek visko guli ir sudaro tokį netolygų ir nesuderinamą bet kaip sumestų daiktų jukinį, kuris paprastai bet kokią netvarką daro pakenčiamą. Ar ji būtų ant žalios gelumbės, ar seno teatro parterio. Tačiau kai stovimose vietose...

(Tęsinys kitą dieną)

Gruodžio 25. ...iš atidarytos stalo spintelės stalčiaus lyg lauko laiptai lenda brošiūros, seni laikraščiai, katalogai, atvirukai, laiškai, visi šiek tiek apiplėšyti, kai kurie ne iki galo atplėšti, tokia prasta jų būsena viską gadina. Atskiri, palyginti dideli, parterio daiktai reiškiasi kiek įmanoma aktyviau, tarsi teatre būtų leista pirkliui žiūrovų salėje tvarkyti savo buhalterines knygas, dailidei – kalti, karininkui – mojuoti kardu, dvasininkui – kreiptis į sielą, mokslininkui – į protą, politikui – į pilietiskumą, kad mylintieji savęs nevaržytų, ir t. t. Tikrai ant mano rašomojo stalo stovi paruoštas skutimosi veidrodis, šeriais į apačią guli drabužių šepetys, čia pat atidaryta piniginė tam atvejui, jei man už ką nors reikėtų sumokėti, iš raktų ryšulio kyšo pasiruošęs imtis darbo raktas, o kaklaraištis dar kažkiek apsvijęs nusėgtą apykaklę. Kitas, aukščiau esantis, šonuose mažesnių uždarytų stalčių suspaustas atidarytas stalčius yra ne kas kita kaip sendaikčių kamara, tarsi žemas žiūrovų salės balkonas, iš esmės matomiausia teatro vieta, būtų skirtas patiems paprasčiausiems žmonėms, seniems lėbautojams, kurių vidinė nešvara po truputį lenda į paviršių, šiurkštiems vaikinams, nuleidusiems kojas pro balkono kraštą. Šeimos su tiek daug vaikų, kad į juos, negalėdamas suskaičiuoti, tik žvilgteli, čia skleidžia skurdžių vaikų kambarių nešvarą (ji jau teka į parterį), tamsiajame gale

sėdi nepagydomi ligoniai, laimė, jie matyti tik tada, kai tenai įjungiamo šviesa ir t. t. Šiame stalčiuje guli seni popieriai, kuriuos, jei turėčiau tam skirtą šiukšlinę, seniai būčiau išmetęs, pieštukai nulūžusiais galais, tuščios degtukų dėžutės, prespapjė ir Karlsbado liniuotė tokiu dantytu kraštu, kad jo duobės būtų per didelės kaimo ke- liui, daug sąsagų, atšipusių peiliukų (kuriems pasaulyje nėra vietos), kaklaraiš- čio spaustukų ir dar vienas sunkus geležinis prespapjė. O stalčiuje virš jo...

Menka, menka, ir tai dar švelniai pasakyta. Dabar vidurnaktis, bet aš gerai išsimiegojęs ir tai kiek švelnina tą faktą, kad dieną visai nieko neparasiau. Degan- ti lempa, kambaryje tylu, lauke tamsa, paskutinės būdravimo akimirkos, jos sutei- kia man teisę rašyti kad ir menkiausius dalykus. Ir ta teise skubiai naudojuosi. Štai koks aš.

Gruodžio 26. Dvi su puse dienos – tiesa, ne visai – buvau vienas, ir štai aš jau kitas, arba bent jau kelyje į tai. Vienatvė mane veikia, nuolatos. Vidus atsipalai- duoja (kol kas tik paviršiuje) ir pasiruošia labiau atsiverti. Manyje pradeda nu- sistovėti šiokia tokia tvarka, ir nieko daugiau nereikia, nes netvarka, kai esi menkų gabumų, yra blogiausia.

Gruodžio 27. Aš neturiu jėgų parašyti bent vieną sakinį. Ak, kad svarbiausia būtų žodžiai, kad užtektų pridurti tik vieną ir ramiai nusigręžti, žinant, jog tas žodis visiškai užpildytas tavimi.

Popietės dalį pramiegojau, o pabudęs gulėjau ant kanapos, galvodamas apie kai kuriuos jaunystės metų meilės išpūdžius, nepatenkintas užtrukau prie vienos praleistos progos (tada aš truputį persišaldęs gulėjau lovoje, o gubernan- tė man skaitė „Kreicerio sonatą“ ir mėgavosi mano susijaudinimu), išivaizdavau vegetarišką vakarienę, buvau patenkintas savo virškinimu ir būgštavau, ar man visam gyvenimui užteks akių šviesos.

Gruodžio 28. Jei kelias valandas pabūnu kaip žmogus, kaip šiandien pas Maksą ir paskui pas Baumą, prieš guldamasis jau riečiu nosį.

(Bus daugiau)

FRANZ KAFKE TEGBÜCHER, 1910–1923.
Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1976

**REGINA
KOŽENIAUSKIENĖ**

Intelektualo pašnekesiai su savo siela

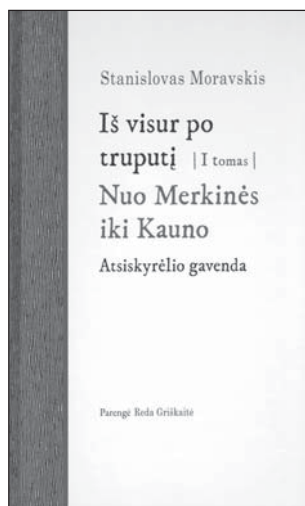
Ką pasakysiu, bus tiesa; tokia, kokią aš
pats matau.
S. Moravskis

Stanislovas Moravskis (1802–1853), gimęs Mickūnuose, motinos dvare netoli Vilniaus, buvo plataus išsilavinimo, didelės kultūros žmogus, kurio turtinga bajoriška šeima giminiavosi su žinomais Lietuvos aristokratais, iš profesijos gydytojas, baigęs medicinos mokslus Vilniaus universitete, o iš pašaukimo – rašytojas, priklausęs filomatų aplinkai, poetas, publicistas, epistolografas, memuaristas, etnografas, filologas, filosofas, istorikas, geografas... Visas sritis net sunku išvardyti. Juk buvo dar ir gabus dailininkas, palikęs įstabių dailės

kūrinių, eskizų, kuriuose keliaudamas įamžino tai, ką regėjo.

2002 m. vasarą buvo paminėta 200 metų rašytojo gimimo sukaktis Ustroņėje (dabartinėje Birštono savivaldybėje, Jundeliškėse), toje Lietuvos kultūros Nuošalėje, arba, kaip juokaudamas mėgo sakyti S. Moravskis, miniatiūrinėje iš tėvo paveldėtoje jo grafystėje, kurios nuošalumą geriausiai yra apibūdinęs pats autorius laiške Pranciškui Malevskiui: „Čia gausi kvietimą į varžytynes gruodį, nors jos jau praėjusią gegužę įvyko.“

S. Moravskio skaitymai – taip vadinasi kasmetiniai vasaros renginiai per rašytojo gimtadienį liepos 22 d. Jundeliškėse, į kurias susirenka negausus (vertėjos žodžiais, kamerinis), bet pastovus būrys intelektualų, ištikimiausių S. Moravskio ir apskritai XIX a. literatūros gerbėjų. Per jubiliejų S. Moravskio kūrybos tyrėja istorikė Reda Griškaitė perskaitė lietuviškai verstą garsiojo Atsiskyrėlio atsiminimų fragmentą. Susidomėjimas buvo didžiulis, klausytojai ragino versti atsiminimus toliau ir teikti juos spaudai. Prieš aštuonerius metus jau buvo išėjusi, įvairiom progom skaityta per radiją ir televiziją taip pat R. Griškaitės parengta ir išversta S. Moravskio knyga „Keleri mano jaunystės metai Vilniuje. Atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825)“. Vladas Drėma parašė knygą apie dingusį Vilnių, dar kitaip S. Moravskis atgaivino šį aukštos kultūros ir universitetinio filomatų laikotarpio miestą – leido ne tik mūsų akims pasigrožėti, bet ir prisiminti, pačiupinėti, išgirsti ir pajaušti autentišką, pulsuojančią Vilnių, pasidžiaugti išsilavinusio Vilniaus elito šmaikštumu, sąmojingumu, žinoma, ir jo silpnybėmis bei ydomis. Knyga dėl įdomių nepagražintų tipažų, dėl gyvai nutapyto epochos vaizdo, dėl autoriaus minčių

Stanislovas Moravskis. **IŠ VISUR PO TRUPUTĮ (I T.). NUO MERKINĖS IKI KAUNO.** – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009. – 623 p.

originalumo ir neįtikėtino aktualumo turėjo pasisekimą ir pirmą kartą išleista Varšuvoje 1924 m. (antras leidimas 1959 m.). Ne mažesnio lietuvių skaitytojų palankumo susilaukė ir minėtas R. Griškaitės 1994 m. vertimas. Vienko vertas S. Moravskio eilėraštis, pažymėtas 1849-ųjų spalio 12 d. data, tačiau rašytas tarsi šiandien (pacituosiu tik kelis posmelius):

Kas ta šalis? Kur už parankės vaikšto
Tarsi dvyniai – banditas ir kvailys,
Parduotų tėvą! Jei kas pirktų, aišku...
Kas ta šalis?

Kas ta šalis, kurioj delnai teisėjo
Taip niežti, kad vis kišk, kitaip atims
Avis ir jaučius, arklius atbildėjęs;
Kas ta šalis?

Tu nežinai? Staiga visai aptemo
Tau akys? Betgi pagaliau išvysk!
– Žinau! Žinau ją! Tai lietuvių žemė,
Mana šalis!

Ir štai 2009 m. pasirodė nauja S. Moravskio knyga, nebe tik tas Jundeliškėse vertėjos skaitytas fragmentas, o gana solidus, 600 puslapių peršokęs, meniškai iliustruotas leidinys, kuriame pateikta didelė Lietuvos istorijos, geografijos ir etnografijos dalis. Knygą sudaro dešimt apybraižų apie Merkinę, Nemunaitį, Alytų, Nečiuikas, Punią, Buklą, Jiezną, Ustronę ir dar keletą Panemunės miestų, miestelių, dvarų ir dvarelių. Tačiau pavadinti šią knygą istorijos ar geografijos, kelionių ar upių istoriografijos veikalu būtų netikslu. Pirmiausia tai Nuošalėn atsiskyrusios turtingos asmenybės gavenda, kurioje atsiskleidžia rašytojo ir pasakotojo memuaristo talentas, unikali erudito siela, kurią jo bičiulis Pranciškus Malevskis laiške Adomui Mickevičiui apibūdino kaip „stiklą, pro kurį galima kiaurai žiūrėti“.

Apie S. Moravskį dar sakoma, kad jis nešęs sielą ant delno. „Žmogus iš didelio būrio, / Kai sielvartai jį užgriūva, / Traukias į Nuošalę mielą / Šne-

kėtis su savo siela / Čia nuolat mąstydamas rimsta, / Nutolina mintį kartėlę / Ir praeities verčia knygą, / O Ateitį regti artėjant!“ (p. 21). Beveik po 200 metų R. Griškaitėi pavyko tą sielą prisijaukinti, prakalbinti lietuviškai. Vertėja kukliai prisipažįsta, kad versdama S. Moravskį pati mokėsi istorijos. Priminsiu, kad mokslininkė yra nuodugnai išstudijavusi filomatų epochą, svarbiausia jos tyrimų kryptis – Lietuvos romantinė historiografija. Jos mokslo darbai skirti tokioms ryškioms XIX a. asmenybėms kaip Teodoras Narbutas, Simonas Daukantas, Adomas Mickevičius, Jonas Čečiota, Ignatas Domeika, Mikalojus Malinovskis, Mykolas Balinskis, Eustachijus Tiškevičius, Vasilijus von Rotkirchas, Carlas von Schmithas. Rengdama aptariamą knygą, vertėja iš naujo gilinosi į paties S. Moravskio skaitytus tekstus, kad geriau suprastų rašytojo mintis, potekstes, iššifruotų ne vieną originalo mįslę, pati keliavo S. Moravskio nužymėtu maršrutu – Nuo Merkinės iki Kauno, perskaitė daugybę papildomos mokslinės literatūros, konsultavosi su filologais, istorikais, bibliotekų, archyvų darbuotojais, muziejininkais, geologais, archeologais, tautosakininkais, architektūros istorikais, menotyriminkais. Viso to liudijimas – sudarytojos komentarai, akademiškai išsamūs, paremti faktais, detalėmis ir nurodytais patikimais šaltiniais.

Paties S. Moravskio žodžiai apie savo tekstus, kuriuos jis vadino „pramogėle“, keverzone ir popieriaus gadinimu, juokeliais-niekeliais, nesuklaidino vertėjos, ji tuos žodžius suprato kaip ir dera suprasti: tik kaip literatūrinį kuklumo topą. Toks rašymas – nedykinėjančio ir nuobodžiaujančio autoriaus pramoga. Tai buvo kasdienė proto mankšta, savo pasaulį necivilizuotoje Nuošalėje radusio Atsiskyrėlio, užsidariusio nuo žmonių, intelektualinė aistra, noras būti „pačiam su savi“, rašymas sau ir kartu būtinybė ra-

šyti, nesiekiant pačios kvailiausios iš visų šlovių pasaulyje – literatūrinės šlovės (p. 22). Ir vis dėlto tamsioje (dėl žmonių tamsumo kartais net atgrasioje) Ustronėje jis, vadinamas keistuoliu, bendraujančiu su dvasiomis, Ovidijaus žodžiais, jautėsi svetimas (p. 523), kurio niekas nesupranta (*Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis!*). Neturėdamas dvasinio komforto, jausdamas intelektualinio bendravimo poreikį, negalėdamas nusileisti iki kaimiečių lygio, bet vis dėlto priverstas rūpintis buitimi, nemažu kaimo ūkiu (rugiais, kviečiais, paršiukais, pašarais, žirniais ir pupomis...), rašytojas ironiškai laiške artimiems bičiuliams Eleinai ir Pranciškui Malevskiams rašė: „Visa tai nėra taip estetiška, kaip italų opera, tačiau turi savotiško malonumo, kurio nesuteikia trumpos tunikos. Bloga yra tik tai, kad aš nuo išvažiavimo iki šios dienos nemačiau jokio laikraščio...“ (p. 23). Jo pašaukimą kurti, rašyti, šviestis, skaityti laikraščius ir mokslo knygas, jo samprotavimus ir įžvalgas gerai laiške perteikė Henrikas Ževuskis: „Senovėje paprastai niekas nerašė neturėdamas kokio nors ypatingo pašaukimo, niekas neskaitė neturėdamas tam tikro polinkio į mokslą. <...> Skaitymas buvo mokslas, o ne žaisliukas“ (p. 279).

Taigi ir šios knygos sudarytoja, vertėja ir parengėja vadinamuosius niekelius skaitydama ir versdama pavertė mokslu, o teksto skaitymą – patrauklia ir drauge rimta studija (tai ir tekstologinė studija: vertėjai svarbu viskas, kiekvienas žodis, koks jis buvo abiejuose lenkiškuose leidimuose, kodėl koks žodis ar sakinytis buvo cenzorių išbrauktas ir t. t.). Skaitytojas iš tokių komentarų mokosi ir istorijos, ir skaitymo.

Pateiksiu bent porą pavyzdžių iš skaitytoju beveik nematomos vertimo laboratorijos. S. Moravskis, aprašydamas Merkinę, tik užsimena apie to krašto tarmes. R. Griškaitė komentaruose pacituoja profesoriaus Giedriaus

Subačiaus straipsnį (žurnalas „Archivum Lithuanicum“, 2005, Nr. 7) „Stanislovo Moravskio lietuvių kalba: 1850–1852“, aiškinasi, koks buvo rašytojo santykis su lietuvių kalba, ar S. Moravskis su vietiniais kaimiečiais susišnekėdavęs lietuviškai (žr. komentarą p. 238–239). Kitas pavyzdys. S. Moravskis tik pamini Punios seniūną Bžostovskį, kuris iš Penkinių dvaro atvykdavo į Punią. Vertėja iki smulkesnių detalių su istorikais Zita Medišauskiene ir Algirdu Baliuliu išsiaiškina, identifikuoja šio dingusio be pėdsakų dvaro vietą – jis tikrai stovėjęs Vilkaviškio apskrities Karklėnų gminos Keturvalakių parapijoje! Skyriuje apie Nemunaitį, kurį autorius originaliai palygina su į dvi dalis perlaužtu duonos kepalu: „Viena jo pusė liko mums, o kita prie Lenkijos Karalystės prisišlijejo“ (p. 245), randame išsamiausių komentarus apie šią vietovę, jo reikšmę LDK politiniam gyvenimui ir, žinoma, nuorodą į istoriko Sigitą Jęgelevičiaus knygą „Nemunaitis ir jo parapija“ (2002). Tokiu vertėjos ir parengėjos tikslumu pasižymi visa knyga, taip pristatomas kiekvienas minimas asmuo, vietovė, dvaras ar upelis, autoriaus nuoroda, lotyniška, prancūziška ar kitokia citata užsienio kalba. Vertėja tai daro panašiai, kaip iš jaunystės atsiminimų Lietuvos istoriją prikelia S. Moravskis. Juk ir S. Moravskis tarsis dailininkas restauratorius atstato apleistus Paco rūmų Jiezne griuvėsius. Tikrovėje jis matė tik graudžias liekanas – išlikusius paviljonus, o jo atsiminimuose rūmai atgyja su visa didybe: buvusiais 365 langais ir net 52 durimis. Tai rūmai, pilni Pacų, Radvilų ir Sapiegų kraujo turinčių grafų ir grafienų, jų charakteriai, apranga ir manieros. Jis pasakoja apie garsiuosius Jiezne rūmus su visais buvusiais herbais ir papuošimais, masyviais baldais, veidrodžiais, paausiuotomis krosnimis, inkrustuotais parketais, salėmis ir freskomis, židiniai...

Ant vieno iš tų židinių esą buvusi lotynų kalba užrašyta mįslė, kurią antros klasės mokinukui S. Moravskiui, besisvečiuojančiam pas gimines Jiezno rūmuose, teko įminti ir versti (mat reiklus Jiezno klebonas seneliukas Rimavičius norėjęs patikrinti jo lotynų kalbos žinias): „Danguje slepiuosi, / Žemėj nušvintu, / Ugnyje matausi, / Pelenuos dingstu...“ Taip skamba ši ugnies mįslė.

Knygoje ryškėja mūsų Lietuvos miestų ir miestelių, dvarų ir dvarelių, upių ir upelių kraštovaizdis ir istorija. Juozapo Ignoto Kraševskio žodžiais tariant, „o mūsų pilių, miestų ir miestelių istorija – kiek poezijos ji slepia savyje. Deja! Visuomet ieškome vaizdų toli nuo savęs, prieš save, bet niekuomet – greta savęs“ (p. 44). Tačiau J. I. Kraševskio gailėstis dėl negebėjimo matyti to, kas greta mūsų, netaikytinas S. Moravskiui, gebėjusiam taip mylėti tą „nedidelį žemės rojų“, pripildytą riešutų, aukso obuolių ir kriaušių, rojų, kuriame „tik gegutės pieno trūksta“, kur trykšta šaltiniai, o jų aukščiausios rūšies vanduo, geležies ir sieros prisotintas, – „jam lygaus čia aplinkui nei skoniu, nei gaivumu nerasi“ (p. 498). S. Moravskis taip jautriai mokėjo padėti „tau ant delno visą savo mažutę Ustronę“, virš žydros Verknės kabantį lizdelį, kuriame „viskas Dievo meilės, artimo meilės, moters meilės vardan sukurta!“ (p. 506). Skaitytojas turi neįtikėtiną progą regėti tą jaukų lizdelį autoriaus akimis ir dėl įtaigaus vaizdingo žodžio („Čia ir vaikai, ir merginos, ir senoliai į laukus išeina tvarkingi, išsičiustiję. Mergiotės – arba visos baltai apsirengusios, arba, kaip šarkelės, savo baltinius juodu sijonu pridengusios“), ir dėl dailės: sudarytoja prie dešimtos dalies (žr. p. 495) įdėjo Ustronės dvarelį, 1849 metais lyg iš pasakos ūkų išplaukusį ir kartu labai tikslų, pieštą paties S. Moravskio!

Manau, kad istorikė R. Griškaitė, taip pat, kaip ir autorius, apdovanota ir literatės plunksna. Tai rodo vertimo

kokybė, lietuviški atitikmenys stebina mokslinės precizijos ir meninio vertimo derme. Tos dermės neįaučiantis vertėjas, net ir puikiai mokantis lenkų kalbą, nebūtų taip adekvačiai perteikęs melancholiškai poetiškos, savanoriškai tremčiai save pasmerkusios ir kartu linksmos, humoro nutviektos S. Moravskio sielos, jo savotiško stiliaus. Todėl šią knygą būtų neteisinga vadinti tik vertimo knyga, tai išmoningai sudarytas ir su visa atsakomybe perteiktas senojo šaltinio publikavimas. Knygoje lygia greta eina ir originalo kopija lenkų kalba (1858 m. paskelbtas tekstas). Skaitytojas, mokantis lenkų kalbą, gali mėgautis ir S. Moravskio raiška, jo stiliumi ir palyginti bei įvertinti vertėjos pastangas.

Na ir, žinoma, nuostabiai knygą puošia, ją reprezentuoja, autentišką anos epochos koloritą teikia iš paties S. Moravskio rankraščių Mykolo Boleslovo Ru-secko (1824–1913) nukopijuoti, taip pat Juozapo Ignoto Kraševskio (1812–1887), Tado Daugirdo (1852–1919) dailės darbai, o S. Moravskio aprašomas Lietuvos Panemunių kraštovaizdis, kokį jį dabar matome, gana originaliai perteiktas garsaus šių dienų keliautojo ir fotomenininko Vlado Vitkausko.

Manau, kad lietuvių skaitytojai bus dėkingi R. Griškaitėi už S. Moravskio vardo suaktualinimą, pelnytą jo įrašymą į XIX a. vidurio Lietuvos rašytojų gretas, už mūsų krašto istorijos praturtinimą, už unikalią pažintinę kelionę po senąjį Vilnių (turiu galvoje 1994 m. išverstą S. Moravskio knygą), o dabar ir už senąsias Lietuvos vietas – nuo Merkinės iki Kauno, už nebanalaus intelektualinio skaitymo malonumą. Skaitydamas kartu su rašytoju jauti ir skausmą, ir džiugesį. Skausmą, kai, rašytojo žodžiais, „širdį tarytum kas žnyplėmis suspaudžia“: kiek Lietuvos turtų ir grožio (dvasinio ir materialinio) nuo to laiko prarasta, sugriauta, sudeginta... Džiugesį, kad bent tų didelių Lietuvos turtų dalis – krašto istorijos paminklų ir gam-

tos sukurtų šedevrų – liko amžiams išsaugota, „eskizuota iš natūros“ arba restauruota originaliuose S. Moravskio memuaruose ir dailės kūriniuose, nes, anot vieno rašytojo amžininko, reikia būti šiek tiek aklam ar labai neobjektyviam, kad nematytum grožybių, kurių mūsų krašte taip gausu.

Vertėjai reikia padėkoti ir už tai, kad ji išpildė S. Moravskio norą, simboliškai išsakytą pirmoje dalyje „Sugrįžimas“: „Tą lizdą, kaip kalnų erelio lizdą, iš širdies trokščiau savo plunksna, pačioje švenčiausioje ugnyje suvilgyta, su tauriu išdidumu pakelti į pačius aukščiausius pasauliui žinomus kalnus ir ten jį atiduoti visiems kitiems žmonėms stebėtis ir dievinti!“ (p. 212). Šiuos žodžius galime suprasti ir kaip autoriaus begalinę meilę Lietuvai (aliuzija į garsiausio visų laikų keliautojo Odisėjo pasakytus žodžius apie gimtąją Itakę, mažytį lizdelį, prilipdytą prie uolos), ir slaptą prisipažinimą, kad vis dėlto rašyta ne tik sau, ir sugrįžimą į gimtinę lietuvių kalba, ir drauge jos iškėlimą pasauliui.

Redai Griškaitei pasisėkė, kad jos įdėtą milžinišką darbą ėmėsi leisti Dailės akademijos leidykla – knyga iš tikrųjų subtiliai sumaketuota, estetiškai apipavidalinta ir maloni paimti į rankas.

DALIA MARKAVIČIENĖ

„Paskutinės ekspozicijos“ repeticija

Nors Viktorijos Daujotytės lietuvių moterų literatūros istorijoje „Parašyta moterų“ (2001) aštuonias poezijos (neskaitant kitų žanrų) knygas išleidusi

kaunietė Dovilė Zelčiūtė ir neminama, ji – viena ryškiausių moteriškosios kūrybos atstovių.

Pernai išleista aštunta D. Zelčiūtės poezijos knyga „Klaidinantys judesiai“, kaip ir ankstesnės, – kupina unikalios moteriškos patirties, moteriškos žiūros į save pasaulį ir pasaulį savyje. Tačiau, kita vertus, ir gerokai kitokia – autorė priėjo gyvenimo kelio vidurį. Amžių, kai, anot poeto Stasio Jonausko, jau nebe važiuojama į turgų, o iš ten grįžtama. Ir tai ypatinga patirtis: juk tik „žydėjimas – amžinybė / kitkas – laikina“ (p. 92). Pasmerkta bereikšmiškumui. Užmarščiai. Tad reikia ypatingų vidinių galių, kad be panikos stebėtum „savo augantį senstantį kūną“ (p. 22). Ypač moteriai. Moteriai, kuri ištikima pirmąpradžiam, stereotipiniam moteriškumui – grožiui:

Jei leistų rinktis
norėčiau
kerėti tave
savo kūnu
grožis amžinas
o ką dvasia ar tas protas –
į kapus nesineši

(p. 41)

Dovilė Zelčiūtė. **KLAIDINANTYS JUDESIAI**. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 104 p.

Juk moteris dualistiniame (kai sie-
la netapatinama su kūnu) Vakarų
mąstyme tradiciškai laikoma labiau su-
sijusia su kūnu bei nuo jo priklausoma
nei vyras, vyro kūrybingumas daž-
niausiai siejamas su jo dvasiniais ge-
bėjimais, o moters – su reprodukcija. Ir
tai lemia dvi skirtingas moters kūno
sąvokas patriarchalinėje mitologijoje,
sapnų simbolikoje, teologijoje bei kal-
boje. Viena vertus, moters kūnas ne-
švarus ir ištvirkęs. Kita vertus, moters
kaip motinos kūnas – šventas, švarus,
aseksualus, maitinantis. Kaip popu-
liarioje esė „Stabat Mater“ teigia psi-
choanalitikė Julia Kristeva, motina
prilyginama Mergelei Marijai. Tad mo-
ters penkiasdešimtmetis, padalijantis
jos gyvenimą pusiau (į *iki* ir *po*)
menopauze, – ypač reikšmingas virs-
mas. Sunki ir skaudi patirtis. Tiek psi-
chologinė, tiek fiziologinė. Ir poetė to
neslepia. Tačiau toli gražu ne siek-
dama tik konstatuoti esatį ir bobiškai
pabėdoti, o stengdamasi išlikti iki galo
nuoširdi (visiškai kitaip nei andro-
pauzę išgyvenantys vyrai). Ir gal net
ne tiek skaitytojams: visų pirma – pati
sau. Tad poetė, lyrine heroje pasi-
rinkusi savo amžiaus moterį, kuria au-
tentiškus tekstus, kurie patraukia sa-
vita ritmika bei tvirta sąranga, neretai
juos įelektrindama nuo pirmos iki pat
paskutinės eilutės beveik iki aukšto-
sios įtampos. Dažnai moters vertės
matu laikomas jos žavesio ir vilionių
„instrumentas“ – kūnas – dabar jau
tik nevirties sinonimas:

prietemoj visai nieko visai ohoho
o pajūry o per teleobjektyvą ar giliausią
naktį
ištiktas geismo komos neatpažįstamas
pasibjaurėtinas senstantis sergantis
ir kai JIS sako: tu man pati gražiausia
mano širdute
aš dairausi po kambarį – kur ji? –
mano širdis netiki verkiu pasikūkiudama
teisinuosi tai nuo orgazmo

(p. 16)

Ir tik lieka svajoti apie tai, kas dar
taip neseniai buvo ar galėjo būti: „kad
papai nesiektų bambos / ir kasdien vis
labiau / nesiraukšlėtų oda / kad gąsdi-
nančiai neaugtų svoris / žaibiškai ne-
kristų kraujospūdis / <...> kad galė-
tum / dar gimdyti būti nėščia nesijau-
dintum / kai negali ar gali per daug
per mažai / kad turėčiau vaikų dešimt
dvidešimt“ (p. 17).

Tiesa, knygos viršelyje išspausdin-
toje anotacijoje teigiama, jog „Dovilė,
priėjusi gyvenimo kelio vidurį“, įsak-
miai sau primena – „Nebijok“: „aš nie-
ko daugiau nebijosiu / kur Vienintelis
įsišviečia / ir tik gėda kad mano buvi-
mas / vien klaidinantys judesiai“ (p. 98).
Ir, apmąstydamą, įvertindama tą savo
nueitą tarpsnį, nevengia net moteriš-
kos ar moteriškai savikritiškos ironi-
jos: „Kur mano nobeliai? / ak tiesa /
nusinešė lieknaliemenės“ (p. 49). Arba:
„Sako / tik kankinamas / vyras tampa
žmogum / Viešpatie / tai kiek man dar
laukti“ (p. 43). Tačiau baimės šešėlis
nepranyksta. Atvirkščiai: vis didėja,
kol klaidinančiais judesiais tampa ne-
beužmaskuojamas – perauga į egzis-
tencinius apmąstymus, pasiekdamas
aukščiausią dramatiškumą. Kadangi „at-
einam iš tylios erdvės / ir bijom nu-
kristi“ (p. 23). Nebent, bijodami patys,
nors akimirksniui save apgautume –
nuo savęs paslėptume baimę – ragin-
dami nebijoti kitus. Juk argi įmanoma
nebijoti, jei bet kuri akimirksnį gali
būti užkluptas klausimo: „negi jūs /
esate / tikras kad esate? / greit ištrin-
siu“ (p. 77). Net jeigu mes ir ne failai, o
„visa kas mus ištinka / tiktai fotografi-
ja“ (p. 9), išeities vis tiek nėra – „pa-
viešins / paskutinėje ekspozicijoje“
(p. 9). Tad visa, kas įmanoma, – tiktai
bandyti paprašyti: kol „kūnai stangrūs
mokantys geisti / nesunaikinti irimo /
dar neišryškink mūsų / leisk būti tam-
soj“ (p. 9). Nors iš nevirties nei neigi-
mo, nei destruktivumo tendencijų vis
tiek neatsiranda. Tiktai tikimasi ir vi-
somis išgalėmis, visais įmanomais bū-

dais stengiamasi *tai* atitolinti: „tikiu / ištirpdo ir perkeičia / šiluma gyvasties mirtini ritualai / nepasiduokim nepatikime / laikysiu tave už rankų“ (p. 10). Kadangi, kad ir kaip būtų, žmogaus noras gyventi nesunaikinamas. Jis nepalyginamai stipresnis už senatvės ir mirties baimę. Ypač vitališka moteris – toji, kuriai suteikta išskirtinė dovana, išskirtinė privilegija duoti gyvybę kitam. Nors ir yra „vėjas kuris mus atpažins / <...> švytintis mirtinas vėjas“ (p. 14). Ir jau nežinia, kas bus po to: „o dar galim priglusti lyg įkapės vienas prie kito / dangus kapo dangtis tai sakyk ar dar galima skristi“ (p. 15). Todėl tam, kad nugalėtum baimę, kurios sinonimas – laikas, išmokti senti ar būti senam neužtenka. Būtina *pasiruošti*: „tvarkingai susikroviau drabužėlius prieš miegą / maža kas / peržegnojau visus į tris puses“ (p. 33). Ir mokytis nebebūti bent jau žmogumi: „Kai mes būsime žole nebebūsime“ (p. 100). Kadangi viltis *būti* nemiršta:

Po mirties
norėčiau būti medžiu
gerai išsisknija
po mirties
norėčiau
būti

(p. 91)

Nors galbūt viskas atvirkščiai – gal šiapus apskritai nėra jokio gyvenimo. Gal – tarsi teatre – „mes tikrai *repetuojame visa tai* / ką galėtume būti / gelmėje anoje realybėje veidrodžio pusėje“ (p. 71).

Ne viename eilėraštyje stengiamasi įveikti laiką. Jį sustabdyti. Tarsi repetuojant teatro scenoje ar filmuojant „prasukti“ visą gyvenimą: „Kas tas baisus senis su barzda“ (p. 7). Visus amžiaus tarpsnius išgyventi vienu metu. Tam, kad būtų galima pasitikrinti, ar, atėjus laikui, visi bus įveikiami, pakeliami. O norint pasitikrinti, visa išgyventi būtina be grimso – aštriai

išryškintų estetinių kategorijų priešpriešos šviesoje: „baisus senis su barzda / dvokia šlapimu ir senatve“ (p. 7) ir „laibas tvarkingas / estetas ir kvepiantis“ (p. 7); „suvargusi moteris / kalba nesąmones / kai aš buvau graži kai aš buvau jauna / buvo tai buvo“ (p. 7) ir nėsčioji. Tačiau moteris D. Zelčiūtės poezijoje vis tiek nėra atgrasi. Netgi senatvėje („Pro langą“, p. 60; „Skarytės“, p. 61). Kadangi moteriškumas amžinas. Tai, kas išlieka netgi po mirties. Moteriškumas – ne tik lyties tapatumą, bet ir estetinę orientaciją žyminti kategorija:

Bet kodėl sumaišyta
su smėliu
ne su juodžemiu
kas iš manęs išaugs
kaktuso šaknys
kam reikia.

(p. 84)

Ir netgi mirusios savo bičiulės moteris, kaip įprasta, nepamiršta pasiteirauti: „kaip esi pasipuošusi?“ (p. 87).

D. Zelčiūtės poezijos knyga panaši į rinktinę, ji sudaryta iš trijų skyrių, jungiančių gana skirtingus tekstus. Ypač išsiskiria antrasis simbolišku pavadinimu „ribuliai“. Pirmajame „mes tikrai repetuojame“ – poetei charakteringi ilgoki tekstai, patraukiantys savita ritmika, tvirta sąranga ir dažniausiai nuo pradžios iki pat pabaigos išlaikoma įtampa, antrajame prabylama rytietišku minimalizmu, o trečiasis rašomas „šakele ant smėlio“ (sudarytas beveik vien iš dedikacijų) – stilistiškai tarsi abiejų ankstesniųjų jungtis. Ir šiek tiek panašus į savotišką poetinį testamentą. Gal dėl to, jog knygynų lentynose jau pasirodė pirmasis D. Zelčiūtės romanas?..

Kad ir kaip ten būtų, vertinant skyrius, pirmojo tekstai stipriausi. Antrajame minimalizmas patraukia subtilia ironija, tačiau toli gražu ne visuomet išgrynintas tiek, kad nebe-

liktų nė menkiausių banalumo priemaišų. O trečiajame pasitaiko vienas kitas eilėraštis, kuriam daug jaukiau būtų dienoraštyje nei knygoje. Kadangi už šių tekstų, iki gyvuonies apnuoginančių tai, kas sakralu, slypi begaliniai kontekstai. Ir neretai kaip tik tai lemia tų tekstų kaip kūrinų pažėdžiamumą. Nors, kaip ir dviejuose pirmuose skyriuose, ne vienas eilėraštis patraukia interdiscipliniškumu – sąsajomis su kitais menais. Tiesiog kūrybiškai pasitelkiamos kompozicijos galimybės, vaizdavimo būdai, kuriuos tie menai suteikia. Tai teatras („Kas tas baisus senis su barzda...“, p. 7; „*Algimantui A. Veidrodžio pusė*“, p. 71), kinas („Dienos ilgėja šviesa...“, p. 19; „Kelionė“, p. 24), fotografija („Visa kas mus ištinka...“, p. 9; „Vėjas...“, p. 13) bei dailė („Piešk mano bruožus...“, p. 21; „*Vytautui T. Dovanotas...*“, p. 72). Apškritai ne viename tekste svarbų vaidmenį atlieka spalvos. Kartais poezijoje ryžtamasi išbandyti muzikos kompozicijos formų analogijas. Pavyzdžiui, eilėraštyje „Kelionė“ ryškus polifoninis kalbėjimas, kai tekstas įgauna beveik fugos greitį ir formą. O visi šie dažniausiai pasiteisinę ir pavykę kūrybiniai ieškojimai asmenišką poetės kalbėjimą apsaugo nuo estetinio hermetiškumo.

šiai leidėjas – sunku tuo patikėti, atrodo atvirkiščiai, knyga stora. Tūkstančiai pastraipų, 50 recenzijų, dar mįslingi *guriniai*. Įdėtos publikacijos nuo 1991-ųjų – tai dviejų brandos dešimtmečių darbai, solidžios ataskaitos išpūdis.

Tekstai neliudija autoriteto puikuo-liškumo – kritikas nei labai teorijas demonstruoja, nei poetus moko ar peikia, jei kokį krislį nurodo, tai geranoriškai pašmaikštaudamas. Nežiūri į recenzuojamąjį nei iš aukšto, nei iš tolo: „Aš rašydamas jaučiuosi esąs specialus skaitytojas“ (p. 251). Žvelgia iš jaukios artumos. Ir kaipgi kitaip, jei dirbant leidyklose ir Rašytojų sąjungoje neišvengiamai asmeniškai susipažinta su visais autoriais. Tad ir prigimtis, ir patirtis V. Sventicką pasmerkė būti kolegišku kritiku. Pacitavęs Jono Strielkūno knygos „Tamsos varpai, šviesos varpai“ (1998) dveilių: „Lyg pragaras poezija užplūsta. / Po to panelės uosto ją lyg rožę“, ekspertas lyg ir bando apsimesti panele – neva uostau poezijos rožę, gėriuos estetika. Nė velnio neišeina, nes šis kritikas negali įsivaizduoti, „kad kūrybą galima išimti iš visuomenės procesų visumos“ (p. 277). Tai gal V. Sventickas – „angelas chirurgas“ su skalpeliu? (įvaizdis iš

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

Tiktai kritikas

Didelė rizika publikuoti recenzijų knygą – ar neišeis tikra nuobodulio pasaka? Nors Valentinas Sventickas teigia esąs kritikas tik laisvalaikiu, o

Valentinas Sventickas. 2009 KRITIKO PA-STRAIPOS. – Vilnius: Žuvėdra, 2009. – 304 p.

Onės Baliukonytės lyrikos). Nė iš tolo, nors analitinio prado recenzijose esama. Galiausiai priėjau išvados, kad V. Sventicko-kritiko amplua yra *gaspadorius* (stilistės prašau nelietuvinti šito puikių konotacijų žodžio!). Kaip tikras *gaspadorius* jis neskubėdamas apeina recenzuojamo autoriaus kūrinį ir net visą kūrybos plotą – dvarą, sodybą ar fazendą, pasigėri puikumu, išskirtinumu, pasako, kur tvora pakrypusi ar kokią obelį reikia nugenėti. Pritariu tokiai rūpestingai pozicijai. Jis prieš tai, kad visos knygos būtų matomos lygumose, lygios. Išties pagerbia labiau vertas, paaukština kai kurias, kitas papeikia (visada korektiškai). Nemanipuliuoja *diskursais* ir *teorijomis*, rašo „kaip žmogus“ (taip Romualdas Granauskas kadaise yra pataręs rašyt Viktorijai Daujotytei). Kartais duoda suprasti, kad teorijas išmano, bet laikosi sąmoningos distancijos. Išdaigiškai parodijuoti jam smagiai nei formalistiškai vaidinti mokslingą (tai matyti iš Henriko Algio Čigriejaus tyčinės „metodologinės“ kūrybos apžvalgos, p. 292–295).

Gaspadorišką V. Sventicko poziciją paliudija ir mūsų lyrikos sisteminis išmanymas, ramiai besireiškiantis tikro šeimininko rūpesčiu ir atsakomybe. Prartarmėje sakosi nenorėjęs pretenduoti į „didingą proceso analizę“ (p. 10), bet ir iš recenzijų rinkinio klostosi savotiška lietuvių posovietinės lyrikos istorija, nedidinga, o jauki ir pilietiška; poezijos fone visada regimi svarbūs sociumo reiškiniai. *Gaspadorius* iškyla ir kvalifikuotu santykiu su knygos poligrafine kokybe: aptaria maketą, šriftus, iliustracijas, mato korektūros klaidas. Knygas skaito itin atidžiai – nurodo daug konkrečių puslapių, citatų: prisijunk ir tu, skaitytojau, mėgaukis poezija ir tikrink mano įžvalgas. Grafomanišką Aleksandro Pogrebnojaus knygą apibūdina nuodugniai vardydamas gramatikos, sintaksės, semantikos klaidas. Nesityčioja.

Labai gražiai moka pasidžiaugti kolegų darbais: antai viena pastraipa apie recenzuojamą monografiją pagiria iškart du:

„V. Daujotytė sukuria tokį J. Strielkūno paveikslą, koks yra vertas romano. Nuo liūdno į knygas įsinaubusio kaimo vaiko, matančio partizanus ir skrebus, vaiko, tėvų primokyto mokykloje tylėti apie tai ir ne tik, iki Nacionalinės premijos laureato. Laureato, likusio paprastu žmogeliu, einančiu savo kalvarijas gyvenimo turguje, ilgai tyliai sėdinčiu prie gydytojo durų. „Nuo poeto, kurio eilėraštis su žodžiais „Lietuva – ugnis, kurią kūrenam / Ir kurioj sudegsime visi“ buvo rastas Romo Kalantos švarko kišenėje, iki kai kurių dabarties socialinių reiškinų niūraus skeptiko“ (p. 226).

Yra tiesiog šiltų žmogiškų gestų – kaip Alfonso Maldonio knygos „Už saulėlydžio“ (2008) recenzijos preambulės vietoje atsidūrusi rankraščio faksimilė – iš vakaro prieš mirtį poeto ranka parašyta paskutinė strofa.

Kas yra gera recenzija? Labai nelengvas žanras. Turi būti vertinama ne tik konkreti knyga, bet ji dar pamatoma recenzuojamo autoriaus kūrybos kontekste. Tikra recenzija savo turinio visuma – nelyg mini enciklopedinis straipsnis. Turi būti parodyta poeto specifika, išskirtinumas, nuskaita jo knygos vertė, lyginant su anksčiau buvusiomis jo paties ir su panašaus braižo kolegų knygomis, nužymėta raidos trajektorija. Ir kad toks visaaipimantis tekstas dar būtų paskaitomas! Visas šias geros recenzijos savybes V. Sventicko kritika atitinka. Be to, jo recenzijos nėra hermetiškos. Aptariamą objektą kritikas vykusiai apipina visokiais kontekstais. Štai rašydamas apie S. Gedos dvikalbį rinkinį „Miegantis Teodendronas. Senieji jotvingių eilėraščiai“, jotvingių topiką pajvairina prasminga etimologija – kunigaikštis Gedėtas. Taiklus ir puikaus serbų rašytojo Milorado

Pavičiaus (deja, mirusio 2009 m. lapkričio 30 d.) chazarų genties palyginimas su jotvingiais – kaip smagu esą rašytojams kurti tokių pražuvusių genčių kultūrinės rekonstrukcijas, mitus, žodynus. Rinkinyje yra recenzijų, panašių į straipsnius – kaip antai apie S. Gedos „Skrynelę dvasioms pagauti“. O jei apie Just. Marcinkevičių rašai septintą, apie J. Strielkūną – penktą, apie A. A. Jonyną – ketvirtą kartą, reikia suktis, kad nesikartotum, ir keista, bet pavyksta. Kaip ir kodėl pavyksta? Padeda konkretaus poeto kūrybos detalus išmanymas ir maksimalus įsigilinimas į kiekvieną eilėrašį. Galima lyginti, gretinti, prisiminti, prognozuoti – paremia ilgametis įdirbis. Be to, V. Sventickas neabejingas literatūros užribiams. Kai kurios detalės iškalbiai iliustruoja sociokultūrinę situaciją: 15 000 egz. tiražas ir baltas tomelis, „keturiskart pigesnis už butelį baltosios“ – tai 1991 metai, įvadinė pastraipa apie Tomo Venclovos rinktinę „Pašnekesys žiemą“. Arba kritikas sukuria ir paleidžia apyvarton savoką „leidybės grafomanai“ – apie atsainų leidyklų nereiklumą savo leidiniams (minėto A. Pogrebnojaus eilių proga). Gerai pavanoja plagiatą – UAB, išleidusią Eduardo Mieželaičio „Zuikį puikį“, kompiliuotą su Vytės Nemunėlio „Rudnosiuku“. Čia pat kaip profesionalas pagiria „Baltų lankų“ leidyklą ir pagyras empiriškai motyvuoja Albert'o Camus nebaigto romano „Pirmasis žmogus“ aukšta leidybine kultūra.

V. Sventickui nepatinka „egzaltuoti susijausminimai“, „sielvartingi jausmingumai“, abstraktybės, manierizmai, gražbyliavimai, savitikslių gražmenos ir nestruktūruoti rinkiniai, t. y. visokie debesėti purmai ir pasiplaukiojimai padangėse (pvz., kliūva Juozui Erlickui, kad visko be atrankos ir saiko prikrovė į „History of Lithuania“), bet dar svarbiau, kad kritikas iškedena erlickiško humoro specifika, ko vis nepadaro „pasikaustę“ prozos

specialistai. Ką V. Sventickas padaro teigdamas: „nerašysiu recenzijos“ apie Vytauto Rudžiansko knygą? Parašo recenziją ne tik V. Rudžianskui, bet ir jo recenzentei Ramutei Dragenytei ir dar įžiūri tendenciją – poezijos konkretėjimą – bei duoda užduotį kitiems recenzentams: lyginkit tokias ir tokias knygas (išvardija). Šįkart gana autoritariškai.

Reziumuojau: sventickiškas recenzijos modelis yra sukurtas, jis dalykiškas ir konkretus, bet drauge jautrus ir vertybiškas bei smagus skaityti. Man patiko visi rašiniai, kurie suskirstyti skyriais, punktais, skyriai įvardyti tezėmis. Tai rodo, kad kritikas gerbia logiką ir minties eigą. Dabar tai reta, labiau mėgstamos interpretacijų miglos, išpūdžių mirgesiai arba sausas mokslingumas. Draugiška ir naudinga, kad skaito kolegas – Ritą Tūtlytę, Audingą Peluritytę, Valdemarą Kukulą, Viktoriją Daujotytę ir kitus. Savo recenzijas suskaičiavo – knygų jų 50, todėl ir didysis skyrius vadinasi „50 recenzijų“. Šį trečdalį (tikėtina, kokybiškiausią) atrinko iš pusantro šimto tokio žanro tekstų (pirmąją recenziją parašė 1971-aisiais). Spėliuju, ar yra kartėlio pratarmės žodžiuose: „<...> iš savosios kartos likau bene vienintelis tikrai literatūros kritikas. Nei į mokslą, nei į verslą, nei į studentų auditorijas; nebent kitokį kultūrinį ir leidybinį darbą irgi priskirtume kūrybinei saviraiškai“ (p. 9). Vis dėlto ne pareigą, o saviraišką liudija Tavo tekstai, rašyti antrą valandą nakties Mildos gatvės balkone, Valentinai. Kitas klausimas, kaip bendrą kultūros situaciją charakterizuoja likęs vienas vienintelis „tikrai literatūros kritikas“.

Dar man gražu, kokių išsiskiriančių ir įsimenančių vaizdinių V. Sventickas randa mūsų kūrėjams apibūdinti: laikas kinams ir japonams pasakyti, kad Nemuno pakrantėmis „dykinėja toks palyginti jaunas išminčius“ – tai, žinoma, Donaldas Kajokas

(p. 138). Turim poetą, kuris šnekos intarpu „smagiai kresteli įmantrios frazės karietą“ (p. 149) – tai Kornelijus Platelis, dar tituluotas ir kaip „narsios ir fundamentalios“ antikvinio tipo erotikos dainius. Laukinis, jam visos žanro durys atlapotos – čia, aišku, apie Sigitą Gedą, bet su itin pozityvia konotacija, kaip kad Gintaras Beresnevičius pasididžiudamas sakydavo: „Mes barbarai.“ Orus, jau nesikarstantis medžiais ir neaplojantis milicinukų, nešurpinantis rajkomų, vien tik egzaminuojantis dailias filologes, dalijantis Nacionalines premijas, išmokęs net ryšėti kaklaraištį, šiuokart pats tapęs Kukučio stilizacija – Marcelijus Martinaitis. O kas gūdžiai staugia kaip Vysockis ir graudina kaip Jeseninas, padugnių purve saugo šviesą kaip Vijonas, o kritikai nemoka jo įterpti į procesą? Gaivališkas Algirdas Verba.

Kritiko pamėgtas metodas – nurodyti konkretų knygos puslapį, pacituoti metaforišką frazę, eilutę ar strofą ir toliau interpretuoti, plėtoti savo mintį, randant labai apčiuopiamų motyvacinų atramų. Kitaip tariant, svarbus interpretacijos konkretumas, apčiuopiamumas, kuris, matyt, irgi priklausytų *gaspadoriškajam* lygmeniui. Kalbėdamas apie poeto Rimvydo Stankevičiaus knygą „Laužiu antspaudą“ V. Sventickas žino, kad antraštė daugiafunkšė, bet tyčia renkasi pirminę, paprastąją reikšmę: „Štai siunta, štai rudas kietas antspaudas, aš jį perlaužiu, išimu lapus ir matau nematytus tekstus“ (p. 279).

Tokia nuostata nėra maž nesikerta su požiūriu, kad poezijos nebūtina iki galo suprasti, o kaip tik geriau jos nesuprasti, nepažeisti slaptingos prigimties (p. 273). Pripažinti „lyrikos preciziką, visuomet gaubiamą ūko“ (p. 56).

Kiek netikėta, kad V. Sventickas apsieičia recenzavo ir prozos bei eseis-

tikos: V. Daujotytės „Esė apie poeziją ir esimą“, „Salomėjos Neries rudenį“, „Šatrijos Raganos pasaulyje“, V. Juknaitės „Stiklo šalį“, R. Granausko „Raudoną ant balto“, M. K. Čiurlionio prozą, A. Baltakio dienoraštį, J. Kunčino „Pjūti fjūūt! arba Netiesų dvarą“, G. Kanovičiaus romaną „Šėtono apžavai“ ir kt. Taiklu, svaru, beveik pavydu. Kritikas teisinasi, kad visuose žanruose įžiūri poezijai artimų dalykų. Kartais iš to būna naudos: pvz., sugretinus J. Erlicką ir J. Strielkūną paaikškėja, kad humoristas „nuolat ironizuoja mūsų kultūrinio žinojimo atraminių frazių nusidėvėjimą, o lyrikas sugeria tos pačios frazuotės gyvąjį vandenį“ (p. 63).

Kuo daugiau „Pastraipų“ perskaitai, tuo autoriai jaunyn, recenzijos trumpyn ir įvairyn, taip artėjant prie „gurinių“ – labai savito skyriaus. Guriniai – tai mažų rašinių žanras, dabar dažnai pavadinamas „paraščių“ (šalia „raščių“): užrašai, tezės, pastabos, eskizai, trumpos viešos kalbos (jų retorika, V. Sventicko garbei, optimali), didesnių sumanymų apmatai, didesniais taip ir netapę. Knygą užsklendžia lakoniškiausias gurinys, užfiksuotas 2000 m. kovo 11 d. ir pavadintas „Raidos etapai“: „LIE – TU – VA ir Lietuva“. Viena niūri bendresnė mintis: V. Sventickas prieš dešimt metų rašė „Lietuvos rytui“ apie K. Bradūną, R. Granauską, V. Juknaitę – tuose tekstuose yra žodžiai tėvynė, žemininkas, vertybė, atsakomybė ir t. t. Dabar nei šie recenzijos objektai, nei tokie žodžiai tame laikraštyje nebeįsivaizduojami.

Dar nepasakiau, kad V. Sventicko kritika turi linksmumo geną, tad paibaigai tiks toks puantas: „Kritikas skiriasi nuo poeto tuo, kad privalo skaityti ir prastą poeziją. Poetas ne, neprivalo. Bet jis skaito kritiką – gerą ir prastą – ir kaip įmanydamas slepia, kad skaitė ją“ (p. 289).

RAMUNĖ BRUNDZAITĖ**Grožėjimasis pasauliu pro lapus**

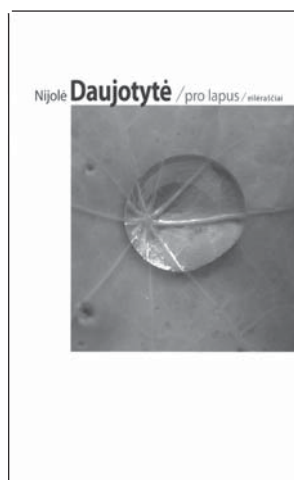
Gamtiška – toks pirmas epitetas šauna į galvą mąstant apie Nijolės Daujotytės poeziją. Dvi knygos, panašios ir viršeliais, ir savitu, lakonišku kalbėjimu. Net autorės nuotraukomis – abiejose ji augalijos fone. Gamtiška ne tik dėl to, kad gausi gamtos įvaizdžių ir motyvų. Tai organiška, panteistiškos pasaulėjautos, iš tradicinės lietuvių lyrikos šaknų išauganti poezija, grįžtanti prie gamtos pajautų, peizažo kontempliacijos. Stebinanti šviesiu, pozityviu, gaiviu lyg rasos lašas knygos viršelyje kalbėjimu.

Antro autorės poezijos rinkinio „Pro lapus“ pavadinimas siejasi su Alfonso Maldonio rinktine „Šviesa pro lapus“ ir to paties pavadinimo eilėraščiu („Šviesa pro lapus... / Kaip iš kito pasaulio / Žinia“). Šis intertekstinis ryšys išryškina metafizinę N. Daujotytės knygos plotmę. Žvelgiant „pro lapus“ įmanoma dirstelti ir anapusybės pusėn. Tai, ką pamatysime, priklauso nuo to, kaip žiūrėsime, kaip fokusuosime žvilgsnį. N. Daujotytės poezija

kuria savitą žvilgsnio fokusuotę, originalų būdą žiūrėti ir pamatyti pasaulį.

Pirmasis knygos eilėraščių atskleidžia tam tikrą grožio filosofiją: „skerdžius buvo teišus / koks gražus pasaulis / kai žiūri į jį pro lapus / mirga aukštas dangus / akyse stingstant debesiai / bėk.“ Aliuzija į Vinco Krėvės apsakymą „Skerdžius“, kurio atmosfera ir idėjos savitai perteikiamos ir N. Daujotytės poezijoje. Pasaulio grožis atsiveria žvelgiant į jį „pro lapus“. Ne „pro pirštus“, kai sąmoningai pasirinkama nepalankių dalykų nepastebėti, bet subtiliai, kitaip, priartėjus prie gamtos, savos šerdies ir šaknų. Nemėginant visko aprėpti, bet per mažus dalykus pamatant didelius. (Gal iš čia ir lakoniška, minimalistinė poetinės raiškos forma, gal su tuo susijęs ir pirmosios knygos pavadinimas „Vienmečiai augalai“ – akimirkos, laikino grožio išgyvenimas, per kurį prasiveria pasaulis.) Svarbiausius gyvenimo dėsnius galima mąstyti ir abstrakčiai, tačiau per konkrečius išgyvenimus jie atsiskleidžia autentiškiau. Visai kaip V. Krėvės apsakyme: „lyg dangus prakiuro toje vietoje“, kur šlaimėjo nukirsta Grainio liepa. Dangus, aukštesnė esatis, be į jį besitiesiančių šimtametės liepos lapų, harmoningo sugyvenimo su gamta, protėvių mokymo, tradicijų tautos, gali tapti nesuvaldomu chaosu, nepasiekiamą abstraktybe.

Vieningą poetinio pasaulio visumą žymi ir knygos struktūra bei apipavidalinimas. Rinkinys neskirstomas skyriais, be to, tik keturi eilėraščiai („raganystė“, „Vilniaus Karmen“, „Vilniaus bastėja“, „našlaitė“) yra pavadinti. Žaliai baltas, subtilus, nepretenzingas, vandens lašą ant augalo lapo vaizduojantis viršelis. Vietoj įprastų trijų žvaigždučių, kuriomis paprastai žymimi eilėraščiai be pavadinimų, čia pasitelkiamas lapo simbolis. Visa tai kuria organišką, vieningą knygos pa-

Nijolė Daujotytė. **PRO LAPUS.** – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 79 p.

saulį. Pavadinimai įrėmina, atskiria, išskaido, o panteistiška poetės eilėraščių būtis yra nedaloma. Dievo galima nerasti akmenų ir cemento bažnyčioje („užėjau bažnyčion / dievas buvo ką tik / išėjęs bet / žadėjo sugrįžti“, p. 14), nes jis – visur, kiekviename ir šalia kiekvieno, sąmonėje ir materijoje. Tad ir mišios čia veikia „susitikimo džiaugsmas“, vienuolynas vietoj remonto apauga beržais, o kartais nežinia, kaip ir sveikintis: „garbė jėzui kristui / ar labą dieną“ (p. 26).

Dažni eilėraščiuose augalai, gėlės ir kiti gamtos įvaizdžiai pasitelkiami žmogaus būsenoms ir jausenoms išreikšti. Trūkažolė, rasakila, piliarožė, erškėčiuotoji rožė, kinrožė, našlaitė – jau vien pačiuose pavadinimuose užkoduotomis prasmėmis kuriami skirtingi, originalūs lyrinių subjekčių, jų pasaulių ir išgyvenimų paveikslai. Gėlės asocijuojasi su grožiu, o grožis – tai būdas pažinti ir įprasminti pasaulį. Poetės estetika tradiciška, tačiau turinti savitumo. Čia gražūs maži, įprasti dalykai. Tie, pro kuriuos akys įprastame pasaulyje dažnai praslysta nebestabteldamos. Lyrinis „aš“ nepraranda *budrumo*, geba nuolatos stebėtis ir pastebėti, išgyventi grožį ir jo ilgesį: „kiek daug gražių mažų dalykų / saulės kamuoliuko bumbsėjimas dangumi / jo užkritimas už debesų / meilės tekėjimas / bevieliais laidais / jos nutrūkimas“ (p. 75). Toks nuolatinis, intensyvus santykis su pasauliu čia ir yra tikrasis gyvenimas. Nes „iš tikro numirštam anksčiau / kai tingiai atslūgsta banga / išdžiūsta pakrantės akmenys // ir nugręžia namai savo langus / nuo vakaro gaisro“ (p. 41).

Ryški rinkinyje moteriška būtis ir kalbėjimas iš moters pozicijų. Čia telpa mergaitės, išsigalvojančios saulę ir šilumą; dukterys, motinos, seserys; išsibarstančios, raganaujančios ar miestelėnų moterys, išsipuošusios Vilniaus Karmen ir „tos penktos dešimties moterys, įsisupusios į lengvą vėsa“

(p. 20). Ieškoma atsakymų į klausimą: koks tas moteriškas buvimas? Kur ir kokia moters vieta?

Poetei rūpi ne tik moters, bet ir apskritai žmogaus, jo buvimo pasaulyje problema. Eilėraščiai negali pateikti instrukcijų ar vienareikšmių atsakymų į egzistencinius klausimus. Juo labiau neįmanoma būtų jų persakyti kitais žodžiais. Tačiau kartais poezijai pavyksta prisiliesti prie anapusybės. Kad ir tokiais sukrečiančiomis eilutėmis: „jeigu labai esu vadinasi labai nebūsiu“ (p. 8), „iš įpročio baisaus žolė dar želia / iš įpročio baisaus / ir mes visi“ (p. 60).

Nors šioje knygoje yra ir tamsių atspalvių, krintančių rudens lapų šnarėjimo, vis dėlto tai labiau vasariška, šviesi knyga. O ir ruduo joje spalvingesnis, jaukesnis, panašesnis į „bobų vasarą“, derliaus ar švelnios melancholijos metą, nei į stingdantį, neviltingą kupiną lapkritį, dažną pastaraisiais metais pasirodančiose poezijos knygose.

Gamta ir metų laikai negali būti vieni nuo kitų atskirti. Knygoje taip pat ryški peizažo kaita, cikliško laiko ženklai (šventės, mėnesiai, paros metas, „aviečių nokimas“, pirmas sniegas ir kt.). Gamtovaizdis atspindi, išryškina, arba skaudžiai kontrastuoja, su kalbėtojo būseną. Kasmet besikartojančios šventės – tarsi įtrūkis kasdieniame laike, galimybė atitolti nuo buities, stabilizuoti chaosą ir grįžti prie mito, susitikti su *kitais*, pajusti būtį. Tačiau šalia tradicinių agrarinių motyvų į N. Daujotytės poeziją įsipina ir miesto (gatvės, oro uosto, Vilniaus) įvaizdžiai bei šiuolaikinės realijos („šitam kambary sūnau / nėra internetinio ryšio“, p. 62). Įvairių motyvų gretinimas ir įdomus įvaizdžių derinimas – vienos priežasčių, kodėl autorės nebūtų galima kaltinti senamadiškumu, pabodusiu turiniu ar raiška. N. Daujotytės poezija – lyg augalas, kuris užsimezga iš lietuvių literatūros tradici-

jos subrandintų sėklų, bet laistomas šiuolaikinio pasaulio lietaus, grūdina-
mas jo šalnų užauga savitas ir randa
ar bent jau stiebiasi į savo vietą po
saule.

Vienas krintančių į akis autorės
poetinio kalbėjimo bruožų – paprastu-
mas. Minimalistinė, rytietiškoms tra-
dicijomis sekanti forma (gamtos vaiz-
do kontempliavimas), neperkrauta ne-
tikėtų įvaizdžių, sudėtingų metaforų
ar intertekstinių užuominų. Kaip pir-
mosios poetės knygos recenzijoje pa-
žymėjo Marius Burokas, autorė pui-
kiai moka nutylėti ir įprasminti pau-
zes. Nepretenzingos, ramios, tylios,
tradicijų nelaužančios poezijos šian-
dien trūksta. Be to, galbūt paprastes-
nės raiškos šiuolaikinė poezija galėtų
patraukti ir platesnio rato skaitytoją,
knygynuose dažniausiai aplenkiantį
poezijos lentynas. Kita vertus, renkan-

tis tokį, paprastumu grįstą, kelią ten-
ka laviruoti ties poetinės kalbos riba.
Atrodo, kad autorei ne visuomet pa-
vyksta išlaikyti distanciją, kartais nu-
krypstama prie dienoraštinio kalbėji-
mo, padauginama abstrakcijų, teks-
tams pritrūksta netikėtos, apibendri-
nančios pabaigos, ryškesnių, sukre-
čiančių akcentų. Uždavinys, kurio
imasi autorė – minimaliomis priemo-
nėmis pasakyti daug, – sudėtingas ir
ne visada išsprendžiamas.

Vis dėlto antras Nijolės Daujotytės
poezijos rinkinys, nors ir netapdamas
metų knyga, turėtų surasti savo nišą
šiuolaikinėje lietuvių literatūroje, ku-
rioje pastaraisiais metais vyrauja tam-
sūs, šalti motyvai arba dekonstruojan-
ti, postmodernistinė, intelektualinio pa-
sirengimo reikalaujanti raiška. Ši kny-
ga grįžta prie šviesaus ir paprasto
gamtos grožio.

GAUTA PAMINĖTI

Neužmirštamas Vaižgantas. –
Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos
leidykla, 2009. – 488 p.

Atsiminimų, laiškų, esė knyga apie lietu-
vių literatūros klasiką Juožą Tumą-Vaižgantą
(1869–1933). Rašytoją ir kunigą prisimena pa-
prasti kaimiečiai, artimieji, kultūros žmonės,
garsūs literatai. Sudarė A. Pakėnas

Marcelijus Martinaitis. Mes gyvenome. –
Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos lei-
dykla, 2009. – 223 p.

Biografiniai užrašai, kuriuose žinomas
poetas „atkuria kaimo vaiko aplinką, žmones,
papročius, įvykius. Memuariniam pasakoji-
mui ypatingo savitumo suteikia etninės įžval-
gos, praeities ir dabarties apmąstymų pynės“.

Sigitas Geda. Siuita Virginijai. – Vil-
nius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
2009. – 56 p.

Neseniai mirusio garsaus poeto paskuti-
nių eilėraščių rinkinys. Jį spėjo parengti ir
įteikti leidyklai pats autorius.

Algimantas Mikuta. Kompostas. –
Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
2009. – 640 p.

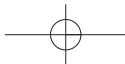
Žinomo poeto 1996–2005 metų užrašai,
kurie „vieną sudomins Kauno kultūros gyvenim-
mu ir koloritiškais jo veikėjais, kitam gal bus
įdomi Mikutos giminės istorija, apskritai XX a.
įvykiai Žemaitijoje, pastabos ir komentarai
apie politinį ir ekonominį Lietuvos gyvenimą“.

Gasparas Aleksa. Prabudimai. – Kau-
nas: Savaitraštis „Nemunas“, 2009. – 84 p.

Penktame rašytojo poezijos rinkinyje at-
skleidžiama „Dievo artybės ieškančios ir neri-
mastingai abejojančios sielos istorija“.

Rima Pociūtė. Psichės istorijos. –
Vilnius: Homo liber, 2009. – 280 p.

Straipsnių rinkinyje (jo paantraštė „Šiuo-
laikiniai lietuvių rašytojai psichoanalizės kon-
tekste“) nagrinėjama B. Radzevičiaus, D. Ur-
nevičiūtės, J. Ivanauskaitės, R. Šerelytės, L. S.
Černiauskaitės, D. Kalinauskaitės, Z. Čepaitės
kūryba.

Kasdienybės skutinėjimai

Kasdienybės luobo nenuskusi nė su plačiai reklamuojamu *Gillet Blue II* su dviguba apsauga, nes jis priskretęs, – šis žodis atėjęs iš amžių glūdumų, kai žmonės nežinojo chemijos – nepakeičiamos pagalbinių ūkyje ir kasdieniniame gyvenime.

Žiema nukarpė geltonus lapus nelyginant rūpestingas karališkojo sodo prižiūrėtojas, kurio pareiga išlaikyti spalvų ir formų dermę, nes kontrastai varo depresiją, kelia kraujo spaudimą, kietina vidurius. Žiema savo spalvoms turi licenciją, todėl net nekyla mintis jų skutinėti.

Toni Braxton dainuoja „Umbreak My Heart“. Jūroje audra, vėjas – dvidešimt penki metrai per sekundę. Žiniasklaida tikisi aukų – medžiagos reportažams. Daugelis žmonių mano, kad civilizacija pasiekusi tokį lygį, jog gamtos stichija nėra dievas, kuriam reikėtų melstis ir jo bijoti. Klaida, iš kurios mažai kas pasimoko.

Laikas skuta valandas, dienas, savaites, mėnesius. Metai trunka kiek ilgiau, galima sakyti, jie priskretę, kaip tas kasdienybės luobas. Kas sugeba bėgti koja į koją su laiku? Aiman, net tie, manantys pralenkią laiką, dažnai velkasi iš paskos.

Šlapių, geltonai purvinų lapų nusėtą šaligatvį „skuta“ praeivių batai, dviračių padangos. Siekdami pulti į glėbį išsvajotai Europai, valdininkai dviračių takus nupiešė pėsčiųjų šaligatviuose. Situacija primena chrestomatinių klausimų: jeigu viskas kolchozuose bus bendra, tai kaip su žmonomis? Ant siauro, vietomis metro dvidešimt, šaligatvio turi tilpti pėsčiasis ir dviratininkas. Tad kuriam būti mandagesniam?

Dangus nustojo siuntinėti ženklus apie savo ketinimus. Neleistinas protokolo nepaisymas! Prakiūra dangus ir pasipila ne mana, kuri praverstų ne vienam nudegusiam nagus prie krizės laužo, ne Jėzaus žuvys, o kruša bei lietus. Belieka dėkoti, kad ne viena iš Septynių Egipto rykščių, nes Lietuvoje yra visko, persisotinusiai žaidimais tautai trūksta tik gaivalinės nelaimės, kurią žiniasklaida pateiktų visais įmanomais būdais – su prieskoniais, be jų, keptą, virtą, troškintą. Žmonės linkę manyti, jog paklydimai bei mirdymasis iki ausų nuodėmėse su arogantišku dangaus elgesiu nieko bendra neturi ir aiškina tai klimato atšilimu, ozono skylės poveikiu, žemynų slinktimi. Kaip pasakoje apie vištelę ir gaidelį.

Daugeliui viešai kalbančiųjų norisi palinkėti, kad jų balsai skambėtų tyruose ir nedrumstų oro. Gyvenimo „filmoje“ būna epizodų, kuriuos norisi išskusti, bet netikėtai ima ir išryškėja, jog tavo gyvenimą ištiesai išskuto tie, kuriems maneisi esąs svarbus.

Bernardo Bertolucci „XX amžius“. Katarsis. Meistro ranką vedžioja apvaizda, todėl nematome nė vieno nereikalingo epizodo.

Laiškų nesiuntinėja net mokesčių inspekcija, bet tik iš taupumo, todėl mokesčius tenka mokėti internetu.

Gatvėse tiek pat žmonių, kiek ir vakar, prieš mėnesį, tik jie kitaip apsirengę. Dauguma skuba, tarsi bijotų praleisti paskutinį šansą, kuris atsitinka tik vieną

kartą gyvenime. Kiti juda lyg lunatikai, bežadžio mėnulio prikelti ir pastumti judėti. Jie neturi tikslo ir nesirenka kelio ar kelbendrio, jie nelydi seilėtais susižavėjimo žvilgsniais jaunųjų nimfečių, svajojančių apie pasaulinę modelio karjerą. Jie nesitraukia iš kelio paliegusiam ar stipresniam už save, jie nepadeda nei puolusiai, nei suklupusiai moteriai.

Jie kaip zombiai.

Metų laikai neišryškina gatvės skirtumų. Keičiasi tik apranga, kuri negali būti kriterijus, nustatantis žiemą, vasarą, rudenį, pavasarį. Vieni savo drabužiais pralenkia metų laikus, kiti beviltiškai atsilieka. Tai priklauso nuo turtinės padėties, išsilavinimo, išsiauklėjimo bei kūno temperatūros.

Gatvė negedi, jeigu joje koks pienburnis, pasigrobęs tėvelio BMW, pabučiuoja žibinto stulpą, medį ar tvirtą pastato sieną. Ji lieka rami, kai artimieji ir draugai žuvusiajam atminti prikrauna krūvas žvakučių ar net vainikų. Gatvė pralinksmėja, kai du nepažįstami žmonės nusišypsuoja vienas kitam.

Gatvė negali paklausti, kur eini? Negali sustabdyti nuo paskutinio žingsnio ir pirmajam negali užkirsti kelio.

Gatvė negali virsti keliu į niekur.

Gatvė ilga, tingi ir leidžia kasyti savo nugarą nenuoramoms mašinoms, ypač jai patinka, kai nebrendylos kaitina padangas ir nuiminėja „stružkes“.

Nusitrina kelio dangos, išnyksta žmonės, mindžioję gatvę, net namai, stovintys palei gatvę, keičia išvaizdą, arba nugriūva, jų vietą užima kiti, modernesni ar bjauresni. Vėliavos ir tos keičiasi, jau nekalbant apie stilingų moterų, sekančių mados vėjus, drabužius.

Gatvės laisvė – atsitiktinis ar dėsningas susitikimas su tais, kurių akyse nenori regėti, su tais, kurie skausmingai išnyra iš atminties užkaborių, o dėl laimingų bei retų atsitiktinumų – su tais, kurie mieli širdžiai, gal todėl, kad itin retai taikosi kelyje.

Gatvė gali viską – išskirti, sujungti.

Gatvės prievolė – sveikintis ir atsakinėti į sveikinimus. Tai vargina, nes kartais labai ryta tenka kartoti dešimt kartų per minutę. Tai daroma automatiškai, nesuteikiant sveikinimui-linkėjimui prasmės. Jokios. O juk linkėjimas ar praekšmas – ne tušti žodžiai, jie turi energetinį krūvį, kitaip tai – „perlai, mėtomi kiaulėms“. Beje, tarp tų, kuriems privalu parodyti dantis ir palinkėti labo ryto, nemaža dalis tokių, kuriems palinkėjimas turėtų skambėti: nususuk tu sprandą.

Paminklai kelyje netrukdo judėti, ilgainiui netraukia žvilgsnio, nesukuria ypatingos auros, kuri padėtų nuskusti priskretusią sielą. Jie negyvi – kiniško granito, bronzos ar gelžbetonio luitas, kažkieno įnoriu atsiradęs kaip tik toje vietoje. Kiekvienas paminklas turi savo gerbėjų ir priešininkų. Vis dar nemo-kame pasirinkti, kas nusipelnė paminklą?

Skutinėjimo veiksmas tekste atsirado nesąmoningai ir neatsakingai, nes tai drastiška, kraštutinė priemonė. Juk gali būti glostymai, čiupinėjimai, plekšnojimai ir tapšnojojimai (nebūtinai per tą daiktą, kurį mėgo vienas atstatytasis asmuo). Yra šimtai įvairiausių būdų susitvarkyti be radikalaus skutinėjimo, pagaliau ar būtina iš pat pirmo karto griebtis kraštutinio, ar nevertėtų palaukti, pasvarstyti, pagal metodiką sukurti strateginį planą, patvirtintą aukštesniųjų institucijų, ir tik tada...

Bet Minotauro labirintuose pasiklysta tiesa ir tikslas. Ar ne tam tie labirintai ir surešti? Kad supainiotų. Užliūliuotų. Nuskandintų užmarštyje.

Kažkas seniai išjungė telefoną, pranešinėjantį vien geras naujienas, kažkas įjungė nuolatos transliuojančią Blogų Naujienų Agentūros radijo stotį, kuri be

perstojo čirškia: krizėkrizėkrizė. O juk buvo laikas, kai iš visų pašalių sklido sąmoksliskas ir gundantis balsas: reikia pinigų? Bus tų pinigų. Tiesa, greitai neliuko nė balso, nė daugelio apsalusių nuo pažadėtų pinigų.

Ką bandytum išskusti? Kaleidoskopiškai prieš akis plaukia gyvenimas, švytintis vaivorykštės spalvom, tarp kurių trūksta purvinai pilkos, dominuojančios kasdienybėje, džiugina širdį ir liepia skutykles mesti į šalį. Rimčiausia priežastis nieko nekeisti – suvokimas, kad šį kartą skutyklė yra ne tavo rankose, todėl belieka nurimti ir susitaikyti.

JUOZAS ŠIKŠNELIS

Klaipėda

RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS PREMIJA – „AORISTO“ AUTORIUI

Sausio 6-osios pavakarę į sostinės Rašytojų klubo salę sugužėję žmonės tikėjosi išvysti ir išgirsti 2010 m. Lietuvos rašytojų sąjungos premijos laureatą. Jų tikėjimas nebuvo apvilnas – tarp dalyvavusių šiame vakare poetų Jono Linausko, Donato Petrošiaus, rašytojo Vytauto Bubnio, literatūros kritiko Valentino Sventicko, literatūrologės Žydronės Kolevinskienės ir fleitininko Andriaus Radziukyno laureatas tikrai buvo. Ir kiekvienas iš dalyvių šį bei tą pasakė apie laureatą (įskaitant ir patį laureatą).

Pirmiausia gausiai susirinkusi auditorija išgirdo LRS pirmininką J. Linauską. Nieko nelaukęs, kaip ir dera institucijos vadovui, jis pacitavo 1991 m. balandžio 11 d. priimtus LRS premijos skyrimo nuostatus: „Lietuvos rašytojų sąjunga kasmet skiria premiją Lietuvos rašytojui už didelės vertės kūrinį, išleistą per pastaruosius dvejus metus. Premijos dydį LRS valdyba nustato kasmet. <...> Premija įteikiama Trijų karalių dieną.“ Išvardijo visus premiją per tuos metus gavusius laureatus (nuo 1992 m. apdovanoto Leonardo Gutausko už romaną „Vilko dantų karoliai“ iki 2009 m. pagerbtos Danutės Kalinauskaitės už novelių rinkinį „Niekada nežinau“) ir pakvietė vertinimo komisijos pirmininką V. Bubnį paskelbti šiųmetį laureatą.

V. Bubnys, palinkėjęs visiems sveikatos, kūrybinės sėkmės bei optimizmo, papasakojo, kad, be jo paties, LRS premijos laureatą rinko Eugenijus Ališanka, Valdas Gedgaudas, Algis Kalėda ir Danielius Mušinskas. Galutinis laimėtojas rinktas iš šių rašytojų kūrinų – Aido Marčėno „Dievų taupyklė“, Jaroslavo Melniko „Tolima erdvė“, Donato Petrošiaus „Aoristas“,

Jono Strielkūno „Lyrika“, Renatos Šerelytės „Mėlynbarzdžio vaikai“. Komisijos pirmininkas pasidžiaugė, kad balsuojant „nuomonės vis dėlto ne per daug išsiskyrė“ ir įvardijo – LRS „premiijos laureatu šiemet tampa poetas Donatas Petrošius už eilėraščių rinkinį „Aoristas“.

Iškart po paskelbimo žodis buvo suteiktas pačiam laureatui, kuris, padėkojęs visiems susirinkusiems ir už jį balsavusiems, paminėjo, kad „tai pirmas įvertinimas suaugusiųjų kategorijoje“ (anksčiau Donatas yra apdovanotas Zigmo Gėlės ir Jaunojo jotvingio premijomis). Improvizuotą padėkos kalbą poetas pradėjo oponuodamas anksčiau išsakytomis mintims apie balsavimo reikšmę ir linksmai aptarė matematikos svarbą poezijoje, be kurios rašytojai „net premijų nesugebėtų išsidalyti“. Kiek rimčiau kūrėjas teigė, jog jaunam gauti tokį įvertinimą yra didelė, netgi kiek slegianti atsakomybė. D. Petrošius paminėjo, kad autoriui savo kūrybą įvertinti sunkiausia, ypač kai literatūriniam gyvenime stipriai juntamas refleksijos stygius. Tada „belieka pačiam tuos vertinimus susigalvoti“. Labiau nei premija skatina kurti rašytojai, išsakantys savo nuomonę, padrašinantys rašyti. O labiausiai įvertintas poetas pasijuto, kai sykį Kauno gimnazijoje iš mokinio gavo raštelį, kurį išsaugojo ir perskaitė visiems, Rašytojų klube susirinkusiems: „Jūsų poezijoje, remdamasis viskuo, ką išmokau mokykloje, radau gyvenimo prasmę, amžinąsias vertybes ir *dar daug visko*.“ Paskui poetas perskaitė keletą savo eilėraščių.

J. Linausko paklaustas, ką reiškia knygos „Aoristas“ pavadinimas, D. Petrošius atsakė, kad tai iš indoeuropiečių kalbos kilęs, iš baltų kalbų jau seniai išnykęs gramatinis laikas, reiškiantis „neapibrėžtą trukmę“.

Po A. Radziukyno fleita improvizuotų lie-

tuvių liaudies dainų atėjo metas ir literatūros tyrinėtojams kalbėti. V. Sventickas juokais visiems priminęs, kad „literatūros kritikai, vertintojai tokiuose vakaruose yra svarbiausios figūros“, rimtai perskaitė „Kritiko proginį akrostichą „Aoristui“. Šiame sakytiniame tekste kalbėtojas įvardijo svarbesnes D. Petrošiaus knygos turinio žymes, štai kelios jų: „retas sistemiskumas“, skaičiaus „septyni“ reikšmė, „sapnai“, „epinis pradai“. Įstrigo ir šis sugretinimas: „Perskaitęs Aido Marčeno knygą „Dievų taupyklė“, galvojau apie eilėraščių romaną. Apie šią knygą irgi galima galvoti šiek tiek panašiai.“

Literatūrologė Ž. Kolevinskienė atkreipė dėmesį į galimybę gretinti kai kuriuos D. Petrošiaus eilėraščius ir noveles. Ji pacitavo šiame vakare dalyvauti turėjusį, bet, deja, negalėjusį atvykti literatūros tyrinėtoją Dainių Vaitiekūną, kad D. Petrošiaus kartos poetams „būdingas susitelkimas į savąjį lyrinį „aš“, jo išsakymą ir ryškias paradoksų jungtis, ironiją, atgręžtą į masinės kultūros mitologiją“. Taip pat literatūros tyrinėtoja paminėjo, kad knyga „Aoristas“ leidžia vadinti D. Petrošių „būsenų poetu, o jo poeziją – būsenų poezija“. Įvairių Vilniaus vietovių įvardijimai, susipynę su kelionės motyvais, suteikia progą kūrėją pavadinti keliaujančiu per Vilnių poetu. „Upė, jūra, ašara, sniegas“ – šie vandens transformaciją reiškiantys įvaizdžiai galėtų būti svarbiausi, pro kuriuos įmanoma pamerkti ir poeto kūrybos gelmenis.

Po rimtų literatūrinių aptarimų ir dar rimtesnių pagyrimų fleita vėl pagrojo A. Radvikynas, o D. Petrošius paskaitė savo kūrybos. Publika paplojo, būtų plojusi dar ir dar, tačiau, deja, renginių metu net labiausiai neapibrėžtas laikas yra baigtinis. Tuo įsitikino ir J. Liniauskas, kai vakaro pabaigoje bandė papildomai išprovokuoti LRS premijos laureatą išduoti kai kurias „aoristines“ kūrybinės virtuvės paslaptis – mikrofonas paprasčiausiai nutilo (ar neperprantamų jėgų buvo išjungtas). Tad kai kurie aiškiaregiški Donato atsakymai vis dar liko skendėti neapibrėžtose ateities gramatinėse kategorijose ir nuostotose. Bent iki 2011 metų, kai į LRS premijos paskelbimo progą iškilusius klausimus atsakinės jau kitas laureatas.

ANTANAS ŠIMKUS

PARIBIO MIESTŲ KULTŪROS TOPOGRAFIJA

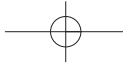
Praėjusių metų gruodžio 2–4 d. Lietuvos literatūros ir tautosakos institute įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Paribio mies-

tai: kūrybos topografija“. Konferencija surengta vykdant bendrą Lietuvos literatūros ir tautosakos, Kultūros, meno ir filosofijos instituto, Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos ir Vilniaus pedagoginio universiteto projektą „Europos miesto tapatybė: centro ir periferijos sandūros“. Konferenciją pradėjo projekto vadovas LLTI direktorius Mindaugas Kvietkauskas ir vienas pagrindinių projekto vykdytojų Laimonas Briedis. Sveikinimo žodį tarė projektą remiančio Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo direktorius Sigitas Renčys.

Konferencijoje dalyvavo 24 pranešėjai iš 13 valstybių, jos tikslas buvo aptarti įvairaus pobūdžio sienų ardomąjį ir kuriamąjį poveikį tautinėms kultūroms Europos paribio miestuose. Didžiausias dėmesys buvo skirtas Vilniaus, kaip paribio miesto, kultūros ir gyvenamosios analizėi, kurio specifika išryškėjo kitų miestų – nuo Sankt Peterburgo ir Rygos iki Lvovo ir Triesto – problematikos kontekste.

Po panoraminio Nidos Gelažis (JAV) pranešimo „Miestai žlugus komunizmui: kultūrinio kraštovaizdžio ir Europos tapatybių perkūrimas“ Anais Marin (Suomija) pranešime „Paribio laikai, politinės erdvės kartografija: vietovardžių kaita posovietinio Sankt Peterburgo paribio praktikoje“ aptarė įdomų desovietizacijos proceso reiškinį – paties miesto ir jo gatvių bei aikščių pavadinimų keitimą, reiškiantį neaiškų laikinos sienos tarp „seno“ ir „naujo“ pastatymą ir politinio žemėlapių dalijimąsi. Kito mūsų šiaurės kaimyno Narvos tapatybės paieškas ir pokyčius vertino Davidas Smith'as (Jungtinė Karalystė) pranešime „Kiek Narvų būta: Estijos–Rusijos paribio naratyvinės topografijos“. Įvairaus pobūdžio paribio miesto prieštaras, nulemtas geopolitinės padėties ir istorinės raidos lūžių, pranešime „Ryga kaip sudėtingo sambūvio paradigma“ aptarė prelegentas iš Prancūzijos Yves Plasseraud.

Įdėmaus mokslininkų dėmesio sulaukė ir artimiausias Vilniaus kaimynas Minskas bei lemties brolis tarpukariu Lvovas. Larisa Titarenko (Baltarusija) Minską, kaip paribio miestą, analizavo įvairiais aspektais. Nuo 1991 m., nors ir patyręs rimtą politinę transformaciją, Minskas iš esmės nepasikeitęs, jis dar labiau primena sovietinį miestą, tačiau ir vėl esąs kelyje į savo neaišką ateitį ir naujus pokyčius. Todėl Minskas ir laikytinas paribio miestu, miestu tarp praeities ir ateities, sovietinės ir posovietinės sistemų, Rytų ir Vakarų. Lvovo potyrius intensyviai ir skausmingu miestui bei jo gyventojams valdžių ir sienų keitimosi metu prieš pat Antrąjį pasaulinį karą atskleidė Sofija Dyak (Ukraina) pranešime „Lvovas iš pirmo žvilgsnio: sovietinio paribio miesto išvaizdavimas, vizijos ir refleksijos, 1939–1941“.

Andrea Griffante (Italija), Lietuvos istorijos instituto doktorantas, gražia lietuvių kalba pristatė klausytojams sudėtingą italų ir slovenų santykių puslapį („Slavai egzistuoja“: paribio inteligentijos tapatumo paieškos XX a. pradžios Trieste). Prelegentas analizavo XX a. pradžios šio Šiaurės Italijos miesto inteligentų požiūrį į tautinę konfrontaciją, jų suvokimą, jog Trieste slovenų egzistavimas ne tik neišvengiamas, bet galės turėti teigiamą įtaką miesto itališkumui, skirtingam nei Italijos itališkumas.

Tautinio identiteto, tautų bendravimo ar konfrontacijos paribio miestuose problemas gvildeno ir kiti prelegentai. Gruia Badesku (Jungtinė Karalystė) pranešime „Post-Sarajevo kaip teksto skaitymas“ lygino miesto, daugia-kultūrinio rojaus, traktuotę iki 1992 m. ir po istorinio lūžio, įsigalint „grynakraujų“ miesto formavimo koncepcijai. Sonja Stojmenska-Elzeser (Makedonija) kalbėjo apie Ohrido ežero, skiriančio Makedonijos ir Albanijos respublikas, pakrantės miestus (Ohridą, Strugą ir Pogradecį) kaip apie dvilypę paribio erdvę, pranešimą iliustruodama ne tik literatūros kūrinių ištraukomis, bet ir filmo „Anapus ežero“ epizodais. Lina Gergova (Bulgarija) pranešime „Trys draugai iš Edirne“ per trijų vyrų – turko, bulgaro ir Bulgarijos turko – draugystę vaizdžiai atskleidė tautinių santykių kultūrinę, socialinę ir istorinę įvairovę ties Bulgarijos–Turkijos siena esančiame Edirne mieste.

Kaip jau minėjome, didžiausias dėmesys konferencijoje buvo skirtas Vilniui – net 14 pranešėjų analizavo įvairius mūsų sostinės, kaip paribio miesto, kultūros, kūrybos, gyvenenos aspektus.

L. Briedis pranešime „Vilniaus paribiai: tarp žemės ir dangaus“ pavadinimu ribiškumo sąvoką iš horizontalės tarsi perkėlė į vertikale, tarp miesto mirusių ir gyvųjų. Toks miesto tapatybės perkėlimas/pervertinimas susiejo Vilniaus memorialines erdves su įvairių tautybių vilniečių migracijos istorija. M. Kvietkauskas pranešime „Paribys kaip konstrukcija: Vilnius XIX amžiaus prozoje“, remdamasis plačiu istoriniu bei kultūriniu kontekstu, analizavo imperinės, išcentrinės žiūros į Vilnių pavidalus to meto urbanistinėje prozoje, visų pirma Levo Levandos romanistikoje.

To paties šimtmečio Vilnius ir Vytauto Petronio (Jungtinė Karalystė) tyrinėjimų objektas. Pranešime „Grumtynės dėl miesto: Vilnius Rusijos imperijos ir Lietuvos tautiniuose žemėlapiuose (nuo XIX a. iki 1914 m.)“ buvo pateikti ir palyginti keli Rusijos imperijos etniniai ir Lietuvos nacionaliniai žemėlapiai, sutelkiant dėmesį į kartografinę kovą dėl Vilniaus miesto.

XIX a. ir XX a. pirmosios pusės Vilniaus

kultūros temą gvildeno bent keli konferencijos dalyviai. Vilniaus rusų kultūros tyrėjas Pavelas Lavrinecas pranešime „Vilniaus literatūrinių laukų paribys“ siekė naujai pažvelgti į XIX a. ir XX a. pradžios Vilniaus literatūrinį gyvenimą kaip į visuomenės literatūrinės komunikacijos vyksmą, apimantį skirtingų įvairiakalbių literatūrų sąveiką.

XIX a. pab.–XX a. pr. Vilniaus teatrinė ir muzikinė kultūra vis dar teikia tyrėjams atradimų galimybę, o menininko biografija kai kada galinti būti ryškus to laikotarpio atspindys, – teigė teatrologė Vida Bakutytė pranešime „Josefas Weinshteinas (Josifas Vinogradovas) (1866–1936): garsaus vilniečio kūrybinės šlovės pėdsakais“, pristatydama nepelnytai pamirštą pasaulinės šlovės operos dainininką, gimusį ir augusį Vilniaus žydų šeimoje, čia dainavusį operos spektakliuose.

Pokyčius mene bei Dailės akademijos mokymo sistemoje, vykusius amžių sandūroje, pranešime „Polemika dėl M. Antokolskio: rusų dailininkas Vilniuje“ atskleidė Aleksanderis Lisovas (Baltarusija). Dailėtyrininkė Laima Laučkaitė kalbėjo apie dailininko Walterio Buhe's Pirmojo pasaulinio karo metų Vilniaus kūrybą, – jo 1916–1918 m. paveikslai žymi vokiečių ir vietinės kultūrų sankirtas.

Lietuvių ir baltarusių modernios tautos formavimosi etapus, remdamasi pirmaisiais legaliais Vilniuje leistais šių tautų laikraščiais, gretino šių eilučių autorė („Tautinė savivoka paribio mieste: „Vilniaus žinios“ ir „Naša niva“). Sociologė Anelė Vosyliūtė nagrinėjo įvairias negandas patyrusių Vilniaus vietovių pokyčius („Vietos: išnaikintos ir vėl atkurtos“). Apie XX a. pradžios Vilniaus lenkų, lietuvių ir rusų mokslo draugijų veiklą kalbėjo Henryka Ilgiewicz („Vilniaus mokslo draugijų renginiai ir jų kultūrinė reikšmė“). Lenkijos okupacinės valdžios paveldo institucijų vykdytą muziejų politiką tarpukario Vilniuje analizavo Nastazija Keršytė („Lenkų muziejinės strategijos Vilniaus krašte 1920–1939 metais“). Karo metų Vilniaus tragizmą per žymios asmenybės veiklą atskleidė Julija Šukys (Kanada) pranešime „Vilniaus laišakai, Paryžiaus dienoraščiai: Onos Šimaitės pokariniai raštai“. Vilniaus pokyčiai pokariu aptarti Violetos Davoliūtės (Belgija) pranešime „Pokario Vilnius: tarp kaimo ir miesto“, o posovietiniu laikotarpiu – Dovilės Krupickaitės pranešime „Sienos posovietiniame Vilniuje: nuo socialistinės lygybės iki „gated communities“.

Konferencijos dalyvių gausa, įdomios diskusijos patvirtino pasirinktos temos tyrimų būtinybę. Miestas, ypač paribio miestas, visais laikais kėlė iššūkių tautinei tapatybei bei kultūriniam gyvenimui. Tai ypač aktualu

šiandieną, globalizacijos sąlygomis. Pra-nešėjai gilinosi į specifinę paribio miesto si-tuaciją, jos kitimą istorijos lūžiuose, nagrinėjo paribio miesto įvairių, neretai priešingų, poli-tinių ir tautinių darinių formavimąsi, jų poveikį ir įtaką skirtingų kultūrų sąveikai bei sankirtoms. Įdomu buvo patirti savotišką miesto *paribiškumo* universalumą ir tuo pat metu unikalumą, nulemtą to regiono istorijos ir kultūros, papročių ir tikėjimo.

ALMA LAPINSKIENĖ

APIE SENATVĘ

Jau nuo antikos laikų senatvė idealizuoja-ma kaip išminties būseną, kaip laikas, skirtas pramogoms, malonumams arba ramiam dva-siniam tobulėjimui. Deja, toks įvaizdis retai atitinka tikrovę. Apie tai kalba Pāras Alexan-derssonas savo knygoje „Menas atsisakyti“, nagrinėdamas senatvę ir išmintį Vakarų Europos literatūroje nuo Cicerono iki Fre-derikos Bremer.

Ką pagyvenusiam žmogui duoda vadina-moji senatvės teisė? Iš tikrųjų jokių ypatingų privilegijų, o juo labiau laisvių, nebent už-sūsti teatre arba vakare anksčiau atsigulti.

Kalbėdamas apie idealią senatvės tradici-ją, P. Alexanderssonas neakcentuoja pagyve-nusio žmogaus autoriteto, jo nuomone, sulau-kusiam senatvės nereiktų tikėtis ypatingos aplinkinių pagarbos, nekelti per didelių rei-kaščių, dažniau rodyti savitvardą ir pakan-tumą, nusileisti jaunesnei kartai, kuri turi pirmenybę spręsti, kokia turėtų būti senatvė.

Gal senam žmogui apskritai užsidaryti nuo visuomenės, tobulinti intelektą, atsidėti kokioms nors studijoms, pvz., filosofijos, o gal tiesiog tenkintis šeimos ratu?

Šie klausimai rūpėjo ir antikos laikais. Ciceronas manė, kad vyresnio amžiaus žmonės turėtų tęsti aktyvią visuomeninę ir intelektua-linę veiklą, o Seneka buvo priešingos nuomonės, jis siūlė senesniems pasitraukti, atsisakyti tokio darbo, kuris jaunesnių akyse sukeltų pašaipą. Net Romos laikais buvo tokių, kurie jokiais būdais nenorėjo „išeiti į pensiją“. Seneka mini devyniasdešimtmetį Turanijų, – kai imperato-rius nebepageidavo matyti jo tarnyboje, tas protestuodamas atgulė į lovą ir liepė visiems namiškiams gedėti, tarsi jau būtų miręs.

Cicerono laikų seniai nelabai laikėsi gar-siojo filosofo rekomendacijų, mieliau tenkinosi malonumais. Pats Ciceronas, būdamas šešias-dešimties, vedė penkiolikmetę. Beveik aštuo-niasdešimtmetis Katonas, kurį jis kėlė kaip

pavyzdį, linksminosi su vergu. Ideali senatvė buvo ir liko tik idealas.

Antikos laikais senatvės pradžia buvo lai-koma, kai žmogus sulaukdavo 60–65 metų. Tačiau pensijų sistema įvesta tik XVIII a., pirmiausia – Prancūzijoje ir tik valstybės tar-nautojams bei kariškiams. 1884 m. Vokietijoje pradėta mokėti visuotinė pensija pramonės darbininkams. XVIII a. prasidėjo ir statistinis mąstymas, pavienių žmonių ir gyventojų pagal amžių skirstymas. Atsirado sąvokos – kas yra normalu ir nenormalu tam tikroje amžiaus grupėje, taigi seni žmonės turėjo ati-tikti statistines normas, jie tapo pilka mase, kuriai reikalinga pagalba ir parama.

P. Alexanderssonas apibūdina keletą šve-dų literatūros patriarchų požiūrį į senatvę. Poetas ir vyskupas Fransas Michaelis Fran-zénas (1772–1847) ramiai ir atlaidžiai priėmė senatvę su visom jai būdingom silpnybėm ir net marazmu. Jaudinanti jo lopsinė: „Nurimk, miegok, seneli, vėl pavirtęs vaiku...“ Kitas garsus švedų poetas ir vyskupas Esaiasas Tegnéras (1782–1846) senatvę neįžvelgė nie-ko kilnaus ir idealaus, jo vėlyvieji eilėraščiai ne vienam tyrinėtojiui kėlė nemalonius jaus-mus – tiek ten buvo savigailos, susireikšmini-mo, jis atvirai rašė apie fizinę ir psichinę savo negalią, seksualines fantazijas.

Poetas, filosofas, istorikas ir muzikas Erikas Gustafas Geijeris (1783–1847) teigė, kad, sulaukęs garbaus amžiaus, jis ėmė jau-nėti ir net pasiekė naują brandžią jaunystę.

Frederika Bremer (1801–1865), garsioji švedų feministė, realistinio romano pra-dinininkė, būdama turtinga, siekė įgyvendinti idealią senatvės tradiciją – užsiminėjo lab-daringa veikla, leidosi į piligrimines keliones po Ameriką ir Pietų Europą, mėgo bendrauti su jaunesniais žmonėmis.

Suomių švedų poetas Johanas Liudvigas Runebergas (1804–1877) po insulto nebegalėjo rašyti, dirbti jokio fizinio darbo, bet dar išgyveno keturiolika metų užsidaręs savo namuose, ku-riuos jam padovanojo suomių tauta. Jis buvo garbinamas kaip tautos dainius, herojiškai kenčiantis savo dalią. Jį lankiusi mylimoji Emilie Björkstén susižavėjusi rašė: „Kuo giliau susmigę kančios dygliai, tuo skaisčiau pražydęs jo dvasinis grožis...“ Iš tikrųjų L. Runebergas būdavo nepakantus, piktas ir šiurkštus na-miškiams, priekaištaudavo, kad žmona per daug skiria laiko sūnums, versdavo ją ištisom dienom sėdėti šalia ir garsiai skaityti knygas, bambėdavo, kad ji per garsiai verčia lapus, esą tai trukdo jam įsijausti, žmona turėdavo išeiti į gretimą kambarį, kad ten atverstų kitą knygos lapą, arba liepdavo jai sėdėti atsukus jam nugarą, nes jį erzindavo jos žvilgsnis.

Senatvė tikrą košmarą teko patirti buvusiam gražuoliui, poetui ir dramaturgui, moterų numylėtiniui Carlui Gustafui Leopoldui (1756–1829). Gerokai prieš mirtį jis apako, o žmona išprotėjo. Po savo namus jis vaikščiodavo laikydamasis nuo palubės nukarusios virvės. Nobelio premijos laureatą Wernerį fon Heidenstamą, teigusį, kad senatvė žmogus pasiekia išminties viršūnę, kelerius metus iki mirties vargino senatvinė silpnaprotystė.

Ideali senatvė – veikiau laimingas atsitiktinumas, o ne sumanus mokėjimas ar gebėjimas pasenti.

O kaip yra šiandien? Prie senatvės ribos artėjanti ar ją peržengusi karta, anot švedų tyrinėtojo P. Alexanderssono, tvirtai įsitikinusi, kad elgiasi, arba ateityje elgsis, daug jaunatviškiau negu buvusios. Žinoma, visur ir visada esti išimčių.

Deja, jaunoji karta visai nenori, kad vyresnieji būtų jaunatviški. Tegul jie būna fiziškai aktyvūs, judrūs, tegul rūpinasi savo sveikata, pirmiausia dėl to, kad netaptų ekonomine našta visuomenei. Apie penktojo dešimtmečio kartą Švedijoje kalbama kaip apie demografinį cunamį – jų tiek daug, ir jie žada dar ilgai gyventi! Jaunimas nėra patenkintas, kad pensininkai vis dar dirba, net žurnalistai, rinkdami nuomones įvairiais klausimais, vengia pensininkų atsiliepimų. Penktojo dešimtmečio kartos vaikai nebėra tikri, kad nepraras darbo, jų ekonominė padėtis gerokai prastesnė negu jų tėvų.

O kas gi toji išmintis, su kuria mėgstama saistyti senatvę? Tradicijų perdavimas, dvasinis atsinaujinimas, savo galimybių ribos peržengimas? O gal dvasinė ramybė, arba priešingai – aktyvi visuomenės kritika? Ko gero, išmintis yra daugiaveidė kaip ir pats žmogus, jeigu jame per anksti neužgesinta gyvastingumo kibirkštis.

Anot Marko Porcijaus Katono, žmogaus gyvenimas panašus į geležį, – naudojama ji nusitrina, o nenaudojama rūdija.

Parengė ZITA MAŽEIKAITĖ

Iš redakcijos pašto

KLAIDOS, PAŽADINUSIOS ATMINTI

Po įvairių insinuacijų, šmeižto, net teismais grasinimų, kuriais 2001 metais sutikta mano knyga „Svajojęs gražų gyvenimą“, buvau davęs sau žodį apie Juozą Grušą at-

eityje viešai nebepraverti nei pusės lūpų. Tegu byloja kiti, kurie rašytoją ir jo žemiškąją kelionę juo toliau, tuo labiau linkę regėti gerokai pakylėtą virš mūsų nuodėmingosios tikrovės... Verčiau, tariau sau, skaitysiu jo išmintingą paradoksišką kūrybą, lankysiu (kažkodėl ligi šiol artimųjų nebaigtą tvarkyti) kapavietę, plūstelėjus prisiminimų bangai, ieškosiu kartu praleisto prarasto laiko. Bet kur ten... Lauki nelauki, vis dažniau neprašoma pasibeldžia praeitis, primindama, jog artėja 110-osios Juozo Grušo gimimo metinės. Neabejoju, ta proga pasirodys ne vienas šiam mūsų klasikui skirtas darbas, gal net keletas. Jų seriją (atsitiktinai ar dėsniai) pradėjo žurnalas „Metai“, per du 2009 m. spalio ir lapkričio numerius paskelbęs platokus Vlado Žuko atsiminimus „Susitikimai su Juozu Grušu“. Tikėdamasis nežinomų arba primirštų senų dalykų, įnikau skaityti. Ir nepajutau, kaip mano nusistatymas taip susvyravo, kad vėl sėdau prie popieriaus lapo.

Sveikintinas garbaus profesoriaus noras žadinti atmintį, aktualizuoti tautos iškiliausius, nepelnytai gožiamus vienadienių vertybių, naujų knygų ir vardų, priminti tuos, kuriems vis mažėja vietos mūsų mintyse ir širdyse, kurie nepretenduodami buvo ir lieka tikrasis nacionalinis turtas. Anksčiau ar vėliau jų vertingiausi darbai, patyrę laiko išbandymus, skaitytojų bei vertintojų ištikimybės mutacijas, grįš. O rašau, nes apgailėstauju dėl padrikokos publikacijos, dėl klaidų, kurias priverstas įvardyti, kad neduokdie naujieji J. Grušo biografai, priėmę visą V. Žuko rašinį už gryną pinigą, nekvestionuodami nepradėtų jų tiražuoti. Bet apie viską iš eilės.

Profesorius V. Žukas kažkodėl J. Grušą pajauina visu mėnesiu; rašytojas gimęs 1901 m. **lapkričio**, o ne gruodžio 29 d., kaip teigiama „Gyvenimo bruožuose“ („Metai“, 114 p.) ne Žaidžiūnų, o **Kalniškių – Žaidžiūnų kaime** (žr. rašytojo ranka pildytą **Asmens lapelį kadrams registruoti** („Svajojęs gražų gyvenimą“, 194 p.) Jo tėvas Antanas Grušas buvo varguolis, pradėjęs **6 nuosavais ir 3 nuomotais** hektarais, tiktai gerokai vėliau prasi-gyvenęs net iki 98 ha. (Rašoma – 50 plius 20 ha.) Nežinia iš kur publikacijoje atsirado vietovėje nesantys Mieškonys, kai turėtų būti **Mėsmedis, Meškuičiai**, Satkūnų, nors buvo **Sutkūnų pradžios** mokykla, Kemerovo, ne Latvijos **Kemerių** kurortas, kuriame J. Grušas pokario metais taisė pašlijusią sveikatą. (Yra ir Kemerovas, didelis Rusijos pramonės miestas, gal jame yra ir koks nors kurortas, tačiau rašytojas niekada jame nebuvo.)

Iškraipyti ne tik vietovardžiai. Grušų namo nuomininkas **Lioly** tapo Liokiu,

dailininkė **M. Stirbytė-Valaikienė** – M. Sterbyte-Valaikienė, kontroversiškas dvarininkas **Klupštas** – Klupša. Pasak J. Grušo, Lietuvą vizitavusio fašistavusio rašytojo **H. F. Bluncko būta Vokietijos rašytojų rūmų**, o ne kultūros rūmų **pirmininko** etc.

Keista, kad toks prityręs bibliofilas žodis žodin pakartojo J. Grušo primirštus ar sąmoningai nutylėtus (neužmirškim, jog prisiminimai užrašyti gūdžiu sovietmečiu) biografinius dalykus. Pabandykime pasiremti nesunkiai prieinamais šaltiniais: Kauno žydų Tarbut pedagoginės draugijos mokytojų kursuose lietuvių kalbą ir literatūrą rašytojas pradėjo dėstyti vos iškėlęs vieną koją iš universiteto, t. y. **1929** metais, baigęs Teologijos-filosofijos fakultetą, o ne ketveriais metais vėliau. (Žr. bibliotekininkės Birutės Velykytės diplominį darbą *J. Grušo bibliografija, 1971 m., vadovas ped. m. k., doc. V. Žukas.*)

Būtina patikslinti dar vieną faktą, turėjusį nemenką reikšmę J. Grušo visuomeniniame gyvenime – jo darbą Katalikų veikimo centro leistame populiariame to meto „Mūsų laikraštyje“. Langelį į žurnalistinę savo praeitį tik į gyvenimo pabaigą rašytojas praverdavo plačiau, noriau, toli gražu ne visiems. Manychiau, dėl kelių nesunkiai numanomų priežasčių. Pasak išėivijoje mirusio KVC ideologo kunigo Juozo Prunskio, cituojų: *Grušas „Mūsų laikraštį“ faktinai redagavo nuo pirmojo numerio, t. y. nuo 1928 metų. Jam patikimai antrina ekonomistas, ilgametis „Mūsų laikrašči“ darbuotojas Eduardas Pašakinskas, teigęs: Juozas Grušas oficialiai iš redakcijos pasitraukė tik 1940 metais vasario mėnesį, išleidęs 7-tą, o iš eilės 579-tą savaitraščio numerį. Vadinas, „Mūsų laikraštyje“ vienokia ar kitokia forma J. Grušo darbuotasi visą dešimtmetį – nuo 1928 iki 1939 metų.*

Kas kaltas dėl V. Žuko (ir ne vien jo) pakartoto šio netikslumo, jog J. Grušo redaktoriatu tik 1938–1939, vos vienerius metus? Biografai, rašytojo atminties duobės, ar visai kas kita? Nei vienai, nei kitai pusei advokatauti nebūtina. Pasak Pulcherijos ir Juozo Grušų namų gerosios dvasios, aktorės Elenos Petrikaitės-Jakševičienės, rašytojo būta *balandžio su žalčio galva...* Privačiu gyvenimu LTSR valstybinių premijų laureatas, Lietuvos liaudies rašytojas nenorėjo ir negalėjo rizikuoti. Praeityje idėjiniai priešai, o vėliau įvairaus plauko nedraugai nenuleido akių. Kas galėjo būti tikras, kad vieną gražią dieną nebus ištraukti ir apyvarton paleisti „seną kataliką“ galėję „demaskuoti“ vieni ar kiti jo veiklos nepriklausomoje Lietuvoje faktai, naujųjų ideologijos pėdsekių nuomone –

„nuodėmių nuodėmė“ – kūriniai, skelbti vokiečių okupacijos metais laikraštyje „Į laisvę“ „Literatūros metraštyje“? Lyg nebūtų pasimokęs iš be kaltės apkaltintųjų – Kazio Jankausko, Viktoro Katiliaus, Edvardo Viskantos, Juozo Keliučio ir kitų plunksnos brolių tremčių, nutylėjimo, daugelį metų trukusio kūrybos persekiojimų... Kas kita – visuotinio siekusi jo talentingoji proza bei ne kartą ant uždraudimo ribos balansavusi, tautos atmintį žadinusi istorinė ir ne tik tarybinės gyvensenos pamatus drebinusi dramaturgija... Čionai J. Grušas, kaip jo genialusis draugas režisierius Juozas Miltinis savo teatre, jautėsi visagalis ir buvo visagalis... *Demiurgas, o!* – kaip išrėžtų iškilusis panevėžietis.

Bendravusieji su J. Grušu, gal tas viešnages ir fiksavusieji, turėtų ką prikišti V. Žukui ir dėl kai kurių rašytojo prisiminimų mokinukiškų atpasakojimo ir atpasakojimų atpasakojimo (pvz., Jono Čekio) detalių. Tai būtų ilgoka kalba, apsiribosiu tik viena kita pastaba. Kam rimtu veidu be komentarų kartoti, kad rašytojas vaikystėje verkdavęs *dėl kaimynų vargų*? Kai savų, ne paslaptis, buvę per akis? Tarybmečiu *tos ašaros* kai kam galėjo daryti išpūdį, bet dabar? (Beje, kituose prisiminimuose, užfiksuotuose įtakingo komunistų partijos veikėjo Romo Šarmaičio, J. Grušas verkdavęs *dėl Lietuvos bedarbių*. Sunku patikėti: verkdavęs ir verkdavęs... Laimė, kad nors Algio Samulionio parengtoje knygoje („Neramios šviesos pasauliai“, 22 p.) būsiamasis rašytojas šokdavęs... Vienas... Iš sunkiai nusakomo gyvenimo džiaugsmo, jaunystės ir jėgų pilnatvės. O jeigu rimtai, rašytojas tikrai prisimindavo braukęs ašarą, kitą. Kai ruošėsi mokyti, o pinigų nebuvo. Iš „draugiškus vekselius“ pasirašiusio ir vos nebankrutavusio savo tėvo Antano Grušo rimtesnės paramos tikėtis negalėjo.

Frazėje *kai leidyklai paskyrė komisarą, atvyko civilvervaltungas, Rentelnas, naujas redaktorių sąstatas – Benas Rutkauskas, vėliau Aleksys Churginas* ne iš blogos valios suplakti keli vienas nuo kito (ne tik laike) nutolę, vargu bau buvę dalykai. Gerokai nutębtų (seniai aname pasaulyje) civilinės valdžios galva Lietuvai Adrianas fon Rentelnas, sužinojęs, kad, jo sėbrams okupavus Lietuvą, jis, paskirtas įgyvendinti grobuoniškus fiurerio kėslus, viską pradėjo nuo kažkokios Kauno knygų leidyklos... Generalinis komisaras, *Rusijos vokiečiai, buvęs caro armijos karininkas, rusiškai kalbą ne blogiau kaip vokiškai* (J. Brazaitis. „Vienų vieni“) į Kauną atvyko tik 1940 metų pabaigoje, kai Grušų pėdsakai čia jau buvo senokai ataušę. Rašytojas, sunaikinęs pavojingus rankraš-

čius, artimųjų patartas, slapstėsi Joniškyje. Nesunku suvokti, kad Hitlerio statytinis pirmausia ėmėsi *liūto dalies* – Lietuvos Laikinosios vyriausybės, kurią arogantiškai išvairkė pirmomis rugpjūčio dienomis. (*Renteln – aš jus skiriu savo patarėjais; Ambrazevičius – ačiū, ne; mes pašaukti tarnauti nepriklausomai Lietuvai.* J. Brazaitis. „Vienų vieni“, 95 p.) Manychiau, čia, kaip kitur, publikacijos autoriui koją bus pakišęs laisvas, asociatyvus, plukdęs ne vien asmenišką patirtį J. Grušo pasakojimas, *užrašytas iš klausos*.

„Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, katalikas Grušas *bandomas įtraukti* (kursyvas mano – P. P.) į literatūrinį gyvenimą“, – rašo V. Žukas. Šventa teisybė. Su viena reikšminga pataisa, gal labiau tinkančia komentarams – *ir įsitraukia...* Dramatiškais 1940-aisiais, pirmosios Lietuvos nepriklausomybės netekimo metais, prabėgus vos dviem trimis mėnesiams po politinės santvarkos pakeitimo, LTSR paskelbimo, inkorporavimo į TSRS, „Valstiečių laikraštys“, „Tarybų Lietuvoje“, almanache „Raštai“ viena po kitos pasirodo trys rašytojo publikacijos (žr. jau minėtą, paties rašytojo aprobuotą D. Velykytės diplominį darbą). Neskubėkime smerkti: ne jo vieno publikacijos. 1940 m. lapkričio mėnesio „Tarybų Lietuvos“ 3 numeryje, pvz., Kaziui Binkiui atrodė, kad *didieji epochiniai persitvarkymai pas mus Lietuvoj vyksta taikingiausioje dvasioje ir visuotiniu pritarimu*, Teofilis Tilvytis džiūgavo, jog *lindėjimo milijonierių postalėje ir laukimo nuo stalo nukrentančio trupinio tragizmas paaiškėjo galutinai tik šiandien, kai nebeliko nei fabrikanto, nei urmininko, nei dvarininko*, Juozas Kruminas svaigo *nuo didingo perėjimo iš buržuazinės makalynės į socialistinį skaidrumą ir t. t.* Tad ar galėjo nuo savo naivių (ar tik tokiomis apsimetusiu) arba akklai klastingom permainom įtikėjusių kolegų per daug nutolti J. Grušas? Rūsti nežinomybė tarsi grėsmingasis Damoklo kardas kabėjo virš daugelio Lietuvos sūnų ir dukrų. Juolab kad mūsų aptarinėjamas asmuo didžiuosiuose ideologijų ir prievartos žaidimuose niekada nebuvo tiktai eilinis. Todėl jis, filosofškai apibendrinamas, tame pačiame laikraštys užantspaudavo: *kapitalistinė san-*

tvarka ir buržuazija iš viso yra išsigimusi, išsisėmusi, baigta. (Prabėgus pusmečiui, po pirmųjų trėmimų, naujo karo pradžios, Birželio sukilimo, Laikinosios vyriausybės desperatiškų pastangų grąžinti Lietuvai savarankišką gyvenimą, naujos – vokiečių – okupacijos baisumų ir sumaišties ne vienas paskubintų ar paskubėjusių vakarykščių autorių krimsis nagus...)

Kvestionuotinas daugiau propagandinis nei tikroviškas (tačiau visiškai atitiktis tarybinio meto dvasią, kai prisiminimai užrašyti) V. Žuko nekritiškai pakartotas J. Grušo teiginys, neva *konfliktuodavęs su krikščionimis demokratais*. Kada, kokia forma? Gal kad „Karjeristų“ pagrindinio veikėjo prototipas buvo biznierių Kazys Ambrozaitis? Turbūt ne man vienam *pavasarininko, ateitininko, teologijos–filosofijos fakulteto auklėtinio, katalikiško savaitraščio atsakingojo darbuotojo jokių konfliktavimo pėdsakų* to meto spaudoje užtikti nepavyko. Matyt, jų nebūta, o jeigu pasitaikė – ne didesnių nei privačių. Nūnai teisingiau sakyti – jaunasis rašytojas *tylomis niršdavęs*. Šeimoje, bendraudamas su patikimiausiais draugais. Nepasakys, jog nebūdavę už ką. Niršdavęs ne ant krikščionių demokratų partijos (kaip iš publikacijos gali pasirodyti), A. Stulginskio prezidentavimo laikais nemažai gero padariusios Lietuvai, o ant kai kurių jos šulų: pvz., L. Bistro, kuris neskyrė J. Grušui stipendijos studijuoti užsienyje, ant M. Krupavičiaus, agitavusio jį siekti valdžios, o ne mokslo. (*Aš taip supykau, nors duok jam į snukį, – 1981 metais sakė J. Grušas.*)

Lenkiuos profesoriaus Vlado Žuko darbštumui. Niekaip nesuprantu, kam reikėjo savo senus, peržiūrėtus bei redaguotinus užrašus nekritiškai supriešinti su enciklopedijų, žinytų, rašytojų sąvadų naujais duomenimis, pagaliau su Jono Lankučio, Algio Samulionio ir kitų knygų bylojimais apie šviesios atminties klasiką Juozą Grušą.

Ir dėkoju. Jeigu ne jo klaidos ir netikslumai, nežinau, kada vėl būčiau ėmėsis tos toli gražu neišsemtos, prieštaraujančios mintis keliančios temos.

PETRAS PALILIONIS

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

**JUOZAS APUTIS
ALGIMANTAS BALTAKIS
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
PETRAS DIRGĖLA
REDA GRIŠKAITĖ
LORETA JAKONYTĖ
ANTANAS A. JONYNAS
HERKUS KUNČIUS
MINDAUGAS KVIETKAUSKAS
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS
MARCELIJUS MARTINAITIS
JŪRATĖ SPRINDYTĖ
RENATA ŠERELYTĖ**

**PIETRO U. DINI (Italija)
VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)
VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)**

**ROMAS DAUGIRDAS, skyriaus redaktorius
REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius
RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė
ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė
Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ**

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktorius – 261 73 44; vyr. redaktorius pavaduotojo, literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktorės, korektorės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt

---

© „Metai“, 2010. Eina nuo 1991 m.